

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE DANSKE BYERHVERV

I TEKST OG BILLEDER

København

I HOVEDKOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE

P. PETERSENS BOGTRYKKERI - KØBENHAVN

MCMVII

KJØBENHAVNSKE FORRETNINGER

HOLGER PETERSEN

ENGROS-FORRETNING OG FABRIKER

TRODS alle Faamands-Forsøg paa ensidig at hæve et enkelt Erhverv paa de andres Bekostning, er dog Erkendelsen af samtlige vore Hjemme-Erhvervs indbyrdes Interesse-Solidaritet i stadig Stigning. Et Samfund er som en Organisme: jo rigere Udviklensats den bliver, den udstyres med, stærkere bliver de sidige Betingethedles indre Sammenhæng gamle romer derfor vorde dog, om de enkelt for at hjælpes eller blot hovmode

Det er denne baaret og endnu Petersens Liv. og udspekuleret en frodig, selvvundraget af og om-Praxis, hans egen Forretningsdrivenstri har Holen Nystifter og i Hede-Opdyrkedebon og begejstret først og sidst har med Liv og Sjæl, Iver for Handelens vor commercielle

HOLGER PETERSEN

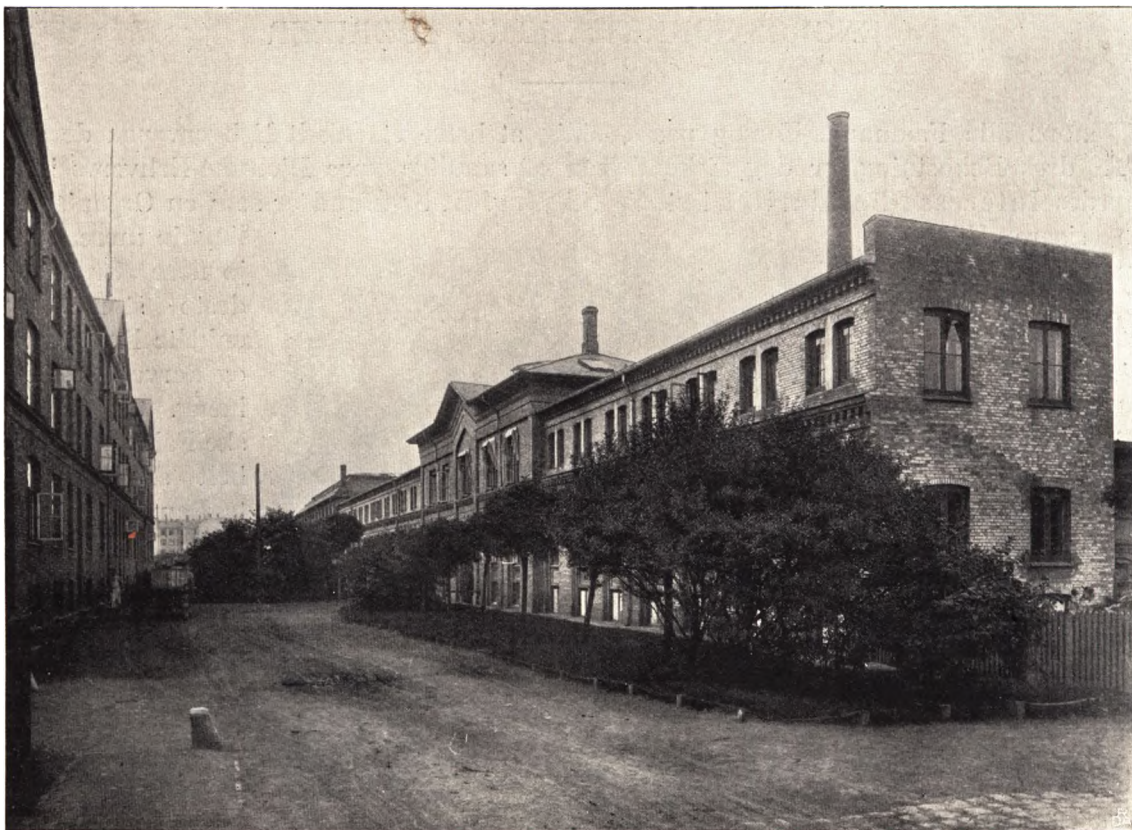
delse fra Grunden af. Saaledes har trende Erhvervsgrenes Vel og Ve ligget ham varmt og virksomt paa Sinde, netop ikke stredet om hans Hjerte eller splittet hans Liv, men fredelig og flittig fæstet Bo i hans Følelse, Forstand og Vilje.

Fremme af dansk Erhvervsliv er blevet hans Program, i hvis Fremførelse

ling, jo mere sam-jo flere »Organer« desto større og enkelte Deles genog derved det Hæng. Og som i ske Fabel vilde det belt skæbnesvante Lemmer, i Stead, vilde bekrige sig over hverandre. Erkendelse, der har stedse bærer HolIkke som en gold Theori, men som den Erfaring, udsat i hans egen Livsgerning som de. I dansk Indu-ger Petersen været enForegangsmand, nings-Sagen en reArbejder — men han væretKøbmand fuld af opofrende Opkomst og for Fremtids Forbere-

og Virkeliggørelse hans private og offentlige Færd er smeltet lykkelig sammen til en harmonisk Enhed.

Holger Petersen blev født den 9de Juni 1843 paa Laagegaard ved Vejle, men kom allerede som Barn til Kjøbenhavn og fik der sin Opdragelse og Undervisning. Efter endt Skolegang fik han Ansættelse hos en Morbroder, der var Grosserer i Manufaktur, men da Krigen udbrød i 1864, var det for en Stund forbi med al fredelig Gerning: den unge Holger meldte sig som frivillig til Fanerne og gik med. Efter Krigen var han nogle Aar Handelsrejsende, men hans Hu stod til Selvstæn-

FABRIKEN PAA TAGENSVEJ

dighed, og allerede 1868 etablerede han sin egen Forretning — en Engros-Forretning i Syartikler (Garn, Traad, Sysilke, Naale, Knapper, Besætningsartikler m. m.).

Der begyndtes smaat og sledes haardt, men gode Tider gav snart Vind i Sejlene, og Medbør gav atter Vovelyst og videde Horizonten ud. I Tiaaret efter den første Start, 1878, føjede Holger Petersen, denne Gang i Forbindelse med Broderen, John Petersen, en *Fabrik* til Virksomheden som naturligt Led i denne: alt den Gang dæmrede det for ham, hvad der siden er bleven ham et Valgsprog og en Grundsætning, at hvad vi herhjemme kan lære at lave selv, bør vi ikke købe af Fremmede — heller give danske Hænder Arbejde end indforskrive de færdige Varer fra Udlandet.

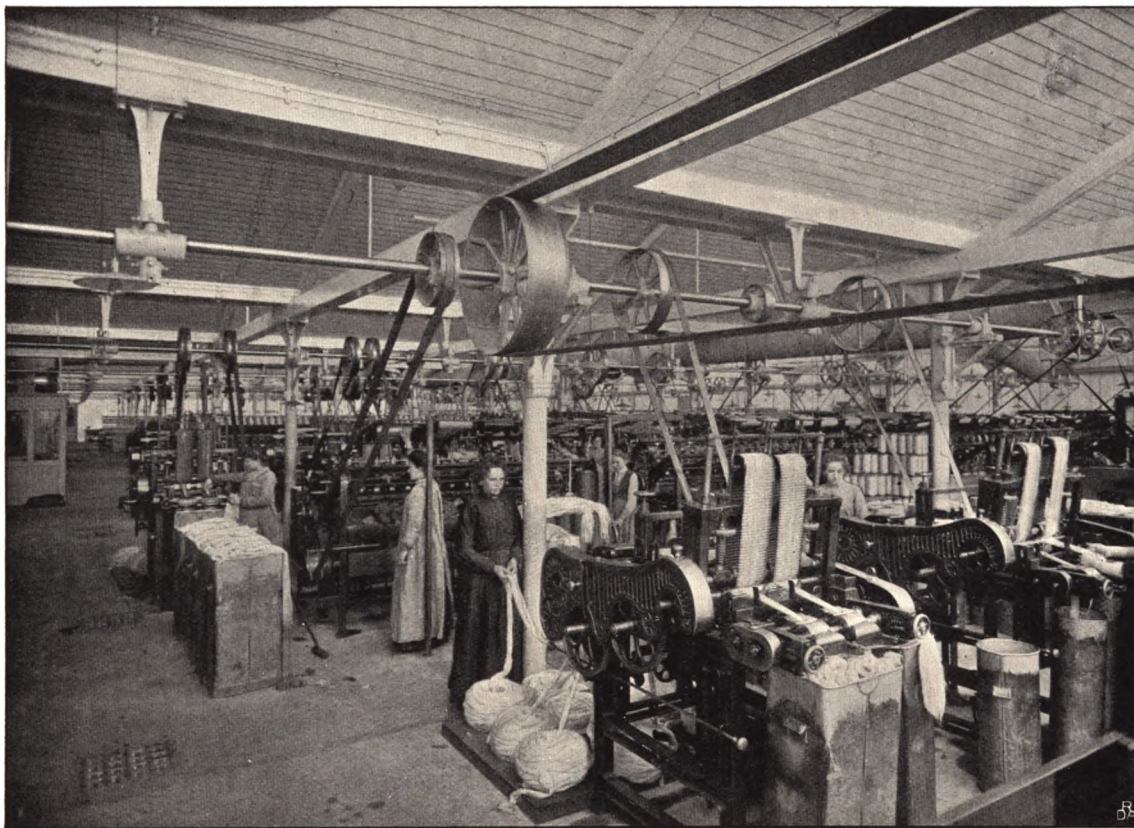
Nu, ogsaa Fabrikvirksomheden var, som Importforretningen ti Aar før, til en

FABRIKEN I MALMØ

Begyndelse saare beskeden. Først lejedes der nogle Smaalokaler ude i St. Kongensgade, saa flyttedes der ud paa Kastelsvej, men nu kom der saadan Fart i Tingene, og den lille Baandfabrik udvidedes efterhaanden saa stærkt i Omfang og Virkefelt, at Enden blev Opførelsen af egen Bygning: det store og skønne Fabrik-Komplex paa Tagensvej, som foranstaaende Billede viser.

Fabriken beskæftiger nu 300 Arbejdere og Arbejdersker og tilvirker en Mangfoldighed af Artikler, ej alene Baand saasom Skonings- og Kantebaand, Besætningsbaand, Snørebaand osv. osv., men ogsaa forskellige Slags Lidser, Kraveindlæg, alle

INTERIØR FRA FABRIKEN

Slags Elaster og Gummibaand, Stofknapper osv. Virksomheden omfatter tillige et Uldgarns-Spinderi, hovedsagelig for Tilvirkning af Strømpegarner, og et Uldgarns-Farveri.

Dog ikke nok hermed. Den danske Fabrik har faaet sig en Søsterfabrik i Malmø, og i Stockholm er der tillige aabnet en Engros-Forretning, der beskæftiger ca. 50 Mennesker, — for den voxende Exports Skyld er saaledes en Del af Virksomheden flyttet over den svenske Toldgrænse. Til Fabriken i Malmø er der knyttet 250 Arbejdere og Arbejdersker. I Hovedsagen tilvirkes der her de samme Artikler som paa Tagensvej, men desuden som særlige Specialiteter: Kjolefjedre, Bomulds- og Linned-Blonder samt Metal-Knapper i stor Variation.

Som alt antydet følger imidlertid Fabrikationen af alle disse forskellige Artikler

sig kun ind_ som et Led i en vidtforgrenet og vidtspændende Forretnings-Virksomhed, som koncentrerer sig i selve Hovedkontoret og Lageret, Købmagergade 44, den gamle Waisenhus-Gaard, den hele Virksomheds oprindelige Udgangspunkt og blivende Kærne.

*

*

*

Det er historisk Grund, hin gamle Waisenhusgaard, Købmagergade No. 44. Som fortalt i Begyndelsen af dette Værks I Del, maa i Kjøbenhavns ældste Tid, da Byens Terrain bestod af mange smaa Holme, Vandet være gaaet helt op til, hvor

DET GAMLE WAISENHUS

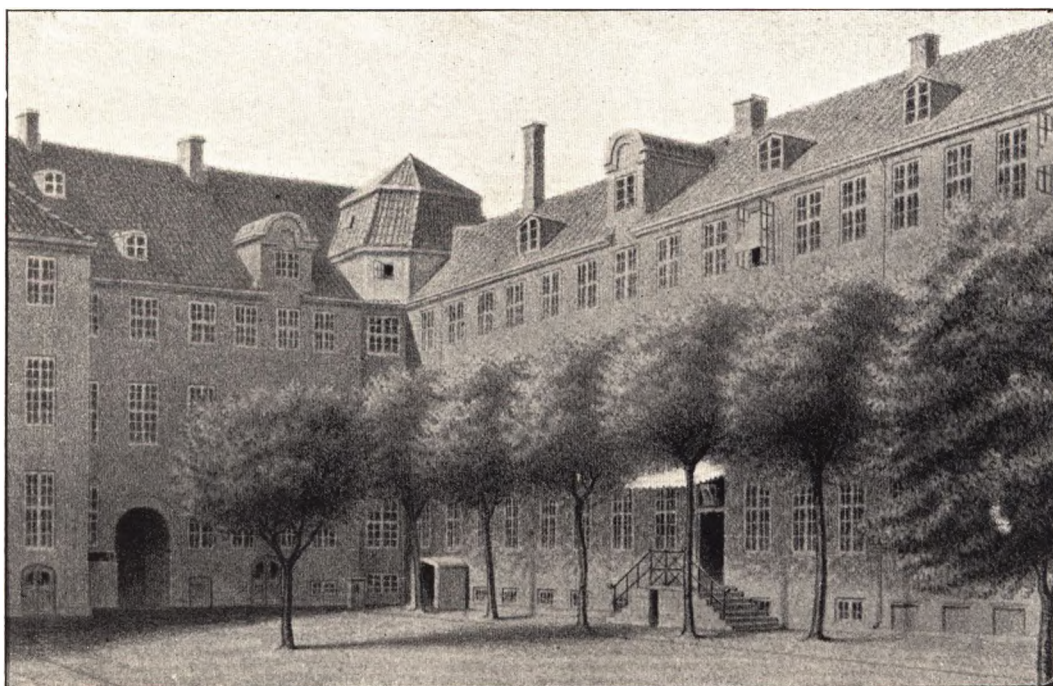
Købmagergade nu ligger, thi dens Navn var oprindelig Bjørnebro-Gade. Sidenhen kom der her til at ligge en hel Række Slagterboder, Kødmanger Boder, som det hed i gamle Dage, og Gadens nuværende Navn er kun en Fordrejelse af Kødmanger-Gade, har altsaa fra først af intet med Købmands-Havn og Købmands-Færd at gøre.

Saa langt tilbage som Begyndelsen af det 17de Aarhundrede har der, véd man, paa No. 44's nuværende Grund staaet en Adelsgaard. Just her i Byens Hjerter boede Rigets Stormænd: Peder Oxen og siden Kaj Lykke saaledes paa selve Købmagergade, Korfitz Ulfeldt paa Graabrødretorv, Hannibal Sehested, hvor nu Pilestræde og Kronprinsensgade krydses osv. osv. Den her omhandlede Gaard tilhørte 1625 Rigsadmiral Klaus Daa, som fik Lov til at indrette en Vej bag ud ad sin Have til Østervold — den nuværende Gang i Gml. Mønt, Wismarsgangen — for at han i Mag kunde komme til Holmen.

1661 tilhørte Ejendommen Oberst Hans Friis, 1687 Brygger og Købmand Jens Nielsen Hald.

Ved Kjøbenhavns store Brand 1728 gik hele Købmagergade, med Undtagelse af nogle faa Huse lige nede ved Amagertorv, op i Luerne, og dermed altsaa ogsaa nuværende No. 44. Ved Genopbygningen fik Gaarden det strænge og statelige Udseende, som Billedet viser, og som mange Nulevende endnu mindes mer eller mindre tydelig. I hele det 18de Aarhundrede var den i Familien Hemerts Eje, en Slægt af Storkøbmænd, som er nøje og inderlig knyttet til hele den Tids danske Handelshistorie. Peter van Hemert (1648—1703) indvandrede fra Holland, nedsatte sig i Kjøbenhavn som Vinhandler og stiftede Stadens tysk-reformerte Menighed. Allerede han synes at have erhvervet Ejendommen. Hans Søn Joost van Hemert tog 1727 Bor-

FRA DET GAMLE WAISENHUS

gerskab og grundlagde det berømmelige Firma »Joost van Hemert & Sønner«, som drev en for sin Tid ligefrem storslaaet Handels-, Bank- og Fragtfart-Forretning op til 1805. Joost stod i Spidsen for de fleste af Samtidens store Handelskompagnier deriblandt det Asiatiske og Vestindiske, var Bankdirektør og døde som Étatsraad. Sønnen Peter var især stærkt interesseret i det Asiatiske Kompagni, hvori han ejede over Halvhundrede Aktier i dette Kompagnis gode Tid (1772—80, jfr. Det Østasiatiske Kompagni S. 7), da Kursen steg fra 500 til 1900 Rdl., hvad der alene betød en Formueforøgelse af meget over 200,000 Kr. i vore nuværende Penge. Han tog desuden fremragende Del i den saakaldte »glimrende Handelsperiodes« Liv og Røre, og hans Hus oplevede under ham et hidtil ukendt Opsving i dansk, særlig kjøbenhavnsk Storhandel og Fragtfart*).

Det er saaledes store og stolte Købmands-Traditioner, der knytter sig til Stedet

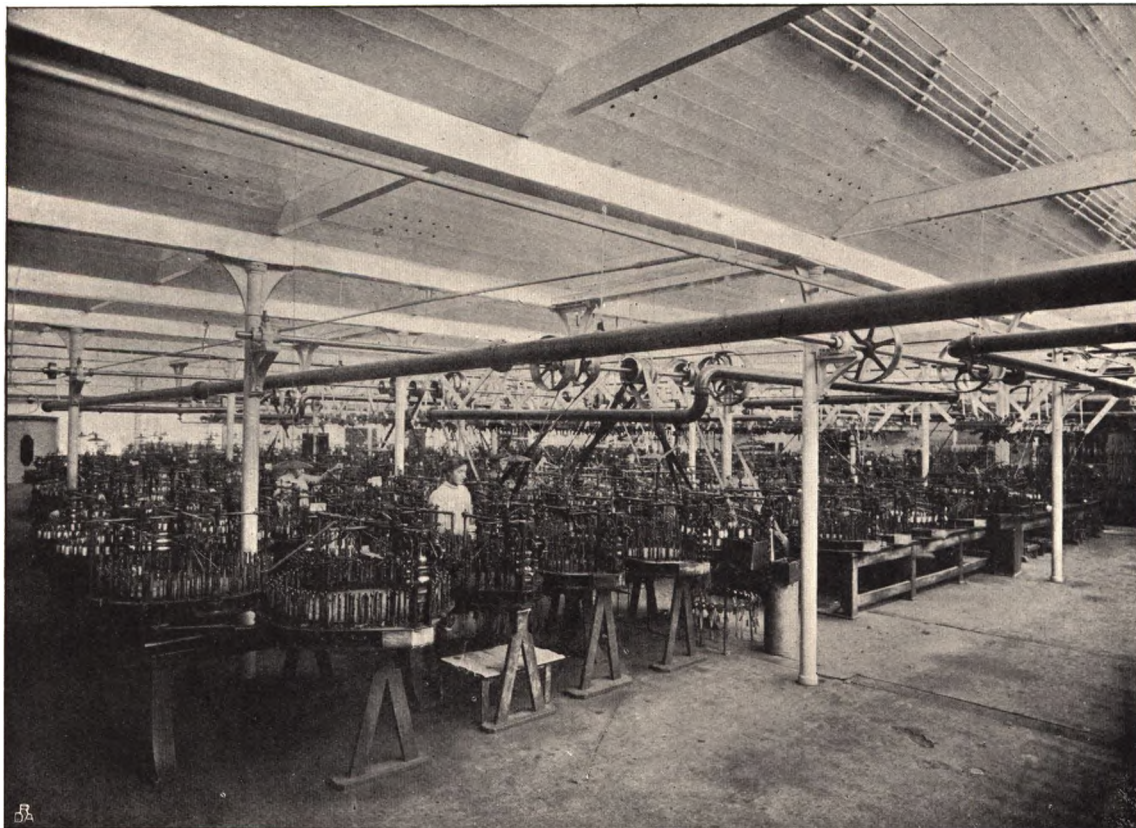
*) Jfr. Jul. Schovelin: Fra den danske Handels Empire.

KØBMAGERGADE 44

paa Købmagergade 44, dog skulde det ikke i hin Overgang lykkes at hævde det Vundne og skabe det varigt Værn. Peter v. Hemert blev allerede i Oktober 1782 Stormbebuder for den store Krise i 1783, han geraadede i største Forlegenhed, maatte alt paa et nogenlunde gunstigt Tidspunkt ty til Kongens og Guldbergs Hjælp for at faa redet Stormen af, skønt hans Formue ansloges til $1\frac{1}{2}$ Mill. Rdl. Courant. I 1792 (altsaa 20 Aar efter) var endnu hans Gæld til Banken og Kongens Kasse nøjagtig den samme Sum, og 1805 maatte han gøre Opbud.

Imidlertid var Kjøbenhavn paany bleven hærget af en skrækkelig Ildsvaade,

INTERIØR FRA FABRIKEN

nemlig i 1795. Waisenhuset, som man ved dets Stiftelse i 1721 havde overladt det tidligere ridderlige Akademi paa Nytorv til Bolig — der hvor nu Domhuset staar — brændte i 1728, blev genopført i den anseeligste Stil, men blev atter lagt i Aske, Juni 1795. Direktionen var først stemt for en ny Genopførelse paa den gamle Grund, men efter nogle Aars Tvivl og Tøven endte det med, at den købte Gaarden paa Købmagergade af det v. Hemertske Dødsbo for 41.250 Rdl. Inden Bygningen blev taget i Brug efter sin nye Bestemmelse, blev den imidlertid under Stadens Bombardement i 1807 en kort Tid indrettet til Lazareth og blev flere Gange skudt i Brand — en af Bomberne sprang endog i Inspektørens Sovekammer —, men Ilden blev dog hver Gang lykkelig slukket*).

* Jfr. Blade fra det kgl. Militær- og Waisenhus-Apotheks Historie. Kjøbenhavn 1903.

Saa 1810 flyttede Waisenhuset ind i sit nye Hjem.

* * *

Der faldt nu i godt og vel to Menneskealdre en Skolens Ærværdighed og Disciplinens Ro over den gamle Adelsgaard: Hver Eftermiddag laa *Stilheden* over det store Hus, der ligesom hvilede sig ud til næste Formiddag, saa gemte den sig vel nogle Timer bort i de høje smukke Træers Kroner, men kun for atter at dale ned over Hus og Plads, naar Solen sank, og Skyggerne voxede.

Hvor ganske anderledes ser nuomstunder Købmagergade 44 ud! Ret en mo-

FRA LAGERET PAA KØBMAGERGADE 44

derne Forretnings-Bygning: Der er Tummel og Røre, Liv og Larm fra Kælder til Loft den hele Dag, Gaarden er fyldt med Vogne og Pakkasser, Elevatorerne gaa op og ned, Telefonerne kime — den gamle Handelsaand, der syntes som veget bort fra den gamle Gaard, havde bare forputtet sig og har faaet sovet sig ordentlig ud — nu er den atter Stedets gode Nisse og Skytspatron!

Gennem Ejendommens 4 Etager strækker sig Holger Petersens egne Kontorer, Expeditions- og Lager-Rum. Over 185 Mennesker færdes her Dagen lang i fornøjelig Travlhed. Det er den ene store Sal efter den anden, Trappe op og Trappe ned, Hylder fra Loft til Gulv med Tusinder af Smaarum, Skuffer og Papæsker, fyldte med dette Utal af Smaaartikler, som i deres Millionsum skaber Forrettningens, Gang paa Gang i Aarets Løb roterende Omsætning.

Ogsaa et Besøg i Fabriken paa Tagensvej er, selv for den, der er nok saa ringe teknisk uddannet, i høj Grad interessant, ikke alene paa Grund af det intensive rastløse Arbejdsliv og den minutiøse Orden og Renlighed, man der faar Øje paa, men nok saa meget, fordi der her forarbejdes en Mængde forskellige Artikler, som ved deres Behandling stadig bringer Afvexling for Beskuerens forbavsede Blik. Bygningerne danne en lang, bred Gade, idet man til den ene Side har en stor Bygning, der udgør Bolig for Arbejderne, og paa den anden Side selve Fabriken. Denne bestaar foruden af en Façadebygning af de saakaldte Shed-Bygninger, hvori paa en

INTERIØR FRA FABRIKEN

meget praktisk Maade Lyset og Luften ledes ind fra oven, saaledes at hver en Krog i Lokalerne er vel oplyst, og Luften stadig holdes ren og frisk.

Naar man nærmer sig Vævesalene, og Døren aabnes, hører man en brusende Larm som af Havet i Oprør, og naar man træder ind, overvældes man i første Øjeblik af den Helvedes-Larm, den rastløse Støj, der frembringes af de Hundreder af Maskiner, som Salene rumme. Man ser de mange smaa Spoler og Hjul snurre og dreje sig rundt som Dukker i evig sindsforvirrende, meningsløs Dans, og mellem alle disse larmende, støjende, snurrende og drejende Lidsemaskiner og Baandstole færdes der en Mængde Kvinder og Mænd, rolig passende deres Gerning. Lidt efter lidt vænner man sig til Maskinernes Støjen, man begynder at kunne høre og forstaa enkelte af sin Ledsagers Ord, og ved nu at betragte de enkelte Maskiner og disses

Virksomhed i deres enkelte Dele, falder Meningsløsheden bort, og man staar stum af Forbavselse over den Sindrighed, som har udfundet disse Væve og Maskiner, der udføre deres Arbejde, ikke som de vare gjorte af Jærn og Staal, men som om de vare levende Væsner, der havde tilegnet sig deres Opfinders storartede Intelligens. Som trofaste Arbejdere passer hver Maskine rolig sin Dont, og kun naar en af de fine Traade springer, rækkes der den en hjælpende Haand. Man ser mange forskellige Maskiner, hvoraf nogle væve Lampevæger, andre Bændler, Vognbaand, Lidser, Snore, Elaster, Snørebaand, Slangelidser osv. En særlig stor Artikel er Kjole-Kantebaand, særlig Plyds-Skoninger, som efter Vævningen føres over i et nyt Lokale, hvor de svides over spillende Luer i en Maskine, som derpaa spyer dem ud i lange Strimler — hvorefter de blive kogte og passere Appreturmaskinen, inden de ere færdige til at komme over i Vaskeriet og Farveriet, for saa tilsidst, efter at være bragt i Orden paa Oplægningsmaskinerne, at blive pakkede og forsynede med Etiketter, inden de blive bragte ind til Lagrene paa St. Købmagergade for at vandre ud i Handelen.

I en anden stor Afdeling foregaar Uldspinderiet. Den lækre, bløde, hvide Uld trækkes i Traade, tvindes og spindes til Strømpegarn i forskellig Finhed og Kvalitet. I Farveriet modtager Garnet og Baandene endelig alle de Regnbuens Farver, som Mode og Behov fordrer.

I Hovedfaçaden findes der endvidere en Del Rum, hvor man kan se mange af de frembragte Artikler komme under en sidste Behandling, og mangan lille sindrig Maskine, mange øvede og fine Fingre maa til for at give Varerne denne allersidste Afpudsning. Men endnu har man tilbage i denne Del af Bygningen at se den i høj Grad interessante Fabrikation af Knapper til Herre- og Damekonfektion. Den foregaar udelukkende ved Haandkraft og ved Hjælp af Skruepresser. I det forreste Værelse findes Værkstedet for Graveringen af Staalstemplerne, der indsættes i Pressen. I det næste — en større Sal — sidder Arbejderne hver med sin Presse, og man ser her, hvorledes en Knap maa passere en Mængde forskellige Hænder, inden den er færdig. Et Par smaa runde Skiver Blik, et lignende Stykke Pap og et Par Stykker Stof passerer 11 forskellige Stempler, inden det bøjet, krummet, presset og forsynet med Bogstavmærke, er dannet til en almindelig Lastings Vesteknap. Man forbavses næsten lige saa meget over de mangfoldige Variationer i Knappers Former og Størrelser, som over den Sindrighed og det store Arbejde, der udfordres til Frembringelsen af hver enkelt Variation.

Vi har nævnt, hvor mange Slags Artikler der tilvirkes i Holger Petersens egne Fabriker. Men der er i den store Forretning nok tilbage, som endnu maa importeres fra Udlandet, fra Tyskland, fra Schweiz og Frankrig, fra England, fra Bøhmen og Italien, ja selv fra det fjærne Japan. Thi først og sidst lægges der i Forretningen an paa: *det store Udvalg!* Af hver og en af de mange Artikler vrimler det ligefrem med Mængder af indbyrdes vidt forskellige Dessins og Mønstre i alle mulige Former og Farver, i et med den lunefuldt vekslede Mode hastig og hyppig skiftende Utaal af Variationer og Numre. Det gør et rent ud blændende, forvirrende, overvældende Indtryk ved selv et kort Besøg paa Lageret at stilles Ansigt til Ansigt med denne straalende Petitessernes Overflod i Stoffer og Metaller, som ved hvert et Greb oppe og nede i Skuffer og paa Hylder aabner sig for Ens Øje!

Hvad en saadan Artiklernes Mylr maa give for en svimlende Bunke Ud-, Ind-

og Sammenpakninger, Udregninger, Specificeringer osv. osv., begriber sikkert Enhver. Intet Under, at Holger Petersens Lokaler virker paa de Besøgende som en Myretue af Travlhed — ogsaa i saa Henseende, at den tilsyneladende Vrimmel i Virkeligheden beherskes af den mest systematisk gennemførte Orden og Organisation. Hvis ikke Alt her gik som »efter en Snor«, geraadede Alt og Alle i den syndigste Forvirring.

Til Slutning skal endnu nævnes, at d'Hrr. Andreas og Peter Petersen, som begge i en lang Aarrække have været knyttede til Forretningen, i 1895 optoges som selvstændige Deltagere i Firmaet.

I. H. RUBENS FABRIKER.

DER er en spansk Flod, som efter at have flydt et Stykke Vej fra sit Udspring forsvinder helt i Jorden, men kun for atter lidt længere henne at bryde frem og op paany, og nu tager den først Fart og Vælde, svulmer op til en mægtig og majestætisk Strøm, leder Vandene og bærer Skibene paa sin Ryg mod Havet.

Der er noget i den Rubenske Manufakturvare-Forretnings lange Løb, der minder om denne Flod. Beskeden var dens Udspring: i 1780 — altsaa til næste Aar for 125 Aar siden — den 10. April fik en fattig, tysk Indvandrer, Jacob Hændel Ruben ved Navn, allernaadigst kgl. Concession paa at anlægge en »Cattunfabrique« paa den saakaldte »anden Blegdam« udenfor Kjøbenhavn (det nuværende Blegdams-

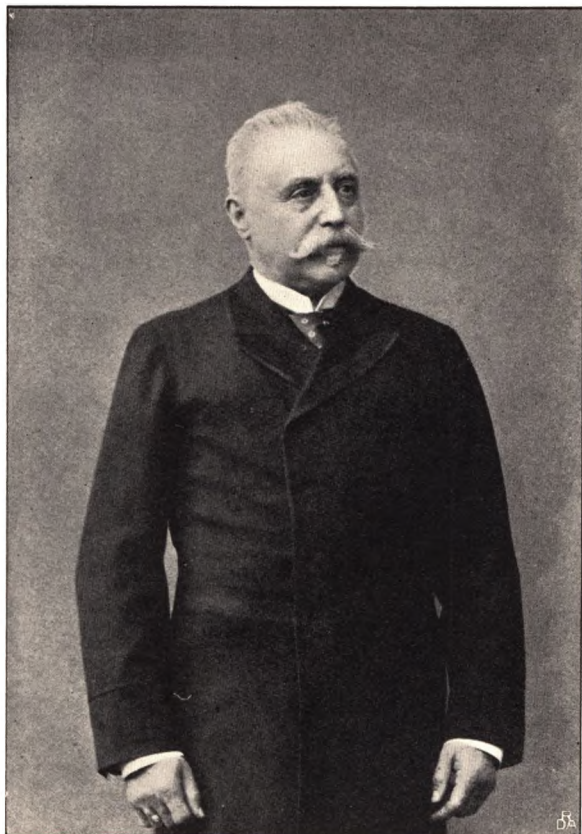
kvarter). Han synes oprindeligt at have stammet fra det franske Elsass, hvor Kattuntrykkeriet just i hine Tider florerede, og i Grunden at have været paa Vejen til *Rusland* for der at indføre sit Fag: med Haanden at paatrykke de saakaldte Kattuner malede Mønstre ved Hjælp af Træklodser^{*)}. Men Skæbnen forsløg ham til en gunstig Kyst ved at lade ham havne i Danmark, thi her var der netop hos de Styrende den størst mulige Interesse for alskens »Manufactur«, som det den Gang hed,

og det blev da altsaa ogsaa her, at han fandt Lejlighed til at udøve sin Kunst og skabe ny Virksomhed.

---

^{*)} Ved Kattuner forstaas glatte, lærredsagtige, tæt vævede Bomuldstøjer, der oprindeligt kun indforskreves fra Indien (hvoraf det franske Navn: *Indienne*) og var hvide med paatrykte Farvemønstre.

ETATSRAAD BERNHARD H. RUBEN

i den første Tid, forstaar man, naar blot man tænker paa Tidsforholdene herhjemme i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Krig og Krise, Statsbankerot og Pengeforvirring, Smalhans til Huse alle Vegne, fattige Kunder og ingen Kredit — det var de ydre Vilkaar, hvorunder der skulde virkes. Betegnende nok blev det da ej heller de mere kostbare *trykkede Tøjer*, som I. H. Ruben slog sig op paa, tværtimod synes den lunefulde Modes Krav til nye Mønstre efterhaanden at have gjort ham det, bogstavelig talt, alt for broget, — nej, det blev en saa jævn Allemands-Artikel som *Foer-Stoffer*, der gav *Fabrikations-Virksomheden* nyt Liv og lidt efter lidt formede den fuldstændig om, som vi strax nedenfor kommer til at se.

Allerede 1813 var den flyttet fra Blegdammens Vidder ind bag Voldene til Aabenraas Snæverhed, saaledes som det vel passede sig bedst for Tiden, i 1817 blev den atter flyt-

Forskelligt tyder paa, at det lykkedes J. H. Ruben og hans lille »Fabrique« at begaa sig ganske godt efter Datidens beskedne og sære Forhold. Dog lidt længere hen er det ikke desto mindre, tilsyneladende i alt Fald, som Continuitetens Traad et Øjeblik brister: i nogle Aar taber Forretningen sig helt i Tidens Mørke for Historieforskerens Øje, de i meget saa dunkle Aar efter 1807!

Men *saa* er det just, at den som hin spanske Flod dukker op paany fra Mørket, og vel at mærke dukker op *som en Fortsættelse*: uden at man ret ved, naar J. H. Ruben er død, faar i 1810, den 10. Juli, Sønnen, Isak Hændel Ruben, fornyet Privilegium paa at drive Kattuntrykkeri! Og hermed tages der ligesom nok en Gang nyt Tilløb, denne Gang med en fra først af vel langsom, men *stadig* Stigning i Tempo og Sikkerhed i MaalRetningen. Det er da ogsaa denne I. H. Ruben, der har givet Firmaet dets Navn.

At der netop for Isak Hændel har været Vanskeligheder nok at overvinde

CARL RUBEN

tet, denne Gang til Gothersgade. Her havde Forretningen til Huse i hele 15 Aar, de for alle herhjemme saa tunge og trange økonomiske Aar i Tyverne, da rede Penge var en ren Raritet, som man omhyggelig puttede i gamle Strømpeskaffer eller gemte paa Kistebunden. Men ogsaa Isak Hændel forstod den Kunst at lægge Daler paa Daler, og tillige den endnu større Kunst at faa dem til at yngle, gøre dem frugtbare i sin Forretning ved rettidigt og forsigtigt at udvide denne: i 1832 kunde han endogsaa købe Naboejendommen til og derved skabe sig større Plads og videre Virkefelt.

Nu begyndte ogsaa Tiderne at blive bedre, ej alene klarede det saa smaat op omkring os i den evropæiske Horisont, men i Landet selv kom der med den netop i Begyndelsen af 30erne genindtrædende Fasthed i vort Pengevæsen atter Tryghed og Tillid til Stede i vort hele Erhvervsliv; den møjsommelig opsparede Velstand gav sig efterhaanden Udslag i lidt rigeligere Anskaffelser, man følte paany Lyst til at »spendere« noget paa sit Hus og sin Person. Det var utvivlsonst derfor et saare forstandig valgt Tidspunkt, da I. H. Ruben i 1835 foretog en større Udvidelse ved at flytte hen i den af ham erhvervede store Ejendom, Nr. 8 i Kronprinsessegade, hvor Firmaet endnu den Dag i Dag har sit Hovedsæde. Fra den Tid af daterer der sig da ogsaa en ny Opsvings-Periode: Forretningen havde nu ligesom faaet sit faste Stade, sit Hvile- og Udgangspunkt, sit sikre Hjemsted.

Trykkeriet havde imidlertid tabt sig mer og mer, og dette Fabrikat mistede tilsidst helt sin Jordbund herhjemme i Mode og Smag, hvorimod *Farvning* og *Appretering* af forskellige Slags vegetabiliske Stoffer efterhaanden var bleven Hovedsagen i Fabrikations-Virksomheden og sluttelig lagde helt og holdent Beslag paa denne. I den nye Ejendom med den dybe Grund, var der efter Datidens Krav bag Hovedbygningen rigelig Plads nok baade til en Fabrik i Udvikling og til voxende Lagerrum, og Bedriften kom derfor til at gaa godt i Trit med den følgende Tid, Fyrrernes og de første af Femtiaarenes jævne Stigning i Befolkningens Købe- og Forbrugsevne. Med de større Krav fulgte Fordringen til en bedre Teknik, og allerede i 1844 tog I. H. Ruben Dampkraften i Anvendelse—indtil da var alt gaet paa gammeldags Manér med Haandkraft.

De allerfleste af de Tøjer og Stoffer, som passerede Forretningen, importeredes i disse Aar fra Udlandet, Firmaet var med andre Ord, som forøvrigt den Dag i Dag, et Engros-Hus i Manufakturvarer, men da man nu en Gang var inde paa samtidig at drive Fabrikation, om end kun til Varernes *Behandling*, maatte den Tanke naturlig opstaa: ogsaa at forsøge sig med Varernes *Tilvirkning*. I 1859 toges da endelig det afgørende Skridt, idet I. H. Ruben i dette Aar købte et lille Væveri paa Rolighedsvej—og dermed lagde Grunden til det velkendte storstilede Fabriks-Etablissement, som nu strækker sig fra Rolighedsvej og helt hen til St. Nikolaivej.

Faa Aar efter — 1862 — optoges I. H. Rubens 34-aarige Søn, Bernhard H. Ruben, som Associé i Firmaet; kun 14 Aar gammel var han kommen ind i Forretningen, og allerede en halv Snes Aar forinden han indtraadte som egentlig Chef i Huset, havde han ved sin utrættelige Energi og Foretagsomhed udvidet dets Virksomhedsomraade betydeligt. Overhovedet begynder der med Bernhard Ruben en ny Æra.

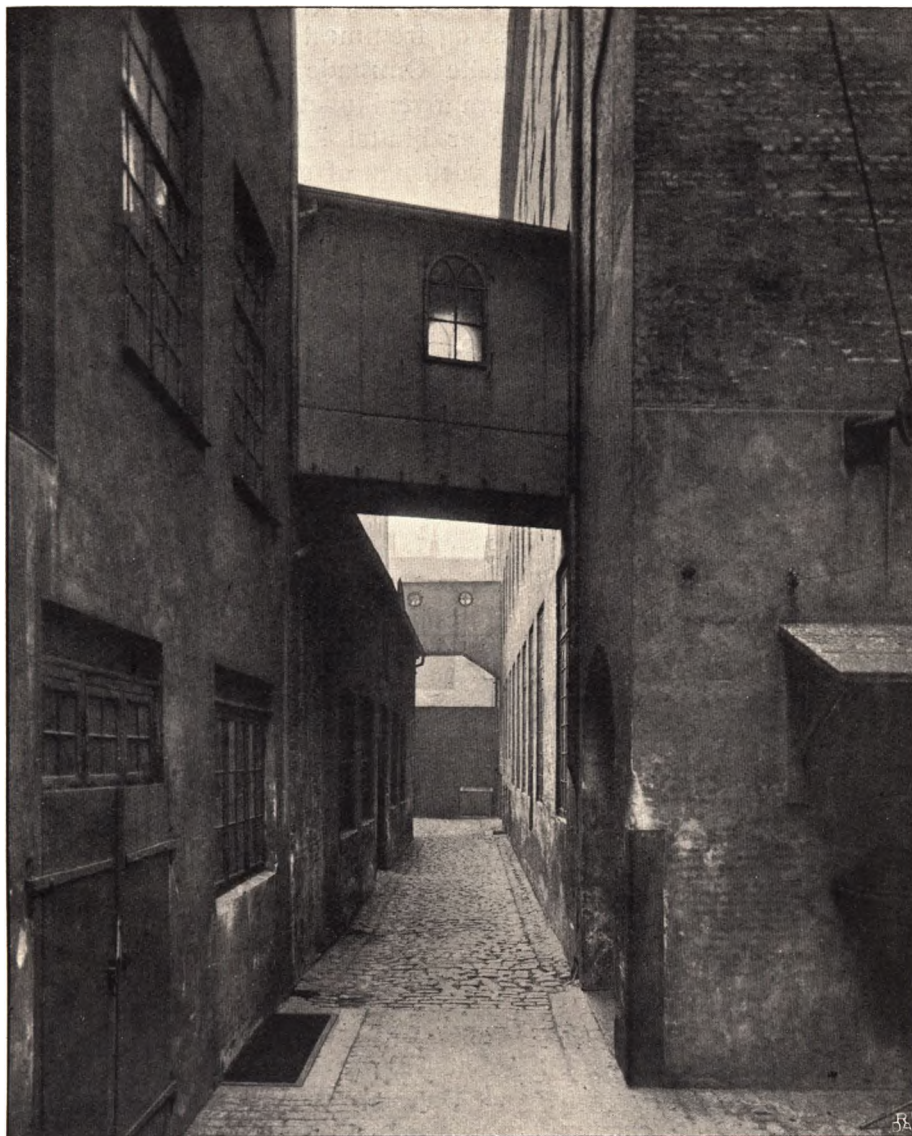
Den gamle Isak Hændel havde i samfulde 52 Aar sindig og utrættelig føjet Sten paa Sten, under tarvelige og trange Tidsforhold arbejdet sig støt frem til jævn Vel-

KRONPRINSESSEGADE 8, 10 og 12

stands Væxt, — med Sønnen kom nu *den nye Tid*, Maskinteknikens og Masseomsætningens rappe og rastløse Tid med det store Sving og det dristige Præg!

Bernhard Ruben er en af de skabende Skikkelser i den *moderne* Danmarks-Industris Historie, han er med til at slaa Porten ind til Storfabrikationens Tidsalder

DEN GAMLE BAGGAARD, KRONPRINSESSEGADE 8

i vort Fædreland op paa vid Gab. Han var Typen paa *Forretningsmanden*, den koldblodige Beregner af Tilbud og Efterspørgsel, de theoretiske Nationaløkonomers »Markeds-Menneske«, som har faaet Kød og Blod, men til Held for ham hverken Nerver eller de Hjerneceller, som er Sentimentalitetens Sæde. Denne Type forsøger hverken at bilde sig selv eller andre ind, at han arbejder »for at drive Filantropi, ophjælpe Industrien«, eller hvad nu Skaal- og Festtalere kan hitte paa at sige. Den ægte

Forretningsmand arbejder for *Fortjenestens* Skyld, — og kan Maalet for ham i et givet Tilfælde naaes billigere og bekvemmere ved *selv* at lade en Vare fabrikere end ved at importere den fra Udlandet eller købe den hos andre i Indlandet, saa *bliver han Fabrikant*. Og da det stadig for ham drejer sig om at faa det rette Forhold mellem Drifts-Omkostninger og Salgs-Udbytte, og han hurtig faar regnet ud, at dette i hans Fabrikant-Virksomhed først og fremmest afhænger af Teknikens Fuldkommenhed, — saa følger han paa dette Omraade rask og resolut med ethvert Fremskridt. Og denne Virksomhed er han ovenikøbet frimodig nok til at finde har sin Værdighed i sig selv, ja end ikke er blottet for *Samfunds-»Fortjeneste«*; thi just som den Forretningsmand, han er, veed han af egen Iagttagelse og Erfaring, at det kun er ved at træffe sine Kunders Smag og betjene dem paa bedste og billigste Maade, at han naaer selv at skabe sig en ordentlig Fortjeneste, og det slaar ham da naturligt nok, at fra et Samfundsstandpunkt maatte han som Producent overfor Forbrugerne bære sig — akkurat ligesaadan ad!

Naar han saa rigtig *har* tjent Penge, ja, saa kan godt hans Haand aabne sig gavmildt og godgørende. I *Forretningsmands*-Typen kan *Mennesket* just saa udmærket godt komme fuldt ud til sin Ret, naar, vel at mærke, Forretningen *først er gjort*, og det saa gælder om, at Fortjenesten skal *bruges*. Det er kun, naar der er Tale om, den skal *indvindes*, at han er saa velsignet fri for Stemningsindskydelser og lyrisk Udenomssnak.

Netop i denne Stil var Bernhard Ruben. Intet pekuniært Offer var ham for stort, naar det gjaldt at fremme den Virksomhed, som han ofrede alle sine Kræfter og Evner, og som han omfattede med en aldrig svigtende Energi og Interesse. Det gjaldt for ham, som vi have set, det gjaldt for Theodor Suhr, at han med hele sin Sjæl hang ved *Firmaet*, ved *Huset*, og at det var for *dettes* Hæder og Fremgang, ikke for sin egen snævre personlige Fordel, at han arbejdede, rastløs og utrættelig, fra Morgen til Aften. Og just derved foregik han sit Personale med det gode Exempel: stillede han end store Fordringer til sine Underordnede, saa havde de dog altid Følelsen af, at de største Fordringer, det var dem — han stillede til sig selv.

Med ham fik derfor Firmaet frisk Blod og ny Kraft; med Liv og Sjæl gik han op i sin Gerning: at omskabe den gamle Forretning efter fuldt ud moderne Mønster, tage den nyeste Teknik i sin Tjeneste og søge dristig ned til de brede Lags Købeevne for at faa fast Bund i en efter vore smaa Forhold virkelig Masseproduktion og Masseafsætning.

I 1868 blev han ved Faderens Død Eneindehaver af Firmaet, og nu gik det rask fremad med Udvidelser og Forbedringer, saa der snart blev for snævert inde i den gamle Gaard i Kronprinsessegade. Da saa Væveriet paa Rolighedsvej i 1876 blev ødelagt ved en stærk Ildebrand, greb han resolut Lejligheden til en gennemgribende Om- og Nybygning af den hele Virksomhed: *Væveriet* blev genopført i fuldt ud moderne Skikkelse og forsynet med de nyeste Maskiner, der kunde skaffes, og samtidig blev saa hele Fabrikationen inde i Kronprinsessegade, Farveriet og Appretur-Anstalten, flyttet ud til og forenet med Væveriet paa Rolighedsvej, hvor det store Areal baade strax gav rigelig Plads og tillige aabnede rigelig Adgang til fremtidige Udvidelser — hvad der vil komme Aaret i Aar, 1904, særlig til Gode som Mærkeaar i de Rubenske Fabrikers Historie!

Efter saaledes paa bekvem og naturlig Vis at have faaet samlet hele Fabrika-

tions-Virksohmheden paa ét Sted, kunde man endelig i den gamle Bygning i Kronprinsessegade faa de fornødne Lagerlokaler, for ej at tale om det højst fornødne Albuenum til Expedition og Kontorarbejde.

I Løbet af 1877 gennemførtes denne Forandring, og samtidig føjedes der et helt nyt Led til Fabrikationen, nemlig et *Blegeri*.

Lige først i 90erne eller godt 100 Aar efter, at Bedstefaderen var begyndt herhjemme som Kattun-Trykker, genoptoges endelig denne Fabrikation; men som en

PRØVESTUEN

helt ny Fugl Phønix steg det nye Trykkeri op af den sekelgamle Aske: i Stedet for de gamle Haandpresser er det nu store, moderne Rouleauxmaskiner af den sindrigste Mekanisme, der besørger Arbejdet og besørger det med overordentlig Sikkerhed, Præcision, Elegance — og en masse!

Bernhard Ruben døde den 25. November 1896 som Etatsraad, Ridder af Dannebrog og Dannebrogsmænd. Han stod da som Skaberen af en efter vore smaa Forhold virkelig *storindustriell* Bedrift, hvortil Hundreder af Arbejdere og Funktionærer var knyttede. For disse havde han i sine sidste Aar paa forskellig Maade sørget: ved rigelige Gaver, Anskaffelse af billige eller gratis Lejligheder i Fabrikens Nærhed, endelig ved det store Legat, som han stiftede den 10. April 1880, altsaa paa Hundredaarsdagen efter, at Bedstefaderen havde begyndt sin lille »Fabri-

que«. Legatet er paa 50,000 Kr., hvis Rente sammen med Renterne af et tidligere Legat paa 12,000 Kr. tilfalder ældre, trængende og værdige Arbejdere. Desuden havde han skænket et Legat, stort 8,000 Kr. til Manufakturhandlerforeningen til Uddeling blandt trængende Manufakturhandlere og deres Enker.

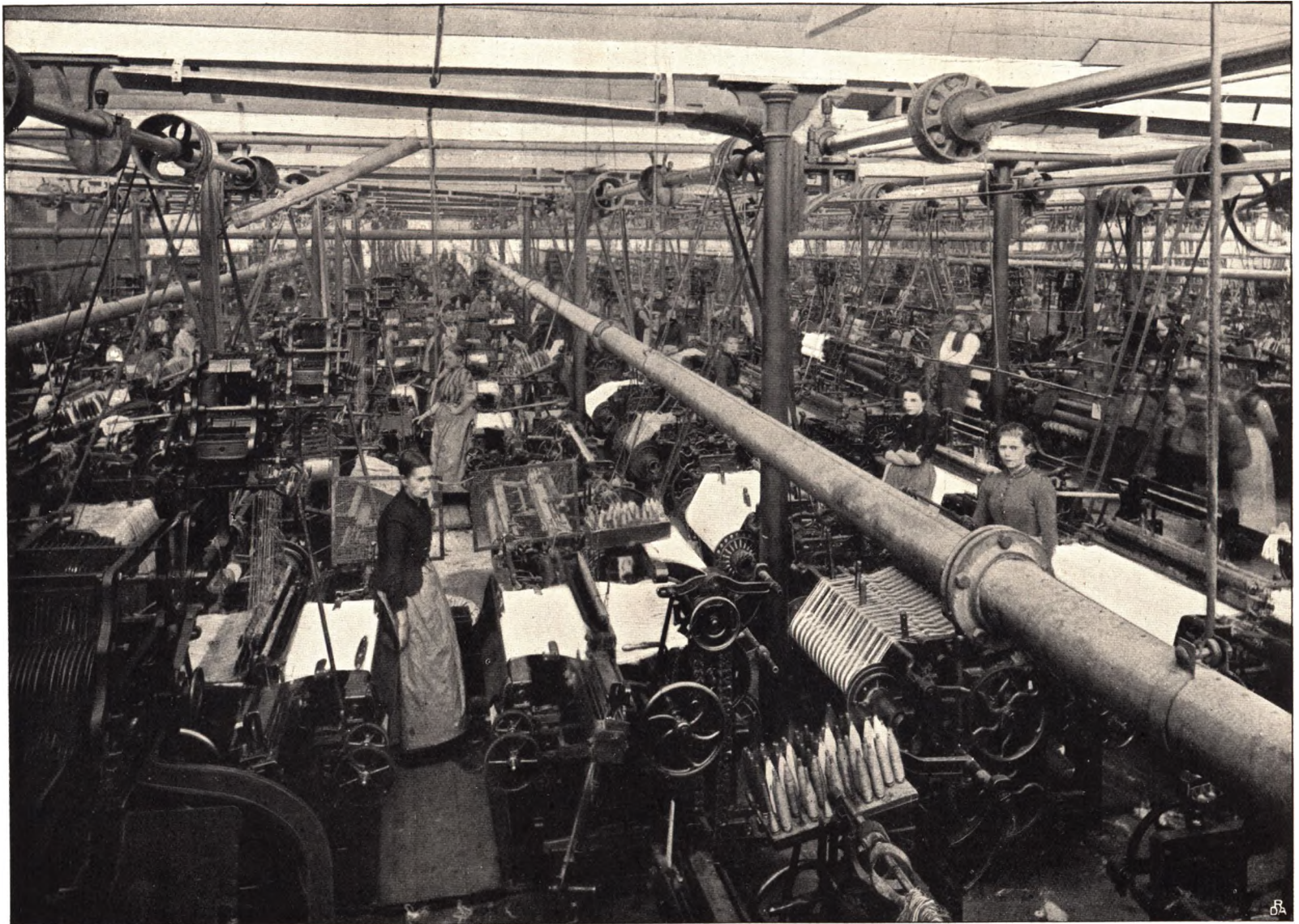
Fabriken gik ved Bernhard Rubens Død over i Enkens, Etatsraadinde Ida Rubens Besiddelse og forblev i denne 5 Aar, indtil Sønnen, den nuværende Indehaver af Firmaet, Carl Ruben, fra 1. Januar 1902 overtog Forretningen.

PRIVATKONTORET

Carl Ruben, der altsaa er Sønnesønssøn af Forretningens oprindelige Grundlægger, er født 1876, rejste 16 Aar gammel til Tyskland for der at studere paa Handelsakademi og i Textilskole, gik efter et 2-aarigt Ophold til England, hvor han ligeledes i 2 Aar lærte Praxis paa en Bomuldsværefabrik i Manchester, var dernæst et Aars Tid paa Kontor i et Pariser-Hus og blev endelig anbragt i en af Danmarks største Provinsforretninger i Textil-Branchen. Kort efter blev han imidlertid ved Faderens Død hjemkaldt, indtraadte strax i Firmaet I. H. Ruben som Prokurist, for derefter, som alt sagt, definitivt at overtage Ledelsen og Ansvar et den 1. Januar 1902.

Det siger sig selv, at da Carl Ruben kun 21 Aar gammel blev kaldet, endog ret hovedkulds, til Chef i Faderens store og komplicerede Forretning, var det af

DEN STORE VÆVESAL

største Betydning for ham, at der til hans Tjeneste stod en fuldt ud loyal og intelligent Generalstab af Overordnede, gennem mange Aar indøvede og sammenarbejdede af Faderen, samt en flink og dygtig Arbejderhær, som følte sig knyttet til Fabriken. Særlig nævner han selv med Tak Chefen for Lageret, Hr. Vald. Nielsen, gennem mange Aar Etatsraad Bernh. Rubens højre Haand, hvis store Indsigt i alle Forretningens mange Detailler naturlig maatte komme den nye Besidder til største Nytte.

I de faa Aar, Hr. Carl Ruben har ledet Firmaet, er dette forøvrigt allerede gaaet yderligere frem paa mange Maader. Saaledes er inde i Kronprinsessegade Naboejendommene Nr. 10 og 12, hen bag hvilke den oprindelige Fabriks Grund strakte sig, blevne tilkøbte, saa at Forretningen nu raader over en stor, afsluttet Carré og har ny Plads til Raadighed for Fremtiden. Ligeledes vil der, som ovenfor antydet, paa Fabriketablisementets Grund ude ved Rolighedsvej i Løbet af indeværende Aar blive opført et stort, nyt Bygningskomplex til Udvidelse af Driften.

Det Areal, som derude haves til Disposition, er nemlig langt, langt større, end den forholdsvis beskedne Façade ud til Rolighedsvej lader den Forbipasserende ane. Man tænker sig ikke, at der bag denne Façade ligger en Grund paa ikke mindre end 5 Tdr. Land, af hvilke de nuværende Fabriksbygninger indtager ca. 30,000 □ Alen.

Men den store Vævesal med sine 500 — fem Hundrede! — Væve indtager et Fladerum af ca. 10,000 □ Alen. Herinde væves *Bomuldstøj* i alle Mønstre til Kjoler og Forklæder — sribede, tærnede og Jaquard-Mønstre — saakaldt »Oxford« til Skjorter, Blusetøj til Arbejdsbluser i alle Arter, »Moleskin« til Arbejdstøj, Nankiner og Bolstre til Sengeudstyr, *Linnedvarer* til Lagener, Haandklæder og Dækketøj, hvoraf navnlig de meget brede Lagenlærreder, der væves paa særlig dertil indrettede Vævestole, er en af Firmaets Specialiteter, osv. osv.

*

*

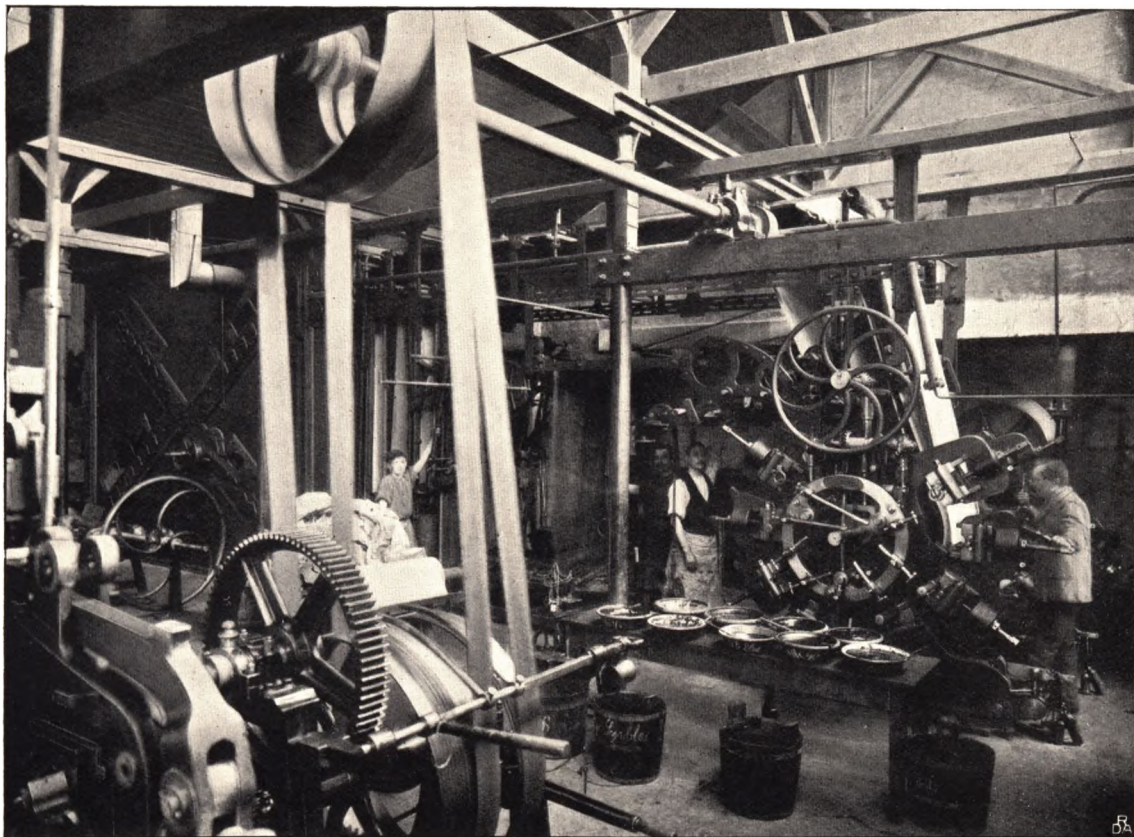
*

»Efter at Hargreave*), Arkwright og Crompton havde opfundet og udviklet Spindemaskinen, var det *the Reverend* Dr. Edmund Cartwright forbeholdt at give den dens nødvendige Supplement i Form af en mekanisk Vævestol, og paa denne hviler da en hel Række af vigtige Forbedringer, der ved Dampens Indførelse i Fabrikerne fører til Maskinvævestolen, der vel egentlig kan siges at være kommen til Live i 1822, og ved hvilken samtlige Arbejder er overtagne af Maskinen og Dampen, medens Mennesket kun har beholdt den Opgave at føre Tilsyn med disse og af og til gribe rettende og forbedrende ind i deres Gang.«

»En saadan Vævestol med dens op- og nedgaaende, frem- og tilbageskridende Bevægelse, hvorved Skytten ligesom et Lyn med et kraftigt Slag farer gennem Rendingen, føjende Maske til Maske, Traad til Traad, har vistnok de fleste set, men selv om man kender en saadan Væv nok saa godt, vil ingen kunne forestille sig det storartede Indtryk, man modtager, naar man træder ind i Fabrikens store Sal, og paa en Gang overskuer et Lokale, i hvilket omtrent fem Hundrede saadanne Væve er i samtidig Virksomhed. Man bedøves og blændes paa en Gang. Man bedøves, fordi selv ikke den kraftigste Stemme, ikke den vældigste Raaber vilde kunne tænke

*) Jfr. »Illustreret Tid.« for 10. April 1880.

paa at overdøve den Støj, som denne Samling af Maskiner frembringer ved deres travle og ihærdige Arbejde. Man blændes, fordi man ligesom synes at staa foran et Chaos. Lyset falder ind fra oven gennem det zikkakformede Tag, og netop derved undgaar ingen af de mange Genstande, som opfylder Salen, Tilskuerens Opmærksomhed. Alt træder frem i klar, skarp Tydelighed, om man end er længe om at sondre de enkelte Dele af denne saa komplicerede Meka-

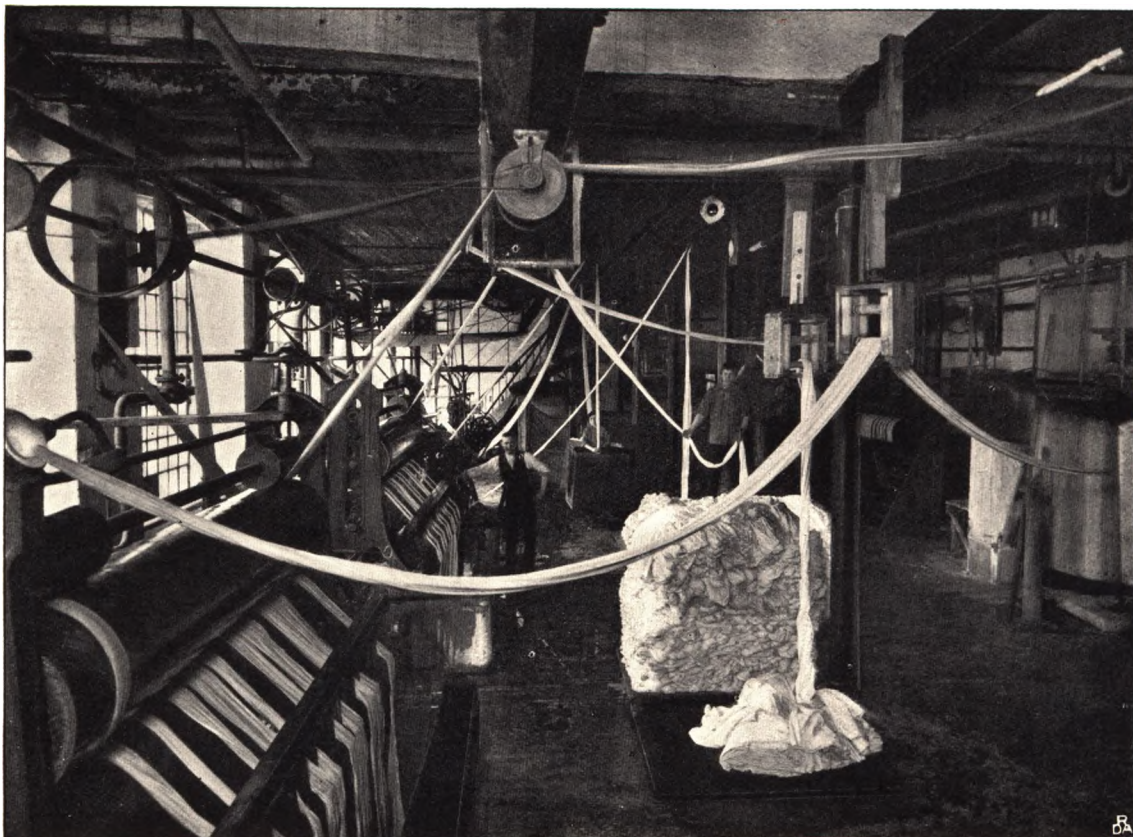
FRA TRYKKERIET

nisme fra hverandre og udfinde Regelmæssigheden i denne tilsyneladende Forvirring. Thi en saadan Regelmæssighed findes der og maa der findes; jo længer man sunder sig paa sit Indtryk, desto bedre ser man, at disse Hundreder af Maskiner, opstillede i lange Rækker ligesom Soldater i Geledder, kunne sammenlignes med et Regiment, der paa en Gang, mekanisk, uden Afvigelse, fuldendt disciplinert, udfører en og samme Ordre. Dampen sætter det hele i Bevægelse, og saa paa en Gang giver alle Maskinerne sig til ligesom at marchere paa Stedet, skiftevis flyttende deres forskellige Dele. Hver Gang disse Hundreder af Skytter gennemfarer Stolene som efter fælles Ordre, er det, som om alle Soldater udførte et og samme Geværgreb. Og blændes man end i Begyndelsen af den brogede Forvirring, der strax møder Ens Blik, og i hvilken de forskellige Skikkelser, mest Kvinder, der bevæger sig mellem Vævene, bidrager til at frembringe Afvexling, saa gribes man senere,

naar man har faaet Øje for Regelmæssigheden og Ordenen i dette Virvar, af en endnu større Beundring over et saadant Skue.«

* * *

Naar et Stykke Bomuldstøj er bleven vævet, er der imidlertid endnu meget tilbage for det at gennemgaa, inden det bliver *færdigt*. Det skal henholdsvis »svides«,

BLEGERIET

vadskes, bleges, tørres, calandres, ofte ogsaa rues, bankes, børstes, farves, osv., inden det faar den endelige Skikkelse, hvori det fremtræder som Handelsvare.

Lige over for Væveriet findes derfor et Blegeri, et Stykfarveri og et Trykkeri. Her tilvirkes bl. a. de saakaldte »Shirtings«, Foerstoffer, som farves i de utallige Nuancer for at kunne svare nøjagtig til alle de mange forskellige Stoffer, der skal fores. Disse Varer fordrer en meget vanskelig og vidtløftig *Appretur*, hvortil der i en særlig Afdeling af Fabriken findes mægtige *Calandre*, som naar fra Gulv til Loft. Calandringen udføres ved at presse Tøjet mellem to Valser, hvoraf den ene er af haardt Staal, den anden af stærkt sammentrykket Papir eller Bomuld. Flere saadanne Valser er anbragte over hinanden, og Tøjet bevæger sig nu mellem disse, medens de presses tæt mod hinanden, og Staalvalsen samtidig ophedes indvendig. En saadan Calander kan, foruden at give Stoffet Glathed, ogsaa give det Glans ved

at tilvejebringe en Slags Strygning. I et særligt Rum findes den saakaldte »Beetle«-Maskine, der behandler det paa Trævalser oprullede Tøj med Slag af en Række Træstempler, hvorved der frembringes et fuldstændig linnedagtigt Udseende. Dette klapprende Uhyre er en af Verdens største Spektakelmagere, der laver en ligefrem djævelsk Larm under sit Arbejde.

Til *Blegeriet* ankommer Varerne gule og snavsede. De »svides« da først, ɔ: de fine, haarlignende Smaatraade og Smaatrevler, hvormed Overfladen er bedækket, svides af, idet Tøjet, stærkt udspændt, farer hastigt over en Række sammenhængende Gasflammer. Derpaa gaar de sammensyede som et endeløst Baand gennem Blegeriets mange forskellige Afdelinger, vadskes, tørres osv., for endelig at komme ud saa hvide som Sne.

I *Trykkeriet* tilvirkes alle mulige saakaldte *trykkede* Bomuldsvarer, saasom Calicoer, Floneller, Satiner osv. — til Kjoler og Bluser, Møbelsirtser, Gardiner og Betræk, Ærmefoer, Moleskin osv., medens Stykfarveriet supplerer dette Udvalg med ensfarvede Kjoletøjer, tyrkiskrød Flagdug etc.

I denne Afdeling findes endelig Danmarks eneste *Merceriseringsanstalt* — saaledes kaldt efter Methodens Opfinder *Mercer* (1844) — hvor finere Bomuldsvarer til Kjoler, Bluser og Foer undergaar en Proces, der bogstavelig talt forvandler dem til en helt anden Vare, en helt anden Varekvalitet, idet de faar *Silkens* Glathed og Glans samt Evne til at optage forskellige Farver lettere, særlig de mørkere Nuancer, end ellers — hvorhos Stoffet bliver 88 % fastere, men tillige 15 % kortere. Bomuldstøjet udvadskes med Natronlud, og for at ophæve Forkortningen holdes det herunder stærkt udspændt. Derefter *calandres* det paa en særlig Maskine, der fører det over Valser, som er forsynede med et Utal af mikroskopisk fine Riller, der giver Tøjet tilsvarende, usynlige Riller — og ved den Lysbrydning, som Stoffet herefter giver, bliver dets silkelignende Udseende saa skuffende fuldstændigt, at det ikke for det blotte Øje er muligt at skelne det fra Silke.

I samme Bygning findes endvidere de sindrige »Ruemaskiner«, som giver Flonellerne deres bløde, dunede Overflade, og den store hydrauliske Mangle, som har afløst de gamle Ruller til Mangling af Lærredsvarer. Endelig er her ogsaa et fuldstændigt kemisk Laboratorium, hvor de til Trykning og Farvning anvendte Farver i Overensstemmelse med den saa udviklede moderne Farvekemi sammensættes, og hvor tillige alle i Fabrikationen anvendte Materialier analyseres.

Hver af Fabrikens Afdelinger (Væveri og Farveri med tilhørende Underafdelinger) har sin Dampmaskine, tilsammen c. 400 H. K. Til at levere den til Maskinerne og til Kogningen fornødne Damp findes der et Kedelanlæg med 5 store Kedler. Medens den gamle Skorsten, som benyttedes af Farveriet i Kronprinsessegade, ikke var højere end en almindelig Skorsten paa et 5-etages Hus, er den nuværende Skorsten 175 Fod høj.

*

*

Til at give et Begreb om Firmaets Virksomhed ville følgende Tal sikkert allerbedst kunne tjene:

Firmaet beskæftiger i sine Fabriker paa Rolighedsvej c. 500 mandlige og kvindelige Arbejdere og betaler aarlig c. 425,000 Kr. i Lønninger. Værdien af de fra Ulandet indførte Raastoffer til Forædling paa Fabriken andrager c. 1,500,000 Kr. p. a.,

hvoraf der i Told svares c. 250,000 Kr. — For stadig at kunne betjene Firmaets Kunder saa prompte som muligt, findes der i Kronprinsessegade et Lager af færdige Varer, hvis Værdi varierer mellem 1 og 2 Millioner Kroner.

Et enkelt Tal vil tillige give en Forestilling om, hvor stor en Kapital moderne Maskindrift egentlig fordrer. Til at drive Maskintrykkeriet findes der alene *graverede*

ET LAGERLOKALE

Kobbervalse, som bruges i Stedet for Haandtrykkernes gamle Træklokker, til en samlet Indkøbssum af 75,000 Kr.

* * *

Paa Kontorerne og Lagrene er daglig et halvt Hundrede Mennesker i travl Virksomhed med i de store Lagersale at udtage og expedere Varerne til Firmaets Kunder. Varerne kommer dels fra Firmaets Fabriker, dels fra Udlandet; thi det maa ikke glemmes, at I. H. Ruben ej alene er en industriel Bedrift, men et Handelshus, der aarlig importerer for Hundrede Tusinder og atter Hundrede Tusinder af fremmede Manufakturvarer. Firmaet er nærmest baseret paa Hjemmemarkedet, men har dog en meget betydelig Exportforretning, navnlig paa Sverige. En halv Snes Agenter og Rejsende vedligeholder den stadige Forbindelse mellem Firmaet og dets Kunder. For Tilskæringen og Opklæbningen af Prøverne til disse findes der et

STIFTELSEN I FALKONÉRALLÉ

særligt Departement, hvor alene 5 Mennesker er i uafbrudt Arbejde. Særlig Mandag og Torsdag, naar Damperen afgaar fra Kvæsthusbroen til de danske Provinshavne, hersker der med Expedition og Afsendelse af Varerne en febrilsk Travlhed inde i den gamle Gaard i Kronprinsessegade, — kun den fornemme Gadefacade bevarer sin tavse, adstadige Ro!

Et Besøg paa Lagrene er paa sin Vis ligesaa interessant som Vandringsen gennem Fabriken. Man ligefrem overvældes ved Værelse efter Værelse at se stablet op i Dynges paa Dynges, Bunke paa Bunke, alle Slags Stoffer i alle mulige Farver og Finheder, Drøjder og Tykkelser, snart ganske grove og grovt lugtende, snart lækre og elegante, snart køligt glatte, snart lunt dunede, snart blændende hvide, snart manglefold brogede! Længst dvæler man uvilkaarlig ved de *merceriserede* Tøjer, som virkelig er en sand Øjenlyst at se, saa straalende blanke de er, saa glitrende i Glansen, snart bløde og dybe i Lød, snart skingrende i en hel Farvefanfare! Stykke for Stykke bredes ud, sælsomt skiftende Mønstre i dristig sammensatte Kulører veksler med ensfarvede Fladers tunge, glatte Pragt, og hver Gang Tøjet glider, saa lyser, skinner og spiller det med Silkeglans og Silkeglathed, — risler, rasler og knitrer det med Silkehvisken og Silkeklang!

Og saa koster saadan et Stykke Tøj akkurat $\frac{1}{10}$ af, hvad det vilde koste, naar det virkelig var af Silke!

* * *

Ude i Falkonéralléen tæt ved Fabriken ligger der nu en mægtig 4-etages Bygning, paa hvis Hovedhjørne er anbragt en stor Bronzeplade med en Buste i Hautrelief. Det er en Arbejderstiftelse, som Etatsraadinde Ida Ruben har ladet opføre som et Minde om sin afdøde Mand, Bernhard Ruben. Her har gamle Arbejdere, særlig enligstillede Kvinder, Fribolig med gratis Lys og Varme, lyse, hyggelige Rum med lange Korridorer, Smaaaltaner, Udenomsbekvemmeligheder osv. Alt er net, venligt, indbydende. Ogsaa selve Bygningens Ydre gør et solidt og smagfuldt Indtryk paa Beskueren — der er en egen simpel Værdighed over Arkitekturen, et enkelt, nobelt Forhold mellem Linier og Flader.

* * *

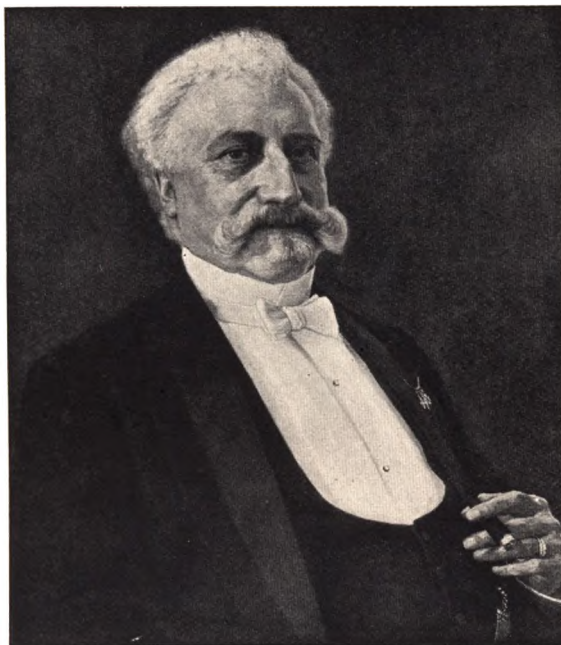
At et Firma i vor Tid fylder sit 125. Aar, er allerede forbavsende og usædvanligt. Men endnu mere forbavsende og usædvanligt er det, at et Firma i 4 Generationer stadig og uafbrudt er gaaet frem og frem i Levedygtighed og Anseelse. For en Gangs Skyld er det gamle Ord gjort til Skamme: der hører 3 Slægtled til at samle, 3 til at sprede. Allerede 3. Generation har her begyndt at *sprede*, men vel at mærke i velgørende Øjemed, til arbejdsvenlige Formaal! Og i 4. Generation er paa den anden Side *Samlingsarbejdet*, i Betydning af Organisation og organisk Væxt, i stadig og frugtbar Fortsættelse.

AKTIESELSKABET J. MORESCO, DAMEKONFEKTION EN GROS.

NAAR man ser paa gamle Portræter fra en bestemt historisk Periode, slaar det En, hvor de forskellige Personers Dragt i Virkeligheden er typisk ensartet, næsten uniform i Stil og Snit. Og dog var den Gang Enhvers Klædningsstykker skrædersyede paa Bestilling og efter Maal til denne Enkelte. Nuomstunder har den moderne *Konfektions-Forretning*, dette ægte Barn af Storindustriens og Massevirkningens Tidsalder, vendt op og ned paa dette Forhold: i Moresco's Forretning ser man

saaledes færdige Kaaber og Overstykker marchere op bataillonsvis »in Reih' und Glied« — og dog har i vore Dage hver enkelt Dames Dragt, takket være Modens stadige Bevægelighed og det store Udvalgs Mønster-Rigdom, et langt mere individuelt Snit, et langt mere personligt Præg end i vore Olde- og Tipoldemødres Tid.

Den Fart og Flugt, der er kommen i Nutidens

ETATSRAAD J. MORESCO

Smag paa dette Omraade, og som lader Publikum leve i en stadig, urolig Higen efter *Nyheden*, er selvfølgelig en mægtig Kraft til at drive den moderne Beklædnings-Industri frem. Men samtidig er der mellem denne og Publikums lunefuldt skiftende Smag en bestandig *Vexelvirkning*: baade Stimulansen til Omskiftelse, Omskiftelsen selv og endelig dens *Retning* kan ogsaa siges at udgaa fra

Beklædnings-Industrien — det er den gamle Historie, om Ægget er før Hønen, eller Hønen før Ægget! Det Visse ved Sagen er imidlertid dette, at Mellems- og Gennemgangs-Ledet i Modens Dannelse mellem de to Faktoreres Vexelspil er *Konfektionisten*: i hans Hjerne er det, at Modellen, der *slaar an*, bliver *til*, i hans Forretning er det, den faar sin definitive Skikkelse, hvori Kvinde-Øjet endelig finder Hvile og Behag. Og til syvende og sidst er det saaledes ham, der — om han da

virkelig er sit Kald voxen — endelig bestemmer, hvad »der bruges for Øjeblikket«, som det hedder i Butikerne — og det netop længe før det virkelig »bruges«!

Skulde man angive Omfanget og Betydningen af Firmaet J. Moresco's Forretning, og i hvilken Grad denne — dens Smag og Idéer — har været bestemmende for Moden herhjemme hos os, for hvorledes vore Damer klæder sig og tager sig ud, da taler næppe noget bedre end den sikkert uomtvistelige Kendsgerning, at langt

FRA STOFFLAGERET

største Delen af vort Lands Kvinder bærer eller i alt Fald har baaret et eller flere af Moresco's Overstykker.

Hvem husker ikke den Tid, da Shawlet var Overstykket: det brogede Shawl, der skænkedes den unge Pige til hendes Konfirmation og fulgte hende til hendes Død. Eller Fyrrernes Mantille med dens sære Former — eller endelig den gammel-dags Kaabe, dette Stykke, som selv den velhavende Husmoder først anskaffede sig efter mange alvorlige Overvejelser indenfor Familien, og som i sin Uopslidelighed var Genstand for stadige og stadige Omforandringer i Hjemmet — for sluttelig at gaa over fra Moder til Datter.

Hvor ganske anderledes er Situationen ikke nu. Selv i Landets yderste Afkroge ser vi Storkonfektionærens sikre Snit i Overstykkernes Form, og den kostbare og

uopslidelige Kaabe er nu afløst af det mere overkommelige, men til Held for Tidens stadige Nyhedstrang ogsaa mere forgængelige »Modestykke«.

Og samtidig dermed beskæftiger denne nye Storindustri Tusinder af Mænd og Kvinder og giver disse — trods Varens langt billigere Salgspris nu end den Gang — en Fortjeneste, som man ikke vilde have tænkt sig mulig i gamle Dage, inden man endnu havde faaet Øjet op for Betydningen af, at Arbejdet og Arbejderne virkelig bliver organiserede, og at den Enkelte faar det ensartede Arbejde, der passer for Ved-

EN TILSKÆRERMASKINE

kommende, og hvori han — eller rettere *hun* — kan erhverve sig teknisk Fuldkommenhed.

Den 16. April 1856 aabnede den da 28-aarige Jacob Heinrich Moresco paa Amagertorv, nuværende Nr. 13, et Udsalg med færdige Dameoverstykker, Børnehabitter o. lign.

Det var efter Datidens Forhold en flot udstyret Butik, i hvis store, oplyste Vinduer der var et rigt Udvalg at se.

Omtrent i en halv Snes Aar samlede Moresco sig i denne Detail-Forretning en stor og stigende Kreds af fine Dame-Kunder, men efterhaanden som Forretningen

tog til, satte hans Virkelyst ham større og større Maal og førte ham sluttelig ind paa Engros-Forretningen, lagt an paa det store, brede Publikum.

Der stak en født Konfektionær i Jacob Moresco, fra han var ganske ung: som den Gang han, medens han endnu stod i Lære, klippede Mønsteret til sin Principals første Silkemantille eller stadig forstod at anvende, hvad der for en anden kunde synes uanvendeligt og unyttigt. Allerede som Commis hos Løvgren paa Østergade skar han Besætningerne til og prøvede de forskellige Mønstre for at udregne, hvor meget Stof man behøvede til hvert Overstykke, og herved fik han Lejlighed til at danne sig sit senere ufravigelige Forretnings-Princip: at klippe alt i selve Fabriken og først saa levere det ud til Systuen, i Stedet for, saaledes som hos Berliner-Konfektionærerne, blot at maale Stofferne af og give dem ud.

I sit første Etableringsaar lærte Moresco strax, hvor afgørende vigtigt det var i hans nye Fag at følge, ja forudse Modens Gang og Varigheden af dens Herredømme. Da saaledes Aaret før Kejserinde Eugénie i Frankrig havde créeret den berygtede Krinoline, begreb Moresco strax, at dette sælsomme Mode-Monstrum vilde holde sig haardnakket i lange Tidens Kvindesmag, og disponerede herefter — thi det er, som Enhver let indser, naar det en Gang er sagt, en Hovedregel for Overstykkernes Mode-Vexling, at de maa *slutte sig* til Kjølernes! Med Krinolinen maa de vide sig ud, med den hofteglatte Nederdel snævre sig ind, de maa aabne Plads for Ærmerne, naar de hæver sig i Skuldrene eller »pocher« ud paa Albuen, og de maa nøje rette sig efter, om Kjolelivet skal sidde glat eller rynket.

Alt dette forstod den unge Moresco paa en Prik, men just fordi han, som vi nys saa, er den fødte Konfektionist, har han desuden ogsaa stedse været en *Idéernes* Mand. I hans første Aar gav saaledes en haandbroderet Silkefløjls Echarpe, han tilfældig havde købt i Udlandet, ham Idéen til at lade lignende Broderier udføre herhjemme, og han høstede Nytte heraf ved allerede den følgende Vintersaison (1856—57) at kunne indføre haandbroderede Fløjls-Kaaber. Ved Prinsesse Alexandras Formæling med den nuværende Konge af England komponerede han strax en »Alexandra-Mantel«, der gik af som varmt Brød. Da en Berliner-Konfektionær for en Del Aar siden havde fundet paa af selve Affaldet eller Stumperne af Stoffet at lave en Besætning, der lignede Rucher, anvendte Moresco en anden Gang denne Idé paa en original Maade til et Ærmeopslag, og den slog atter an. Af nogle Overstykker i rent ud misklædende og derfor usælgelige Façon'er, som han en Gang havde købt i Hamborg, fik han ved at omordne Læggene, sætte Dobbeltkrave i Stedet for en Hætte og tilføje en Snore-Besætning, skabt en ny Model »Angela«, som alle Byens Damer endelig skulde have osv. osv.

Disse Exempler, tagne ud af en sand Overflødigheds Fylde, viser, hvor sikkert et Blik Moresco stadig har haft for, i hvilken Retning de *danske* Damer Smag gaar. Det var da ogsaa, betegnende nok, Moresco, der i sin Tid pousserede den franske folderige »Beduin«, der i saa mange Aar blev en af de vigtigste Façon'er herhjemme, ikke blot til Overstykker, men til »sorties-de-bal« i hvidt Kashmir, — og det var ligeledes Moresco, som indførte Baschliken fra Rusland. Da han i 1867 ikke kunde finde nogen passende Besætning til sorte Stoffer, fik han det Indfald at overbrodere Jaketterne med sorte Perler, og Artiklen behagede i saa høj Grad vore Damer, at Aaret bogstavelig talt blev en hel »Perlesaison«. Og denne Mode var helt

FRA ARRANGEMENTS-AFDELINGEN

og holdent en lokal dansk Idé og Mode — de udenlandske Konfektionærer kendte den aldeles ikke.

Moresco's store Styrke som Konfektionær har imidlertid ikke alene ligget i hans sikre Sans for Kundernes Smag og Modens Omskiftelser; det er mangen en god Gang gaaet ham, som det gaar *alle* Konfektionærer, at Modens Omslag sker dem for brat, kommer bag paa dem! Og saa gælder det og gjaldt navnlig i tidligere Tid om at finde Anvendelse indenfor den ny Modes Rammer for de overliggende Stof-

FRA ET AF KAABELAGRENE

fer og Besætnings-Artikler, at ikke for store Værdier skal gaa til Spilde. Just i denne Henseende har Moresco altid været en sand Mester — der kunde nævnes en hel Hærskare af ofte ret pudsige Exempler paa, hvorledes han opfindsomt har kunnet bruge snart det ene, snart det anden, det være sig Besætningsartikler eller Stoffer, der var *démodés*, i helt nye Kombinationer, som originale Variationer paa den sejr-rige nye Mode. Enhver begriber let, hvor kolossal en Betydning netop *denne* Evne maa have i Konfektions-Forretningen, navnlig efterhaanden som dens Lagre voxer og voxer.

Samles nu alt dette i en Sum, hvad viser det saa? Ikke, at det er *Kapital*, der skaber en Forretning saa stor, som Moresco's i Tidernes Løb er bleven — Jacob Moresco begyndte med tomme Hænder! Nej, en Forretning som denne viser aller-

klarest og tydeligst, at det er selve Driftslederens *Dispositions-Evne*, der er den afgørende Faktor, at alt just beror paa *hans* rent personlige Dygtighed til at organisere Arbejdet og til stadig at lede Produktionen derhen, hvor den værdiskabende Efterspørgsel findes, og derved gøre Arbejdet *produktivt* ∴ udbyttegivende baade for Principal og for Arbejdere!

*

Firmaet begyndte med Detail-Salg af finere og dyrere Artikler, blev saa, som vi har hørt, — under stadig og stigende Fremgang—en Engros-Forretning paa det store Publikums-Forbrugs brede Basis. Dets sidste Fase er den: at *Tendensen* atter gaar i Retning af de mere elegante og kostbarere Stykker. — Foruden Damekonfektion har Firmaet for 10 Aar siden optaget Pelsvare-B Branchen, hvori det gør en betydelig Omsætning.

I 1900 omorganiseredes Firmaet, der foruden sit Standkvarter — den bekendte store Ejendom Nr. 24 paa Østergade — har Fabrikslokaler i Frihavnen, til et Aktieselskab: »Aktieselskabet J. Moresco«, med en samlet Aktie- og Obligationskapital af 4 Millioner Kroner.

Sammen med Moderfirmaet virker »Aktiebolaget Moresco« i Malmö og »Aktieselskabet Moresco« i Christiania.

Disse samlede Virksomheder giver ialt over 3000 Mennesker Beskæftigelse.

Hvad der i en slig Forretning forbruges af Stoffer, udbetales i Arbejdsløn og omsættes af færdige Varer, er det ikke let for den Udenforstaaende at gøre sig nogen Forestilling om.

Her skal blot eksempelvis anføres, at de samlede 3 Virksomheder aarlig omsætter alene af Kaaber og Overstykker c. $\frac{1}{4}$ Million Stykker, og at det uden Overdrivelse kan siges, at flere Hundrede Tusinde Dyr — lige fra Bjørnen og ned til Egernet, Muldvarpen og Bisamrotten — aarlig maa lade deres Liv for at forsyne Firmaets Pelsvarelager.

Hvilken social-økonomisk Betydning et saadant Firma har, fremgaar af den ene Oplysning, at det alene i Kjøbenhavn udbetaler aarlig i Lønninger c. 800,000 Kroner.

Etatsraad Moresco plejer altid at fremhæve sine Medarbejdere og disses Betydning for Forretningen og dennes Udvikling. Og det turde maaske være en af Chefens mest karakteristiske Egenskaber, at han i særlig Grad har forstaaet at vælge sine Folk og knytte disse til sig: det være sig lige fra de øverste Medarbejdere til den jævreste Syer.

Næppe skulde man vente i en saadan Storvirksomhed at træffe patriarkalske Forhold, men her skal det dog fremhæves som et talende Exempel, at der for Tiden i Forretningen findes c. 100 Syersker, der har arbejdet over 20 Aar i Træk for Firmaet.

*

*

*

Blandt Tidens store Spørgsmaal er disse ikke de mindst brændende: hvorledes skal den arbejdende Klasse under Alderdom og Sygdom sikres.

I saa Henseende har Etatsraad Moresco og nu Aktieselskabet givet *sit* Bidrag til Spørgsmaalets Løsning.

Aktieselskabet J. Moresco i Kjøbenhavn har saaledes, foruden sit særlige Præmieringssystem for den trofaste og dygtige Arbejder, sin Sparekasse for Funktionærerne, hvortil Firmaet giver sit rundelige Tilskud.

Derhos har Firmaet sit Understøttelsesfond for de faste Funktionærer, hvilket for Tiden ejer c. 190,000 Kroner, og endelig sin Stiftelse for Syere, af hvis stort anlagte og stort doterede Institutioner dog foreløbig kun Legatfonden med dets Kapital af 100,000 Kroner virker.

J. C. MODEWEG & SØN

AKTIESELSKAB

BREDE FABRIKER

SPØRG den skovgæstende og skovelskende Kjøbenhavner, som kender til andet og mere end Dyrehaven, hvad Brede er, og han vil svare: Brede er en Idyl.

Tag til Lyngby, vil han forklare, køр ikke med Jernbane-Sporvognen til Vedbæk, men gaa paa Deres Ben op gennem Sorgenfri Park langs den skønne Aas lune-fulde Bugtninger. Hvor Lunden slipper, finder De Fuglevad, og vandrer De saa ligefrem mellem store, herlige, frit staaende Ege, mens Aaen ved Deres Side vider sig ud til en Skov af Siv og Rør, et sandt Vildnis af frodige Vandplanter, — finder De fem Minutter efter, hvor Vejen atter smalner ind til en allerkæreste sommerfuglebestrøet Gangsti mellem Grøfter og høje Hække, Brede Hovedbygning som et lille Palais liggende lige foran Dem — og en hel Coloni til højre, til venstre og bagved, en Kreds af Bygninger, førende gennem den moderne Maskin-Tekniks Alphabet fra »A til Ø« — og Aaen selv saa vid og bred, ret som »den blanke Sø«.

Thi Brede er ej *alene* en Idyl, men ogsaa en Fabrik, ja et helt Fabrik-Komplex, en hel Fabriks-By i det Smaa, tusind Sjæle i landlig Ro, alle knyttede til den ene Bedrift, hvor Aaen bruser igennem.

Hvor fattigt vort Land er paa elementær Bevægkraft, viser maaske allerbedst hin nordsjællandske Aa, som alle Kjøbenhavnere kender fra Raavad og Stampen, Strandmøllen og Frederik VII.s Bro, de fleste tillige fra Lyngby, Ørholm og Nymølle. Hvad har dog ikke den Smule rindende Vand fra gammel Tid faaet Lov til at drive, — alle de nys nævnte Navne er jo samtidig Navne paa Fabrik anlæg, som inde fra Aaens Udspring og lige ud til Øresund har lagt sig paa Rad for at nyde godt af det spagfærdige Løbs Smule Strøm og Vandmasse.

Først var det beskedne Kornmøller — Brede har saaledes oprindelig været sliг en slet og ret Vandmølle. Stedet nævnes allerede saa langt tilbage som i 1370 (i en Fortegnelse over en Del Jord, hørende til Hjortholm ved Furesø), men først 1628 faar det ny og uanet Betydning: det bliver da gjort til *Krudtmølle*. En anset Købmand i Hovedstaden, J. B. von Delden faar sammen med Laurentz Meulengracht Tilladelse til at oprette et sliгt Krudtværk paa Brede, hvis Ejer, Oluf Hansen, til Gengæld faar kongeligt Tilsagn om i Stedet for den Mølle, han saaledes uden videre af højere Samfundshensyn tvinges til at forlade, at maatte faa den første ledigblivende Mølle i Kjøbenhavns, Frederiksborgs eller Kronborgs Lehn. Delden fik Kongens Understøttelse til sit Forehavende, men det maa alligevel ikke være gaaet godt, thi 1633 maatte Skriveren ved Kjøbenhavns Tøjhus gøre Indførsel hos ham i Brede og Fuglevad for Gæld til Kongen. To Aar efter skænkede Kongen Brede til Henrik Rosenmeyer, og dennes Enke fik 1641 Udvisning af Brænde til Krudtmøllen.

BREDE FABRIKER

HOVEDBYGNINGEN PAA BREDE

I 1668 fandt imidlertid Henrik Ehm ud af, at Brede var mere egnet til et Kobberværk, og lod sig derfor Anlæget tilskøde af Rosenmeyers Arvinger. 1699 fik det nye Værk Privilegium paa at maatte lade de forarbejdede Varer forhandle Landet rundt ved de saakaldte *Kobberførere*. 1719 erhvervede en vis Poul Badstuber Værket, der alt da synes ogsaa at have omfattet Nymølle. Badstuber nød stor Anseelse og Kredit, saavel fra Købmandsstandens som ogsaa fra Kongens Side, men gik ikke desto mindre fallit 1746, og det bekendte Grosserer-Firma Fabritius & Wever maatte overtage »Brede og Nymølle Kobber-, Le- og Jern-Værker« paa en Interessent-Kreds' Vegne for dennes Tilgodehavender.

Samme Aar døde Fabritius (Agent, Justitsraad Michael F., Direktør for Asiatisk Kompagni), hans Enke (Anna Marie f. de Köster, en Frankfurter-Dame) ægtede Kompagnonen, Johan Frederik Wever, der senere (1754) blev Etatsraad og Overformynder*). Brede blev imidlertid ikke længe i denne Families Besiddelse, men gik efterhaanden helt over i en af Interessenternes, den alt flere Gange nævnte Joost van Hemerts Ene-Eje (se »Holger Petersen«, S. 6–8). Hans Søn, Peter, opførte den statelige Hovedbygning i 1795. Men ti Aar efter maatte han friste Forgængerens, Poul Badstubers Skæbne, det en Gang saa stolte Handelshus maatte 1805 gøre Opbud, og Aaret efter gik Brede over til Prof. L. Manthey og to Baroner Wedel-Jarlsberg. 1812 købte saa den berømte Grev Ernst Schimmelmann Halvdelen af Brede, og 1817 blev han Eneejer af hele Godset. Dette var imidlertid da blevet betydelig formindsket, da de 7 under samme hørende Fæstegaarde (i Lundtofte) allerede 1796 var blevne bortsolgte til disses Fæstere af Peter v. Hemert.

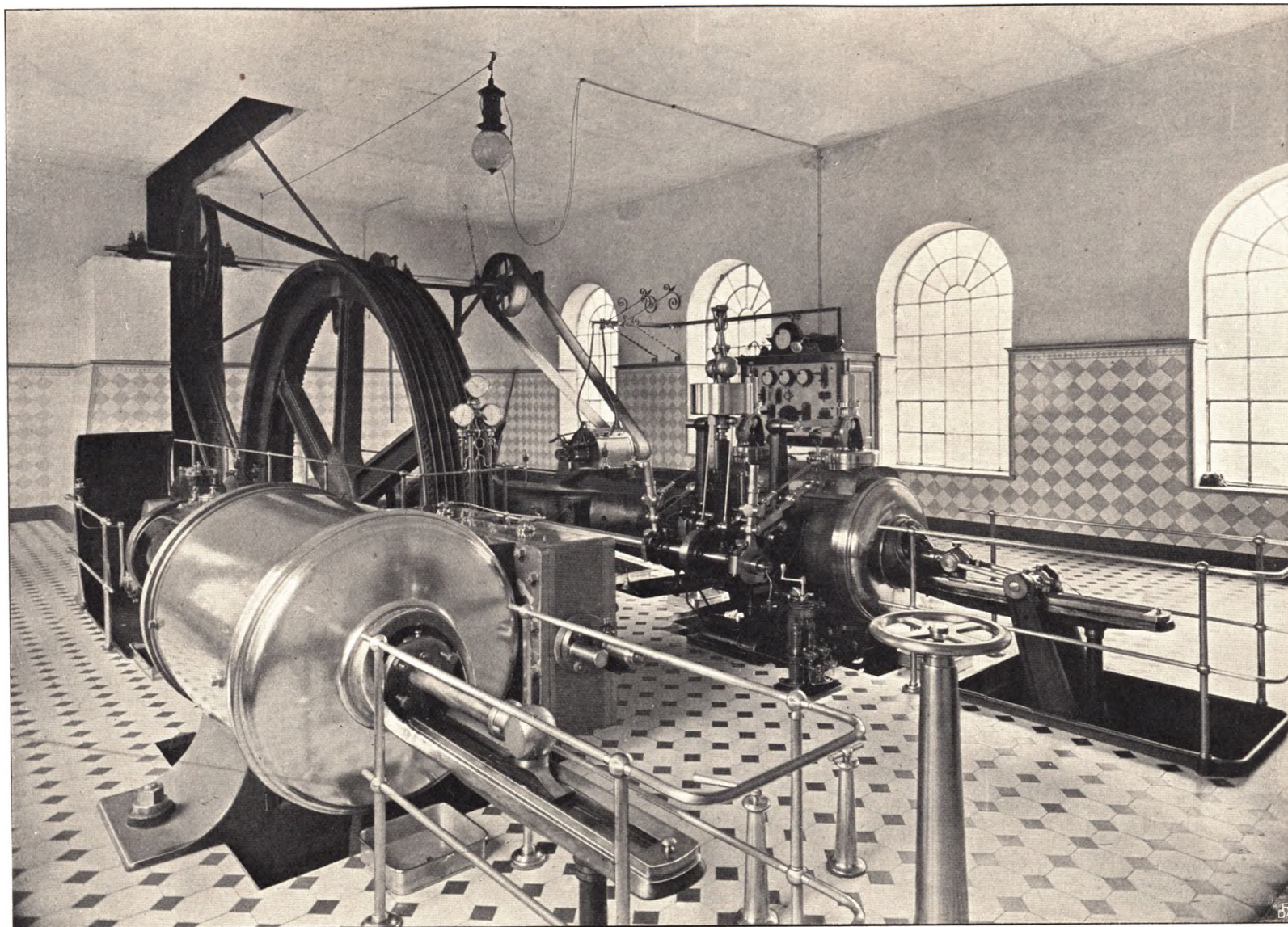
Under Grev Schimmelmann synes Kobberværket at have stagneret, men med hans Død oprandt der en helt ny Tid for Brede. Paa Auktionen 1831 blev det købt af Agent Theodor Suhr af Firmaet »J. P. Suhr & Søn« (se »Det Danske Kul-kompagni«, S. 15 f.)**) i Forening med Johan Carl Modeweg.

J. C. Modeweg var oprindelig Urtekræmmer i Kjøbenhavn. Som Dækning for leverede Varer maatte han en Gang overtage fra en Dugmagermester i Kjøbenhavn 9 Haandvæve og paabegyndte som Følge heraf ifølge Privilegie-Brev af 27. Januar 1810 et Dugmagerværksted i Bredgade. Saa lille og tilfældig en Oprindelse havde en af Landets største Klædevarerfabriker!

Ovenikøbet var Forsøget grumme nær ved at blive kvalt i Svøbet. Natten mellem den 2. og 3. Januar 1820 blev — hedder det i Modewegs Optegnelser — »ved en ulykkelig Ildebrand Alt af Luerne fortæret, uden mindste Godtgørelse for mig, da jeg ej havde assureret«. Kongen synes imidlertid derefter at være traadt hjælpende til med et større, rentefrit Laan, og med den kongelige Gunst og Gave maa Lykken

*) Anna Köster overlevede ej alene sin anden Mand, Wever, men ogsaa sin tredie Mand, Generalmajor Descarrieres de Longueville. Hun levede sine sidste Aar paa sin første Mands skønne Ejendom, »Enrum«, der efter hendes Død tilfaldt Sønnen C. A. Fabritius de Tengenagel.

**) Paa Suhrs Haand blev atter ligesom i Ernst Schimmelmanns Tid Brede forenet med det i den danske Æsthetiks Historie saa berømte »Sølyst«. Opførelsen af denne skønne »Lystgaard paa Bakken ved Hvidøre« blev paabegyndt af Etatsraad Just Fabritius (1703–66), — en Broder til fornævnte Michael F. og altsaa en Onkel til C. A. Fabritius de Tengenagel, Enrums tvende Ejere — og fuldendt af Enken Marianne, f. Brugnier (en Hamborgerinde). Hun solgte Stedet til Generalmajor Clausen, der atter (1776) skødede det til Schimmelmann. Som man ser, har alle disse skønne nordsjællandske Lyststeders Skæbne været nøje knyttet sammen.

BREDE FABRIKER: EN AF DE NYE DAMPMASKINER

være kommen til Huse — nok er det, at 11 Aar efter var han allerede saa velstaaende, at han, som vi nys hørte, kunde være Medkøber af Brede Gods.

De to Parter skiltes hurtig og delte mellem sig, hvad de havde købt — og Modeweg fik unægtelig herved Broderparten, nemlig lidt over de 11 Tdr. Hartkorn af Godsets 13 og af Bygningernes Assurancesum, der udgjorde 108,650 Rdl., de 76,212. Jorderne og Hovedbygningerne tilfaldt saaledes Modeweg — og hermed »Herligheden«! Den beholdt M. dog kun til 1839, da han »allerunderdanigst ansøger, at Majestæten allernaadigst vil overtage samme Herlighed, hvorpaa jeg aldeles renoncerer«.

Efter Skiftet flyttede Modeweg den 6. August 1832 sin Virksomhed til Brede, og dermed begynder altsaa den nuværende *Klædefabriks Historie*.

Kobberværket fortsattes imidlertid af Suhr, indtil han den 9. November 1854 tilskødede Grosserer H. L. Danchell det for 47,000 Rdl. Aaret efter maatte Modeweg betale ikke mindre end 60,000 Rdl. for at erhverve Grund og Bygninger, altsaa næsten det dobbelte af, hvad det havde staaet i 1831. Men dermed var saa ogsaa Kobberværkets Saga endt og Brede samlet paany.

Den 27. December 1838 var iøvrigt Modewegs Søn, Dugmagermester Julius Emil, bleven optaget i Firmaet, der siden da har heddet »*J. C. Modeweg & Søn*«.

*

*

*

Klædefabrikationen havde fra gammel Tid af været de Styrendes Kæledægge her i Danmark. Allerede inden det 18. Aarhundredes Midte havde man smigret sig med, at Landet nu maatte kunne forsyne sig selv med Klædevarer, og al Indførsel udenlandsfra blev derfor forbudt. Men kom der end saaledes intet fremmed Klæde mer i Toldlisterne, paa Folks Kroppe smuglede det sig dog stadig hen til lige stor Ærgrelse og Men for Regering og Klædemagere. Selv efter at den berømmelige Toldforordning af 1. Februar 1797 havde brudt med Fortidens Tvangs- og Forbuds-System, holdt Regeringen stadig en faderlig Haand over Klædefabrikerne, ved Fdg. 30. Maj 1823 fritoges de saaledes for Bygningsafgift, ved Fdg. af 1. Maj 1832 fik de Toldfrihed for deres Raa- og Hjælpstoffer o. s. fr.

Dog mere end alt dette hjalp det duelige Privat-Initiativ, som netop blev taget af Mænd som J. C. Modeweg og Søn.

De grundlagde og gennemførte det ene store Princip, som stedse siden har været det bærende i Bredes Historie: altid at knytte de bedst mulige Kræfter til Virksomheden — baade personelle og materielle! Maalbevidste Medhjælpere og tidssvarende Teknik, vel konstruerede Hoveder og vel konstruerede Maskiner, Hjerner og Hjul, der løb omkap med Tiden, — *det* har for Brede alt fra Modewegs Tid været »Feltraab og Løsen«.

Allerede i Aaret 1842 blev der anskaffet en 80-Hestes Balancier Dampmaskine, som var bygget i Verviers. Paa Brede anlagdes det første Gasværk i Danmark. Alle Væve og Arbejdsmaskiner har saa at sige til enhver Tid været de nyeste og bedste, ethvert Fremskridt i Udlandet er strax blevet fulgt. Og det paa alle Omraader! Allerede 1882 blev der indført elektrisk Lys paa Brede, og det første automatiske Sprinkler-Anlæg herhjemme blev installeret paa Brede i 1894.

Alt dette rummer ej alene Bedriftens Stolthed, men hvad mere er: dens *Trivsel!* Til Trods for de ublide Kaar, som Toldloven af 1863 skabte den tidligere saa forkælede

BREDE FABRIKER: EN AF DE NYERE BYGNINGER MED VANDTAARN OG LUFTBANE

BREDE-FABRIKER: SPISEHUSET

Industrigren, til Trods for den vældige og vældig voxende Konkurrence, Udlandet derefter har kunnet paaføre vor Klædefabrikation, har et Etablissement som Brede i Medfør af *denne* Virkemaade netop kunnet *trives*, — ja endog, sit Navn tro, kunnet *brede* sig mer og mer i Aarenes Løb. Og nu, fyrretyve Aar, altsaa mere end en Menneskealder efter, staar den da derfor ogsaa som en Storfabrik, hvorved 500 Funktionærer og Arbejdere finder deres Fortjeneste, hvori der er bundet saa store Værdier som af Maskiner alene over 850,000 Kr., hvorhos Slaten balancerer med

BREDE FABRIKER: INTERIØR AF SPISEHUSET

ca. 3 Mill. Kr. — en Storfabrik, der ej alene spinder Uld og producerer Klæde, men ogsaa væver Bomuld og gør Hatte af Filt, en Storfabrik, som for nylig har opsuget en helt anden Klædefabrik, Stampen i Dyrehaven, hvis Drift nu er overtaget af Firmaet.

Efter Julius Emil Modewegs Død 1869, fortsatte hans Enke Driften indtil 1872, da hun solgte Brede til Grossererne Carl Albeck og William Salomonsen. 1879 udttraadte Albeck af Firmaet, som derefter ene ejedes af W. Salomonsen til 1887. I dette Aar optog han sine to Medarbejdere, Edmund Daverkosen og Carl C. Jensen som Kompagnon'er. I 1895 omdannedes derpaa Firmaet til et Aktieselskab (Kapital 1½ Mill. Kr.) med de fornævnte Herrer, Edmund Daverkosen og Carl C. Jensen, som administrerende Direktører.

Men, ligesom vi før sagde: Brede er ikke alene en Idyl, men ogsaa en Fabrik, et

Fabrik-Komplex — saaledes kan man ogsaa med Rette vende Sætningen om og sige: Brede er ikke alene en Fabrik, men ogsaa en Idyl.

Naar Kjøbenhavneren paa sin Skovtur skraar igennem Brede for at komme over til Ørholm, Geels Skov og »det danske Schweiz«, er det Indtryk, han faar af Stedet, hverken Skorstens-Røg eller Maskin-Bulder. Han hører Fabriken summe som en stor Humlebi, netop nok til, at den landlige Ro og Fred bliver ligesom hørbar, men hvad der fanger hans Opmærksomhed er det ægte, sjællandske Landskab, der aabner sig for Blikket: den skovomkransede Aa-Bredning, hvor Vandet skyder sig frit og blankt ud fra Sivskoven, lange, hvidtede Bygningsvægge, et skinnende rødt Tag — og saa en allerkæreste Samling Smaahuse og Smaahaver, strøet rundt om selve »Herregaarden« med de lænkeprydende Skildvagts-Stene og den lange Køre-Allé.

Da Fabriken ligger saa isoleret, har man nemlig paa de Hundrede Tønder Land, som endnu er tilbage af »Godset«, dannet en hel Coloni, en hel lille Fabriksby, men en Fabriksby i landlig Stil. Alle Funktionærer og Arbejdere bor i Firmaets Huse og paa Firmaets Grund, og til deres Tarv og Bekvemmelighed har Firmaet ladet indrette Bibliothek, Sparekasse, Spisehus, Badeanstalt, en Skole for Børnene (c. 150), et Asyl for Smaarollingerne (fra 2—7 Aar) og en Vuggestue for Patteglutterne (indtil 2 Aars Alderen)*. Selvfølgelig findes der ogsaa en Købmandshandel til »Befolkningens« Forsyning.

At alt dette skaber i det *Ydre* en Idyl, er hurtig sagt og set, men hvad mere er: de gamle Sagn om venligsindede »Aamænd«, som usynlige plejer og freder om gode Aabredde-Menneskers Samvær og Sammenhold, synes ikke at lyve for Bredes Vedkommende, det er, ligesom selve *Stedet* knytter Arbejdsherre og Arbejdere sammen. Derfor afskediges der aldrig Nogen af Fabrikens Folk paa Grund af manglende Arbejde, om saa Konjunkturerne nok saa meget maatte mane til Drifts-Indskrænkning, — egentlig den mest praktiske Løsning af det i vor Tid saa brændende Spørgsmaal om Sikring mod Arbejdsløshed! Men derfor føler ogsaa Arbejderne sig paa deres Side *hjemme* paa Brede, og den mangeaarige Leder derude, Fabrikant Daverkosen, gaar stadig blandt dem under Navnet »vor Fa'er«.

Alle de ovenfor nævnte Foranstaltninger er da ogsaa blevne til ved Firmaets Initiativ og paa dets Bekostning, ligesom der ved Fundats af de tidligere Ejere og Tilskud fra Firmaet er sørget for Arbejdernes *Pensionering*. Denne indtræder med det fyldte 60. Aar, — for Øjeblikket er der 30 pensionerede Arbejdere. Men ikke nok hermed! Desuden er der fra i Aar af indført en Slags Tantième-System, idet alle Funktionærer og daglønnede Arbejdere, lige ned til den simpleste Daglejer, som ikke gennem Akkord har Lejlighed til at forøge deres Arbejds-Indtægt, faar ligefrem *Andel* i Fabrikens Udbytte derved, at selve deres Indskud af *Arbejde* gør dem til en Slags Aktionærer eller giver dem en med Aarene stigende Extra-Fortjeneste, der efter et vist nærmere fastsat Forhold svarer til selve den egentlige Aktionærs Indskud af *Kapital*.

*) I denne Sammenhæng bør det ogsaa nævnes, at de tidligere Ejere af Brede, Johan Carl og Julius Emil Modeweg har skænket Sognet et Plejehus for 12 forældreløse Børn ved Fuglevad og hertil doteret en Kapital af 10,000 Kr. Ligeledes er et Børne-Asyl i Lyngby opført og skænket til Sognet af Bredes Ejere, som desuden har henlagt en Kapital af 10,000 Kr. til samme Asyl. — Endelig er Grunden til Lyngby Højskole ogsaa skænket af Bredes Ejere.

BREDE FABRIKER: SKOLEN

Man hører i vore Dage herhjemme saa ofte Tale om, hvorledes unge National-økonomer enten selv rejser eller endog af det Offentlige sendes til Udlandet for der at studere Arbejderforsikring, socialpolitiske Foranstaltninger til Arbejdernes Gunst osv. osv. Og saa ligger der saa nær ved Kjøbenhavn et Fabrik-Etablissement, hvor de langt nærmere og nemmere kunde lære adskilligt. Firmaet J. C. Modeweg & Søn har været saa fornemt, at det ikke har ladet alt dette udskrige i Aviserne — men ved denne Lejlighed bør det ikke forties!

Sluttelig skal endnu i denne Sammenhæng nævnes, at Arbejderne mellem sig selv har dannet forskellige selskabelige Smaaforeninger og en stor Sangforening.

*

*

*

Laa Brede før ligesom lidt *af sides*, saa er dette nu et forlængst overstaet Stadium: i Aar 1900 blev der ved Fabrikens Hjælp anlagt en lille, nem Jernbane fra Lyngby til Vedbæk med Holdeplads ved Brede og Sidespor ind til Fabriken.

Staar man ikke af, men bruser videre, gaar Vejen gennem den smukke lille Lund, »Brede Indelukke« kaldet, og derfra faar man et Øjeblik hastige Udkig over den store, skønne Lystpark bag ved Hovedbygningen — og derved atter Indtryk af, at Brede først og sidst er og bliver — en Idyl.

AKTIESELSKABET
HENRIQUES & LØVENGREENS
TRIKOTAGEFABRIKER

DEN moderne Tids Maskinteknik har paa ubarmhjertig Vis faret ilde med den gammeldags Husflid: det ene Stykke Hjemmearbejde efter det andet har den taget fra Husmoderen og det kvindelige Tyende, først Rokken, saa Væven, til allersidst de kære Strikkepinde. Naturligvis — i alle Familier strikker endnu Tante Line eller Lene det ene Par Sokker efter det andet, paa hvis Uopslidelighed og solide Ynde hun troer lige saa fast som paa Biblen, og der er endnu gamle Damer, som hellere vilde dø end gaa med andre Uldtrøjer end dem, de selv har hæklet sig. Men som praktiske Nutidsmennesker gemmer baade Niècer og Neveuer forsigtig Tanternes Presenter bort i en dyb Skuffe og køber sig i Stedet maskinvævet eller maskinstrykket Underbe-

MICHAEL HENRIQUES

klædning, som slutter fast og glat til Legemet og føles let og lækkert af Huden.

I lange Tider var det Udlandet, som tjente Pengene paa denne Leverance, men alt efter som Forbruget tog til og til, og det mer og mer gik op for Folk, at det trods Tanternes dyre Forsikringer virkelig ikke kunde »betale sig« at lade Hjemmet konkurrere med Trikotage-Fabriken, saa maatte naturlig den Tanke opstaa

i en driftig Hjerne: kunde vi heroppe i Norden ikke tjene de Penge selv?

Og Michael Henriques besvarede endelig en skønne Dag i sit stille Sind dette Spørgsmaal med et frejdigt: Jo — det faar komme an paa et Forsøg, og i Begyndelsen af 1892 vovede han Forsøget.

Naturligvis havde han forud nøje undersøgt Terrain-Forholdene og lagt Tilløbet til Rette, inden han gjorde Springet. Og hans Overvejelser havde da ført til det Resultat, at Forsøget rettelig burde gøres i *Malmø*.

Henriques begyndte smaat, med nogle ganske faa Arbejdere, i et gammelt, uanseligt Hus i lille Quarngatan, og arbejdede sig sindigt, men sikkert fremad. Det viste sig snart, hans Artikler *slog an*, Efterspørgslen voxede, Bestillingerne strømmede ind i stigende Antal — og hermed fulgte saa efterhaanden Udvidelse paa Udvidelse. Den Ejendom, hvori han var kommen til at bo med sin Virksomhed, bestod af en Bygning ud til lille Quarngatan, et Par mindre »Mellembygninger« og en Bagbygning, som imidlertid vendte ud til store Quarngatan og altsaa i Grunden, om man vil, var *Forhuset*, men iøvrigt ikke stort anseligere end de

O. J. LØVINGREEN

andre Huse! Paa nedenstaaende Billede vil man bedst kunne se, hvor beskedne og gammeldags de »lokale Forhold« oprindelig var. Henriques *maatte* imidlertid have Plads, og den ene Smaalejlighed efter den anden *maatte* derfor rømmes for sine Beboere og afgive nye Rum til Fabriken, som saaledes fra Ejendommens ene Ende, »Baghuset«, efterhaanden *aad* sig frem Stykke for

P. G. LØVINGREEN

Stykke, indtil den tilsidst havde slugt det hele lige indtil de mellemliggende Gaardspladser, hvorover der blev lagt Axler og Rørforbindelser paa kryds og tværs fra det ene Fabrikslokale til det andet. Og endda forslog det ikke: kun ved at lade Arbejdet i disse ufuldkomne Lokaler gaa Nat og Dag lykkedes det saa nogenlunde at producere, hvad man kunde sælge.

DEN GAMLE FABRIK I QUARNGATAN I MALMØ

Belønningen for den utrættelige Arbejdsomhed og Hængen-i, som hint Erobringstogt fra lille til store Quarngatan symboliserer paa rent ydre Vis, udeblev da heller ikke. Paa Malmø-Udstillingen i 1896 var Henriques' Virksomhed den *eneste* Trikotagefabrik, der fik *Guldmedaille*.

Og denne Udmærkelse var ikke blot et Tegn paa, at der var naaet en vis *teknisk* Fuldkommenhed. I Virkeligheden var alt da Henriques i Færd med ogsaa commercielt at naa, hvad han havde sat sig som Maal, — for *Sveriges* Vedkommende særlig som Markedet for de finere Ting — nemlig ved Hjælp af et elegantere Snit og

FABRIKSBYGNINGEN I KJØBENHAVN

mere smagfuld Farvesammenstilling at distancere den tyske og engelske Konkurrence.

Sejren skulde imidlertid nu forfølges, Fodfæste vindes hele Norden over. Dette er sket ved Stiftelsen af Aktieselskabet »Henriques & Løvengreens Trikotage-Fabrikker«, som dannedes i 1898. Ved denne Udvidelse af det oprindelige Foretagendes Kapital muliggjordes det dels at anlægge en Søsterfabrik paa Mariendalsvej (Frederiksberg), dels at opføre en hel ny tidssvarende Bygning for Fabriken i Malmø ude paa Rönneholmsvägen. Paa den første tiltraadte Hr. Peter Gustav Løvengreen som Direktør, for »Malmö Mekaniska Tricot-Fabrik« Hr. Oluf Johannes Løvengreen. Aktiekapitalen sattes til Kr. 750,000.

De to Fabriker er anlagte paa samme Maade, med samme Maskiner, samme Udstyrelse, er saaledes virkelig *sande* »Søsterfabriker«. Begge ligger de frit og frisk, omgivne af Villaer, blomstrende Haver, frodige Marker. Stueetagen rummer Kontorer og Lager, de øvre Etager de egentlige Fabriklokaler. Der tilvirkes heri al

Slags *Underbeklædning*, baade vævede og strikkede Varer, og hermed er der paa begge Fabriker tilsammen beskæftiget henimod 400 Mennesker (altsaa foruden Kontor- og Lagerpersonale), Størstedelen Kvinder. Det er saa at sige alt Akkordarbejde, og Lønnen er gennemgaaende høj. Men der skal ogsaa rappe og øvede Fingre til at betjene de mangeartede fintvirkende og kombinerede Arbejdsmaskiner, som man her ser i travl og fornøjelig Virksomhed: sindrige Væve, som strax stopper af sig selv, blot en eneste af de fine Traade springer, rastløse Strikkemaskiner, som i mindre end to Minuter strikker en Strømpe lige for Ens Næse og med stor Omhu

EN AF FABRIKENS SYSALE

forandrer Traadtal og Rythme, naar de kommer til Hæl og Taa, Strømpevæve, som selv tæller Maskerne og »tager ind«, vævre Symaskiner, der hugger Knaphuller og kanter dem lige med det samme osv. osv. Beklædningsgenstandene skal jo nemlig ej blot væves eller strikkes og sammen»maskes«, men ogsaa *besættes* og gøres lige færdige til at kunne tages paa — og alt sker paa selve Fabriken, og alt paa Maskine. Selvfølgelig er her da ogsaa Vadskeri og Farveri, og selvfølgelig gøres Tøjet til Genstand for en særlig Behandling, der forhindrer senere Krympning og »Kryben ind«. Til Garanti mod Brugen af giftige Farvestoffer undersøges tilsidst hvert enkelt Stykke af et kemisk Laboratorium.

Men saa kan man ogsaa tryk og glad pryde sit Allerinderste med disse douce, delikate, behagelige Sager, hvoraf der er en sand Rigdoms-Fylde af Varianter i alle Farver, Finheder, »Drøjheder«, Kvaliteter, Façonere og Størrelser. Her er ganske billige Uldtrøjer, saa billige, at man troer, Dusinprisen maa gælde pr. Styk, og her er

silkelignende Luxusstykker, Combinations og Chemisetter, saa elegante og allerkæreste, saa det synes ligefrem Synd at skjule dem bag Skørter, Kjoler og Liv. Men i alle Tilfælde gør Varen det samme lækre, lune Indtryk af Sundhed og Velvære, Renlighed og god Smag.

Det har ikke mindst været denne sidste Egenskab, den *gode Smag*, saavel i Henseende til Snit som Farvevalg, der har hjulpet Firmaet Henriques & Løvengreen til at fortrænge eller dog heldig bekæmpe den udenlandske Konkurrence i Skandinavien, til Dels ogsaa i Finland. Selv i Norge, hvor Tolden dog efter Mel-

EN AF FABRIKENS VÆVESALE

lemrigslovens Ophævelse er høj, er Henriques & Løvengreens Fabrikata trængt sejr- rig ind over Beskyttelses-Muren. Ogsaa i Danmark har den ny Fabrik paa Mariendalsvej gjort gode Affairer, dog at det danske Marked ifølge Sagens Natur mere kræver de prisbilligere Ting. Forbavsende er det ogsaa her at se, hvor hurtig Arbejder- skerne har vænnet sig til den dem i Begyndelsen dog saa uvante Fabrikation.

Spørgsmaalet om den rette Underbeklædning staar jo ikke alene til Stadighed paa den huslige Økonomis Dagsorden, i de senere Aaringer er det ogsaa blevet stillet paa *Hygiejnens* Dagsorden. En Række videnskabelige Forskere har indgaaende beskæftiget sig med Problemet om, hvorledes der bedst og billigst kunde skaffes Stoffer, som svarede til *Hudens* særlige Beskaffenhed og fysiologiske Funktionsevne. Man er efterhaanden kommen til at opstille en hel Skala af Fordringer, som i saa Henseende maa opfyldes: Stoffet skal være 1) en slet Varmeleder, 2) ikke hindre Varmereguleringen $\therefore$ kunne afgive den fra Huden modtagne Fugtighed hurtig og

let, 3) have Opsugnings-Evne: man skal m. a. O. kunne transpirere uden at føle sig kold og klam, 4) være porøs, for saa meget som muligt at ligne den af 2½ Mill. Porer gennemhullede Hud. Denne sidste Egenskab hos Stoffet maa desuden ikke tabes i Vadsk, og naar saa hertil endnu kommer, at dette skal være »indifferent« (ikke irritere Huden), at det ikke maa være for tungt, og at det naturligvis skal være prisbilligt og holdbart, saa vil man forstaa, det er vanskeligt at naa Idealet. Uld opfylder jo de fleste af disse Fordringer, er først og fremmest en saa slet Varmeleder, som tænkes kan, men selv herimod kan der af Folk med ømtaalig Hud rejses

FABRIKSBYGNINGEN I MALMØ

visse Indvendinger. Almindeligt Bomuldsstof føles for ofte koldt paa Kroppen, og dets Opsugningsevne er ej heller stor nok. Det i den sidste Tid saa meget omtalte Ramie, (fremstillet af Plantetrevler af en tropisk Nælde), som er silkelignende hvidt og hygiejnisk fuldentd, er for de fleste altfor dyrt — og saaledes videre.

Herhjemme har bl. a. Dr. Ottosen i Aarevis eksperimenteret med disse forskellige Stoffer, og det er just nu lykkedes ham i Forbindelse med Firmaet Henriques & Løvengreen at faa fremstillet trende Stoffer, vævede af henholdsvis Mako (ægyptisk Bomuld) — *Makosan* —, Mako og Uld — *Makolaine* —, samt Ramie og Uld — *Ramielaine* —, der synes at skulle opfylde alle rimelige Fordringer til sanitær Underbeklædning.

Saaledes arbejder Firmaet Henriques & Løvengreen paa sit Felt utrætteligt og agtpaaagivende Haand i Haand med Tidens Udvikling.

S. BØRGESEN & Co.

HISTORIEN om den, som kommer ind til den store Stad uden en Øre i Lommen og svinger sig op til Rigdom eller solid Velstand, bliver sjældnere og sjældnere, — den hørte ligesom bedre hjemme i hin Tid, hvor man endnu regnede med Dalere, Rigsort, Mark og Skilling, ret som om disse Mønter havde lettere ved at yngle paa den bare Kistebund.

Grundene her-til er mange: nogle ligger lige for og ses af Alle; blandt de mere skjulte kan maa-ske nævnes, at der i den Tid virkelig var mere Sejghed, mere Taalmod, mere stræbsomt Slid hos Ungdommen, ligesom Hovedstadens daværende Liv jo ej heller bød paa de

S. C. G. E. BØRGESEN

Tillokkelser, der nu om Dage altfor ofte fanger den Unges Sind, virker svækkende og spredende.

Nok er det — blandt dem, som den Gang kom til Hovedstaden, var ogsaa Skjold Børgesen, Søn af Strandkontroløren i Rødvig. Han var født i Kjøbenhavn i Grønnegade, men hans Fader fik kort efter det lille Embede i det nuværende Rødvig, ved Sydspidsen af Stevns Klint.

Da Skjold Børgesen var færdig med Skoletiden, sagde han Lodserne og Stenfiskerne Farvel og kom 15 Aar gammel i Lære i en Manufakturforretning i Borgergade, hvor Handelen gik livligt Dagen lang. Her stod han i fem Aar, indtil han erklæredes for udlært og fik sit Brev som Svend i Silke-, Ulden- og Lærredskræmmerlauget.

Fra den Dag og til nu, da Børgesen er Indehaver af et stort Straahatte-Fabrikskomplex, udstrakte Lagerbygninger, en gros Udsalg for Forhandlere, to Forret-

V. J. A. BØRGESEN

ninger, en for det store Publikum og en for Strøpublikumet, er der foregaaet en Forandring i den hele Branche og dens Fabrikationsmethode, som ikke er mindre forunderlig end Straaets Omskiftelser, fra det ranker sig paa Japans Hvedemarker, og indtil det dækker et Pur af viltre Lokker i Kongens Kjøbenhavn.

* * *

Da Børgesen havde udlært, famlede han ikke ret længe, førend han fandt sin Plads. Han tog i nogle faa Maaneder en Stilling i Randers, men han syntes snart, at skulde man ret vinde frem, maatte man være i Centrum, og endnu samme Aar han havde udlært, finder vi ham atter i Hovedstaden efter den korte Fraværelse. Han arbejder da paa Købmagergade Nr. 11, det nuværende Nr. 30, i en lille Manufakturforretning, der ogsaa førte Straahatte. Det var den Gang lidt af en Kunst at kunne sy en Straahat, det var et Arbejde, som bl. a.

blev drevet af Aristokratiets Damer og rangerede sammen med fransk Broderi, — det vil med andre Ord sige, at det som Fabriksarbejde var saa godt som ukendt.

Straahattesyningen gav Børgesen den Idé, som bar ham gennem Livet. I den Tid

DE GAMLE FORRETNINGSBYGNINGER I PILESTRÆDE OG SILKEGADE

af Ens Tilværelse, hvor man tumler med Tanker og Fremtidsplaner, er der altid en eller anden, man særlig kæler for og pusler med i ledige Øjeblikke. Det, som vel egentlig først aabnede Børgesens Øjne for, at her laa en Fremtidsforretning, var den forholdsvis høje Told, som var sat paa færdigsyede Hatte. Hurtigere end han egentlig havde tænkt sig, fik Børgesen Lejlighed til at experimentere med sin Idé i Praxis, idet hans Principal afgik ved Døden 3 Aar efter, at han var kommen ind i Forretningen, og efter faa Maaneders Forløb, 1. Marts 1854, overtog Børgesen den. Saa begyndte han for Alvor at spekulere over den nemmeste Maade at faa Straahatte lavede herhjemme. Da Fabrikationen som nævnt var saa godt som ukendt i Kjøben-

FABRIKEN PAA LAMPEVEJ VED FREDERIKSBERG STATION

havn, var der ikke andet for end at henvende sig til Udlandet om Arbejdskraft, og han fik indforskrevet først 1 og senere flere belgiske Arbejdere. Men smaat gik det alligevel fremad, alt maatte gøres med Haanden, det var vanskeligt at faa oplært danske Arbejdere, og selv de flinkeste indenfor Faget kunde kun lave en Snes Hatte om Dagen.

Der var da egentlig ikke meget, som tegnede til, at Straahattefabrikationen skulde blive til en Storindustri, og det var maaske for at finde et Afløb for sin Virkestrang, at Fabrikant Børgesen efter en Pariserrejse i 1867 ogsaa kastede sig over Filthattefabrikationen. Manufakturhandelen havde han opgivet kort efter sin Forgængers Død, og han var i 1857 flyttet hen paa Hjørnet af Pilestræde og Silkegade, hvor han havde lejet Stuen og første Sal.

Saa i 1868 skete den store Omvæltning ved Opfindelsen af den hydrauliske Hatte-

presse. To Aar efter blev Symaskinen opfundet, den ene tekniske Forbedring fulgte nu i Hælene paa den anden, — og jævnsides med dem løb Fabrikationens Udvikling.

I 1870 købte Børgesen Ejendommen, hvor han hidtil havde boet til Leje, anskaffede sig en Dampmaskine, og efterhaanden blev hele Huset indrettet til Fabrik. I 1880 blev den tilstødende Ejendom Pilestræde 23 købt, og foruden over Straa-, Filt- og Klædeshatte kastede man sig ogsaa over Kasketfabrikationen. I 1888 blev endelig Nr. 25 købt, nedrevet og ombygget, og kun ni Aar efter maatte man skride til den største og mest gennemgribende Forandring, nemlig helt at udsondre

ENDEL AF LOKALET FOR STRAASYNING PAA MASKINE

Fabriken og indrette den der, hvor alle Storfabriker bedst finder Plads: i Byens Udkant.

Lampevej 22 A, lige ved Frederiksberg Station, blev købt og indrettet til Fabrik. Samtidig begyndte Omvæltningen af Pilestræde kvarteret, og Fabrikant Børgesen saa sin Fordel ved at sælge alle Ejendommene 19, 21, 23 og 25, hvor der nu er rejst en »Citybygning«, i hvilken Forretningen har faaet Expeditions- og Lagerlokaler.

*

*

*

Den, der fra Grunden vil forstaa Forandringen fra Straa til færdigt Fabrikat, bør et Øjeblik lade sin Tanke vandre syd- eller østerpaa, helst det sidste Sted hen, til det aktuelle Japan.

Det er Hattestraaets største Produktionssted.

Af Hveden udtages de Straa, hvor der er længst mellem Knæene — selv den mest inkarnerede Hovedstadsbeboer ved vel, at der er Led i et Straa! Straaet presses fladt og flettes sammen med enkelte andre Straa, og som smalle Baand udføres de til Evropa, særlig England, Tyskland og Frankrig.

Her kommer de først paa Blegerierne, hvor Naturfarven helt forsvinder, og Straaet antager det gullige eller hvidlige Udseende, som forlanges. I Forbindelse hermed er der gerne Farverier, hvor Straaet bibringes de helt kunstige Farver, som man ofte ser det paa Damehatte. Børgesen har herhjemme forsøgt selv at blege og farve,

PRESESTUEN

men Fordelen heraf er problematisk; denne Proces er i Udlandet, hvor Kvantiteterne er anderledes enorme, saa prisbillig, at det ikke kan betale sig for den enkelte Fabrik at lade den udføre herhjemme.

Men som saadanne lange blegede eller farvede Strimler bliver Straaet nu taget under Behandling paa Lampevejens Systue. Her staar Maskine ved Maskine og ved Siden af hver en Træmodel. Den første Begyndelse, lige Kærnen af Pulden, laves i Haanden, saa sættes den ind under Maskinens Naal, der lukkes op for Kraften — Damp — og hastigt brummende følger Maskinen Straakant ved Straakant. Fra Tid til anden prøves Hatten over Modellen, og ved et pludseligt Knæk tvinges Straaet, naar Pulden er færdig, til at danne Siderne, og ved et andet Knæk løber det over i Skyggen. Straaet er under hele Syningen let fugtigt, for at det nemmere kan føje sig.

Naar Straaet saaledes har antaget Skikkelse af en Hat, gennemgaar det en Ap-

pretur, det vil sige, det bringes ind i et Rum, hvor det vadskes af forsigtige Hænder med en Svamp, der er fugtet i en efter en bestemt Recept sammensat flydende Stivelse.

Den fugtige, stivede Hat kommer saa paa Tørrestue, og vel gennemtørret bringes den ind paa Formene. Disse er lavede af Støbejern og gøres varme ved overhedet Damp. Der eksisterer naturligvis et Utal af dem, af hvilke mange kun bruges en eneste Saison, hvorefter de indlemmes i Formsamlingen. Under Formningen gøres Hattene atter vaade, gaar saa igen paa en Tørrestue, hvor de gennemgaar en endnu

LOKALE FOR AFTØRRING OG PUDSNING AF FILTHATTE

stærkere Opvarmningsproces end før, og kommer da endelig under den hydrauliske Presse.

De udsættes her for et meget stærkt Pres, og først saa er de efter en ny Tørring tjenlige til at blive forsynede med Baand, faa den sidste Oppudsning, Beskæring og Afbørstning, førend de gaar til Butiken. Saa lange og saa mange Gennemgangsled maa det japanske og italienske Hvedestraa underkastes, inden det er forvandlet fra en fritvoxende Plantedel til en af Børgesens Straahatte.

Filthattenes Behandling er noget lignende og i hvert Fald ikke mindre omstændelig.

*

*

Fabrikejær Skjold Børgesen tager stadig Del i Forretningen, om end naturligvis ikke som i hin Tid i Treserne, da han selv altid mødte først om Morgenen og

gik sidst om Aftenen. Den 1. Marts 1904 kunde han fejre sin Forretnings 50 Aars Bestaaen. Hvis han paa denne Dag i Tankerne har gennemløbet den Udvikling, hans Forretning har taget i det forløbne Tidsrum, maa det have været med en vis Tilfredshed, han saaledes har kunnet dvæle ved Minderne fra den Gang, det var trangt og smaat, helt tilbage til da han kom ind fra Rødvig.

Blandt dem, som har hjulpet ham til at bære Udviklingen, skal nævnes hans Svoger, Grosserer Emil T. Berg, der i 1873 blev optaget som Associé i Forretningen og arbejdede i den samfulde 20 Aar, indtil han i 1893 trak sig tilbage. Berg var en virksom og dygtig Forretningsmand, der var en god Hjælp og Støtte for Børgesen; det var bl. a. ham, som besørgede Købet af Ejendommen Nr. 21 i Pilestræde.

Da Berg trak sig tilbage, blev Børgesens Søn, Valdemar Børgesen, optaget som Kompagnon i Stedet, og det er nu ham, der i det hele og store leder Forretningen. Han har oprindeligt lært hos Faderen, og efter at have arbejdet hos ham i flere Aar rejste han til Udlandet for at fuldende sin Uddannelse.

En dygtig Stab af Medarbejdere har Børgesen altid haft, dens Antal er naturligvis blevet mange Gange fordoblet i Aarenes Løb. Paa Kontoret og Lageret er 44 Mennesker beskæftigede, og ude paa Fabriken paa Lampevej arbejder ca. 100 Mennesker, hvoraf flere har været i Firmaets Tjeneste i 30—40 Aar.

En absolut første Klasses Arbejder kan sy indtil 1000 Hatte om Ugen, og i den travle Tid udgaar der fra Fabriken omtrent 1000 Hatte om Dagen.

Disse Tal, sammenlignet med tidligere Tiders, da en Arbejder højst præsterede 20—25 Hatte om Dagen, og da der tilmed var Mangel paa Arbejdskraft, viser maaske bedre end noget andet Fremgangen i de forløbne Aar.

KJØBENHAVNS MEKANISKE NET- OG GARNFABRIK, N. P. UTZON

FORRETNINGENS Stifter, M. L. Utzon, er Jyde, af de rigtig gode gamle jydskes Familier, som gennem Generationer har tilhørt Halvøens solide, velhavende Handels- og Haandværkerstand. Faderen var Farver i *Ribe*, hvor M. L. Utzon fødtes i 1838. Beboerne i de nuværende Grænsebyer lod gerne deres Sønner uddanne sydpaa, — det er først efter Krigen, at Vejen gaar over Kjøbenhavn eller til andre større jydskes Provinsbyer. De, som den Gang vilde have deres Sønner til at studere, sendte dem til Haderslev, og hvem der skulde gaa den praktiske Vej, blev anbragt i Pladser i Flensborg, Kiel eller Aabenraa, — undertiden i Altona og Hamborg.

Det var da ikke noget usædvanligt, at Utzon kom i en Forretning i Altona. Han havde valgt Manufakturfacet. I Forretningen handledes der foruden med Manufaktur ogsaa med maskinbundne Fiskegarn, og denne Del af Virksomheden tiltalte i høj Grad Utzons praktiske Sans; han saa med ét, at her var en Vare, som havde Fremtiden for sig, som naturnødvendigt maatte slaa igennem.

Efter Krigen Fireogtres kom han til Sønderborg paa Als, hvor han bosatte sig, og som han trofast har hængt ved indtil nu. Han realiserede ikke lige paa én Gang sin Tanke om at begynde en Netfabrik paa egen Haand, men han havde stadig Planen i Hovedet, og ved Ophold i Udlandet satte han sig nøje ind i hele Fabrikationen og den tekniske Side af Sagen. Først i 1879 aabnede han en Fiskenet-Fabrik i Sønderborg, til Dels baseret paa Danmark.

Det var nu ingenlunde nogen let Opgave at introducere den nye Vare hos Fiskerne.

Saa langt Næringslivets Historie vidste at berette, havde de selv været vant til at lave deres Garn, og af Naturen er den danske Fiskerace i høj Grad konservativ, næsten stædig, — det gammeldags Ord for Gødning, med tre Bogstaver, falder dem let paa Tungen, naar de vil udtrykke deres Hjertensmening om noget nyt paa Fiskerivæsenets Omraade.

Og én Ting var de i hvert Fald fuldt overbeviste om: at de maskinbundne Garn ikke i Holdbarhed kunde staa Maal med dem, som de selv møjsommeligt knyttede Maske for Maske i de lange Vinteraftner.

Det stod nu til Utzon at overbevise dem om det modsatte. Han var paa det rene med, at Udsalg, Reklame og almindelig Agenteren vilde gælde til Wandsbeck, og

N. P. Utzon

end Fiskeren vilde skrabe Kistebunden, var det ham dog, i de ni af ti Tilfælde, umuligt at samle et saa stort Beløb; men saa gav Utzon villig Kredit, baade et halvt og helt Aar. Han vidste vel, at var det vanskeligt at vinde Fiskerbefolkningen for det nye, saa kom den rodfæstede Tillid til det Gammeldags ham for saa vidt til Gode, som den altid gik Haand i Haand med en udpræget Hæderlighedsfølelse, det andet Hovedelement i vor udmærkede Fiskerbefolknings Karakter.

Det var en besværlig Maade at gøre Propaganda for sine Varer paa; men det gik, og da Brodden først var brudt, ophørte Agitationsarbejdet vel ikke, men blev efterhaanden lettere, da der kom flere og flere positive Resultater at vise tilbage paa. Navnlig kunde Indvendingen om Holdbarheden slaas til Jorden med Fakta, idet alle, som havde gjort praktiske Erfaringer med Utzons Garn og Net, maatte indrømme, at de langt overgik de hjemmelavede i denne som i alle andre Henseender.

Og saa var der endelig det Argument, som Fiskerne frem for alle andre ikke kunde modstaa: at deres Kammerater, som resolut havde opgivet Hjemmeindustrien, ej alene i Løbet af kort Tid fik tilbagebetalt Utzon men endog lagt sig selv noget til Bedste.

* * *

Fabriken i Sønderborg, indrettet med de bedste Maskiner, fik saaledes efterhaanden øget Omsætning. Baseret, som den var, paa en af de fattigste Samfundsklasser i Befolkningen, gik Utzons Tanker stadig ud paa at fremstille Varerne saa billigt som muligt, uden at det gik ud over deres Soliditet.

han tog derfor det fornuftige Parti selv at forklare dem Nyttens og Fordelens ved det maskinbundne Garn.

Fra Fiskerleje til Fiskerleje, agende i en almindelig Bondevogn, rejste han omkring og samlede Fiskerne om sig ved Møder i de stedlige Kroer eller Skoler, eller i et hvilket som helst Lokale, han kunde faa fat i. Han havde en egen Façon at tage dem paa, saadan som Fiskerne vil have det: ikke stortalende eller strøende om sig med gyldne Løfter, men jævnt og ligetil gjorde han Regnestykket op for dem, at de ved at bruge maskinbundne Garn kunde være paa Havet næsten hele Aaret rundt, at de var i Stand til at faa Garn af tilstrækkelige Dimensioner til at drive Fiskeriet rationelt, at de kunde mangedoble deres Udbytte og forbedre deres Kaar.

Lykkedes det ham saa endelig at vinde dem, saa kom den pekuniære Side af Sagen, som ogsaa skulde klares. Der gik for en fem Hundrede Kroner Garn til et Udstyr, som skulde gøre virkelig Gavn, og hvor tæt

N. P. Utzon

Toldloven satte her Skranker, som ikke kunde overskrides, idet den belastede de fra Sønderborg indførte Garn med en klækkelig Sats. Utzon gik stadig i Haabet om, at en Revision af Toldloven skulde blive sat paa Dagsordenen, og at hans Varer, som i saa høj Grad var Nødvendighedsartikler, skulde nyde godt af en Reduktion.

Til sidst mistede han endelig Taalmodigheden, og i 1892 overdrog han sin Søn, N. P. Utzon, at grundlægge en Fabrik i Kjøbenhavn.

N. P. Utzon var bleven omhyggelig uddannet til at lede en saadan Virksomhed.

NETFABRIKEN, MARIENDALSVEJ NR. 55

Gaaende ud fra, at Sønner lærer mindst, naar de sidder hjemme i Fædrenes Forretninger, sendte Faderen ham til Udlandet, hvor han arbejdede i flere Netfabriker og en Tid lang i Fiskeforretninger, navnlig paa Fiskeauktionerne i Hamborg, for ogsaa at være inde i denne med hans fremtidige Virksomhed beslægtede Handel.

Under meget beskedne Forhold paabegyndtes Fabriken i en Bagbygning i Vesterbrogade 70, Kjøbenhavn V.

Ligesom Faderen rejste Utzon rundt og agiterede hos Fiskerne ved Foredrag, hvori han ofte indflettede gode Raad og nyttige Vink om, hvorledes de nemmest og bedst skulde finde Afsætning for deres Fisk.

Nettene kunde nu sælges betydelig billigere, da der jo ikke mere var Told paa dem, og Omsætningen tog snart en rivende Udvikling.

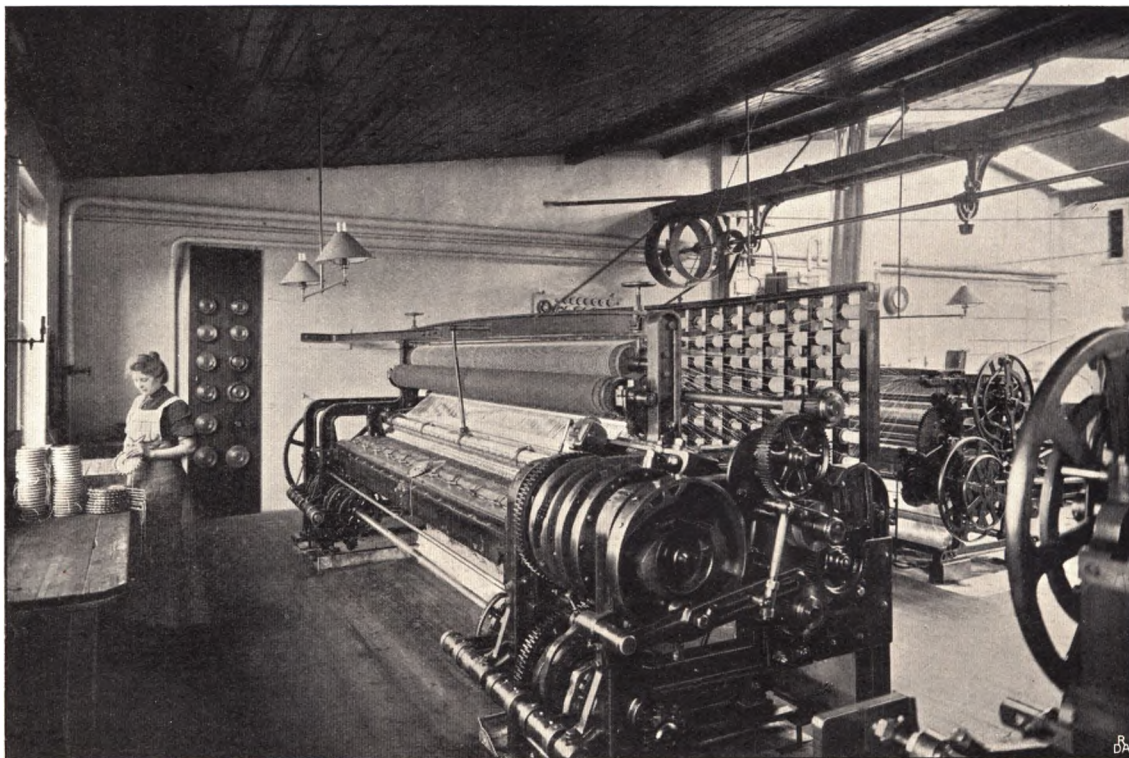
I 1897 købte Utzon Grund i det nye Fabrikskvarter af Mariendals Jorder paa

Frederiksberg og lod bygge en fuldt moderne Garn- og Netfabrik, større og flottere end det var strengt nødvendigt, i den sikre Følelse, at Virksomheden nu havde strygende Medbør.

*

*

Det første Sted, en dansk Fisker søger til, naar han kommer til Hovedstaden, er Fabriken paa Mariendalsvej Nr. 55. Thorvaldsens Museum, Tivoli og Rundetaarn er for ham kun Attraktioner af anden Rang; nej! herude, hvor det, som betinger hele

FILÉRMASKINE

hans Existens, bliver til, hvor han kan følge Netfabrikationen fra først til sidst, her opholder han sig i Timevis, ja hele Dagen, uden at trættes, aldrig blivende ked af at spørge og fuldt forstaaende, naar han atter gaar sin Vej.

Over 10,000 Fiskere er gaaet ind og ud af Fabriken i de Aar, der er forløbne, siden den flyttedes ud paa Mariendalsvej.

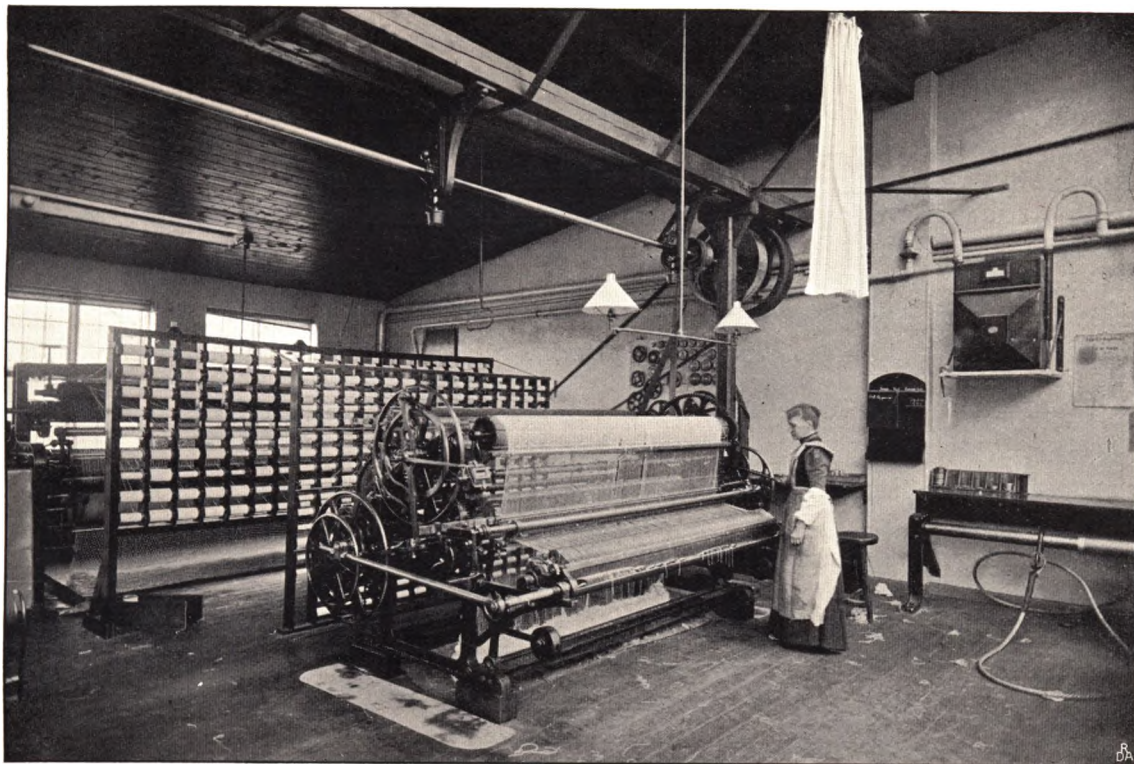
Svært er det tilsyneladende ikke at fatte Fiskenet-Fabrikationen, skønt den foregaar ved Hjælp af Maskiner i Størrelse med et almindeligt Værelse og af en Vægt paa 10—20,000 Pund. Disse binder Knuder af Garn som fineste Sytraad med beundringsværdig Akkuratesse.

Af $\frac{1}{3}$ ægyptisk Bomuld og $\frac{2}{3}$ amerikansk Bomuld vindes Traadene paa Maskiner og over Spoler. Disse anbringes med det omvundne Garn i Bindemaskinerne, en Række bag Maskinen og en Række foran. Traaden føres nu fra den bageste

Række i lodret Retning ind over Maskinen, hvor den mødes med Traaden fra den forreste Række, som føres ind i vandret Retning, og Bindingen foregaar da ad mekanisk Vej, saaledes at Traaden kommer ud som fuldfærdigt Net fra Maskinens Underdel.

Der bruges over Hundrede forskellige Garnsorter og bindes med et lige saa stort Antal forskellige Masker, alt efter det Brug, hvortil Garnet er bestemt.

Saa godt er Fiskerne nu komne med, at de ved at stille deres Fordringer og Krav. Hver enkelt Kunde vil ved Bestillingen gøre sit Syn gældende, Garnet skal

MASKINE, DER KNYTTER FISKENET

laves i Overensstemmelse med de Erfaringer, som han har gjort, og dem kan ingen afdisputere ham. Fabriken behøver det heller ikke, den er i Stand til at opfylde næsten en hvilken som helst Fordring.

Hovedprinciperne er dog altid de samme, det er kun i Traadfinhed og Maskevidde, at det private Initiativ griber ind.

Modellerne er Varianter enten af Bundgarn eller Sættegarn, Ruser eller Vaad. Af det førstnævnte har Fabriken selv konstrueret et særligt Patentbundgarn, som paa Udstillingen 1888 udstilledes og prisbelønnedes. Det er indrettet med dobbelt Fangstgaard, medens den tidligere brugte Type kun havde enkelt Fangstgaard. Resultatet viser, at Fangsten næsten fordobles ved Brugen af de af Utzon indførte Patentbundgarn.

Senere har Fabriken faaet Guldmedailler paa de internationale Fiskeriudstillinger i Antwerpen 1894, Stockholm 1897, Bergen 1898, St. Petersborg 1902.

Som Fabrikationen i Hovedtrækkene synes enkel, saaledes præges Livet i Fabriken af en velgørende Orden, Ro og Sikkerhed. I disse store, renlige Lokaler paa ca. 6000 □ Alen Gulvflade, hvortil det fulde Dagslys har Adgang gennem en Glasoverbygning, som udgør Størsteparten af Taget, hersker der en Renhed og Pillenhed, som maa gøre en Fabriksinspektørs Inspektion til en blot og bar Formalitet.

Det fine rene Arbejdsmateriale efterlader intet Smuds og intet Affald; fra den isolerede Bygning, hvori Drivkraften findes, trænger ingen Maskinlugt ind i Salene.

Det er Idealet af en Arbejdsplads, og intet Under da, at Arbejderne forbliver her som Embedsmænd i deres Embede. Hver Maskine passes af en ung Pige. Hun staar roligt og iagttager Maskinens Gang og griber kun ind, naar Traaden skal fornyes paa en af Spolerne, eller naar Maskinmestrene gør Omstillinger.

Hun er kommen ind i Forretningen som halvvejs et Barn, uden at kende det mindste til Virksomheden — saaledes vil man netop helst have det — og er bleven gradvis uddannet til en dygtig og paalidelig Arbejderske, der ikke gerne siger Netfabrikationen Farvel.

Fabriken beskæftiger i Bygningerne paa Mariendalsvej over 100 Personer, desuden 2—300 Straffefanger, særlig tyske Forbrydere. Der er truffet Arrangement med det danske og tyske Fængselsvæsen, og baade disse Institutioner og Fabriken er veltilfreds med Samarbejdet.

Vil man ret maale, hvilken Betydning denne Fiskenet-Fabrikation har haft for Fiskeriets Udvikling her i Landet, ses det bedst af, at Fangstværdien i Fabrikens Tid er stegen fra 5 Millioner Kroner til 15 Millioner Kroner, siden de maskinbundne Garn vandt Indpas.

Samtidig har den aarlige Indtægts Forøgelse gjort den enkelte Fiskerfamilie betydelig mere velstillet.

*

*

»De Danske Byerhverv« gaar i sin historiske Del tilbage til hin fjerne Tid for omtrent 1000 Aar siden, da de store Sildemarkeder i Sundet var Udgangspunktet for Kjøbenhavns videre Udvikling.

Ikke sjældent stævnede den Gang til Tider over 300,000 fremmede Fiskere og Købmænd sammen omkring den By, som nu er Danmarks Hovedstad, og fra denne Sildeperiode stammer i Virkeligheden for en væsentlig Del Kjøbenhavns Tilblivelse.

Disse store »Sildestimer« og »Sildestævner« er vel nu en »saga blott«, — og dog netop nu, 1000 Aar senere, begynder just *Maskinteknikens* Udvikling atter at gøre Fiskerispørgsmaalet aktuelt.

Det var da at haabe, at der i Tidens Løb paany maatte komme »Sildestævner« i Sundet, til Held for Kjøbenhavns forhaabentlig blomstrende Fremtid.

H. HAASTRUP & C. ANDERSEN

PARAPLY- OG PARASOLFABRIK

FOR et Halvthundrede Aar siden eller mere var en Paraply et stort, opsvulmet Monstrum, en Tøjbyldt, hvorudaf der strittede en kluntet Stok og nogle klodsede Stiver. Selv de Paraplyer, som den spæde lille Ole Lukøje har under Armen paa de gamle Vilh. Pedersenske Illustrationer til H. C. Andersens Eventyr, er ikke stort finere end »Anders Tikjøb«s vældige *Bomuldspeter* eller Søren Kierkegaards historiske dito i »Korsaren«s Afbildninger. For Datiden stod det som selvfølgeligt, at en Regn- eller Solskærm maatte være slig en stor, grim, opdunset Tingest.

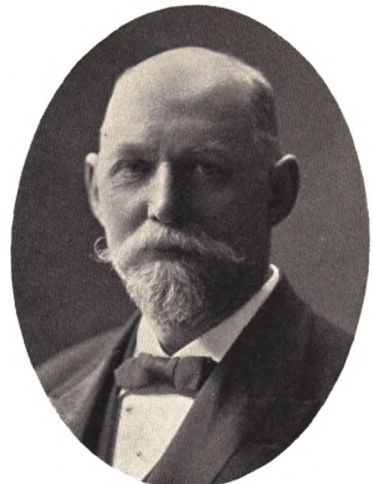
Men just for femogtyve Aar siden begyndte en af de Hovedstads-Forretninger, som paa dette Felt har været opdragende for Smagen og efterhaanden faaet Paraplyen omformet fra en blot og bar Nyttegenstand til en Spadsere-Pryd og Øjens-Lyst. Netop i Aar for femogtyve Aar siden — den 19. Oktober — aabnede H. Hastrup og C. Andersen en lille Butik med selvtilvirkede Regn- og Solskærme i Kælderen, Kjøbmagergade 9.

Hastrup døde allerede et halvt Aar derefter, saa Andersen maatte tage dobbelt fat for at trække det paabegyndte Forehavende igennem. Oprindeligt havde han været

Mekaniker, saa det var i Grunden noget helt nyt, han saaledes var kommen ind i; men han havde den gode danske Haandværkers Snille og sikre Smag — og tilmed havde han i sin Hustru en fortræffelig Medhjælp, en født *Boutiquière*, som skabt til at passe et Udsalg, til paa den ene Side at betjene og vejlede Kunderne, paa den anden Side sætte sig ind i deres Ønsker og fornemme, i hvad Retning

FRU ANDERSEN

C. ANDERSEN

VIGGO MEYER

deres Krav vilde gaa. Fru Andersen stod da ogsaa selv personlig i Butiken til sin Død i Efteraaret 1900, efter saaledes i fulde tyve Aar at have ydet Forretningen uvurderlig Gavn.

Thi netop det, at Andersen saa fuldstændig trygt kunde overlade alt, hvad der vedrørte Butiken, til sin Hustru, frigjorde hans Evner og Arbejdslyst, saa at han kunde samle sin Virksomhed paa Forretningens Udvidelse til den anden Side og vie sine Kræfter helt til selve Fabrikationen og til *Engros-Salget*. Allerede 1882 begyndte han saa smaat at sælge i større Partier til Købmænd og Detaillister, og da det lykkedes ham mere og mere gennem gode Forbindelser i Udlandet og ved selv at uddanne fixe Arbejdersker at fremstille Varer, der paa en Gang var elegante og prisbillige, vandt han efterhaanden større og større Terrain, ikke mindst ude i Provinserne. Da den første Snes Aar var gaaet, havde Andersen derfor oparbejdet sig en blomstrende Forretning og kunde trække sig tilbage for i Ro og Mag at nyde Frugterne af sit Arbejde. I 1902 overtog *Viggo Meyer* Firmaet, hvis Fabriklokaler i Foraaret 1898 var flyttede til Kjøbmagergade 22, hvor der kunde virkes under bedre og bekvemmere Plads- og Lysforhold i alle Henseender.

INTERIØR FRA BUTIKEN

EN AF SYSTUERNE

PARTI AF LAGERET

I Februar 1904 overtog Hr. Meyer ligeledes Firmaet: Kgl. Hof-Paraplyfabrikant M. Polack jun.s Efterfølger, Kjøbmagergade 4, hvorefter de to Forretninger drives sammen.

Hr. Viggo Meyer havde i Aarene 1890—1902 været Deltager i Harry Dessau & Co.s Væverier i Odense, men traadte ud af Firmaet, da det i sidstnævnte Aar skulde til at omdannes til et Aktieselskab. I Haastrup & Andersens Fabrik har han derefter fundet et nyt og selvstændigt Virkefelt, og i de faa Aar, han har ledet Forretningen, har han da ogsaa med Dygtighed og Held ført det vundne videre. Der beskæftiges nu et Arbejdspersonale paa 40 à 50 Personer, et Butikspersonale paa 12, fire faste Rejsende besøger Foraar og Efteraar Provinserne og Sverige, endog i Dansk-Vestindien har Firmaet nu en fast Repræsentant.

Men hvor *er* ogsaa i Tidens Løb, under Fabrikens kyndige Behandling, en Paraply bleven til en smækker og lækker Ting — for nu slet ikke at tale om en moderne Dame-Parasol, der jo kan være et helt Digt i bløde, lyse Farve-Strofer, kniplings-let og silke-fint! Selv en mægtig stor Have-Solskærm syner nuomstunder ganske anderledes elegant end en Herreparaply fordem — de kluntede »Peteres« Tid er for evig forbi. En spinkel Stok, et endnu spinklere Stativ, fine Fjedre, et elegant Haandtag, hvis Form og Materiale Modens gratiøse Luner sindrig varierer fra Saison til Saison — og saa et let og lækkert Stof i faste Folder svøbt om Stokken tæt og lunt, eller dristigt spilende sig stramt og skærmende ud mod den triste Regnvejrhimmel eller den straalende Sommersol — saaledes er en moderne Regn- eller Solskærm fra Haastrup & Andersen.

CHR. MØLLER ANDERSEN & Co. TRIKOTAGE-FORRETNING

DET lyder som et rent Eventyr: at drage ud i Verden som en fattig attenaars Bondeknøs med Uldposen paa Nakken og akkurat en Specie i Lommen og ende som en rig Velgører med over et Halvthundrede Mennesker i sit daglige Brød. Og dog gik det just Chr. Møller Andersen saaledes.

Han var et Barn af den jydsk Hede, St.St. Blichers »mennesketomme og sorgløse Hede«, netop den Del, den store Digter saa ofte har beskrevet. Men er Heden selv »sorgløs«, saa stemmer den dog Menneskets Sind til Alvor med sin vide øde Flade, den bakkede Synskreds' »dunkle uformede Omrids«, Lyngtæppets ensformige Blaabrunt og Hjejls tungsindige Fløjten. Saaledes gik det ogsaa Møl-

CHR. MØLLER ANDERSEN

ler Andersen som Dreng: da han var bleven konfirmeret, blev han i sit Fødesogn sat til at røgte Præstens Kvæg, og dér fik ej alene hans Helbred sit Knæk, saa at han Resten af Livet maatte bære paa et svagt Bryst, men tilmed var tit i Barnets ensomme Stunder Tvivl og tunge Tanker lige ved at overvælde hans religiøst bevægede Sind.

Dog det milde og fortrøstningsfulde, som var det dybeste Karaktertræk hos ham, hjalp ham

over det, og saa kom den store Udlængsel og drog Ynglingen bort fra Hjemmet. Møller Andersen var ikke for intet voxet op i selve »Bindestuernes« klassiske Egne: i hans Barndoms-Aar var i Hammerum Herred, hvor hans Fødegård ligger, Uld-

binden og Hjemmestriking af alskens Uldtøj en almindelig udbredt Beskæftigelse blandt Hedebønderne, og Møller Andersen har maaske selv som Barn gaaet med Bindepose og Strikkepinde Dagen igennem. Som en Slags Opmuntring af denne store Husflid i hin fattige Landsdel havde dens Beboere alt fra gammel Tid faaet Privilegium paa at falbyde de hjemmegjorte Varer overalt i Danmark — og Følgen var, at de Hammerum- (og Lysgaard-) Folk, som ikke blev hjemme og bandt, tog Byldten paa Nakken og vandrede som Hosekræmmere fra Dør til Dør hele Landet rundt. Naturligt derfor, Møller Andersen ogsaa fik Lyst til paa denne Vis at prøve Lykken.

CHR. MØLLER ANDERSENS FØDESTED

Saa fik han sig da nogle Varer betroet af en velvillig Købmand i Herning, endvidere en Speciedaler til Givendes af sin Fader, og dermed drog han ud med Uldbyldten paa Nakken.

Først gik Turen til Horsens og Aarhus, saa videre frem over Øerne østpaa, indtil han endelig efter nogle Aars Forløb havnede i Hovedstaden. Og her grundlagde han saa i 1864 en Handel med sin Hjemstavns Uldvarer, Hoser og andet Undertøj, Strømper og Sokker, Vanter og Uldtrøjer o. lign., hvortil efterhaanden føjedes andre Beklædningsgenstande saavel af Bomuld som af Uld, saavel vævede som strikkede. 1866 aabnede han et Udsalg i en Stuebutik paa Hjørnet af Vingaardsstræde og daværende Skvaldergade (nu Nicolaigade); og fra nu af er det, som om der er stadig Væxt og Velsignelse ved alt, hvad Møller Andersen foretager sig og ta-

ger fat paa, stadig udvides Handelen og gaar frem Aar for Aar, Lokale paa Lokale blev inddraget i selve Stedet, saa Møller Andersen til sidst raadede baade over Stue, Kælder, 1. og 2. Sal — og saa blev det dog alligevel for trangt!

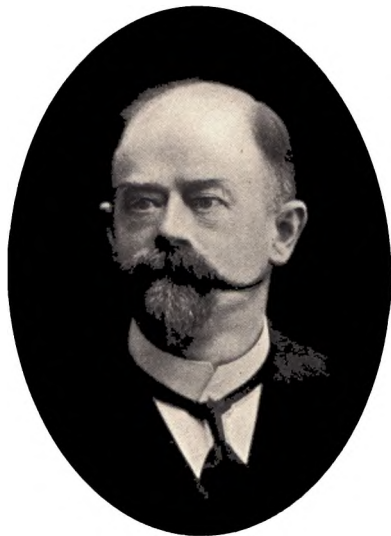
Gode Aar var det da ogsaa i Begyndelsen af 70erne, Hovedstadens Befolkning voxede rask, og i de brede Lags Købe-Evne var der endnu større Væxt. Og da det gik ligesaa Landet over, og da gode Tidens Velstand samtidig standsede Hjemmefliden i Bondens Hjem, selv oppe i det i Fortiden saa flittige Hammerum Herred, saa at kun de Færreste og Fatigste længer vilde hjemmestrikke deres egne Socker og Hoser, blev det fordelagtigt at tilvirke Undertøjet fabriksmæs-

sigt. Et mægtigt Middel hertil fremkom just herhjemme omkring 70ernes Midte i den nys opfundne *Strikkemaskine*, og da en slig *Trikotage-Industri*, som det nye Navn for denne Tilvirkning blev, fandt passende Ly bag vort indenlandske Told-Hegn, slog den hastig Rod og har i den siden da svundne Menneskealder udviklet sig frodigt og sundt. Denne nye danske Industriegren producerer nu Varer til en Værdi af 7 Mill. Kr. og giver lønnende Arbejde til halvtredjetusind Mennesker foruden at være Bierhverv for et omtrent lige saa stort Antal Mennesker.

I denne Udvikling var Møller Andersen blandt Foregangsmændene: til Detailhandelen med de hjemmegjorte jyske Uldvarer føjede sig efterhaanden Engros-Afsætningen med indforskrevne Artikler, og endelig kronede ogsaa Trikotage-Fabrikationen Værket. Den nye Virksomhed installeredes i Wesselsgade, og Firmaets saaledes nu paany »hjemmegjorte« Varer — om end i en helt anden og mere moderne Betydning end de oprindelige Hammerum-Hoser — slog vældig an og blev endnu mer søgte end de gamle baade i By og paa Land. Engros-Forretningen var imidlertid som Følge af den alt ovenfor skitserede Fremgang flyttet til Købmagergade 18, men da efter nogle Aars Forløb denne Bygning blev solgt til Nedbrydning,

FIRMAETS GAMLE FORRETNINGSLOKALE PAA HJØRNET AF VINGAARDSSTRÆDE

FABRIKANT PETER K. KORSHOLM

fandt man i den statelige gamle Ejendom, Nytorv Nr. 3, hvor Firmaet endnu bor til Huse, rummelige og velegnede Lokaler til Kontorer og Lager. Et Aarstid efter flyttedes Fabriken ind i den nybyggede Ejendom bag Nørregade 35 og udvidedes samtidig meget betydeligt.

Imidlertid var Stifteren, Chr. Møller Andersen, forlængst død. Den 13. Juni 1896 bukkede han, kun lidt over 57 Aar gammel, under for den Brystsygdom, der siden hans Barndom havde tæret paa hans Liv. Møller Andersen var en dybt religiøs Natur, og hans hele Livsfærd var præget deraf. »Der var ikke noget Enkelt, der særtegnede ham«, skriver hans gejstlige Biograf, »men det var *hele Skikkelsen*, der gjorde Indtryk« — et Indtryk af Trohjertethed og *mild Alvor*, som Portrætet viser. Selv var han barnløs, men optog i sit Hjem ikke mindre end 10 Plejebørn, til Dels forældreløse, som nu alle er voxne.

Men end ikke denne store Børneflokk formaaede at udtømme hans og hans Hustrus Kærlighed til Børn, thi i 1876 var Møller Andersen med at stifte Børnehjemmet »Godthaab« og senere, i Aaret 1881, Børnehjemmet »Kana«, hvis Bærer og Formand han var til sin Død, og som især laa ham inderlig paa Hjerte. Ogsaa den dansk-amerikanske Mission støttede han med stor Gavmildhed og ihærdigt Arbejde.

Man kommer ved at høre om Møller Andersen uvilkaarlig til at tænke paa en anden jydsk Hosekræmmer, der ligeledes havde været Vogterdreng derovre paa Heden, havde lidt og døjet ondt, men saa kom til Kjøbenhavn og dér blev en rig og anset Mand: det var Søren Kierkegaards Fader, ogsaa en saare religiøst bevæget Mand. Men hvilken Forskel i Gemyt trods den store Lighed i ydre Vilkaar og religiøs Grebethed: medens Kierkegaards Kristendom var mørk og streng, skrupuløs og angstfyldt, var Møller Andersens lys og fortrøstningsfuld, barnlig glad og barnlig tryk. Hans Liv blev da ogsaa til stor Velsignelse for mange Mennesker, og hans Minde fortjener saaledes af mange Grunde at bevarer for Eftertiden.

*

*

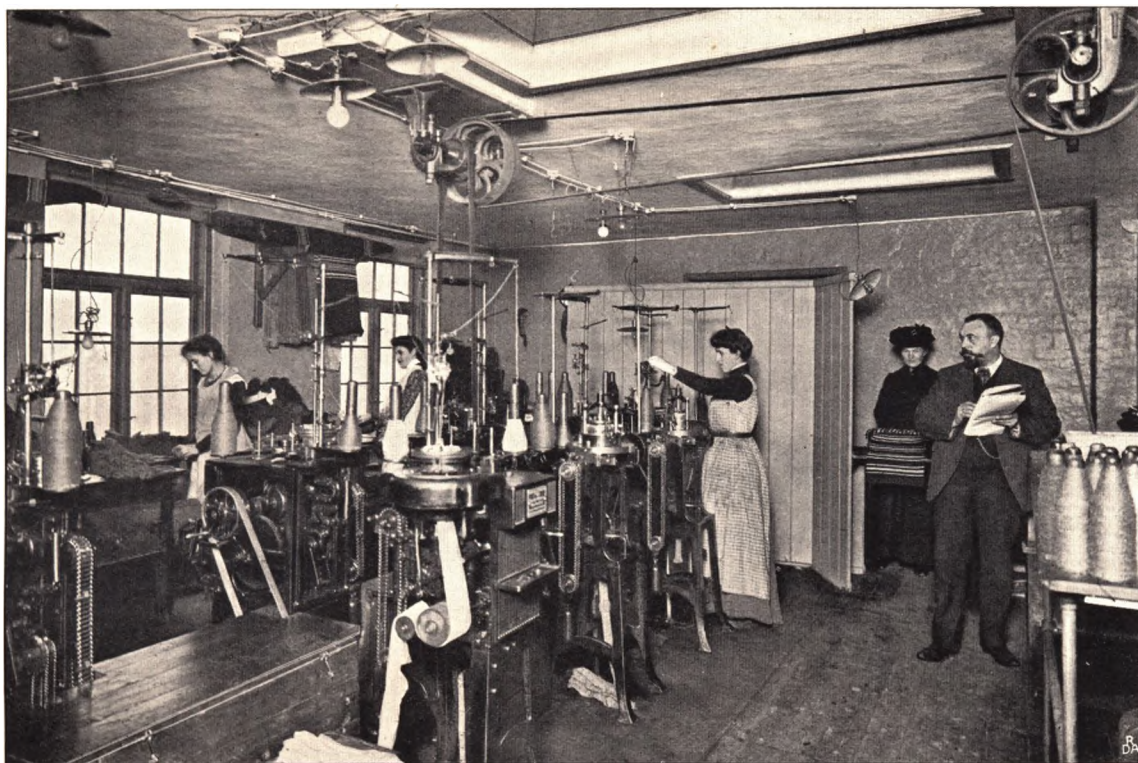
Allerede længe inden sin Død havde Møller Andersen knyttet tvende gode Medhjælpere til Ledelsen af sin Forretning: d'Hrr. C. Petersen-Schmidt og Peter K. Korsholm, der begge indtraadte i Firmaet den 1. Januar 1881. Førstnævnte er født i Thystrup ved Christiansfeld i Slesvig og lærte Købmandshandel i Haderslev, men udvandrede i 1870 paa Grund af de

FABRIKANT C. PETERSEN-SCHMIDT

politiske Forhold til Danmark. Peter K. Korsholm er født i Nørrejylland og har lært Manufaktur- og Boghandel i Herning.

Efter Møller Andersens Død har disse to Mænd overtaget Firmaet og med Held og Dygtighed ført det vundne videre. Fabriken beskæftiger nu ca. 80 Mennesker, særlig Kvinder, foruden at endnu flere udenfor har Hjemmearbejde med Trikotage-Tilvirkningen. Der bearbejdes baade Bomuld og Uld paa c. 80 fuldt ud moderne Maskiner, der for største Delen drives ved elektriske Motorer. Pudsigt er det især at standse ved en af de sindrige Strømpestrikke-Maskiner og følge dens Løb: den ligefrem kiler rundt, saalænge det gælder Skaftet, men naar den kommer til Hæl

INTERIØR FRA FABRIKEN

og Taa — »luk en Hæl og luk en Taa« — bliver den med Et betænksum og adstadig, som sliG Gerning kræver: den skal nu have en ny Traad med, tager den da ogsaa ganske rigtig selv uden Spor af fremmed Hjælp og fuldender saa sin Strømpe med sindig Værdighed, før den paany tager fat paa den næste Strømpe og igen snurrer ligesaa lystig rundt. Andre Maskiner strikker rastløst den ene Strømpe over i den anden, saa de bagefter maa klippes fra hinanden og paa en særlig Maskine igen have den sidste Tilmaskning. Saa er der de ikke mindre rastløse Rundvæve, hvor det tilvirkede Stof, efterhaanden som det bliver til, spiller sig ud som en bov-nende Sæk, alle mulige Slags Symaskiner, hvoraf nogle kan »udtunge« Stoffer og samtidig sømme og stikke Tungerne, andre lave Snørehuller, atter andre sy Knap-per i osv. osv.

Paa denne Maade tilvirkes alle mulige forskellige Slags Underbeklædning og andre Trikotage-Varer, som Nutiden kræver i fuldt færdig Stand, lige til at trække paa: Herresokker og Damestrømper, Underbuxer og Uldtrøjer, Drengetrøjer og Korsetter, Cyclebluser og Badedragter med meget mere. De tvende sidstnævnte er ovenikøbet Specialartikler: det smalstribede Bomulds-Tricot, som Sommerens salte Havvand skal smyge ømt og fast om det hvide Kvindelegeme, og den fine, uldne Cyclebluse, over hvis Bryst der drager sig en samlet Række straalende Farvestrimer i »beskyttede« Mønstre!

Og hvad Firmaet ikke selv tilvirker, suppleres udefra og sydfra — de saakaldte »islandske« Uldtrøjer dog nordfra, nemlig fra Færøerne! Naar da ikke som i de sidste Aargange Ulden bliver saa dyr, at det betaler sig ligesaa godt for Færingen at sælge Raavaren som først at strikke den! Men iøvrigt er nu denne sejge, tætte, stærke »Vejrbeskytter« for Arbejdsfolk Firmaets sidste hjemmespundne Artikel.

Her er overhovedet i hele denne Virksomhed meget at se og meget at lære. Ikke mindst dette: at en Forretning kan være urmoderne i sin Teknik og Driftsmaade og saa dog samtidig *gammeldags* i den gode Forstand, at alt gaar fredeligt og fornøjeligt, jævnt og ligefremt til. »Ude og inde bor Frihed og Ro« — som paa Heden!

DE DANSKE SPRITFABRIKKER

SMAA Aarsager kan ofte have store Virkninger: nogle af Nutidens største Omvæltninger i Sprittilvirkningens Produktions- og Afsætningsforhold skyldes saaledes et lille uanseligt, graat Insekt, knapt $\frac{3}{8}$ Linie langt. For godt og vel en Menneskealder siden forsøgte man i Frankrig at forbedre Vinavlen ved Krydsning med amerikanske Vinranker — og derved fik man indslæbt Phylloxeraen, en graadig Rodlus, der snart hærgede de franske Vinplantninger og lagde Millioner af Ranker øde. Aar efter Aar blev Druehøsten saa ringe, at Landet i stort Omfang maatte indføre fremmed Rødvin til Iblanding for overhovedet at kunne forsyne sine Kunder. Den dertil bedst egnede Vare kunde navnlig Spanien tilbyde. For imidlertid at præservere den unge og ulagrede Vin under Forsendelsen var det nødvendigt at give den en Tilsætning af et bestemt mindre Kvantum Sprit. Den Gang kendte man endnu ikke ret Brugen af Køleapparater, Gæ-

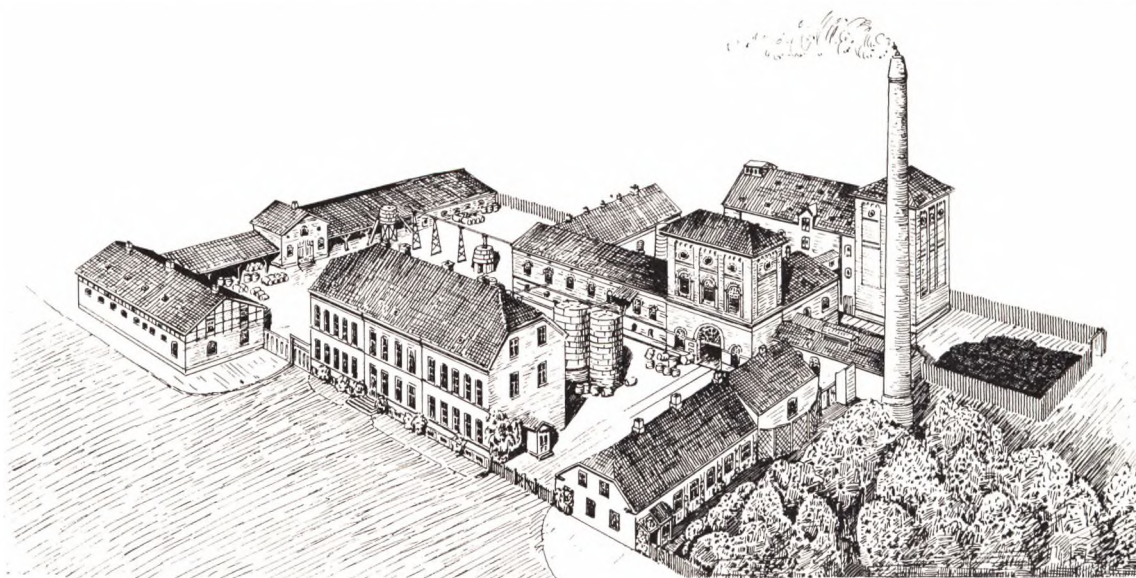

GEHEIMEKONFERENSRAAD
C. F. TIETGEN

ringsindustrien stod derfor ikke videre højt i de varme Lande, men hørte naturlig hjemme i Norden. Under disse Omstændigheder udviklede der sig derfor heroppe en stor Forretning i Raasprit, som fra Rusland og Nordtysklands Kartoffel-Egne førtes til Hamborg og Berlin for at rectificeres og derefter atter gik til Spanien, til Dels ogsaa Italien, Frankrigs to store Hovedleverandører af Forskærings-Vin.

Det var navnlig i Slutningen af 70erne, at denne Udvikling i de os omgivende Lande tog Fart, og som rimeligt var, vakte den da ligeledes Opmærksomhed herhjemme, saa meget mere som netop ogsaa betydelige Kvanta af dansk Raasprit fandt en stor og villig Køber i de hamburgske Rectifications-Anstalter.

At rense denne Sprit selv og udføre den laa nær, men dertil føjede sig naturlig den Tanke, at Danmarks Beliggenhed tilmed gjorde vort Land, især dets Hovedstad, til et fortrinligt Mellemed mellem Ruslands og overhovedet Østersølandenes Fremstilling af Raavarer paa den ene Side og Spaniens Forbrug af rensede Vare paa den anden Side. Den Mand, hos hvem denne Tanke ej alene slog ned, men bundfældede sig til bestemte Planer, var Cand. pharm. C. A. Olesen, som i en Aar-

FABRIKEN I ROSKILDE

række havde været knyttet til Landets baade i Størrelse og Anseelse betydeligste Brænderi, nemlig Aalborgs Spritfabrik.

Den var anlagt 1845 af Isidor Henius, der nogle Aar i Forvejen var indvandret hertil fra Polen og uden Midler og egentlig Faguddannelse indførte en gennemgribende Reform i vort forældede Brænderivæsen, hvorved han da ogsaa skabte sig en betydningsfuld

Position. Fra en lille Begyndelse med et Kartoffelbrænderi i Urbans Gade skabte han i Løbet af faa Aar Danmarks største Spritfabrik, og med et lille Rectifications-Apparat viste han Vejen til at fjerne den skadelige Fusel fra Produktet. I Slutningen af 60erne blev han Ene-ejer af Fabriken og købte da ved et foreløbigt Kompagniskab med C. A. Olesen det omtrent lige saa store Bræn-

ADM. DIREKTØR C. A. OLESEN

deri i Jomfru Anna Gade af Konsul Sass. Begge Fabrikers Raasprittfabrikation blev derefter forenet i Urbans Gade, medens den nye tilkøbte Ejendom i Jomfru Anna Gade blev omdannet til en stor Rectifications-Anstalt. Henius indførte Taffel- og Kommen-Akvavit i Handelen og skabte det den Dag i Dag bekendte Aalborg-Mærke.

I de sidste 6 Aar af dette vældige Opsving var Olesen

Underdirektør i denne Virksomhed; han forlod imidlertid Aalborg i 1878, og i Begyndelsen af 80erne var han sammen med senere Etatsraad Heyman bleven Ejer af Roskilde Spritfabrik, hvis Drift det efter mange Aars Vanrøgt gjaldt om paany at oparbejde. Under alt dette havde han opmærksom fulgt, hvad der gik for sig i vore Nabolande, og i Eftersommeren 1880 satte de Overvejelser, som han herved var kommen ind paa, Frugt i en udførlig Plan til et stort, nyt Aktieforetagende, som i en københavnsk Rectifications-Anstalt skulde rense udenlandsk Raavare til Udførsel til Vinlandene

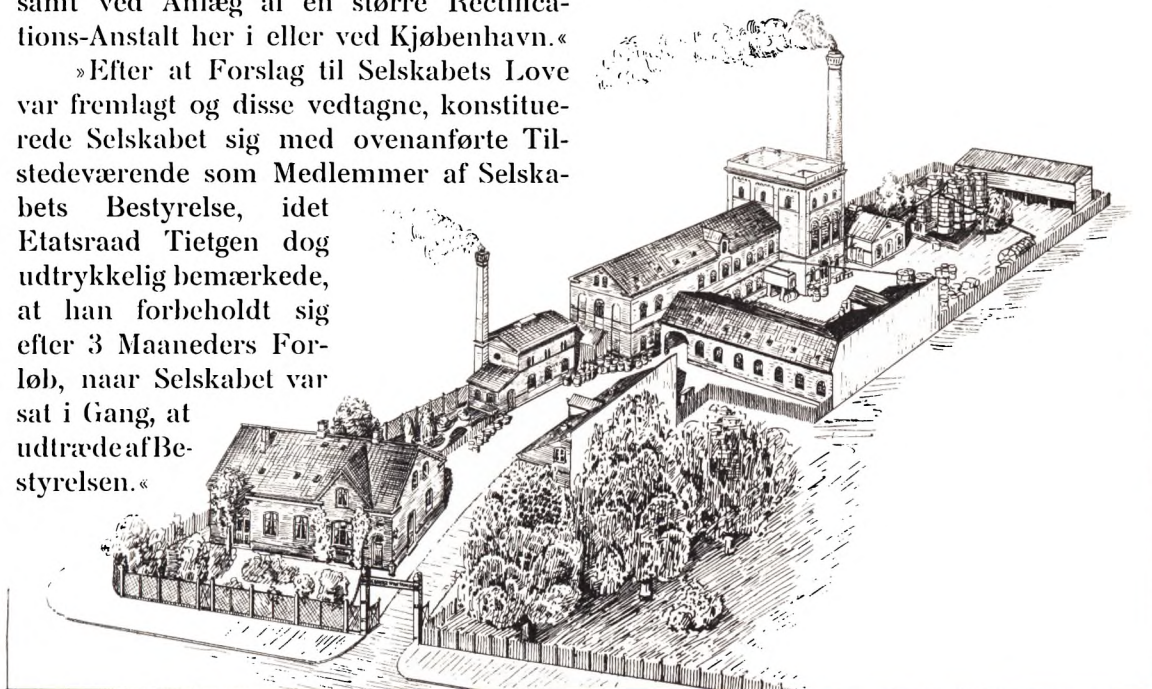
og samtidig drive Roskilde Brænderi og anlægge nye Raasprittfabriker paa Lolland og Fyen, saaledes at Overproduktionen fra disse ligeledes exporteredes igennem Rectifications-Anstalten.

Naar man i hine Aar havde fattet slig en storstilet Plan, hvis Forstaaelse krævede vid Horisont, faldt det saa at sige af sig selv, at man gik med den til Tietgen: han var nu en Gang Manden, der kunde værdsætte gode Planer, og som bedst magtede Udførelsens vanskelige Kunst. Gennem Heyman lod Olesen sig derfor sætte i Forbindelse med ham, og Tietgen fattede da ogsaa strax virksom Interesse for Sagen. Alligevel blev den ikke saa lige at gaa til: Roskilde Fabriken egnede sig med sit forældede Anlæg kun daarligt til Grundlag for et saadant stort nyt Foretagende; der var først mangel en Brøst, der skulde bødes paa. Saa hændte det imidlertid, at Fabriken brændte i 1881, og Startens Vanskeligheder blev saaledes lykkelig løst af Luerne. Hurtig gik Heyman og Olesen i Gang med Planerne til et nyt, fuldt moderne Brænderi, og da disse midtsommers var gjort færdige, stiftedes »De Danske Sprittfabrikker« den 9. August 1881 ved et Møde i C. F. Tietgens Værelse i Privatbankens Børslokaler — det selvsamme Værelse, hvor nu Selskabets Direktør har sit Kontor.

Protokollen lyder saaledes:

»Aar 1881, den 9. August, afholdtes efter Indbydelse af C. F. Tietgen et Møde i Privatbankens Lokaler paa Børsen i Kjøbenhavn af Fabrikejer G. A. Hagemann, Grosserer Jac. Holmblad, Professor Will. Scharling og Grosserer Erik Stokkebye for at konstituere Aktieselskabet »De Danske Sprittfabrikker« med det Formaal at drive Fabrikation og Rectification af inden- og udenlandsk Sprit, foreløbig fra trende Fabriker, af hvilke den ene alt existerer, nemlig Roskilde Sprittfabrik (Møllehusene), samt ved Anlæg af en større Rectifications-Anstalt her i eller ved Kjøbenhavn.«

»Efter at Forslag til Selskabets Love var fremlagt og disse vedtagne, konstituerede Selskabet sig med ovenanførte Tilstedeværende som Medlemmer af Selskabets Bestyrelse, idet Etatsraad Tietgen dog udtrykkelig bemærkede, at han forbeholdt sig efter 3 Maaneders Forløb, naar Selskabet var sat i Gang, at udtræde af Bestyrelsen.«

RECTIFICATIONSFABRIKEN I KJØBENHAVN

Købekontrakten for Roskilde Spritfabriker vedtoges, og da man ansaa det for rimeligt, at den forestaaende Udvidelse af Kjøbenhavns Havn vilde foregaa nordpaa,

GROSSERER JACOB HOLMBLAD   ETATSRAAD W. PETERSEN   GROSSERER ERIK STOKKEBYE
 GROSSERER VILH. PETERSEN   KØBMAND N. M. PLUM
 TIDLIGERE MEDLEMMER AF BESTYRELSEN

vedtog man at købe en Grund af »Øresunds chemiske Fabriker« paa den nuværende Strandboulevard for derpaa at bygge Rectifications-Anstalten. Sluttelig vedtoges det at antage Cand. pharm. C. A. Olesen til Selskabets administrerende Direktør.

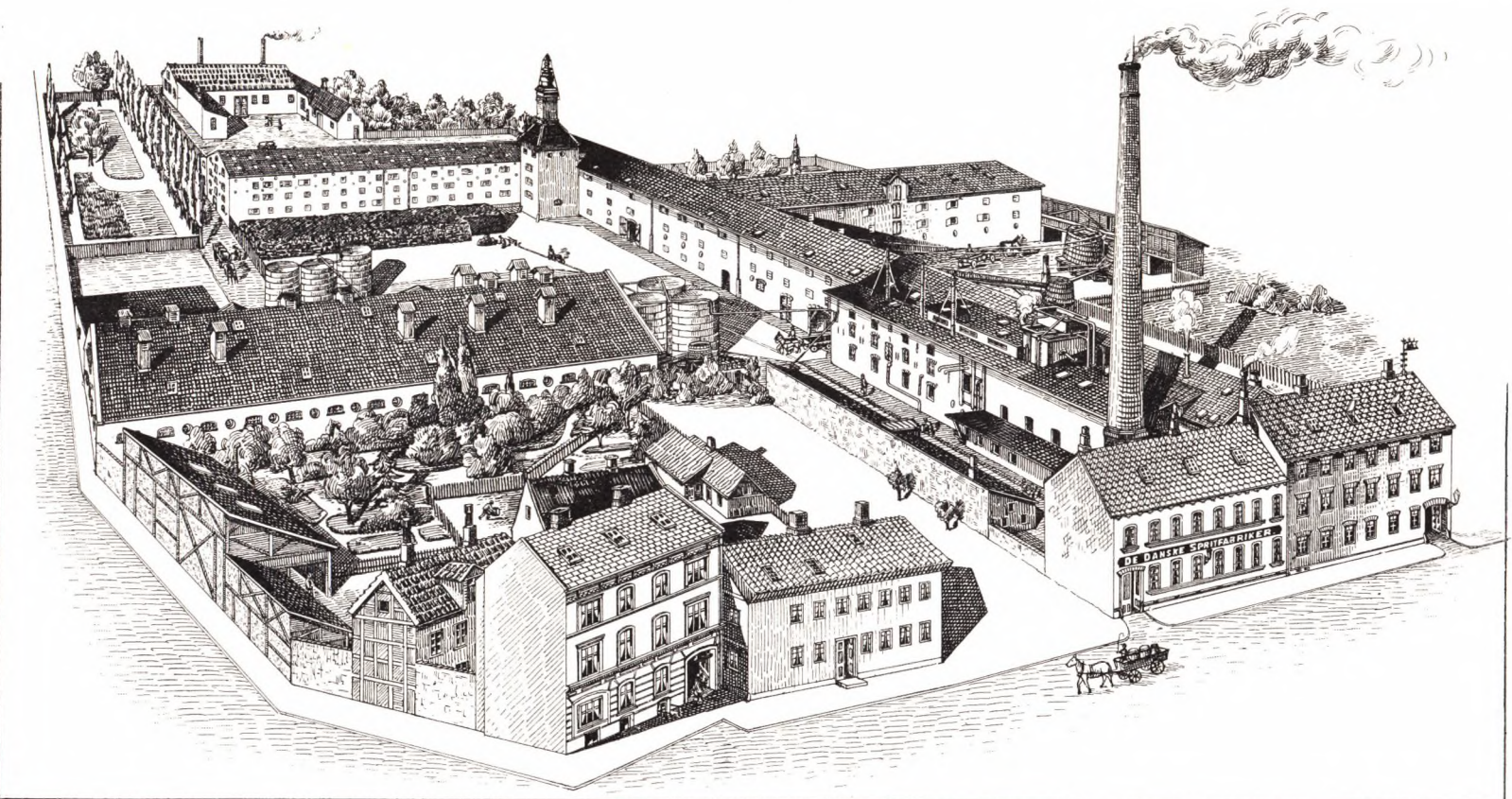

DIREKTØR I. HENIUS

Næppe var det rygtedes, at en slig Nydannelse havde fundet Sted, før der blev Uro blandt de større Spritfabriker i Jylland, idet disse især befrygtede Tabet af den kjøbenhavnske Spritforretning. Allerede paa selve Stiftelses-Mødet oplyste Tietgen, at der var sket Henvendelse til ham fra Repræsentanter for Spritfabrikerne i Aalborg, Randers og Fredericia om disse Fabrikers Optagelse i Selskabet. Der var Enighed om det ønskelige i, at et saadant Arrangement kunde komme i Stand, samt at det da vilde være nødvendigt at udvide Aktiekapitalen til 3 Millioner Kroner, og det overdroges derfor Tietgen at indhente bestemte Tilbud eller Forslag fra disse Fabriker. Saadanne Tilbud

indgaves samme Dag om et samlet Salg af alle 3 Fabrikker, men inden nyt Møde kunde afholdes, havde Firmaet Liisberg & Meisner ogsaa aabnet Forhandling om Salg af sin Spiritfabrik i Aarhus. Den 19. August fremkom et

skriftligt Tilbud herom. Efter at Direktøren havde beset Fabrikkerne, vedtoges det paa et Bestyrelsesmøde den 30. August at afslutte Køb af Fredericia- og Randers-Brænderierne, uagtet der var rejst Indvending fra Bestyrelsen i Aalborg om Tilbudet af denne Fabrik, og samlet Salg altsaa ikke kunde ske. Ved Konferencei Aalborg blev mandag ogsaa enig om dette Køb, og kort efter gik en delig ogsaa Sagen i Orden med Aarhus Fabriken — alt under Forbehold af, at der gaves Sanktion af de forskellige

AALBORG FABRIKEN I URBANS GADE

Selskabers
Generalfor-
samlinger, og
at »De Dan-
ske Spritfa-
brikkers« Ak-
tionærer ved-
tog at forhøje
Kapitalen til
3 Millioner.

Alle disse
Forslag ved-
toges, og over-
ensstemmen-
de med en
vedtagen

Lovændring
forøgedes Be-
styrelsens

Medlemmers
Antal til 7, de
to nye Plad-
ser besattes

med Etats-
raad Anker-
sjerne af

Randers samt
Etatsraad Pe-
tersen af

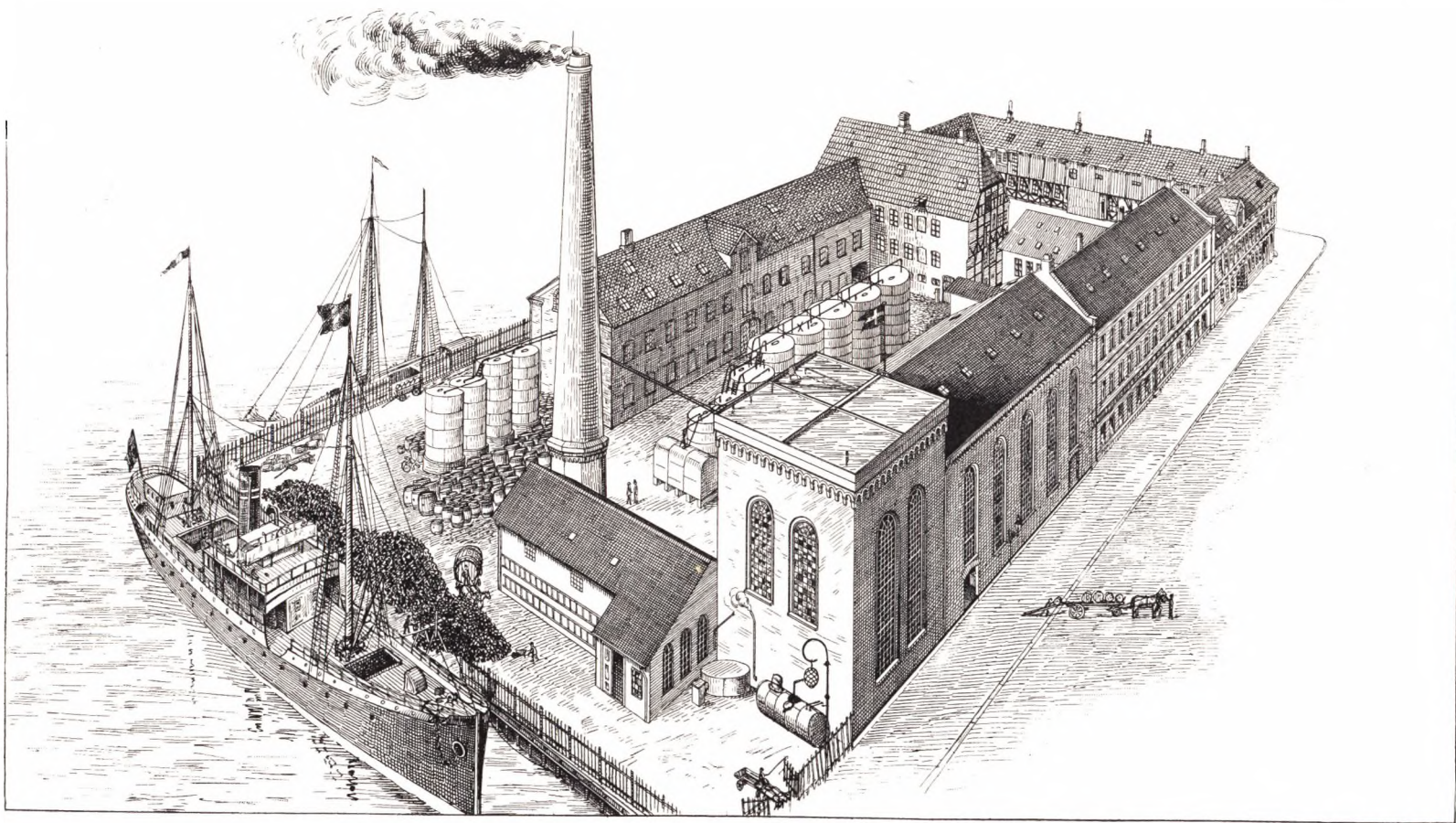
Odense, og
Direktør He-
nius ind-

traadte som
Meddirektør.

Da Situa-
tionen nu var
fuldstændig
forandret,

idel man ved
Udvidelsen

med de til-
købte Fabri-
ker vilde væ-
re i Stand til
at producere
den Sprit,

AALBORG FABRIKEN VED STRANDEN

man ønskede i *Indlandet*, opgaves Anlægget af de to paa *Øerne* paatænkte Fabriker.

Blandt de Fabriker, der herved indvandedes, skal først nævnes den alt ovenfor omtalte i *Aalborg* som den første og største.

I 1871 var hele Virksomheden bleven sat paa Aktier under det gamle Firanavn: *Aalborg priv. Sirup- og Spritfabrik*. Det var i Begyndelsen af Aktieperioden, og det voldte nogen Skuffelse, at dette Selskab, der i Prospektus havde givet store

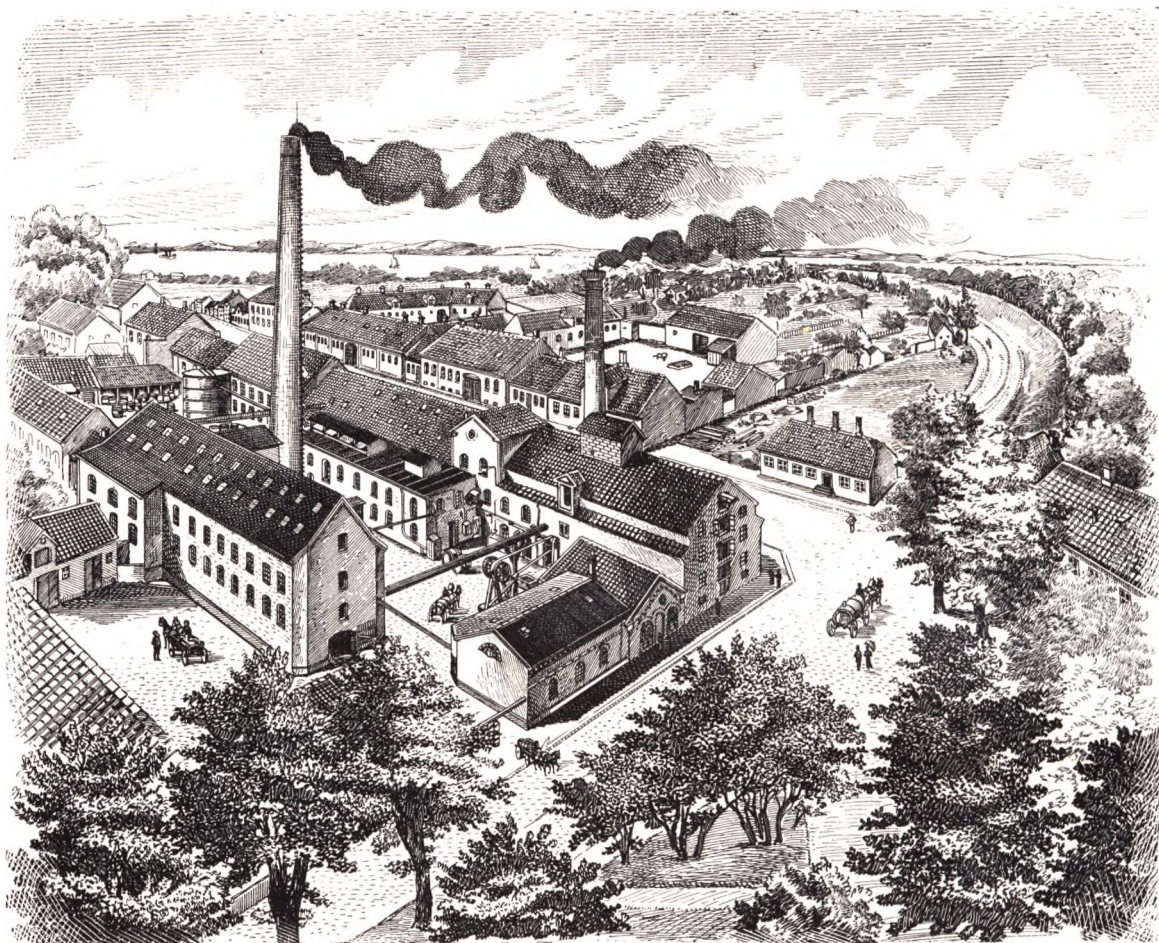
FABRIKEN I RANDERS

Løfter og første Aar gav $11\frac{1}{8}\%$, derimod i andet Aar kun gav 5% og altsaa uagtet gammel Forretning dog skulde have Børneaar. Det voxede sig imidlertid hurtigt og smukt ud af disse, Udbyttet steg gradvis, og Aaret før Virksomheden solgtes til D. D. S. F., gav den sine Aktionærer 16% i Udbytte.

I *Randers* havde i tidligere Tider, som den Gang almindeligt, næsten hver Købmand haft sit Brænderi, der konkurrerede og generede hinanden gensidig, men i Begyndelsen af Halvfjerdserne sluttede de tilbageværende sig sammen om at bygge en fælles Rectifications-Anstalt, »Spritfabriken Odin«, hvorigennem hele deres Raasprits-Produktion blev forædlet og solgt for fælles Regning. I 1880 havde man besluttet at gaa videre ad Sammenslutnings-Vejen. De 11 Brænderier, der da var til-

bage, indgik en Overenskomst, hvorefter de alle skulde nedlægge deres Brænderier og i Forening opføre en stor Raasprittfabrik i Forbindelse med Sprittfabriken Odin. Paa dette Stadium stod Sagen, da Etatsraad Ankerstjerne paa de 11's Vegne tilbød De Danske Sprittfabrikker den sammensluttede Virksomhed med de dertil knyttede Forpligtelser samt udarbejdede Planer, hvilke da ogsaa siden blev gennemførte af det nuværende Selskab med Bygning af den planlagte Raasprittfabrik paa Sprittfabriken Odins Ejendom.

FABRIKEN I FREDERICIA

Fabriken i *Fredericia* tilhørte Firmaet Ohlsen & Ahlmann; den havde tidligere været Gærfabrik i de Tider, da England betalte over 60 sh. for en Kurv blandet Gær, medens der nu kun opnaaes nogle og tyve sh. for en Kurv ren Gær. Paa det her omhandlede Tidspunkt sad denne Fabrik inde med Størsteparten af Syd- og Vestjyllands Kunder — senere er den forøvrigt atter gaaet over til Gærfabrikation og er delvis bleven ombygget.

Fabriken i *Aarhus* tilhørte Raadmand Liisberg og dreves under Firma Liisberg & Meisner — det var ligeledes en gammel Fabrik, og den omfattede og omfatter stadig store Ejendomme midt i Byen.

FABRIKEN I AARHUS

teter: saaledes blev til Ex. de øvrige Fabrikers Akvaviter inddragne til Fordel for Aalborgs som den mest bekendte. Det behøver næppe at tilføjes, at dette bidrog i høj Grad til at styrke denne Vares Position — den er jo nu kendt Verden over eller dog overalt, hvor Skandinaver mødes.

Det var selvfølgelig et kærkomment Spil af Skæbnen, at de jyske Fabriker saaledes uden Foranledning fra Selskabets Side øjeblikkelig overgav sig uden Kamp. De Danske Spritfabrikker blev derved uden Sværds slag Herre over de største Brænderier i hele Landet og kunde atter derved lige fra første Færd hævde sig i Konkurrencen med saa stor Autoritet, at al Lyst til Stormløb mod deres Magt paa Forhaand var som blæst bort.

Men det var ikke alene en kærkommen Magtforøgelse, som herved foregik — i Virkeligheden blev det langt, langt mere: i Virkeligheden fik det nye Foretagende derved sit egentlige Grundlag at staa paa. Thi dets oprindelig planlagte Fundament brast i Sønder, før Bygningen derpaa kunde opføres.

Under de foreløbige Konferencer, som var gaaet forud for Selskabets Dannelse, havde gamle Etatsraad L. P. Holmblad, der havde været til Stede som Tietgens intime Ven, en Dag spurgt Olesen, hvorfor han overhovedet vilde have indenlandsk Produktion med: den storstilede Forædling af fremmed Raasprit til Brug for de sydevropæiske Vinlande, som var Maal og Plan, vilde jo dog være Opgave nok. Olesen svarede da, at det dog vist alligevel turde være det fornuftigste at have et

Disse 6 Fabriker blev nu delte i to Grupper, hvoraf den ene, omfattende Fabrikkerne i Aalborg, Randers og Aarhus, særlig underlagdes Direktør Henius med Sæde i Aalborg, den anden, omfattende Hovedkontoret med Rectifications-Fabrikken samt Fabrikkerne i Roskilde og Fredericia, underlagdes Direktør Olesen. Hver Fabrik vedblev at føre sin lokale Forretning, men de indarbejdedes alle under samme Principer, og i Stedet for at de før havde været skarpe Konkurrenter, bragtes de nu til at støtte hinandens Speciali-

Rygstød i den indenlandske Produktion, thi internationale Toldforhold kunde kun altfor let vise sig at være en svigefuld Grund at bygge paa. Lidet anede man da, hvor snart denne Spaadom skulde gaa i Opfyldelse.

Den 9. August 1881 blev Selskabet stiftet, — den 18. Oktober samme Aar opsagde den spanske Regering vor Traktat med dette Land!

Den da bestaaende Traktat mellem Danmark og Spanien (af 8. September 1872)

FABRIKKERNES FORRETNINGSFØRERE

TH. NIELSEN,
SNAREGADE, KJØBENHAVN

HANS PETERSEN, FREDERICIA

E. RYBSAHM, AARHUS

I. P. MIDE, ROSKILDE

E. SCHNEIDER, AALBORG

FRED. NIELSEN,
KONTORCHEF VED HOVEDKONTORET,
SUPPLEANT I DIREKTIONEN

H. O. SØRENSEN, RANDERS

var en almindelig Mestbegunstigelsestraktat, der altsaa stillede os fuldstændig lig med de store Spritudførselslande, Rusland og Tyskland. Den opsagdes til Udløb den 18. Oktober næste Aar, og da den danske Regering den 14. November samme Aar (1881) henvendte sig i Madrid med Anmodning om et detailleret Forslag, modtog man et fuldstændig svævende holdt Svar, der blot lød paa, at man i al Almindelighed fordrede Nedsættelse i Tolden paa spanske Vine, Frugter, Olier og Salt som Betingelse for Afslutningen af en ny Traktat, — iøvrigt stilledes det i Udsigt, at man vilde føre de eventuelle Forhandlinger i Kjøbenhavn ved en særlig Udsending (Castellanos).

Samtidig med at den spanske Traktat blev opsagt, fremlagde det Estrup'ske Ministerium Forslag til en ny Toldlov i Landstinget og foreslog heri højere Satser

for Vin og Sydfrugter. Forhandlingerne herom blev imidlertid ikke ført til Ende af det nævnte Ting i Samlingen 1881—82, og overfor Spanien blev der fra dansk Side intet foretaget, før der langt hen paa Sommeren 1882 ytrede sig den største Uro i Forretningsverdenen over Tingenes Tilstand. Den 6. Juli vedtog nemlig de spanske Cortes en ny Toldlov med stærkt forhøjede Satser, hvoraf flere allerede skulde træde i Kraft fra 1. August, — og i Oktober udløb jo Traktaten! For at nyde godt af en samtidig vedtagen Conventional-Tarif var der udtrykkelig af Cortes stillet det Vilkaar, at der i en ny Traktat skulde ydes Spanien positivt Vederlag i nye særskilte Nedsættelser i Tolden paa Spaniens Hovedprodukter. Paa Grundlag heraf formuleredes endelig i September Spaniens temmelig vidtgaende Fordringer til os, medens samtidig vor Regerings Forslag om midlertidig Forlængelse af den løbende Traktat først blev afslaaet, men derpaa tilbudt for tre Maaneder mod, at man fra dansk Side i *Principet* antog det spanske Forhandlings-Grundlag, altsaa en egentlig *Tarif-Traktat*, der indeholdt bestemte Toldsatser foruden Mestbegunstigelses-Clausulen, — hvilket jo var ensbetydende med et afgjort Brud med de danske Traditioner paa dette Omraade! Den sidstnævnte spanske Note krydsedes da ogsaa medio Oktober af et Tilbud fra den danske Regering om en simpel Mestbegunstigelses-Traktat. Dette Standpunkt var efter Cortes' Vedtagelse en Naivitet af den danske Regering, og da vor daværende Gesandt i Paris, Grev Moltke, som fra gammel Tid var nøje kendt med spanske Forhold, paa en Orlovsrejse her til Landet havde klarstillet dette, begyndte man omsider herhjemme saa smaat at vænne sig til Tanken om, at en Tarif-Traktat dog vistnok vilde blive uundgaaelig.

I Sverige-Norge var man derimod mere beslutsom og hastigere i Vendingen. Ved Nytaarsskiftet 1883 fik den danske Regering Færten af, at en Traktat-Afslutning med Spanien var nær forestaaende, og endelig kastede den da omsider trykket heraf alle sine Betænkeligheder over Bord og accepterede den 22. Januar det spanske Forhandlings-Grundlag i *Principet*. Men desto værre føjede man nok saa ubehændig det Forbehold til, at saa skulde til Gengæld den gamle spanske Traktat midlertidig træde paany i Virksomhed, og dermed forsinkedes vi atter yderligere til henimod Midten af Februar Maaned, da vi fik officielt at vide, hvad man burde have vidst paa Forhaand: at den spanske Regering savnede Lovhjemmel hertil. Saa først tog den danske Regering fat paa Opstillingen af Kontrapositionerne overfor de fra Spanien for hele 5 Maaneder siden fremsatte Enkeltforslag, og dermed blev man endelig færdig den 12. Marts 1883 eller kun lige akkurat 3 Dage, før den svensk-norske Handelstraktat forelaa underskrevet fix og færdig! Derefter fik Tyskland sin Traktat i Stand den 12. Juli s. A. (1883), hvorimod Forhandlingerne med Danmark endnu sneglede sig hen til 29. Marts 1884, altsaa et helt Aar efter Sverige-Norge. Og saa stod Godkendelsen i den danske Rigsdag ovenikøbet tilbage! Den opnaaedes som bekendt ikke, fordi Folketingets daværende Flertal, endda det den 9. Marts 1883 havde udtalt sig for Principforandringen i vort Traktatvæsen, nu Aaret efter som Vilkaar og Vederlag krævede en fuldstændig Toldreform gennemført, ovenikøbet med en stor ukompenseret Indtægtsnedgang paa $3\frac{1}{2}$ Mill. Kroner, hvad Regeringen og Landstinget forud havde modsat sig paa ethvert Stadium af de Toldlovsforhandlinger, der havde varet lige siden Efteraaret 1881.

Paa dette Felt blev Følgen ikke alene Tilintetgørelsen af de store Forhaabninger, som Stifterne af De Danske Spritfabrikker havde nærret til dansk Deltagelse i en

Spritsættning til Spanien, som faa Aar efter (1885) naaede op til 205 Millioner Potter 8° eller ca. 6 Gange hele Danmarks Produktion. Vi maatte ovenikøbet døje den Tort, at man i Sverige, der saa snildt og hastigt havde faaet sin Traktat i Orden, optog vor Idé og begyndte en stor Rectifications-Anstalt i Carlshamn, der i flere Aar gjorde en vældig Spritomsættning med Spanien. At den store »Brænderikonge«, L. O. Smith, der var Hovedmanden i dette Foretagende, ruinerede det helt, er en Sag for sig, da Grunden hertil udelukkende maa søges i de umaadelige Drifts- og Administrationsudgifter, hvormed han uden tilstrækkelig Grund bebyrdede Foretningen.

For at gøre det muligt at indføre fremmed Sprit til Rensning og genudføre den, var man fra De Danske Spritfabrikker strax efter Stiftelsen indgaaet med et Andragende til Regeringen om tilsvarende Forandring i Toldlovgivningen, og denne Sag var allerede bleven ordnet efter Ønske ved Lov af 31. Marts 1882. Den derved opnaaede Fordel blev imidlertid nu illusorisk, og paa den i Aaret 1883 af Tietgen med Henblik paa Danmarks forventede Udførsel af rensset Sprit til Spanien oprettede Middelhavs-Linie maatte Det forenede Dampskibs-Selskab i de følgende Aar sejle med fremmed Sprit til de spanske Havne.

Først 1893 opnaaede vi endelig at faa Traktat med Spanien, men i Mellemtiden havde Bladet vendt sig fuldstændig. Netop Aaret i Forvejen havde Frankrig, da Phylloxera-Plagen nu var vel overstaaet, benyttet sin d. A. genvundne Frihed paa Toldlovgivningens Omraade til at lukke den spanske Vin ude og tvang derved Spanien til at forgære sin unge Vin til Sprit. Dermed gjaldt det altsaa for Spanien at ophjælpe sin egen Spritindustri og ved høj Indførselstold lamslaa den tidligere Spritimport, hvilket da ogsaa lykkedes saa godt, at Importen fra 205 Millioner Potter 8° i 1885 gik ned til 20 Millioner i 1892 og næsten helt ophørte i 1893.

For Tyskland og Rusland blev disse Begivenheder højst skadebringende: ved Hjælp af stigende Exportpræmier havde man i begge Lande efterhaanden faaet hidset Spritfabrikationen frem til en uhyre Udførsel, saa at den altsaa nu var vænnet til en regelmæssig Overproduktion, som fik Afløb til Udlandet. Nu begyndte en national Isolerings-Periode, hvori hvert Land var henvist til at sørge for sig selv: i Rusland gennemførte man resolut et Forhandlings-Monopol, i Tyskland famlede man sig frem en Række af Aar, indtil endelig i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede den kemiske Industris vældigt voxende Forbrug af denatureret Sprit og en gennem Dannelsen af en uhyre Brænderi-Ring tilvejebragt Regulering af Produktionen har faaet Bugt med 90ernes Sprit-Misère.

Var saaledes Traktaten med Spanien, da vi endelig opnaaede den, værdiløs i den her omhandlede Henseende, saa var det jo saa meget mere heldigt, at De Danske Spritfabrikker allerede fra første Færd havde faaet fast Fodfæste i det indenlandske Marked. Paa denne Basis har Foretagendet da ogsaa i de forløbne 25 Aar gennemgaaet en sund og rolig Udvikling.

I 1883 købtes Harald Jensens Brænderi i Aalborg, der nedlagdes. Den gamle Gaard har givet Plads for Gadeanlæg og moderne Bebyggelse.

I 1885 stiftedes et Partialobligationslaan paa 1 Million Kr. og til 5 % Rente. Resten af dette Laan indfriedes i 1894, da der udstedtes et nyt Laan til 4½ % Rente, og heraf er for Tiden endnu i Cirkulation 310,000 Kr. Allerede 2 Aar efter var Pengemarkedet saa meget gunstigere, at dette Laan sandsynligvis kunde have

været converteret til 4 % Rente. Dette blev ogsaa besluttet, men man opgav det igen af Hensyn til Obligationsejerne og Omkostningerne ved Laanet, der jo, som nys nævnt, ogsaa kun var 2 Aar gammelt.

I 1887 forandredes Loven om Brænderiafgiften saaledes, at denne derefter skulde beregnes af det indvundne Sprit-Udbytte i Stedet for som tidligere af det benyttede Karrum. Tilsyneladende var denne Ordning retfærdig overfor Gærbrænderierne, der kun indvandt halvt saa meget Sprit som de rene Spritbrænderier, men Resultatet blev, som de store Brænderier havde forudsagt, at en Mængde af disse optog Gær-fabrikationen og blev farlige Konkurrenter til de smaa Gærbrænderier, som hidtil havde siddet i Fred med denne Forretning. Allerede i 1887 optog ogsaa nærværende Selskab Gærfabrikationen i Fabriken i Fredericia samt Aaret efter i Randers og Roskilde, og det var ret bekostelige Forandringer, der foretoges ved disse Fabriker, for at sætte dem i Stand til at magte den nye Fabrikation. Paa den Tid importerede England endnu betydelige Kvanta af Brænderigær, som vi gerne vilde deltag i Leverancen af; men, som bekendt, er Gær et meget følsomt Produkt, der især om Sommeren er vanskeligt at konservere. Der blev derfor anvendt den største Omhu paa Startningen af denne Sag, og det lykkedes da ogsaa strax at fremskaffe et smukt og holdbart Produkt. Prøven, der fremkom i England i Aarets allervarmeste Periode, vandt Bifald, saaledes at D. D. S. F. strax kom i Forbindelse med et fremragende britisk Grossist-Firma i Gærhandelen, en Forbindelse, som er vedligeholdt uafbrudt i de 19 Aar siden da. Selskabet naaede snart op paa en Leverance af 400 Kurve ugentlig eller saa meget, som det overhovedet kunde præstere. I Løbet af kort Tid gik denne Export dog atter tilbage, idet England selv fandt paa at fremstille Luftgær, som er væsentlig billigere end Brænderigær, men som tillige er mindre holdbar, saaledes at den ikke taaler Forsendelse saa langt borte fra som Danmark — medens den vel taaler den korte Rejse fra Fabrik til Bageri i England selv! Selskabets Export af Gær svandt derfor ind i Kvantum, men Kvaliteten er til Gengæld saa vel anskreven, at den i alt Fald hovedsagelig benyttes som Modergær i engelske Gærfabriker. Det er forøvrigt ejendommeligt, at Luftgæren, som saaledes fortrænger os fra det engelske Marked, er opfundet i sin Tid i den Fabrik, Selskabet nu ejer i Roskilde. Det var netop de uheldige Forsøg med Luftgær, som i sin Tid ruinerede denne Fabrik. Opfinderen bragte derefter Methodens til Tyskland, hvor den udvikledes, og derfra kom den som en ny Opfindelse til Holland og England, ja, Patentet blev endog købt her i dens eget Fødeland, men uden dog at vinde nogen videre Indgang, da vi nu en Gang herhjemme foretrækker den solidere Gærkvalitet.

I 1888 købte Selskabet den betydelige Ejendom med Gærfabrik i Faaborg, som havde tilhørt H. Asmussen og været dreven i 3 Aar under Administration, men nu var kommen under Konkurs. Man forsøgte at fortsætte den ret store Gærfabrikation, som i en Aarrække havde været dreven der, til Dels baseret paa Export. Det viste sig imidlertid, at baade Lokaler og Brønde i Fabriken var saa inficerede, at det vilde koste uforholdsmæssig meget at bringe dem og Gærkvaliteten i Orden, og dertil kom, at Byens Forbindelse med Hovedruten var for langsom for Export af en saa uholdbar Vare som Gær. Fabriken blev derfor nedlagt og solgt til Ølbryggeri, ligesom begge de store Forretningsejendomme realiseredes.

I 1893 købte Selskabet Enkefru Brøndums Fabrik, der under Firma A. Brøndum & Søn havde været dreven i Snaregade 14 i Kjøbenhavn og under gammel-

dags Forhold havde indtaget en fremragende Plads blandt Hovedstadens Brænderier; særlig var dens »Kummen-Akvavit« vel anset. Siden Købet er Driften fortsat i den gamle Gænge med successiv Forandring i tidssvarende Retning, og Afsætningen er nu mere end fordob-
anstalt for at bringe
det i Hovedstaden i
I de 25 Aar, Sel-
stadig mere *koncentre-*
den og paa Landet, er
er bleven meget min-
trods Exemplet fra

FABRIKEN I SNAREGADE, KJØBENHAVN

Sags Betydning, og uagtet vi, som ovenfor nævnt, har set, hvorledes Tyskland netop herved forstod i rette Øjeblik at skabe et Forbrug af teknisk Sprit i Indlandet, som absorberede al den Sprit, der blev nødlidende ved det spanske Markeds Ophør. Sagen har ingen principielle Modstandere, og det drejer sig kun om en Statsindtægt paa $\frac{1}{4}$ Million Kr., som dog let kunde indvindes paa anden Vis.

De stadige Forhandlinger om Brænderiafgiften og Dannelsen af flere konkurrerende Selskaber, til Dels ved Sammenslutning af gamle Virksomheder, har jævnlig forvoldt Uro i Driften af De Danske Spritfabrikker, men det er dog lykkedes hvert Aar at betale Aktionærerne i Udbytte: $\frac{15}{9}$ — $\frac{30}{12}$ 81 og Aaret 82 $7\frac{1}{2}$ %, 1883 6 %, 1884 5 %, 1885 5 %, 1886 6 %, 1887 6 %, 1888 7 %, 1889 7 %, 1890 7 %, 1891 $7\frac{1}{2}$ %, 1892 $7\frac{1}{2}$ %, 1893 $7\frac{1}{2}$ %, 1894 $7\frac{1}{2}$ %, 1895 $7\frac{1}{2}$ %, 1896 $7\frac{1}{2}$ %, 1897 7 %, 1898 $7\frac{1}{2}$ %, 1899 $7\frac{1}{2}$ %, 1900 $7\frac{1}{2}$ %, 1901 $7\frac{1}{2}$ %, 1902 8 %, 1903 8 %, 1904 10 %, 1905 10 %.

let. I Aar er her indrettet en moderne Aftapnings-
saa vel Brøndums som Aalborg Akvavit i Marke-
ensartet Udstyring.
skabet har bestaaet, har Brænderidriften i Landet
ret sig: de smaa Brænderier, navnlig i Hovedsta-
nedlagte, især fordi Kreaturfødning og Mælkesalg
dre indbringende end tidligere, og Staten har ikke,
Tyskland og Rusland, haft Øje for den Betydning,
som en udvidet Kartoffeldyrkning, støttet af Brænderier og Stivelsefabriker, vilde have for Land-

bruget i de daarlige
Egne. Lovgivnings-
magten har næsten
stadig i alle disse Aar
forhandlet om Æn-
dringer i Brænderiaf-
giftsloven, men uden
at der dog er naaet
anden Forandring
end Overgang til Ud-
byttebeskatning i 1887
med en lille Forhøj-
else af Afgiften. Det
er ikke en Gang end-
nu lykkedes at opnaa
Afgiftsfrihed for de-
natureret Sprit til tek-
nisk Brug, uagtet man
uafbrudt i de 25 Aar
har fremdraget denne

KONSUL HANS F. CAROE

DIREKTØR G. A. HAGEMANN

ETATSRAAD JEAN HANSEN

PROFESSOR WILL. SCHARLING

ETATSRAAD
J. ANKERSTJERNEETATSRAAD
WM. TH. MALLING

GROSSERER D. OHLSEN

SELSKABETS NUVÆRENDE BESTYRELSE

Som sædvanlig var Udbyttet mindre i de uundgaaelige Børnesygdommes Førsteaar, men ret snart steg Overskudet, og man slog da ind paa en fra de fleste andre Aktieselskabers Sædvane noget forskellig Vej, idet man stræbte efter at uddele et passende, men saa vidt muligt konstant Udbytte hvert Aar og at regulere dette ved Henlæggelserne, der saaledes i gode Aar blev store, i ugunstigere Aar noget mindre.

Dette voldte vel i Begyndelsen nogen Kritik, men har dog i det lange Løb vundet almindeligt Bifald. Aktiernes Kurs er herved i Aarenes Løb bleven ret konstant, og i det hele har denne Fremgangsmaade sikkert været i alle Parters Interesse.

Der er i Aarenes Løb udført ret betydelige Forbedringer af Anlægene, som er afholdt af Driften, uden at den bogførte Værdi derved er forhøjet, og Reservefonden er desuden nu Kr. 1,411,806.62 samt i extra Reserve 98,000 Kr.

Selskabet har skabt en egen Understøttelses- og Pensionsfond for Funktionærer. Paa Generalforsamlingen i Marts 1886 vedtog man for første Gang at henlægge 10,000 Kr. af Overskudet til en saadan Fond, og siden da er der hvert Aar bleven henlagt yderligere 10,000 Kr. og beregnet 5 % Rente af Fondens Beløb. Paa denne Maade var den ved Udgangen af 1897 voxet op til et Beløb af 160,000 Kroner; ved Beregning godtgjordes det, at den nu vilde kunne magte sin Bestemmelse og mod en lille Præmie som Selvhjælp fra Funktionærene sikre disse en klækkelig Pension. Der blev da udarbejdet Regler, som først Bestyrelsen og senere Generalforsamlingen sanktionerede, derefter traadte Understøttelses- og Pensionsfonden i Kraft i 1898, saaledes at Funktionærene betaler 1 à 2 % af deres aarlige Gage efter dennes Størrelse og derved erhverver sig Rét til en Pension, som efter 30 Aars Tjeneste kan stige til $\frac{2}{3}$ af Gagen, og en halv saa stor Enkepension. Fonden ejer nu Kr. 283,410.68, og Selskabets aarlige Tilskud er nu forholdsvis ubetydeligt. Til Fordel for ældre, svagelige Arbejdere er der ligeledes oprettet en Understøttelsesfond, som nu ejer Kr. 38,201.51.

Selskabets første Bestyrelse er nævnt foran (Geheimekonferensraad Tietgen, Etatsraad Ankerstjerne, Direktør G. A. Hagemann, Grosserer Jacob Holmblad, Etatsraad Vilh. Petersen, Professor Will. Scharling og Grosserer E. Stokkebye). I 1885 fratraadte Grosserer Stokkebye efter eget Ønske og afløstes af Grosserer Vilh. Petersen; samme Aar døde Etatsraad Petersen, i hvis Sted valgtes Etatsraad Wm. Th. Malting. I 1897 døde Grosserer Vilh. Petersen efter kun 2 Aars Sæde i Bestyrelsen; samtidig saa Selskabets Stifter, Geheimekonferensraad Tietgen, sig paa Grund af Sygdom nødt til at trække sig tilbage, og Generalforsamlingen udtalte sin store Paa-skønnelse af, hvad han i de forløbne 15 Aar havde været for Selskabet, som han var vedbleven at virke for trods det Forbehold, han ved Stiftelsen havde taget om at ville trække sig tilbage, naar det var sat godt i Gang. I Tietgens Sted valgtes til Formand Prof. Will. Scharling, der siden uafbrudt har været Formand for Bestyrelsen. Som nye Bestyrelses-Medlemmer valgtes Grosserer D. Ohlsen og Etatsraad Jean Hansen. I 1904 døde Grosserer Jacob Holmblad efter 23 Aars Sæde i Bestyrelsen ligefra Selskabets Stiftelse. Dennes Plads blev tildelt Købmand N. M. Plum af Assens, som afgik ved Døden samme Aar og afløstes af Konsul Hans F. Carøe i Stege.

AKTIESELSKABET KASTRUP GLASVÆRK

I det 18. Aarhundrede havde de norske Glasværker Eneret paa at forsyne Danmark. Følgen var, at da Englands-Krigen i Begyndelsen af forrige Aarhundrede vanskeliggjorde al Import, kunde vi ikke herhjemme lave vore Flasker selv og kom saaledes i den latterligste Forlegenhed. »Selskabet for Kunstflid« udsatte endog i 1810 en formelig Præmie for Anlæget af et Glasværk, men først femten Aar efter naaedes det endelig at faa Tanken realiseret.

I 1825 blev saaledes Danmarks første Glasværk (Holmegaards ved Næstved) sat i Gang, — Aartusinder efter, at Ægypterne alt forlængst havde drevet Glasmageriet, naar dette endelig for knapt et Aarhundrede siden op til vort lille Fædreland. Helt mærkeligt er det jo overhovedet gaaet hermed: Oldtiden synes hverken at have kendt Vinduer, Flasker eller Drikkeglas, men i Tilvirkningen af farvet Glas til Pryd og Pynt var navnlig Romerne sande Mestre. Saa gaar hele Fabrikationen komplet i Glemsel, og først i det 13. Aarhundrede genopstaar Glasfabrikationen i Venezia, hvor den i Renaissance-Tiden faar sin anden store Blomstring. Igen geraader den i Forfald, vinder atter en ny Æra i Böhmen i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede — for endelig i vor Tid at træde ind i en hel ny *Gennemsigthedens Periode*, hvor den moderne Teknik stiller sig i dens Tjeneste, og Massetilvirkningen muliggør Masseforbrug og et Mangefold af nye Anvendelser for Glasset.

Holmegaard Glasværk brændte oprindeligt kun Bouteiller, men efterhaanden udvidedes Produktionen til ogsaa at omfatte forskellige Hvidtglas-Varer, og da der i Fyrrerne kom gode Tider og dermed stærkt stigende Efterspørgsel efter Flasker i Hovedstaden, blev det for besværligt at forsyne denne saa afsidesfra, som Holmegaard den Gang laa. Ejeren anlagde derfor i 1847 *Kastrup Glasværk* paa Amager.

Til at begynde med havde dette nye Værk kun en enkelt Ovn og fremstillede kun Bouteiller — det var jo ogsaa kun tænkt som en Slags Filial af Holmegaard. Men den gode Beliggenhed gjorde snart sine Fortrin gældende, Værket vandt hurtigt selvstændig Betydning og optog med Held ved Siden af Flaskefabrikationen Tilvirkningen af Hvidtglas, særlig Emballage og Lampeartikler.

Med det store Opsving i 70ernes Begyndelse steg Afsætningen af Flasker paa en Gang saa vældigt, ikke mindst til Export af Øl, at det hurtigt maatte staa klart, at om man vilde følge ret med Tiden og for Alvor udnytte den kommende Udvikling, maatte der foretages en gennemgribende Omvæltning og Udvidelse baade af Anlæget og Driften. Under disse Forhold gik Værket ganske naturligt over til et Aktieselskab,

der konstituerede sig 1873 med Grosserer Fr. L. G. Duus som Forretningsfører og Leder. Der blev nu sat betydelige Bygningsarbejder i Gang, saa at Selskabets Ramme yderligere maatte udvides i 1874, og med fuld Kraft kunde Kastrup Glasværk derefter gaa den ny Tid i Møde.

Men hvor omsorgsfuldt og efter egen Mening vidt fremskuende man end havde beredt sig paa at imødekomme Forbrugets stigende Krav, varede det dog ikke længer end til 80ernes Begyndelse, før det viste sig, at Selskabets Produktionsevne alligevel ikke kunde hamle op med den voxende Flaskeomsætning. »Det er ingen Sag at være Brygger«, siger en af Personerne i Bj. Bjørnsøns *En Fallit*, »saadan som Folk hæller sig med Øl i vore Dage«. Men i Danmark drikker man nu en Gang Flaskeøl, og bliver der mere Efterspørgsel efter Øl, bliver der ogsaa efter Flasker. Nok er det — i 1881 købte Selskabet et helt nyt Glasværk, nemlig det Tuborg Fabrikkerne tilhørende: ligesom Holmegaard i sin Tid havde skabt Kastrup for at faa et særligt Flasketilvirkningssted, saaledes indrettede Kastrup nu »Hellerup Glasværk«, som det blev døbt, til udelukkende Fabrikation af Flasker for at kunne tilfredsstille det stadig stigende Forbrug. I 1883 indkøbtes desuden »Godthaab Glasværk« ved Helsingør, som hidtil havde været forpagtet af Selskabet — i Begyndelsen af 90erne besluttede man sig imidlertid til at ombygge og udvide Hellerup Glasværk, og dette gennemførtes derpaa efter saa stor og rationel en Maalestok, at Driften af »Godthaab« kunde standses i 1895.

Ogsaa paa selve Kastrup Værket er der i Tidens Løb sket en Række store Forbedringer ved Bygning af nye Ovne, Udvidelse af Sliberiet, Anlæg af Sandblæseri og Ætseri, Opførelse af en Dampmølle og Drejerværksted m. m. Herved er efterhaanden Værket sat i Stand til foruden Fremstilling af alle mulige Slags Flasker, navnlig ogsaa Medicinflasker, at tilvirke Hvidtglasvarer saasom Belysnings- og Husholdningsartikler, Emballageglas o. lign. samt endelig pressede og slebne Glasvarer.

Ved de forskellige Fabriker ejer Selskabet tillige Arbejderboliger til Raadighed for de ved Værkerne ansatte faste Arbejdere. Til Afbenyttelse for sine Arbejdere har Selskabet yderligere ladet indrette fælles Vaskehus, Rullestuer, Badeanstalter og Forsamlingshuse.

For Tiden beskæftiger Selskabet foruden talrige Funktionærer ca. 400 Arbejdere paa Fabrikerne; heraf er ca. 160 Glasmagere og Resten Biarbejdere.

Selskabet har siden dets Stiftelse i 1873 været ledet af administrerende Direktør Fr. L. G. Duus, R. af Dbg., hvis omfattende og utrættelige Virksomhed og kyndige Studier af Fagets Udvikling i Udlandet stadig har holdt Fabrikens Drift paa »et højt og hæderligt Standpunkt«.

N. L. DEHNS DAMPVASKERI

DEN, som har fartet langvejs om, vil vide at fortælle om et besynderligt Syn, der møder ham, naar han, staaende paa en Paketdampers Dæk, tager et Overblik over Omgivelserne, idet hans Skib løber ind i en asiatisk Tropehavn.

Det nytter ikke, at han vil hengive sig til æsthetiske Nydelser, indsuge den besynderlige krydrede Duft af Kanel og Salve, som Brisen bærer med sig inde fra Land, lade Øjet svælge i svajende Palmeskove, Glimmerfugles Flugt og Menneskenes gnistrende brogede Dragter — der er andet, som, enten han vil eller ej, paatrænger sig hans Opmærksomhed.

Op ad Skibets Sider entrer brune Mænd, kun iført et kulørt Skørt. De styrter ned ad Trapperne og forsvinder i Dybet, for faa Minutter efter at komme til Syne, belæssede med store Byldter.

Lidt senere, naar man kommer i Land, kan man se dem staa i Floder og Bække og banke Linned mod Sten, og inden Skibet atter forlader Havnen, maaske kun faa Timer efter, har de afleveret de Rejsendes Undertøj og Manchetlinned, fint og skinnende, men frygtelig medtaget af den kraftige Behandling.

Det er den foragede Topekaste, Vaskemændene, man her har gjort et flygtigt Bekendtskab med.

*

*

Heller ikke herhjemme har de, som drev Haandteringen *Vask*, alle Dage siddet højt paa den sociale Rangstige. Det var et Hverv, som Koner af det bredeste Lag slog sig paa, for at tjene lidt til Hjælp eller endog for at ernære sig og Familie. Lidt senere bliver ogsaa det til Bedrift, hvor flere arbejder under en Arbejdsgiver, gerne omme i en Sidegade, helst i en Kælder eller højt til Vejrs i kedsommelige graa Mellembygninger.

Men at »Vask« skulde blive Industri i stor Stil, en enorm Virksomhed, gennem hvilken der passerede store Værdier — det er atter et af disse tekniske Fremskridt, som vilde faa Fyrrernes Generation til at spile Øjnene op og være fuldstændig Magi for den sølle Tope dernede omkring de Nul Breddegrader.

I den Maalestok, som her er antydnet, drives »Vask« mange Steder i Evropas Storbyer, men endnu er det kun *N. L. Dehns Dampvaskeri*, som herhjemme har antaget saa grandiose Former.

Det har taget sin Tid, Vaskeriet har allerede 50 Aar paa Bagen, idet det oprettedes 1854. Det har saaledes sin Fortid og sin Historie.

Det var et rent Tilfælde, der gav Anledning til Vaskeriets Oprettelse. Dehn var en for sin Tid kendt Herreekviperingshandler og havde Forretning paa Østergade. Mellem de Specialiteter, han tog hjem fra Paris, var ogsaa Manchetskjorter, som den Gang var ganske ukendte her i Kjøbenhavn, og som det følgelig var ganske umuligt at faa stivede. Dehn besørgede det da for sine Kunder, til en Begyndelse i et Lokale, der stod i Forbindelse med Herreekviperingsforretningen; men Stivning af Manchetskjorter blev snart saa almindelig, at Dehn maatte udsondre det fra sin egen Forretning, og saaledes blev i 1858 Vaskeriet i Sølvgade 32 til.

Det fik en for sin Tid betydelig Omsætning, og det var en god rentabel Forretning, som Dehn ved sin Død kunde efterlade sin Svigersøn, Hr. Julius Heckscher, der efter Dehns udtrykkelige Ønske skulde lede den. Det var den 31. Marts 1872.

Dehns Søn, Gustav Dehn, var i 9 Aar Kompagnon med Heckscher, men udtraadte 1881.

Den 1. Januar 1888 indtraadte derpaa Heckschers Søn, Leopold Heckscher, i Firmaet.

HECKSCHER SEN.

N. L. DEHN

HECKSCHER JUN.

Det var omtrent samtidig, at den tekniske Behandling af Vasketøj med et Spring fløj fra en langsommelig Haandens Gerning til systematisk mekanisk Drift og gjorde det afgørende Brud med svundne Aarhundreders Vane. En Mængde nye Maskiner blev konstruerede og tagne i Brug i de store evropæiske Vaskerier, og Julius Heckscher, der formodentlig følte, at det maatte til, men samtidig at det maatte blive den næste Generations Arbejde at foretage Revolutionen, overdrog Omforandringen til sin Søn.

Det var en klog Handling af en klog Mand at lade Ungdommen og den nye Tids Teknik gaa i Spænd sammen, i Stedet for at vende det døve Øre til og holde stri-digt paa det gamle.

Saaledes gik det til, at Vaskeriets nuværende Ejer, Leopold Heckscher, efter at have underkastet sig polyteknisk Examen kom til at rejse til Udlandet. Her begyndte han at arbejde rationelt i de store Dampvaskerier, for at lære det fra Grunden. Det var ikke nogen rar Skole at gaa igennem, men den gav et solidt Udbytte af Erfaringer, som den unge Mand ikke var længe om at gøre frugtbringende, da han var kommen hjem i 1885.

I 1886 blev der knyttet en kemisk Afdeling til Vaskeriet, der samtidig fuldstændig

moderniseredes; i 1891 var dette allerede for smaat, og Forretningen blev flyttet ud til Østerfarimagsgade 16 B, hvor en Bygning, dobbelt saa stor som den hidtil benyttede, var bleven rejst. 8 Aar efter var Rumforholdene atter for smaa, og et Extra-Lokale ude paa Østerbro maatte lejes til Besørgelse af Husholdningsvasken. Denne ubekvemme Deling af Vaskeriets forskellige Afdelinger blev hævet i 1902, da det lykkedes at købe en stor Grund, som stødte op til Vaskeriet. Her blev der rejst en mægtig moderne Fabriksbygning, der staar i umiddelbar Forbindelse med den gamle, og som sikrer gode Pladsforhold i Fremtiden. Herinde i det store Komplex bag de høje Mure ligger en lille

ET AF VASKELOKALERNE

Dél af adskillige Tusinde Kjøbenhavneres Effekter, og maaske der slet ikke er noget Firmanavn, som saa ofte løber Folk over Tungen i Forbindelser f. Ex. som: Er mit Tøj ikke kommet fra Dehn? Har Dehn hentet mit Tøj? og Varianter af det samme, der alt gaar ud paa at demonstrere, at vi har en Andel af Interesse derude.

System og Orden skal der da til paa det Sted, hvor saa mange Menneskers omtrent ens udseende Andele gennemgaar en Proces, under hvilken al Individualitet ophæves i den Lighedsstat, der kaldes Vaskemaskinen.

Enhver, der faar vasket hos Dehn, erholder, foruden sit eget Navn, et Vaskenavn, som kun de Indviede kan finde ud af. Han kan f. Ex. hedde Kryds med to Prikker og Streg, og disse Tegn i Forbindelse med enkelte Bogstaver kombineres i et Utal af Variationer, som Funktionærerne læser med Lethed, men som vilde volde en anden

adskilligt mere Besvær, end det i sin Tid kostede at lære at skrive korrekt med alpha, beta og gamma.

Saaledes præpareret paa atter at komme kendeligt ud efter en langsom Vandring gennem Maskiner, gaar Tøjet igennem en af de 6 Vaskemaskiner, hvor det saa at sige vasker sig selv rent i kogende Sæbe; derfra til Skyllmaskiner og Centrifugerne, der erstatter de tidligere Vridmaskiner, der tog temmelig ublidt paa Tøjet — alt uden Anvendelse af Klor, der i et rationelt drevet Vaskeri er et fuldstændig overvundet Standpunkt — hvorefter det sendes op til Tørring.

ET AF TØRRERUMMENE

Dette vil ikke sige, at det hænges op paa en Snor, men ind paa forskydelige Trævægge, »Ryttere«, der ligger Side om Side paa Tørrestuerne, som Tænderne i en Kam. »Rytteren«, der gaar paa Ruller, trækkes frem, behænges med Tøj og skydes atter ind i Tørrerummet, hvor Tøjet tørres ved Hjælp af Luft, der pumpes ind, passerer et System af Varmerør og derefter mættet med Fugtighed atter pumpes ud fra den modsatte Ende af Lokalet. Saa gaar Processen videre gennem Ruller eller Strygemaskiner, eventuelt Stivemaskiner, kun i enkelte Tilfælde, hvor særlige Finesser gøres Behov, ved Haandkraft.

Sluttelig naas Sorterings- og Indpakningsrummene, der bedst sammenlignes med et middelstort Brevpostkontor. Byen og Omegn er her inddelt i Distrikter og disse atter i Underdistrikter. Kurvene og Pakkerne sorteres efter disse, saa efter Gader og endelig efter Husnumre, saa udfærdiges der Sedler til Kuskene og Regninger til Publikum, der

kun finder det ganske naturligt, at der ikke er foregaaet nogen Forvexling med Andenmands Tøj.

Der vaskes daglig bl. a. ca. 3000 Flipper og Manchetter, 300 Manchetskjorter og 2000 Stk. Husholdningstøj, foruden Gardiner, Uldtøj etc. etc. Hertil anvendes bl. a. aarlig ca. 20,000 Pd. Sæbe, ca. 150,000 Tdr. Vand, og beskæftiges daglig ca. 100

EN AF STRYGESALENE

Mennesker. Værdien af det Linned, som i Løbet af et Aar passerer Vaskeriet, er ca. 4 Millioner Kroner. 5 Heste og 5 Vogne er i uafbrudt Virksomhed hele Dagen med at fordele Tøjet til Kunderne i Kjøbenhavn og Omegn.

Siger ikke disse Tal En andet, saa siger de, at Vasken, der under andre Himmelstrøg, hvor svidende Sol paa Græs er Tørrestuen og Sten og Floder Vaskemaskinen, er et kummerligt Allemandserhverv, under nordligere solfattige fugtige Egne, ved Teknikens Hjælp er bleven til en Storindustri, som man maa regne med, og som ingenlunde kan forbigaa under en Omtale af danske Byerhverv.

AKTIESELSKABET SMITH, MYGIND & HÜTTEMEIER

DEN, som er vel kendt med Haandværkets Historie her i Kjøbenhavn, vil have lagt særlig Mærke til den Generation af Haandværkere, som grundlagde deres Forretninger i Midten af Halvtredserne. Næsten indenfor ethvert Fag var der en enkelt, som tilkæmpede sig en absolut Førerplads, og hvis Navn den Dag i Dag har en god Klang i Fagfolks Kreds.

Beckman, Schrøder, Oxelberg, Mortensen, Hüttemeier og flere andre blev hver for sig Stamfader til store og betydelige Værkstedforretninger i hver sin Branche. Fælles for dem alle var det, at de var begyndt paa bar Bund — en enkelt ejede saaledes kun en Daler paa sin Bryllupsdag. De var alle gode Venner indbyrdes, deltog ofte i de samme Arbejder; naar Beckman besørgede Murerarbejdet, var Schrøder Maleren, Oxelberg Snedkeren, Mortensen Blikkenslageren og Skiferdækkeren, Hüttemeier Smeden og Maskinfabrikanten.

De var de første Typer paa den københavnske Storhaandværker, hvis Indtægter naaede godt op i de femcifrede Tal. De udfoldede en vis solid Luxus, holdt Landsted og Køretøj og førte større Hus, end man hidtil havde været vant til i Haandværkerstanden.

De tjente deres Penge paa de store Arbejder; alt, hvad der hed Smaatterier, som de i deres første Arbejdsaar gladelig havde taget til Takke med, gav de sig nødig af med senere. Helst skulde det være de store offentlige Arbejder og storindustrielle Foretagender, som løb op i en ordentlig Sum Rigsdaler.

Den opdukkende Storindustriis Mænd hørte med til deres Kreds, og det faldt da ganske naturligt, at man efter Middagen i al Venskabelighed traf de nødvendige Aftaler om Samarbejdet ved de store Entrepriser.

Theodor Hüttemeier blev en af disse Storhaandværkere. Han havde begyndt en Smedeforretning i Adelgade i 1858. Han var den Gang 23 Aar gammel — ogsaa ganske karakteristisk for den Tids Haandværkere: de vilde tidlig staa paa egne Ben.

I 1863 købte han paa en Auktion afdøde Jernstøber Lundes Støberi paa Glaciet, med tilliggende Areal, strækkende sig fra daværende Farimagsgade til Peblingesøen. Hans egen Indsats var kun hans Energi, hans mere velhavende Kammerater og Forretningsforbindelser forstrakte ham med de fornødne Kontanter i Tillid til hans utvivlsomme Dygtighed og Evner.

Ganske kort Tid efter brændte Carlsberg Bryggeri, og Kaptajn Jacobsen overdrog Hüttemeier de meget store Maskinleverancer til det nye Bryggeri. Det var Hüttemeiers første store Arbejde, paa det slog han sig op, tjente paa en Gang en Sum og kunde indrette sig under større Forhold, indtil han i Midten af Halvfjerdserne beskæftigede over halvtredie Hundrede Mand.

I mange Aar var Hüttemeier Borgerrepræsentant, Medlem af Overligningskommissionen og Bygningskommissionen og Formand i Foreningen af Fabrikanter i Jernindustrien. Han var desuden Medlem af Bestyrelsen i en Del Aktieselskaber,

BROBYGNINGSAFDELINGEN

som han havde været med til at stifte, saaledes Frederiksholms Teglværker, Bryggeriet Alliance, De danske Cicoriefabriker og andre.

*

*

*

Fjorten Aar efter at Hüttemeier havde begyndt sin Virksomhed, grundlagdes en anden Maskinfabrik her i Kjøbenhavn. Medens Hüttemeier og hans Kammerater var Folk, som var begyndt fra neden og kun havde nydt den Uddannelse, som den Gang blev Haandværkere til Del, var den nye Fabriks Stiftere udgaet fra et helt andet socialt Milieu.

Det var endnu den Gang højst usædvanligt, at unge Mennesker, som havde erhvervet sig det akademiske Borgerbrev, slog ind paa praktiske Veje. Man saa vel nok, at velhavende Handelsmænds Sønner efter at have taget Artium gled ind i

Fædrenes Forretninger; men Studenter, som gav sig i Kast med *Haandværket*, var rene Undtagelser. Senere er det jo blevet saa almindeligt.

N. L. M. Smith og J. Chr. Mygind var Skolekammerater og Venner. Allerede som Dreng havde de sluttet en of- og defensiv Alliance og optraadte samlede i de Lilleput-Forviklinger, som under Skolegangen forekommer En saa betydelige, men som man senere mindes med et Smil.

Deres Interesser gik i fælles Retning: Mathematik, Fysik og Projektionstegning var de Fag, som tiltalte dem mest.

DEN STORE MASKINSAL

Da de i 1865 var blevne Studenter, gav de sig til at studere Maskinfaget og tog i 1869 til Skotland for at uddanne sig yderligere. Skotland var for dem, som kaarede Maskintekniken til deres Fanemærke, hvad Hellas og Italien er for Billedhuggere og Malere. Omkring Edinburgh og Glasgow flokkedes de Unge fra alle Lande og lærte sig Hemmelighederne ved den Industri, som endnu var en Parvenu, men en meget lovende Parvenu, hvis intime Bekendtskab det var forudseende at gøre i Tide, saa vist den dog en Gang skulde spille en fyrstelig Rolle.

Smith og Mygind var mellem de første Danske, der søgte derover, og de Erfaringer, som de indhøstede, var saa rige, at de strax bestemte sig til at gøre dem frugtbringende, da de var komne hjem i 1872.

Ogsaa det havde de lært i Skotland, at den nye Tids Fabriker hører hjemme et godt Stykke udenfor Byens Centrum, og de mente at tage Byens Udvikling godt

i Betragtning, da de valgte en gammel Rejsestald paa et fuldstændig ubebygget Terrain, det nuværende Nørrebrogade 68, til at begynde med. Den gamle Bygning blev ikke nedreven, men blot indrettet til Maskinfabrik, idet de to meget fornuftigt raisonerede, at jo mindre Kapital de strax behøvede at binde i Grund og Bygning, des mere kunde de ofre paa selve Fabriksinventaret.

De tog fat med hele den første Manddoms Energi og med Bevidstheden om, at de havde lært, hvad der foreløbig kunde læres baade theoretisk og praktisk, endelig ogsaa med den sikre Fornemmelse af, at der var stærk Trang til nye Maskinfabriker herhjemme.

MODELSNEDKERIET

Det var jo netop en Opgangsperiode, og store industrielle Foretagender voxede stadig frem. Det unge Firma fik da ogsaa strax en Haand i med.

Specielt kastede de sig over Bryggerianlæg, Dampmaskiner og Dampkedler, og de trængte sig paa disse Omraader snart frem i allerførste Række. Det er jo noget saa selvfølgeligt, at hvor én kiler sig ind, maa andre vige eller holde Kampen gaende eller gøre energiske Forsøg paa at bryde Kilen, og i dette Tilfælde var det vel nærmest Hüttemeier, som hidtil havde domineret i Maskinfaget, der maatte døje under Konkurrencen.

Bygningen forældedes hurtigt og gav Plads for en hel Række nye Fabriksbygninger uden om den gamle Rejsestald.

DIREKTØR J. CAROC

Saaledes steg Omsætningen uafbrudt, indtil et nyt Afsnit af Fabrikens Historie begyndte efter Myginds Død, den 6. November 1894.

*

Hüttemeier var afgaaet ved Døden i Januar 1893, 61 Aar gammel, 14 Dage efter at have afstaaet sin Fabrik til J. Caroc og Emil Schiemann. De tog fat under Navn af: »Hüttemeiers Efterf., Caroc og Schiemann«. Nu var det dem, der var de unge, og uden Tvivl vilde deres Fabrik være gaaet en Blomstringsperiode i Møde, og da maaske nu denne Gang i skarp Konkurrence med Smith & Mygind, hvis ikke Tilfældet havde kædet dem begge sammen. Mygind, som ejede det meste af Fabriken paa Nørrebrogade, omgikkes med Tanken om at sælge, kort førend han døde. Maaske havde han Følelsen af, at Heldet følger Ung-

dommen — Mygind havde jo i højere Grad end de fleste Grund til at tro det — eller maaske følte han sig træt eller maaske begge Dele i Forening; nok er det, at han virkelig indledede Forhandlinger med Caroc. De blev afbrudte ved hans Død, men atter optagne et halvt Aar derefter.

Følgen heraf blev Dannelsen af et Aktieselskab, hvis Tilblivelse er dateret den 1. Januar 1895.

Det fik i Daaben Navnet »Smith, Mygind & Hüttemeier«, saaledes at alle tre Stifteres Minde blev bevaret i det nye Firma. Caroc, Schiemann og Smith blev Direktører. Fabriken i Nansensgade blev nedlagt og Inventaret flyttet ud paa Nørrebrogade. Her udvidedes betydeligt, Grunde blev købt til, lige ud til Guldbergsgade, hvortil Fabriken nu ogsaa har Façade, og nye Bygninger blev opført overalt paa Terrainet.

Fra Januar 1898 traadte Schiemann ud af Firmaet, og den 1. Januar 1904 fratraadte Smith. I hans Sted blev S. Koefoed, der var specielt uddannet som Broingeniør, Meddirektør i Aktieselskabet.

Bestyrelsens Medlemmer er Overretssagfører N. G. Mygind, Particulier Ferd. Hüttemeier, Overretssagfører L. A. Damm, Fabrikant J. Tvede og fhv. Direktør J. H. Bruhn.

*

*

*

Fra Smith & Mygind indrettede sig i den gamle Rejsestald og til nu, er Nørrebro undergaaet en Udvikling, som ikke staar tilbage for mange amerikanske Smaabyers langs Pacifikbanen. Fra at ligge isoleret paa en vid Mark er Fabriken bleven klemmt inde imellem høje Husrækker, men strækker sig dog som et bredt Bælte fra de bebyggede Forgrunde paa Nørre-

DIREKTØR S. KOEFOED

brogade helt over til Guldbergsgade. Indgangen til Fabriken danner Afslutningen paa en *cul de sac* paa Nørrebrogade og ser nok saa uanselig ud fra den store Færdselsvej. Skulde man taxere den paa Gæet, inden Dørene aabnede sig for En, vilde man anslaa den til at føre ind til et større Smedeværksted.

Hvor overraskende virker det da ikke, idet Bygningernes Virvar breder sig for En: paa et Areal af 30,000 Kvadratalen ligger her aflange Kæmpehaller ved Siden af fleretages Bygninger og, som en Kæde mellem dem alle, arbejdende Maskiner under Halvtag eller under aaben Himmel, nogle saa store, at man har maattet omgive

STØBERIET

dem med særlige Stilladser og Opbygninger, der knejser saa højt, at de løber Kapløb opefter med Fabriksbygningernes Skorstene.

Først og fremmest skal Maskinværkstedet nævnes. Intet Steds faar man maaske et fyldigere Indtryk af Fabrikens Størrelse, end naar man, staaende paa Galleriet, som flankerer den store Hals ene Væg, kaster et Blik ud over Rummet. Selv den, som er bedst inde i Fabrikens Forhold, vil næppe være i Stand til paa staaende Fod at angive, hvor mange Hjul her snurrer, hvor mange Stempler her arbejder, hvor mange Alen Drivrem der hvirvler rundt under Loftet. Koret af de evindeligt larmende Maskiner vilde den franske Tunge definere som et *brouhaha*: en mangeartet og forvirret Summen, Raslen, Klapren, Skuren, — Maskinernes højrøstede Babelsprog.

De øvrige Afdelinger staar i Forhold til Maskinværkstedet, men har naturligvis ikke dettes kolossale Dimensioner. I Grovsmedien findes 10 Esser, og desuden hører

der til Fabriken en stor Kedelsmedie og en Kleinsmedie, et Støberi, et Snedkerværksted, en Kobbersmedie og Broafdelingen, alt indrettet paa en Arbejdsstyrke af c. 500 Mand.

*

*

Smith, Mygind & Hüttemeier er den eneste Specialforretning herhjemme for Bryggerier. Hüttemeier slog sig jo, som ovenfor meddelt, op paa Maskinleverancerne til Carlsberg, og Smith og Mygind indrangerede, strax efter Grundlæggelsen af deres Fabrik, den samme Branche under deres Virksomhed. Intet Under da, at de to sammensluttede Firmaer staar uden indenlandsk Konkurrence paa dette Omraade.

I Tidens Løb er en Mængde Bryggerianlæg udførte fra Fabriken, — foruden Carlsberg er »Tuborg«, »Trekroner«, »Arbejdernes Bryggeri«, »Stephan«, »Glostrup« og »Esbjerg« Bryggerier, »Svendborg Bryghus« og Bryggeriet »Trøjborg« enkelte af de mange indenlandske Bryggerier, hvis Maskininventar er installeret af Firmaet, hvortil yderligere kommer adskillige udenlandske Bryggerier.

Nærbeslægtet med denne Del af Fabriken Virksomhed er Fabrikationen af Dampmaskiner og Dampkedler til Fabriksanlæg, der lægger Beslag paa en betydelig Del af de disponible Kræfter.

Men naar »Smith, Mygind & Hüttemeier«s Navn er saa vel kendt herhjemme eller rettere er kendt i langt videre Kredse end dem, som har Anledning til at komme i direkte Berøring med Firmaet, saa skyldes det i første Række de Arbejder, som vi allesammen ser paa vor Vej gennem Hovedstaden og Landet, som vi alle har en Andel i, har bidraget til: de store offentlige Broanlæg.

Brobygningskunsten — man har Lov til at kalde dette Ingeniørarbejde en Kunst — har i den sidste Snes Aar gennemgaaet en saa uhyre Udvikling, at der snart sagt ikke findes de to Punkter paa Kloden, som Ingeniørkunsten ikke paatager sig at forbinde med en Bro, naar de da ikke netop er adskilt ved Oceaner.

I et heldigt Øjeblik tog Smith, Mygind & Hüttemeier Brobygningen op. Just i de senere Aar er der udført en Mængde Broarbejder herhjemme, som ellers utvivlsomt vilde være gaaet til Udlandet. Her skal blot mindes om Masnedsund-Broen, Strandmølle-Broen, den store Viadukt ved Godsbanegaarden, Kulbroen og de andre Broer samme Sted, Sporperonen i Frihavnen, den store Bro ved Vaarbyaa og en stor Del Broer paa Island, baade Pillebroer og Hængebroer, samt endelig det største af alle moderne Broanlæg herhjemme: Langebro. Brobygningen er teknisk set en saa uhyre vanskelig og interessant Virksomhed, at den fortjener en detailleret Omtale.

*

*

*

Naar Vognladningerne af Materialier hjemkommer fra Valseværkerne i Udlandet, sorteres de først i Bunker med hver Slags Materiale for sig, Staalbjælker for sig, Vinkelstaal, U-Staal, T-Staal og Universalstaal (lange smalle Staalplader) hver for sig. Stængerne og Pladerne, der ofte er indtil 30 Fod lange, kommer bulede og vindskæve hertil. De maa først rettes enten ved Hammerslag eller som Regel paa særlige Rettemaskiner. Derefter saves eller høvles Stykkerne af paa Kanterne til de rette Former og Størrelser; Skabeloner anbringes over dem, og der afmærkes, hvor alle Huller til Nitter og Samlinger skal være i dem. Saa samles de foreløbig sammen til

enkelte Brodele ved Hjælp af Skruebolte hist og her, ligesom naar en Skrædder rier en Klædning sammen til Prøve. Den saaledes samlede Drager anbringes paa Trollier paa Jernbanespor og køres hen forbi de store Armbøremaskiner, der spændende over Drageren kan svinges i alle Retninger. Med elektrisk Drivkraft borer de ofte flere Tusinde Nittelhuller paa en Gang gennem alle Dragerens Lag, saa at Naglerne eller Nitterne, naar de senere indsættes, kommer til at passe ganske nøjagtigt i samtlige Lag af Plader, Vinkelstaa, T-Staal osv., hvoraf Drageren er sammenbygget. Er nu alle Huller borede og

Drageren yderligere sammen-spændt med Samlebolte, rejses den i sin naturlige Stilling imellem Benene paa nogle store Køremaskiner, hvori der hænger pneumatiske Nittemaskiner, der faa deres Trykluft fra et Net af Rørledninger, som spænder over hele Fabrikens udstrakte Terrain, saa vel inde i Værkstederne som paa Arbejdspladserne. Disse Nittemasiner, der med deres Gab omfatter Dragerne, syer dem saa at sige sammen med Naglerne, paa lignende Maade som en Symaskine syer Tøjet sammen med en Traad. Det gaar rask fra Haanden, — lige saa hurtigt som Drengene kan løbe til med de glødende Nagler fra Esserne, lige saa hurtigt presser Maskinerne dem gennem Hullerne i Dragerne og lukker Hovederne til paa begge Sider med et eneste Tryk af mange Tusinde Punds Kraft. Er Dragerne nittede og færdige, tilpasses Lejer og øvrige Maskindele, som i Mellemtiden er

LANGEBRO, BYGGET AF SMITH, MYGIND & HÜTTEMEIER (BROENS NÆRMESTE OMGIVELSER SES I DEN HISTORISKE DEL S. 47)

blevne forarbejdede i Maskinværkstedet; Dragerne opstilles nu paa Samlepladsen i den indbyrdes Stilling, som de vil komme til at indtage i Broen, saavel Hoveddragerne som Tværdragerne og sekundære Længdedragere; ofte danner de tilsammen et helt Net. Derefter tilpasses Broens Mellemlonstruktioner og Konsollerne, som anbringes paa Siden af Hoveddragerne for at bære Broens Trottoirer, samt den Del af Broens Vejbane, der udføres af Staal, saasom Buckelplader, Zoresjern, Bølgeplader osv. Alt maa være ganske nøjagtig afmaalt, sammenpasset og afmærket, hver Del til sin rette Plads, forinden Broen afsendes til Opstilling.

I det hele taget er det en ganske overordentlig Grad af Paapasselighed og Akkuratesse, der udkræves ved en moderne Brokonstruktion, saavel ved Beregning som ved Udførelse efter de paa Ingeniørkontoret udarbejdede Tegninger, for at hvert eneste Stykke i Broens Konstruktion skal fungere nøjagtigt efter sin Bestemmelse, saa at alt Materialet bliver udnyttet netop paa den rette Maade. Hvem tænker saaledes paa ved at passere Langebro, hvilken Omsigtsfuldhed, Beregning og teknisk Snille der er udvist, da man byggede Svingbroen paa langs i Løbet, omkring den svære Staaltap, hvorm Broen drejer sig, og de faste Bropartier hver ud fra sin Kajside, saaledes at, da Broen var færdig og Svingbroen lukket, den saa passede med sine 4 Banespor nøjagtig i begge Ender, ja ikke nok dermed, men den passede ogsaa med samme Nøjagtighed uden den mindste Forrykning, naar den svingedes modsat. Det var dette sidste, som Englændere, der havde givet Tilbud paa Arbejdet, erklærede for umuligt.

Det er igennem den Slags Arbejder, at »Smith, Mygind & Hüttemeier« dokumenterer, at Fabriken ikke staar tilbage for Udlandet, — intet Under da, at man gerne opfordrer dem til at være med, naar der netop er noget Stort paa Stabelen.

AKTIESELSKABET NIELSEN & WINTHERS VÆRKTØJSMASKINFABRIK

MAN fortæller om Mozart, at han allerede som Barn havde den enestaaende Evne, naar han hørte et om end nok saa langt og kombineret Musikstykke, da bagefter at kunne nedskrive hele Partituren Node for Node.

Hvor opløftende en saa forbløffende Hukommelse synes os, hvor det drejer sig om noget saa aandeligt, saa lidet stofligt, saa rent ud himmelsk som Musik, saa er dog i Grunden den tilsvarende Evne paa et Felt, der, som Fabrikationen af Værktøjsmaskiner, vil forekomme Mangen plat og prosaisk, ikke mindre vidunderlig og værdifuld — og tilmed mere praktisk nyttig.

Firmaet Nielsen & Winthers egentlige Stifter, Smedemester Chr. Nielsen, har just fra ganske ung af haft denne Evne: saa han blot én Gang en Maskine, den være nok saa kombineret, strax var han paa det rene med, hvorledes den var konstrueret i alle Enkeltheder — saa at han kunde »huske« den frem paany, genkomponere hele dens »Partitur«.

Chr. Nielsen begyndte sin Løbebane som slet og ret Smedesvend paa Holmen. Men der var mere Staal i hans Villie og smidig Styrke i hans Fatteevne end i de allerfleste af Kammeraternes. Som menig Soldat følte han allerede, at han havde Marskalstaven i sit Tornyster. Han var, ligesom Himmerlands »Jens«,*) en af disse lykkelige Undtagelser, i hvis Væsen praktisk Fysik gaar op lige saa naturligt, som Vand læsker Kalk. Han saa sig den Lærdom til, som andre maa læse og regne sig til. Han sugede en Konstruktion ind med Øjnene og kunde bagefter tegne det sete op med et Stykke Kridt paa en Jernplade.

Han var da ogsaa klar over, at han havde Kald til andet og mere end at tjene som Svend alle sine Dage, han maatte selv kunne greje en Virksomhed, der var Stof i ham til Mester i mer end én Betydning af Ordet. Og i Begyndelsen af 1870 brød han overtvært og startede sit eget Smedeværksted. Ideen at lave Værktøjsmaskiner havde han allerede. Men det var nær gaaet ham som »Jens«, saa alt var endt i bare Tilløb: han savnede Midlerne til at føre den ud i Livet. Saa kom det Lykketræf, der altid maa til, om noget skal gaa — han førtes sammen med Landbrugskandidat William Winther.

---

*) Jfr. Johs. V. Jensen: Nye Himmerlandshistorier.

P. N. HOLST,
Administrerende Direktør.

er det jo lige fedt. For Nielsen derimod ikke, han har alle sine Dage kun kunnet ét. Medens derfor Winther som Aron brugte sin Tunge, naar de var sammen ude paa Forretningsrejser, saa brugte Nielsen sine Øjne og Hukommelseskisten indenfor til med fotografisk Nøjagtighed at opfange og indsuge, hvad han saa af nyt og praktisk, for sidenhen at udnytte det herhjemme paa Blegdamsvejen.

Paa Blegdamsvejen begyndte nemlig Firmaet — smaat og beskedent i lejede Lokaler i Nr. 112 — og paa Blegdamsvejen har det voxet sig stort og anset, men dog først rigtig, efter at det i 1884 havde erhvervet sig eget Hus og Hjem i Nr. 60. I de første 12 Aar var der af og til trange Tider at staa igennem, en Gang saa det endog temmelig trist ud, og paa Lageret stod Maskinerne stablede ovenpaa hinanden for at skaffe Plads, — indtil pludselig Medbøren kom. I Løbet af ganske kort Tid var Lageret revet væk og Fabriken overhængt.

Til sidst kom den Dag, hvor Lokalerne var for smaa. Man købte da Blegdamsvej Nr. 60 og Ryegade Nr. 51; og medens den lille Villa ud mod Blegdamsvej blev Kontor og Niensens Privatbolig og Mellembygningen Staallager og Modelsnedkeri, byggede man Aar 1884 en stor ny Fabriksbygning paa Grunden mellem de 2 Ejendomme.

Med det nye Sted kom der ny Fart i Tingene, og Bedriften voxede stadig. Aar 1886 optoges cand. polyt. P. N. Holst som Medindehaver af Firmaet. Og Aar 1897 omdannedes dette til Aktieselskab, med de tre Indehavere som Direktører og Artillerikaptajn Rambusch som Bestyrelsens Formand, hvorefter man, med Axel Berg som Arkitekt, gik i Gang med en ny og betydelig Udvidelse, til hvis Muliggørelse man i

Og Winther var just den rette Mand. Alt nyt, alt dristigt og oprøvet faldt i hans Smag og æggede hans Natur. Han havde forsøgt sig med en Træuldsfabrik, men herved spandt han ingen Silke. Nu frembød der sig paany en Chance, hvor han kunde vinde ved at vove. Store Sager havde han rigtignok ikke at sætte paa Spil — omtrentlig 4000 Rigsdaler —, men dem indskød han sammen med sit Mod, sin Livfuldhed, sin Forretningssans.

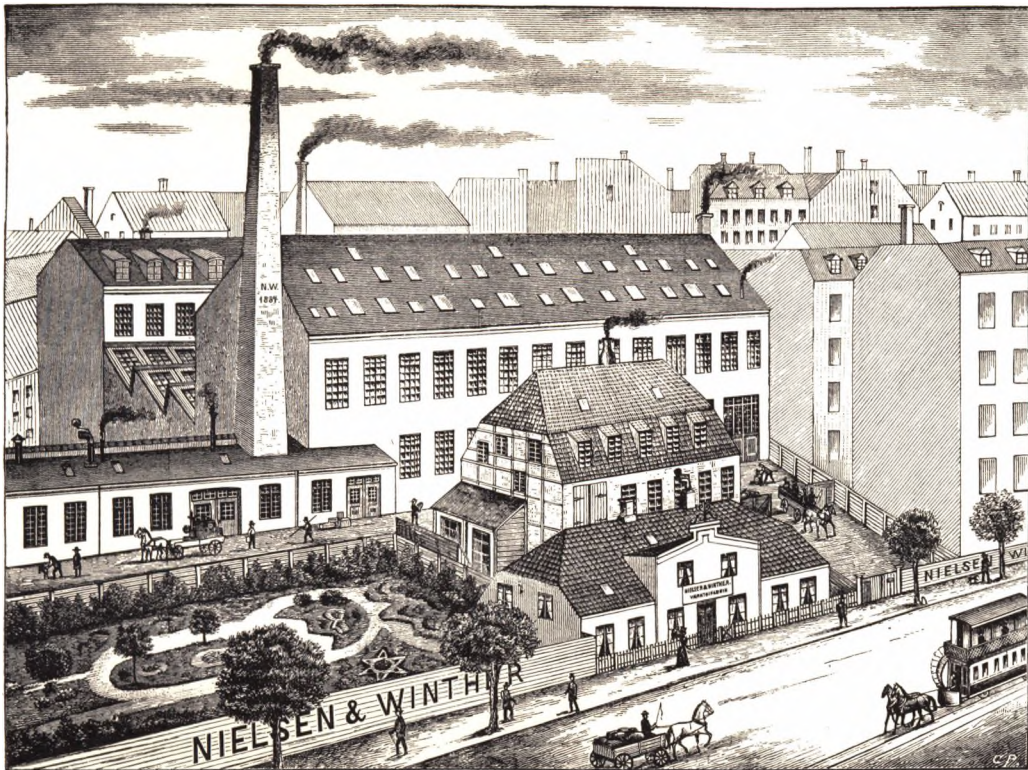
Og sjældent har vel to Mænd passet bedre til hinanden end Nielsen og Winther. Hvad Nielsen manglede, havde just Winther. Først og fremmest Evnen til at skaffe sig Indpas overalt, ligemeget hvor, hjemme eller i Udlandet. Winther var nemlig et sandt Sprogtalent: paa utrolig kort Tid kunde han erhverve sig Talefærdighed i et fremmed Sprog — ved en Maanedes Ophold i St. Petersborg lærte han sig saaledes taalelig Russisk — og for Folk, som taler alle Sprog,

KAPTAJN J. RAMBUSCH,
Bestyrelsens Formand.

Aaret 1897 havde købt en bag den nye Kommuneskole i Nr. 62 liggende Parcel. Det nye Forhus toges i Brug 1899, den nye Fabrikstilbygning i Efteraaret 1901.

I forforrige Aarhundrede og endnu et langt Stykke ind i det 19. var Blegdamsvejen et Sted, hvor man *laa paa Landet* — herude har f. Ex. Frederikke Münter drømt og digtet og Købke malet, fjernt fra Stadens Uro og Larm. Nu er Kjøbenhavn forlængst gaaet sejrrikt over Søerne og har klinet en hel Hærskare af Bygninger, Boliger og Fabriker, en hel lille Bydel, i Række og Geled langs med Fældens Rand. Dog længere er da Staden ej heller naaet endnu, Fældernes grønt smilende »Lange-Linie« skærer den brat og skarpt af som med en Kniv — paa den anden

DEN GAMLE FABRIK, BLEGDAMSVEJ NR. 60

Side Nielsen & Winthers Fabrik er der den Dag i Dag store Vidder, en vældig Horizont, et frodigt Steppegrønt, saa langt Øjet rækker, et Luftbælte saa frisk og sundt, som nogen Fabrik vil kunne forlange. Og kommer man omvendt *fra* Fældeden, f. Ex. gaaende over Tagensvejs Forlængelse ned til Fredensgade, ligger Nielsen & Winthers Façadebygning foran En i klare, formskønne Linier, rolig og solid i Flader og Forhold, ret en Bygning, der ser ud som det, den er: en Fabrik, et Sted for Arbejdets Alvor og Arbejdets Glæde.

I Forhuset findes Lagrene, heriblandt det meget store og rigtforsynede Støbestaal-Lager, et af Byens største; endvidere Hærderiet og dernæst Kontorer og Tegnester, ad hvis Vinduer Fældens rige Lys ligefrem vælter ind. Under Gaardens Beton er installeret Dampmaskinen, Kedlerne og de elektriske Dynamoer: en hel Kraft- og Lys-Station, med Accumulatorer og øvrigt Tilbehør. Endelig rummer den

store Bagbygning selve Værkstederne: underst, hvor væsentligst de store Værktøjsmaskiner har Plads, bl. a. en stor, rummelig, højloftet Hal med elektrisk Løbekran; derover 2 Etager med Arbejdsmaskiner, øverst Rum for Modeller. Det samlede Gulv-Areal er c. 40000 □ Fod.

Arbejdsstyrken er f. T., inkl. Lærlinge og Arbejds mænd, omkring 145 Mand; men Antallet af til Brug i Driften opstillede Værktøjsmaskiner er, hvad der er sjældent, betydelig større, nemlig ikke mindre end 175, heriblandt alene af Drejbænke 62, af Hjul- og andre Fræsemaskiner 30, af Slibemaskiner 17.

Ved Hjælp af disse Maskiner laves nu igen Værktøjsmaskiner som en — lidt

DET NYE FORHUS

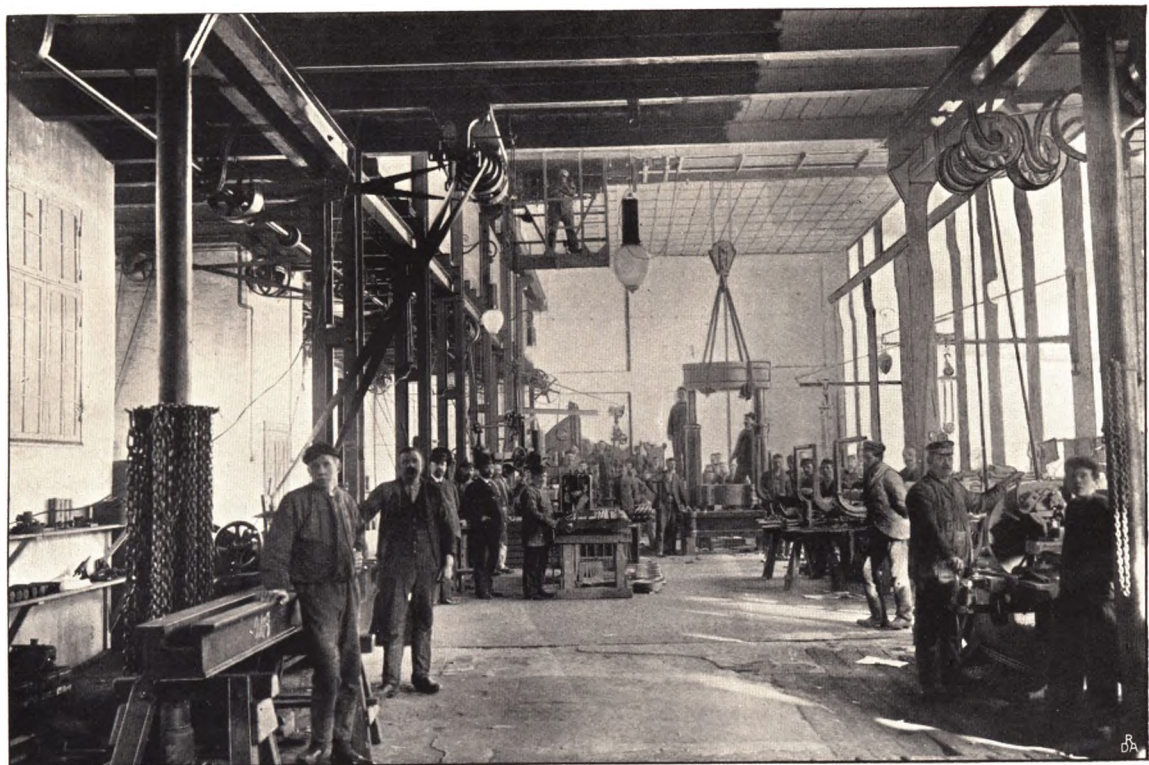
mangesidig — Specialitet; desuden Specialmaskiner for mange Formaal, som Fabrikationen af Hylstre og Projektiler til Kanoner og Geværer, af Brandrør og andre Tændemidler, af Geværer, Bygningsbeslag, Hestesko, Centrifugedele o. m. fl. Særlig paa disse sidste Omraader er Aktieselskabet i ret høj Grad exporterende.

Det siger sig selv, at Firmaet i rettidig Hast følger med de nyeste Fremskridt, ja, endda naaer det i Ny og Næ at gaa i Spidsen.

Det har allerede tidligt optaget og indført de amerikanske Typer af Værktøjsmaskiner, tilpassede og udviklede efter de stedlige Forhold, i den seneste Tid under Hensyn til den *Revolution*, som er afstedkommet ved Indførelsen af det nye Hurtig-Drejestaal, hvis Æra indledes ved Taylor Whites Opfindelse af Bethlehem-Staalet, og som indtil nu har fundet sin Kulmination i det af Firmaet anvendte og forhandlede Rapid-Staal. Med dette er man naaet til at dreje med en Periferihastighed af

INTERIØR FRA 3DIE ETAGE

INTERIØR FRA STUEETAGEN

35 Meter og at forøge t. Ex. en Drejebænks Præstationsevne med indtil ca. 300 %, selvfølgelig forudsat, at Drejebænken er bygget for Hurtigdrejning.

Som en særlig Specialitet dyrker Nielsen & Winther *Hjulfræsningen*, og her er Firmaet gennem sine nye automatiske Maskintyper for Fræsning af *cylindriske Hjul* med *Snækkefræser* naaet et Hestehoved foran den øvrige Verden, saavel i Retning af Arbejdets minutiøse Nøjagtighed som i Retning af Produktionsevne.

I December 1898 døde Direktør Winther, og Direktør Nielsen fratraadte 1. Januar 1902. Driften ledes nu af Direktør Holst i Fællig med Kaptajn Rambusch, særtegnet og gennemtrængt af disses rastløse Fremskridts-Sans.

Konkurrencen fra Udlandet er i denne Branche til Tider overvældende. Desto mere maa man sætte Pris paa, at et *dansk* Firma som Nielsen & Winther, om end selvfølgelig kun under haarde Kampe, kan hævde det danske Arbejdes gode Renommé paa dette Omraade med saa stort et Eftertryk.

RECKS OPVARMNINGSKOMPAGNI

AKTIESELSKAB

KAPTAJN RECK

DETTE Aktieselskab danner en Fortsættelse af den af Selskabets administrerende Direktør, Kaptajn A. B. Reck i Aaret 1878 oprettede Ingeniørforretning. Paa nævnte Tidspunkt traadte Kaptajn Reck, 28 Aar gammel, udenfor Nummer i Ingeniørkorpset, foretog en Studierejse i Udlandet og offentliggjorde i den tekniske Forenings Tidsskrift en indgaaende Afhandling om Opvarmning og Ventilation. Fremkomsten af denne Afhandling førte hurtig til, at der fra Ingeniørkorpset fremkom Henvendelse til Forfatteren om at konstruere Ventilationsovne for Kjøbenhavns Garnisonssygehus. Den hertil konstruerede Ovn er senere bleven anvendt i Tusinder af Exemplarer i Sygehuse, Skoler, Fængsler og lignende Bygninger. En anden Henvendelse kom fra Aalborg Kommune og gik ud paa at faa konstrueret Luftopvarmningsapparater for to større Skoler. De hertil konstruerede Luftopvarmnings-

Kaloriferer har senere fundet udstrakt Anvendelse her i Landet i 52 større Skolebygninger, 33 Hospitaler, 48 Kirker m. m.

Af andre Henvendelser i Aarenes Løb til Kaptajn Reck skal nævnes Henvendelser fra Arbejdernes Byggeforening i Kjøbenhavn om Konstruktion af Ovne for Kul og Kokes passende til Privatboliger, fra Dansk Skovforening om Konstruktion af Ovne for Brænde og Tørv og fra det kgl. Sundhedskollegium om Konstruktion af Desinfektionsovne. Alle disse Konstruktioner er komne i almindelig Brug. Særlig gælder dette om de saakaldte »Spalteovne«, som i deres seneste Skikkelse lige saa godt egner sig for Kul og Kokes som for Tørv og Brænde. Recks »Spalteovne« har ikke alene fundet stor Udbredelse i vort eget Land, men ogsaa udenfor dettes Grænser.

Af alle de af Kaptajn Reck skabte nye Konstruktioner er der dog ingen, der har fundet saa stor Udbredelse indenfor og udenfor Danmarks Grænser som hans »Varmtvands-Cirkulator«, ved Hjælp af hvilken Varmtvands-Centralopvarmning er bleven betydelig billigere og lettere at installere. Allerede længe før han opfandt »Cirkulatoren«, havde Kaptajn Reck paataget sig en Mængde større Centralvarmeanlæg, fungerende enten ved Lavtryksdamp eller ved varmt Vand. Varmeapparaterne i Kunstudstillingsbygningen ved Charlottenborg, i Frederikskirken, Kjøbenhavns Frilager, Russisk Kirke, flere af vore Panserskibe, Dampfærger m. m. er Vidnesbyrd herom. Men det var dog først efter ovennævnte Opfindelse, at der kom Fart i denne Afdeling af Virksomheden.

Et af de første større Anlæg med Varmtvands-Cirkulator var Varmeapparatet i det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg Slot. Da dette Anlæg havde vist sig fuldstændig at opfylde de Forventninger, der var knyttede til det, indkom der saa mange andre store Bestillinger, at en større Fabrik maatte til, og en saadan,

afbildet nedenfor, blev da i Aaret 1900 bygget i Esromgade tæt ved Nørrebros Jernbanestation, efter at hele Forretningen kort forinden var bleven omdannet til et Aktieselskab, det nuværende *Recks Opvarmningskompagni*.

Efter denne Udvidelse har Afsætningen af Kaptajn Recks patenterede Varmtvandscirkulatorer med tilhørende Apparater udbredt sig til saa godt som alle civiliserede Lande. Af de udenlandske Anlæg skal vi i Flæng nævne: Domkirken i Königsberg, Kommuneskoler i Berlin, Amsterdam o. fl. Steder, Banque Nationale d'Escompte i Paris, Artilleri- og Ingeniørskolen i Fontainebleau, det italienske Senats Bygning i Rom, det kgl. Slot i Madrid, større Hospitaler i Glasgow og Newcastle, det kejserlige Hof-Biblioteks Bygning i Wien, et Seminarium i Chicago, et

FABRIKSBYGNINGEN

Alderdomshjem i Cincinnati, en større Forretningsbygning i Shanghai og en japansk Barons Palais i Tokio.

Antallet af Anlæg som ovennævnte, alle udførte med Kaptajn Recks Cirkulator, er i nogle faa Aar løbet op til omtrent fire Hundrede, deraf de tre Fjerdedele i Udlandet. Da Projekteringen af mange af disse Anlæg finder Sted paa selve Aktieselskabets Kontor, vil det forstaas, hvilken Sum af Erfaring i Opvarmningsanlæg her samles.

Man maa som Dansk være glad for enhver Virksomhed, der ikke alene skaber lønnende Arbejde for en Del af Landets Børn, men som ogsaa formaar at aabne Udlandets Øjne for, at der dog er ikke helt faa Omraader, hvor man herhjemme fra det lille Land kan vise Vejen for de Store.

JOHNSEN & JESPERSEN

(DAMPSKIBSSELSKABET »STEAM«)

AKTIESELSKAB

SKIBSREDERFIRMAET Johnsen & Jespersen dannedes først i 1902 og konstitueredes i Marts s. A. som Forretningsfører for det nystiftede Dampskibsselskab »Steam«.

Johnsen, som nu er Firmaets Ene-Indehaver, havde i Hamborg og England været ansat i større Rederi-Forretninger og vilde nu udnytte sine indvundne Erfaringer paa dansk Grund. Begyndelsen var stiltfærdig og beskeden: hos Venner og Bekendte lykkedes det at faa afsat Aktier til et Beløb af 110,500 Kroner — »Steam«s Aktiekapital sattes nominelt til 125,000 Kroner — og ved Hjælp af Bankkredit og Optagelse af et Obligations-Laan (50,000 Kroner) lykkedes det at faa anskaffet »Broholm«, en Dampner paa 1800 Tons D. W.

Det første Regnskabsaar — fra 11. Marts til 31. December 1902 — gav et i Forhold til de knebne Fragtkonjunkturer ganske pænt Driftsoverskud paa noget over 9000 Kroner, hvad der noget nær svarede til 5 pCt. Forrentning af den i Selskabet anbragte Kapital. Heraf henlagdes strax de 3600 Kroner til en Reserve- og Fornylesesfond.

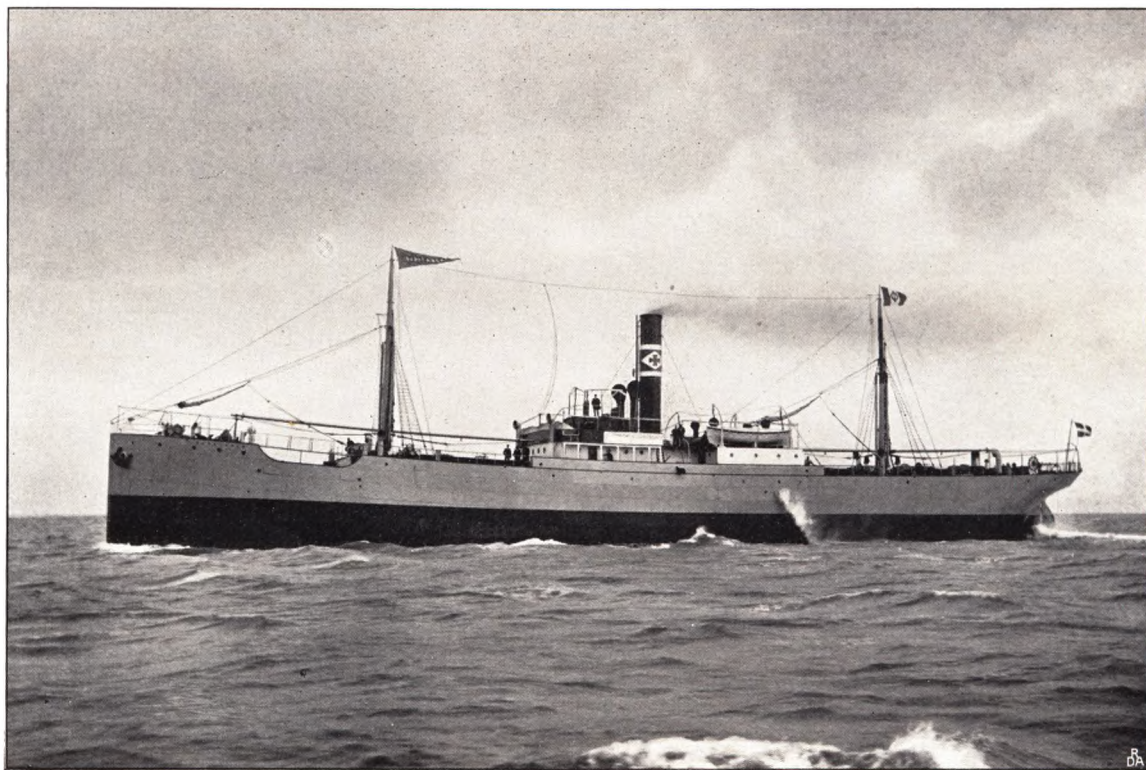
Under Indtrykket af den forestaaende Deroute i Fragtmarkedet begyndte nu Byggepriserne for Dampskibe at trykkes stærkt: Tiden var med andre Ord inde for Nyanskaffelser. Allerede i 1903 skred man derfor med Støtte fra Vexellererfirmaet Rubin & Bing til Bestilling af 2 nye 2000 Tons Baade »Egholm« og »Katholm«. Driften i det nævnte Aar gav da ogsaa et opmuntrende Resultat, idet Overskudet blev næsten 25,600 Kroner, saa at der kunde udbetales Aktionærene et Udbytte paa 4 pCt., hvorhos der henlagdes 10,000 Kroner til Reserve- og Fornylesesfonden.

I 1904 blev »Egholm« og »Katholm« afleverede fra Værftet, saa at førstnævnte Skib var i Drift Aarets 4 sidste Maaneder, »Katholm« Aarets sidste Maaned. For at skaffe de til Udvidelsen fornødne Midler forøgedes Aktiekapitalen til 500,000 Kroner, og optoges der et nyt Obligations-Laan paa 320,000 Kroner. Drifts-Overskudet var dette Aar ca. 30,000 Kr., der foruden til sædvanlig Dækning af Administrations-Omkostninger og Forrentning af Gæld anvendtes til en klækkelig Henlæggelse til Reservefonden. Da saaledes alt tegnede godt, besluttede man, stadig med liberal og tilidsfuld Støtte fra Rubin & Bing, henholdsvis Laane- og Diskontobanken, at gaa videre paa Nyanskaffelsernes Bane — og i 1905 er derefter Selskabets Flaade yderligere bleven forøget med 3 Søsterskibe: »Hjortholm«, »Svanholm« og »Taarnholm« paa hver 2,750 Tons D. W. Samtidig er Aktiekapitalen bleven fordoblet til 1 Mill. Kr., og et nyt Obligations-Laan er optaget paa 646,453 Kr.

I 1905 har *Hjortholm* været 4 Maaneder i Drift, *Svanholm* 2½ Maaned og *Taarnholm* 1½ Maaned. Driftsoverskudet er mod det forudgaaende Aar tredoblet — det var i 1905 ca. 93,500 Kr., og Reservefonden er derved bragt op paa 40,000 Kr., hvorhos 14,200 Kr. er overført til indeværende Aars Regnskab.

Først efter disse sidste Nybygningers Afslutning, altsaa fra i Aar af, kan egentlig »Steam« siges at være kommet helt og holdent ud over Startnings-Vanskelighederne og Forberedelsernes Aar. Nu staar endelig Selskabet fuldt ud rustet til at tage »Kampen for Tilværelsen« sejrrig op.

I saa Henseende er det af allerstørste Betydning, at dets Materiel er saa ypperligt. Med »Hjortholm« (og dens Søsterbaade) er det lykkedes Forretningsfører Johnsen at finde og fastslaa en højst fordelagtig ny *Dampskibs-Type*, som allerede nu kan siges glimrende at have bestaaet sin Prøve. Den forener paa en højst sindrig Maade Fordelene ved en »Dødvægts-Baad« og en »Cubic-Baad« og maaler ved en D. W. Capacity paa 2,750 Tons kun — 840 Reg.-Tons (i Stedet for normalt ca. 1150 Reg.-Tons), hvad der jo i en Mængde Tilfælde, særlig ved alle Afgiftsberegninger, spiller den største Rolle.

S/S »HJORTHOLM«

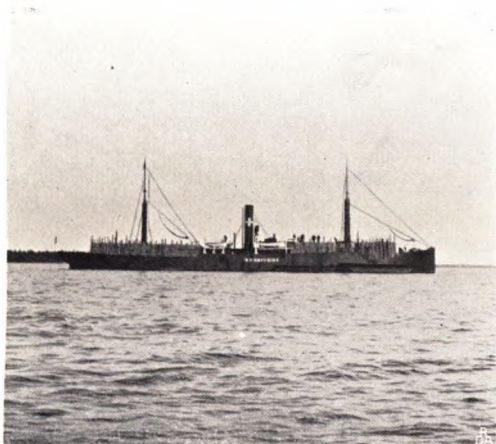
Medens de fleste af de nyere danske Rederi-Foretagender i større eller mindre Grad er anlagte med Nord- og Østersø-Farten for Øje, hvad der under de senere Aaringers fuldkomne Demoralisation af dette Fragtmarked just ikke kan siges at have været ubetinget heldigt, sender Lederen i »Steam« sine Skibe paa Langvejsfart Verden over.

Johnsen & Jespersens Dampere viser det danske Flag ved Chinas Kyst og i Sydafrika, løber med Kvæg fra Venezuela til Cuba og Golfhavne i U. S. — gaar kort sagt paa »de lange Rejser«, hvorom den danske Sømandsvise taler.

Bestyrelsen i »Steam« bestaar foruden af Selskabets korresponderende Reder, Firmaet Johnsen & Jespersen, af d'Herrer Højesteretsagfører C. B. Henriques, Kaptajn Chr. Poulsen, Kaptajn S. Laub og Direktør A. J. Andersen.

SVENDSEN & CHRISTENSEN

(DAMPSKIBS-SELSKABERNE „CIMBRIA“, „VENDILA“ m. fl.)

S/S »N. F. HØFFDING« KLAR TIL AFGANG
FRA FINLAND

I September 1897 startede Hans Christensen og Kaptajn J. T. Svendsen ovennævnte Firma for at drive Rederi-Forretning.

Man var netop da under Indtrykket af Sommerens ret gode Træfragter i Østersøen og Ruslands vældige Kornexport, Konjunkturerne var i det hele opadgaaende og Priserne for Nybygninger samtidig rimelige paa de skotske Skibsværfter. Firmaet skred derfor strax til Dannelsen af Dampskibs-Selskabet »Cimbria« med en Aktiekapital paa 700,000 Kr. og bestilte hertil 3 Skibe: *E. M. Dalgas* og *Lars Kruse*, hver paa ca. 2400 samt *St. St. Blicher* paa ca. 1700 Tons D. W. Da Fragtmarkedet i Løbet af Efteraaret tegnede endnu mer lovende,

stiftedes derpaa i December s. A. Dampskibs-Selskabet »Vendila« med en Aktiekapital paa 200,000 Kr., og hertil bestiltes ligeledes i Skotland en ca. 2100 Tons Baad *N. G. Petersen*.

De tre første Skibe afleveredes fra Værfterne i Løbet af 1898, det sidste i Slutningen af Oktober s. A.

Disse Skibe saavel som de, Firmaet senere har anskaffet, er alle særlig byggede og indrettede med Trælastfarten for Øje og er saaledes hovedsagelig beskæftigede i denne Fart.

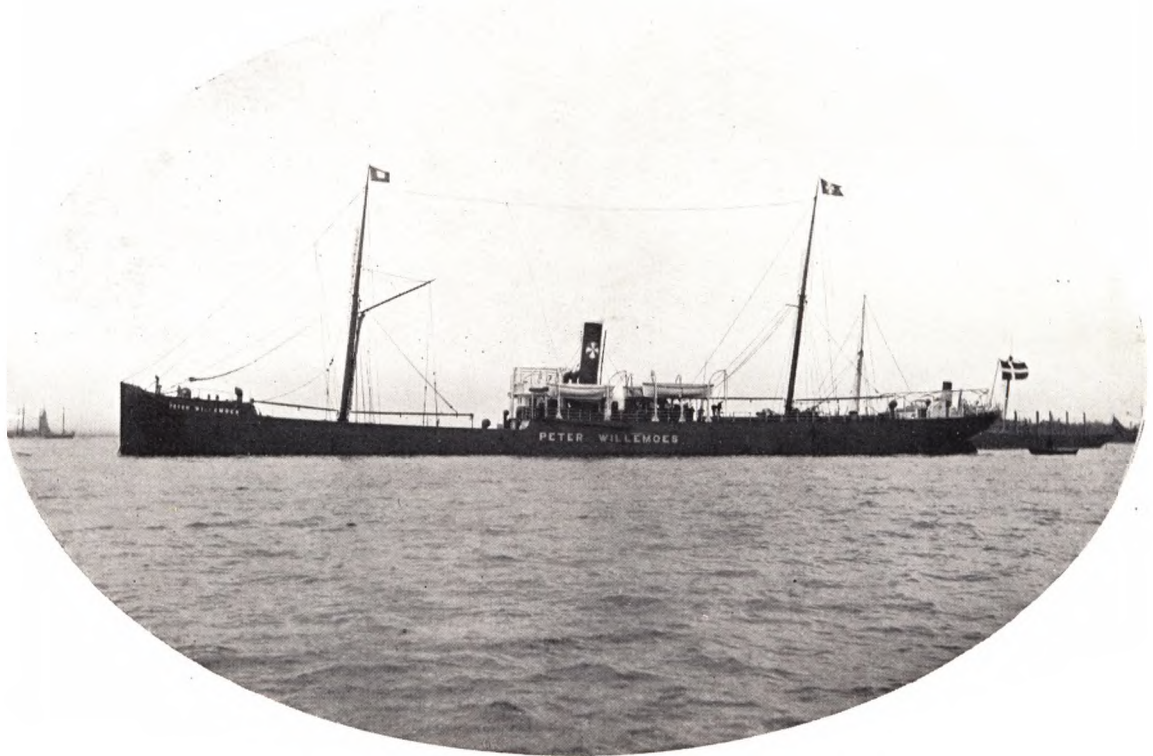
I Vintertiden, naar Østersøen er lukket, sendes Baadene i andre Farter, Middelhavet, Sortehavet, Vestkysten af Afrika, Nord- og Sydamerika, kort sagt der hen, hvor der er Udsigt til at tjene noget. Vi bringer paa efterfølgende Blade Billeder fra nogle af Skibenes Færden ude og hjemme.

Allerede det første Regnskabsaar, 1898, hvor for »Cimbria«s Vedkommende Baadene havde været i Fart ca. et halvt Aar og for »Vendila«s kun ca. 2 Maaneder, gav saa godt et Overskud, at »Cimbria« kunde uddele 6 pCt. i Udbytte og henlægge 4,6 pCt. til Reservefonden, »Vendila« give 3 pCt. i Udbytte og henlægge 3 pCt. til Reservefonden. Dette var jo en glimrende Begyndelse, der fristede til yderligere Tonnage-Anskaffelse, men Priserne paa Skibe var imidlertid stegne uforholdsmæssig stærkt — og man holdt sig derfor klogelig tilbage.

Aarene 1899 og 1900 var fortræffelige Fragtaar! Transvaal-Krigen lagde Beslag paa en Mængde Skibsrums til Troppetransport, og i sidstnævnte Aar kom ovenikøbet hertil Urolighederne i Østen, som netop krævede ekstraordinært store Befragtninger til Overførelse af Tropper, Materiel og Varer, paa et Tidspunkt, da de fleste ledende Fragtmarkeder hver for sig behøvede en ret stor Tonnage — og disse blev saaledes

alle paavirkede af hine fjerne Begivenheder. I 1901 var det imidlertid forbi med Konjunkturen, Nordamerikas Majs-Høst mislykkedes, Indførelsen af en Exporttold paa Kul i England forvirrede hele Kultrafikken, Verdensomsætningen var mindre og Verdenstonnagen vældigt forøget.

Under disse Forhold var det et overmaade smukt Resultat, at baade »Cimbria« og »Vendila«, foruden et 10 pCt.s Udbytte i de to fede Aar 1899 og 1900, kunde give hele 8 pCt. i Omslagsaaret 1901. Hermed havde det første Selskab med 3½ Aars Drift ialt indtjent ca. 72 pCt., hvoraf 34 pCt. udbetaltes som Udbytte, og ca. 38 pCt.

S/S »PETER WILLEMOES« PAA KJØBENHAVNS RED

henlagdes til Reservefonden, »Vendila« efter 3⅓ Aars Drift ligeledes ca. 72 pCt., hvoraf 31 pCt. udbetaltes i Udbytte, og 41 pCt. henlagdes til Reservefonden.

I Marts 1902 udtraadte Kaptajn J. T. Svendsen af Firmaet, som derpaa ene indehaves af Hans Christensen.

Det er noksom bekendt, hvor exempelløs slette de følgende Aar 1902, 1903 og 1904 har været for Skibsfarten, i hvert Fald for den frie Fragtfart. Men netop under slige Forhold er Værfterne til at faa i Tale, Priserne bliver rimelige — og i Sommeren 1902 genoptog derfor Firmaet Tanken om en Udvidelse af Flaaden. Det førte til Bestillingen af *H. Pontoppidan* paa 3000 Tons D. W. til »Cimbria« og af *N. F. Höfding* og *Chr. Christensen* paa hver 2350 Tons til »Vendila«. Endvidere stiftedes s. A. Dampskibs-Selskabet »Fiona« med en Aktiekapital paa 600,000 Kr., og hertil indkøbtes 4 brugte engelske Baade: *H. C. Andersen* paa

1850, *Hans Tausen* paa 2400, *G. Kock* paa 2500 og *Peter Willemoes* paa 2650 Tons D. W.

De til »Cimbria« og »Vendila« bestilte 3 Nybygninger leveredes i Sommeren 1903. Da Priserne stadig holdt sig forholdsvis lave, fandt man det fordelagtigt i Tide at sikre sig endnu nogle billige Baade og afsluttede derfor Kontrakt om 3 nye 2400 Tons Baade til »Vendila«: *J. D.*

S. Adolph, Alfred Hage og T. M. Werner. Aktiekapitalen for »Vendila« er derved kommen op paa 1,275,000 Kr.

Medens Skibene i »Cimbria« og »Fiona« bærer berømte danske Mænds Navne,

er, som det vil ses, Skibene i »Vendila« alle opkaldte efter fremragende danske *Købmænd*. Der turde heri være noget symbolsk — nægtes kan det i hvert Fald ikke, at de af Svendsen & Christensen styrede Selskaber, gennem de Aar, hvori de har bestaaet, er blevne ledede paa virkelig *købmandsmæssig* Vis — ikke mindst har Resultaterne i de for Fragtfarten saa vanskelige Aar, vi

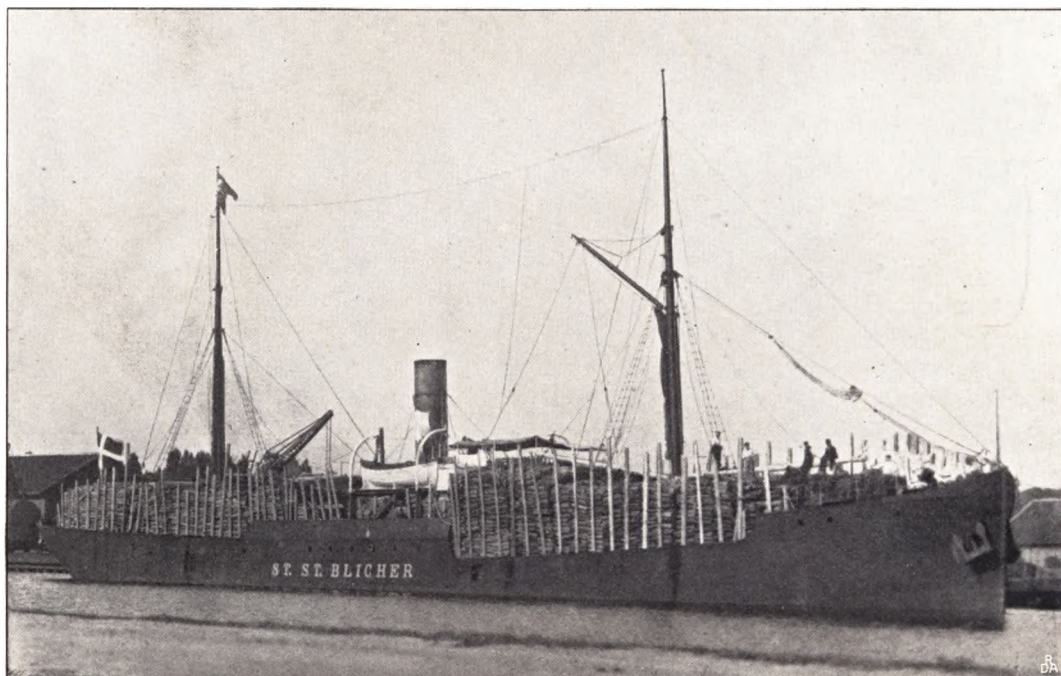

S/S »CHR. CHRISTENSEN« UNDER LASTNING PAA SALOUM FLODEN

S/S »T. M. WERNER« UNDER LASTNING PAA GAMBIA FLODEN

S/S «ST. ST. BLICHER» I GHENT

S/S «N. G. PETERSEN» VED INDSEJLINGEN TIL TERNEUZEN

S/S »H. PONTOPPIDAN« UNDER LOSNING I LONDON

S/S »N. F. HØFFDING« UNDER LOSNING I BOULOGNE

KONTORLOKALE

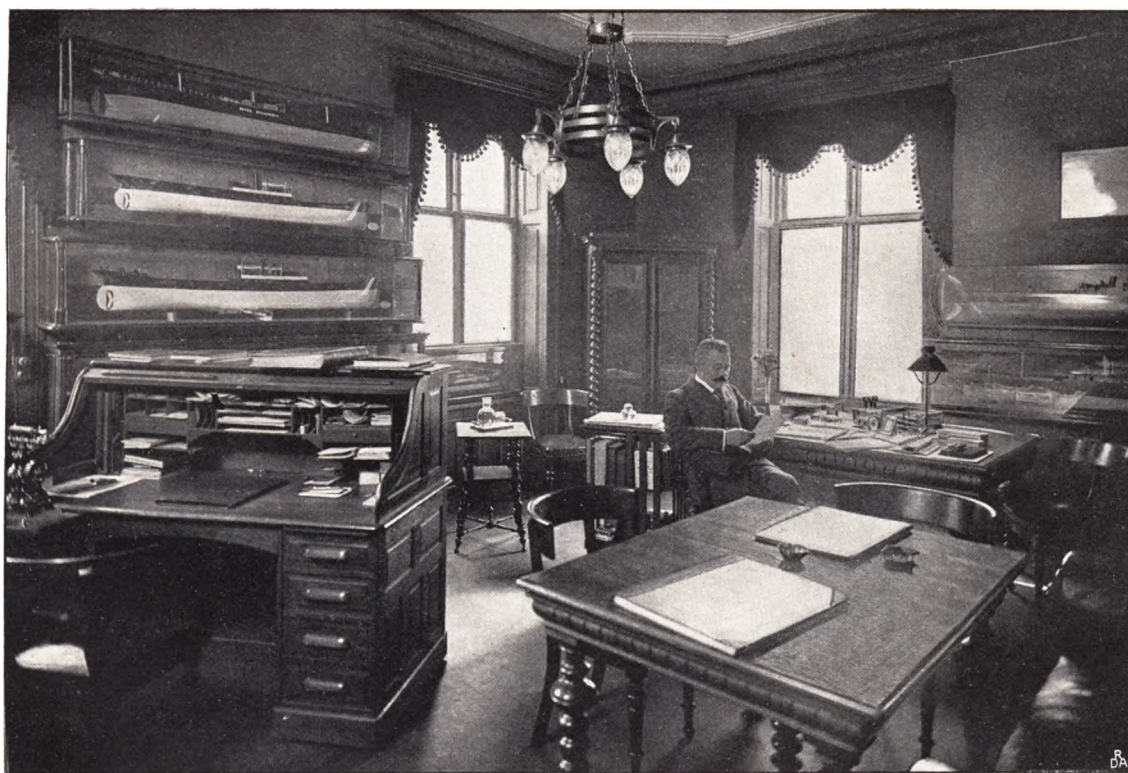
KONTORLOKALE

fornylig har overstaaet, været al Ære værd. — De Principer, der har været fulgte, har været forretningsmæssig sunde: store *Henlæggelser* til Reservefonden og de *billigst* mulige Nyanskaffelser. — De samlede Driftsresultater har været følgende:

Oversigt over „Cimbrias“ Virksomhed.

	Udbetalt Udbytte		Henlagt til Reservefond		Ialt	
1898 — 1/2 Aar.	6 pCt.	Kr. 42,000	4 ₅₇ pCt.	Kr. 32,047	10 ₅₇ pCt.	Kr. 74,047
1899	10 —	— 70,000	10 ₄₁ —	— 72,874	20 ₄₁ —	— 142,874
1900	10 —	— 70,000	18 ₃₇ —	— 128,589	28 ₃₇ —	— 198,589
1901	8 —	— 56,000	5 —	— 35,000	13 —	— 91,000
1902	4 —	— 28,000	5 —	— 35,000	9 —	— 63,000
1903	4 —	— 28,000	5 —	— 35,000	9 —	— 63,000
1904	2 1/2 —	— 17,500	5 —	— 35,000	7 ₅₀ —	— 52,500
1905	5 —	— 35,000	6 —	— 42,000	11 —	— 77,000
I 7 1/2 Aar	49 1/2 pCt.	Kr. 346,500	59 ₃₅ pCt.	Kr. 415,510	108 ₈₅ pCt.	Kr. 762,010
Gennemsnit pr. Aar	6 ₈₀ pCt.	Kr. 46,200	7 ₉₁ pCt.	Kr. 55,401	14 ₅₁ pCt.	Kr. 101,601

Reservefonden pr. 31. December 1905 . . . . . Kr. 415,510
 fragaar for Tab paa Havarier, Afskrivning paa Reserveinventar, Surveys etc. i 7 1/2 Aar . . . . . — 81,188
Kr. 334,322 = 47₇₆ pCt.

KONTORLOKALE

Oversigt over „Vendilas“ Virksomhed.

Aar	Udbetalt Udbytte	Henlagt til Reservefond	Ialt	Henlagt til Reservefond, efter at Tab paa Havarier, Afskrivning paa Reserveinventar etc. er fradragne.
1898 — 1/6 Aar . . .	3 pCt.	3 pCt.	6 pCt.	3,00 pCt.
1899	10 —	7,87 —	17,87 —	6,62 —
1900	10 —	24,05 —	34,05 —	21,19 —
1901	8 —	5,96 —	13,96 —	5,62 —
1902	5 —	5,00 —	10,00 —	3,90 —
1903	4 —	5,00 —	9,00 —	3,50 —
1904	0 —	5,00 —	5,00 —	4,15 —
1905	5 —	5,00 —	10,00 —	4,72 —
Ialt	45 pCt.	60,88 pCt.	105,88 pCt.	52,79 pCt.
Gennemsnit	6,27 pCt.	8,40 pCt.	14,76 pCt.	7,36 pCt.

I April 1906 er Firmaet valgt til korresponderende Reder for Dampskibet »Ajax« af Helsingør (ca. 1450 Tons D. W.).

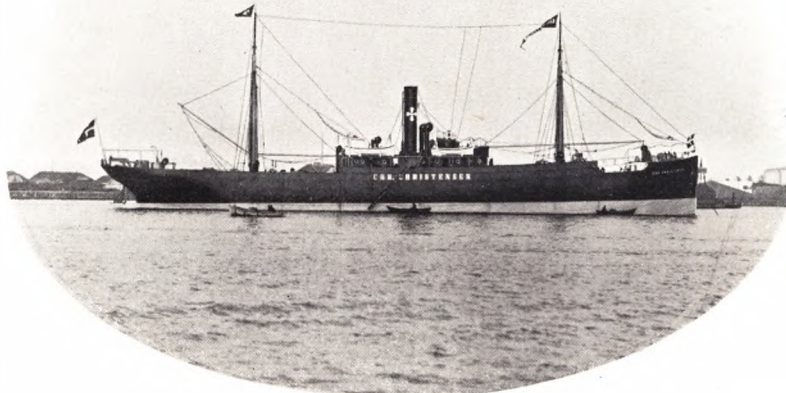
Bestyrelserne i de 4 Selskaber bestaar f. T. af:

»Cimbria«: Grossererne Victor Høffding, R. & D. M., Theodor Lund, R., P. Madsen og Vilh. Christensen.

»Vendila«: Grossererne P. Madsen, Carl B. Thøgersen og Kaptajn S. N. Pii.

»Fiona«: Grossererne P. Madsen, Carl B. Thøgersen, Ignatz Breum af Odense og Kaptajn S. N. Pii.

»Ajax«: Direktør S. C. W. Bindsbøll, Konsul Amund Jensen og Havnemester Mortensen, Helsingør,
samt i alle Selskaber: Firmaet Svendsen & Christensen.

L. H. CARL

DAMPSKIBSSELSKABERNE »SKJOLD«, »CARL« OG »GORM«

L. H. CARL blev født 1813 paa Romø og hørte fra Barnsben Søen til — de To kunde, som der staar i Kæmpevisen: »saa vel med hinanden.« Han elskede Havet, og Havet bragte ham til Gengæld altid Held. Som Skibskaptajn blev han derfor en søgt Mand, som trygt indlod sig paa vovelige Ting. Nu lyder det som et .Eventyr, at han med et Sejlskib paa knapt et Par Hundrede Tons (Briggen »Rota«) i Fyrerne gik regelmæssig i Fart paa Java for at hjembringe Kaffe til Handelshuset C. A. Broberg & Co.: i vore Dage er *Dimensionerne* unægtelig adskillig større, men omvendt *Risikoen* for de moderne Brasildamperes Kaffesejlad i tilsvarende Grad mindre.

At Dampen i sit

ETATSRAAD L. H. CARL

Kapløb med Vinden vilde gaa af med Sejren og Profiten, saa L. H. Carl allerede klart i Femtiaarene af forrige Aarhundrede og satte sig derfor rettidig ind i det nye. Da C. P. A. Koch i 1856 stiftede »Det almindelige danske Dampskibs-Selskab«, blev det Carl, som kom til at forestaa Bygningen af dettes første Dampers: »L. N. Hvidt.« I ti Aar for han derpaa

som Kaptajn med dette Selskabs Skibe, der i Begyndelsen af 60erne efter Schelde-Toldens Afløsning indarbejdede Farten Østersøen—Antwerpen. I 1866 gik Foretagendet med sine 3 Skibe »L. N. Hvidt«, »Odin« og »Phønix« (som i 1858 var kommet i Stedet for »Thor«) op i »Det forenede Dampskibs-Selskab«, — og Carl fulgte med som Skibsfører. Det huede ham imidlertid ikke ret længe, hans Lyst stod til, som fra først af, baade at være *Reder* og Skipper, — og i 1867 lod han sammen med et Par Venner bygge Dampskibet »Danmark« (nuværende »Swarland«, 491 Reg.-Tons) hos Firmaet Henderson Coulbourn i Renfrew (senere Löbnitz & Co.). »Danmark« blev bygget i en heldig Stund: paa sin første Rejse til Kronstadt fik det strax, da der just var Hungersnød i Norrlandene, og der endelig skulde bringes Proviant derop i en Fart, en god Melfragt fra Sct. Petersborg til Stockholm paa 550 £,

ADOLF CARL

kom tilbage og gjorde nok en Rejse op i Boten for 750 £, endelig til Trods for de ud paa Aaret vanskeligere og vanskeligere Is-Forhold endnu en tredie paa 1250 £ — og klarede det hele stolt!

I Grunden tog den derefter følgende Dan-nelse af en hel Række Dampskibsrederier, saa-ledes først »Danmark« i 1869, derpaa »Freja«, »Kjøbenhavn« osv., sit Udgangspunkt herfra. Selv gik L. H. Carl imid-

POUL CARL

lertid sine egne Veje og stiftede i 1871 Rederierne »Gorm«, »Knud«, »Svend« og »Erik«, der i hine glimrende Fragtaar først i Halvfjerdserne indsejlede svimlende høje Fragter. Da man den Gang brugte, i Modsætning til senere, glatvæk at fordele det meste af Udbyttet til Aktionærene, fik disse saa tophøje Dividender, at moderne Indhavere af Dampskibs-Aktier simpelthen vilde blegne af Misundelse ved at høre det. I 1875 dannede han endvidere det Dampskibsselskab, der endnu bærer hans Navn, med Skibene »Olaf«, »Volmer« og »Harald«.

Som vi alle ved, er jo Forholdene siden hine udmærkede Fragtaar i Begyndelsen af 70erne blevne ganske anderledes vanskelige og derved atter Fortjenesten ringere og ringere. Saaledes har vel »Carl« siden Startens store Fragtaar gennemgaaende givet respektabelt Udbytte, som endog har kunnet stige til $7\frac{1}{2}$ % (1880) og 8 % (1889), men i det hele og store er for dette som for alle andre Dampskibs-Foretagender Indtægts-Niveauet dalet og dalet, saa at naar »Carl« i Aarene 1897—1900 regelmæssig gav en Dividende af 5 % og dets Søsterselskaber paa lignende Maade i gode Aar $7\frac{1}{2}$ og op til 10 %, maa dette efter Omstændighederne kaldes for særdeles tilfredsstillende. Hertil kommer, at man nu er kommen ind paa at gaa rationellere til Værks med passende Henlæggelse og Afskrivninger, hvad der giver større Stabilitet og Sikkerhed.

De af L. H. Carl først byggede fem Skibe, »Gorm«, »Knud«, »Svend«, »Erik« og »Skjold«, blev i 1890 fra at være enkelte Rederier sammensmeltede til et Selskab under Navn af Dampskibsselskabet »Skjold«.

I 1889 dannedes endelig »Dampskibsselskabet »Gorm« med Dampskibet »Gorm«. Dette Selskab ejer nu 8 Skibe, og Firmaet L. H. Carls samlede Flaade bestaar derefter f. T. af følgende Selskaber og Skibe:

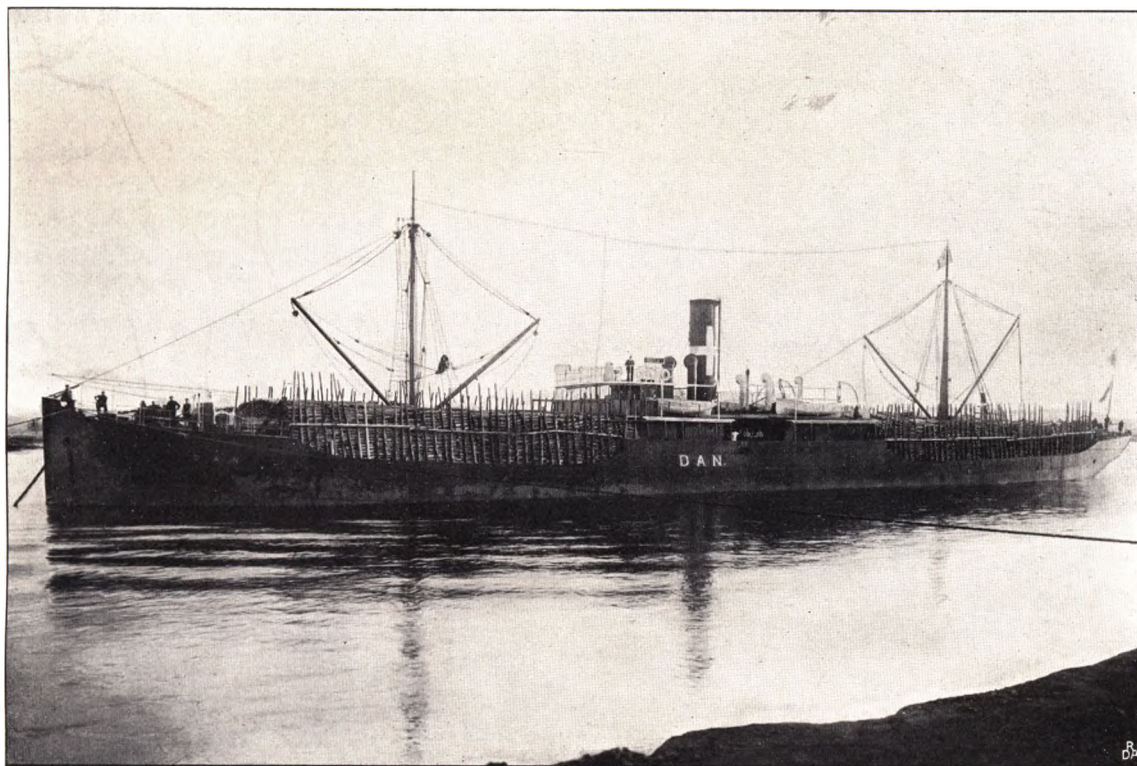
Dampskibsselskabet »Skjold« med Skibene:

»Skjold«,	ca. 2200 Tons D. W.
»Danmark«,	- 3000 —
»Ragnar«,	- 3000 —

»Knud«, ca. 3000 Tons D. W.
 Nybygning »Halfdan«, - 2200 —
 tilsammen 13,400 Tons med en Aktiekapital paa 1,500,000 Kr. og en Reservefond paa 50,000 Kr.

Dampskibsselskabet »Carl« med Skibene:

»Olaf«, ca. 3000 Tons D. W. »Harald«, ca. 3000 Tons D. W.
 »Magnus«, - 2200 — »Svend«, - 3500 —
 tilsammen 11,500 Tons D. W. med 970,000 Kr. Aktiekapital og 100,000 Kr. Reservefond.

DAMPSKIBET »DAN«

Dampskibsselskabet »Gorm« med Skibene:

»Gorm«, ca. 2200 Tons D. W.
 »Frode«, - 3000 —
 »Sigurd«, - 3000 —
 »L. H. Carl«, - 3000 —
 »Erik«, - 3000 —
 »Volmer«, - 2200 —
 »Uffe«, - 3000 —
 »Dan«, - 3000 —

ialt 22,400 Tons D. W. med en Aktiekapital paa 1,500,000 Kr. og en Reservefond paa 270,000 Kr. samt en Afskrivning paa Skibene af 683,647.56 Kr.

L. H. Carl blev foruden R. af Dbg. i 1892 udnævnt til Etatsraad. Han døde i 1893. Allerede i 1876 blev hans Søn Adolf Carl, der havde været medvirkende ved Dannelsen af de første Rederier, optagen i Firmaet og fra 1888 tillige dets egentlige Leder og Chef. I 1904 optog han atter sin Søn Poul Carl, født 1879, i Firmaet.

Foruden sin Virksomhed som Skibsreder har Adolf Carl i høj Grad interesseret sig for alt vedrørende Skibsfart. Han var saaledes medvirkende ved Dannelsen af »Nordisk Skibsrederforening« i 1892 og har været Medlem af Bestyrelsen for den danske Afdeling siden Stiftelsen. Ved hans Initiativ dannedes »Dansk Dampskibsrederforening« i 1884. Heri var han Viceformand i Bestyrelsen indtil 1894 og derefter Formand. I »Fællesrepræsentationen for dansk Skibsfart« i Kjøbenhavn har han været Viceformand siden Dannelsen. I 1897 medvirkede han til Dannelsen af »Kjøbenhavns Flydedok og Skibsværft«, hvis Formand han har været siden Stiftelsen. Desuden er han Kommitteret hos »De private Assurandører« siden 1903.

I 1905 virkede han som Formand i Dampskibsrederforeningen ved Dannelsen af »The Baltic & White Sea Conference«, til hvis Præsident han valgtes paa Conferencen i 1905.

I 1897 blev han dekoreret med Dannebrog-Ordenens Ridderkors og i 1903 med St. Olafs Ordenens.

De saakaldte »Carl«'ske Baade gaar navnlig i Østersøfart, men gør dog ofte ogsaa lange Rejser, saaledes til La Plata Staterne, Mexico osv.

A. N. HANSEN & CO.

DEN Købmandstype, som det nittende Aarhundrede tog i Arv fra det attendes sidste Trediedel, var en saare anelig og myndig Skikkelse, forfaren i al Slags Købmandsskab, baade Varer og Vexler, Maal og Mønter, Handelsveje og Skibsfart, — stort anlagt og dog nøjeregnende i det Smaa, hvas og rap i Vendinger og Væsen, dristig indtil Overmod, men samtidig snild og snar til at rede sig ud af Vanskeligheder og sno sig ud af Fare og Fortræd, ret en duelig Skipper til at klare Skær, fange Medbør og ride Storme af.

Saa kom de for den blomstrende danske Transithandel saa skæbnesvangre Aar fra 1807—14. Mange af vore merkantile Magnater gik da til Grunde, og det ene store Handelshus efter det andet faldt sammen. Men selv i saa rørte Vande bliver Fangsten rig, naar blot Fiskeren har det rette Haandelag og den rette Paapasselighed — og netop i hine Aar lagde da ogsaa Joseph Hambro Grunden til sin Formue. Som lille Jødedreng havde han maattet løbe rundt og sælge Strømper, tigge sig Handsel til og døje onde Dage. Hans gode Skæbne vilde imidlertid, at han som ungt Menneske kom til Hamborg og dér hos et anset Købmandsfirma fik en fortrinlig Forretningsuddannelse. Det var navnlig Pengevæsen, der interesserede ham, og efter Statsbankerotten i 1813 blev der da ogsaa i Danmark—Norge den bedst mulige Brug for duelige Finansmænd som Hambro, der 1799 havde etableret sig i Kjøbenhavn.

Hambro havde den hos fremragende Mænd sjældne Evne at »opdage« unge Dygtigheder, og hvad mere var: han havde den endnu sjældnere Evne at opelske deres Væxt uden smaalig Jalousi. Han saa hurtigt, hvad der boede i en pur ung Mand, Andreas Nicolai Hansen (f. 14. Septbr. 1798), som dennes Fader, Vinhandler Godfred Hansen satte i Lære hos ham. Han lod ham derfor tidlig komme ud og se sig om i Verden, gav ham Lejlighed til at prøve sine Vinger og handle selvstændigt under stort Ansvar. I Aaret 1819 blev A. N. Hansen sat til at varetage Hambro's Forretninger paa Øerne Jersey og Guernsey, som tjente til Anløbssted for Firmaets Skibe paa deres oversøiske Farter. Da derpaa i 1821 den danske Regering skulde afslutte det saakaldte Haldemann—Goldschmidt'ske 5 Procents Laan i London paa 3 Mill. £ og hertil benyttede Huset Hambro's Bistand, var det atter A. N. Hansen, der i Forening med Hambro's Kompagnon, Gerson, ordnede Sagen i London. Og da dernæst Hambro maatte paatage sig at arrangere Udbetalingen af Norges Andel i det dansk-norske Monarkis fælles Statsgæld, og Toldintraderne herfor blev stillet i Sikkerhed, drog A. N. Hansen til Christiania i 1825 som Tilsynshavende paa Firmaets Vegne.

Denne Norgesfærd havde, til Trods for den ialt kun varede et Aars Tid, nær forandret hele A. N. Hansens Løbebane. Med sin driftige Natur kunde han ikke ligge

A. N. HANSEN

ledig, men grundlagde sig strax en Forretning, navnlig med Korn, som hurtigt tog et saa forbavsende Opsving, at A. N. Hansen inden ret længe blev en hel Handels-Matador i den da lidet anselige By, hvori han hastigt slog Rod og følte sig hjemme.

Ugerne og modstræbende fulgte han derfor Hambros Kaldelse i 1826. I dette Aar døde just Gerson, og Hambro vilde da ikke slippe en Kraft som A. N. Hansen, for hvis administrative Evner og Initiativ-Rigdom der netop var det størst mulige Raaderum i den stadig voxende Hambro'ske Forretning. Da Hansen rejste fra Christiania, lod han sin unge Hustru, Emma Eliza Grut, som han den 7. Juli 1825 havde ægtet paa Guernsey, blive tilbage — saa fast troede han paa, han selv kom hurtigt igen. Hambro

anvendte imidlertid den mest smigrende Overtalelse for at faa ham til at blive i Danmark, og skønt han var fuld af Tvivl om, han ikke dermed vendte sin Lykké Ryggen, gav han endelig efter. Det kan strax siges, at han heller aldrig siden fortrød det.

A. N. Hansen blev nu optagen som Associé i det Hambro'ske Hus og tog sig med Iver og Held af dettes betydelige Vareforretning. Den 2. Maj 1829 fik han selv Borgerbrev som Grosserer.

I Slutningen af Tyverne blev man rundt om i Evropa opmærksom paa, at det i Handelen med Ris var fordelagtigt at lade Afskalningen foretage paa Importstedet i Stedet for som forhen i Produktionslandene, Nordamerika og Ostindien: dels blev Bekostningen herved meget mindre, dels blev Kvaliteten langt bedre, da Risén i afskallet Tilstand kun daarligt taalte den lange Transport. Man begyndte i England at bygge Rismøller, Exemplet blev fulgt i Holland og Frankrig, og der blev først i Trediverne fra de sidstnævnte Lande gjort Forsøg paa at exportere Risengryn til Nabolandene. Der opstod herved en Fare for Kjøbenhavns daværende ret betydelige Transithandel med Ris paa Østersøen, og for virksomt at hævde Stillingen fattede da A. N. Hansen den Idé at anlægge en Rismølle herhjemme og derfra forsyne saavel vore udenlandske Kunder som det indenlandske Forbrug med afskallet Ris.

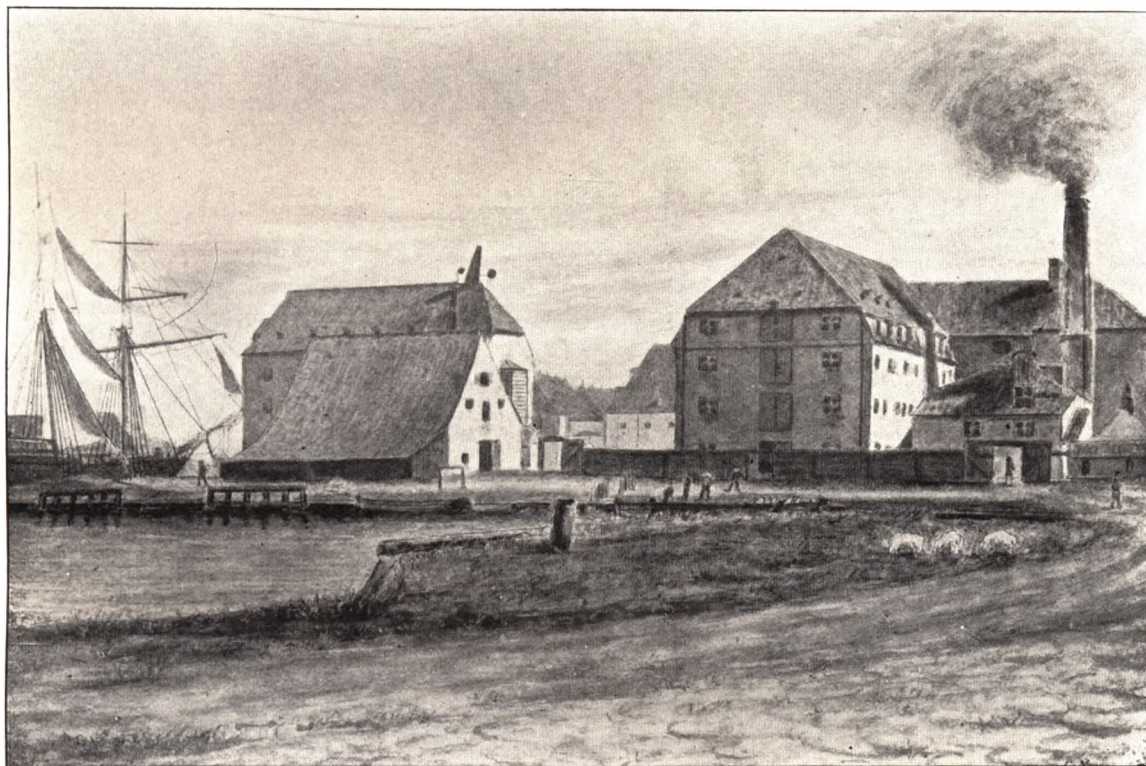
I Efteraaret 1831 indgik derfor C. J. Hambro & Søn med et Andragende til Frederik den Sjette om forskellige Privilegier til Gennemførelsen af det nævnte Forehavende. Der fremstilledes heri den Plan: at opføre en med Damp dreven *Rismølle* til Afskalning af Paddy og Nellow, som hidbragtes direkte fra Produktionsstederne ved Firmaets Skibe. Da det herved fremkomne Affald er et fortrinligt Kreaturfoder, gav dette endvidere Anledning til at sætte et *Slagteri* og et *Salteri* af Kød og Flæsk i Forbindelse med Mølle-Anlægget for derved at skabe en større Export af Fedevarer. Da endelig Rishandelen var begrænset til visse Tider af Aaret, og Møllen derfor kun kunde paaregnes at være i Gang det halve Aar, agtedes den overskydende Dampkraft benyttet til *Formaling* af Korn, dog kun naar Konjunkturerne tillod en Afsætning af Mel eller Skibsbrød til Udlandet.

ALFRED P. HANSEN

Planen tiltalte højlig Kancelli-Myndighederne, og under 4. November 1831 udvirkede de en kgl. Bevilling, hvorved der gaves C. J. Hambro & Søn 10 Aars Ene-ret til i Danmark at drive et Dampmøleværk til Afskalning af Ris. Endvidere fik Handelshuset Toldfrihed paa Maskiner og Stenkul, Ret til at tage den raa Ris paa Kreditoplag m. m. m.

Allerede Dagen efter indgik C. J. Hambro & Søn med en ny Ansøgning til Maje-stæten. Denne Gang gjaldt det, »for uopholdelig at kunne lægge Haand paa Vær-
ket«, at faa en passende *Byggeplads*. Man havde i saa Henseende udset sig den

MØLLERNE PAA BODENHOFF'S PLADS 1847

saakaldte *Bodenhoff's Plads* paa Christianshavn, syd for Trangraven. Dette Terrain er egentlig en Landvinding, en Udfyldning af tidligere Vandarealer, ligesom de vest derfor liggende Wilder's, Krøyer's og Grønlandske Handels Pladser. Disse tre blev allerede anlagt i 1735 og følgende Aar af den store Tømrer og Købmand Andreas Bjørn, som derpaa opførte et ret betydeligt Skibsbyggeri, og Pladserne hed derfor ogsaa i forfjorrede Aarhundrede »Bjørnsholm«. Imellem denne og Christianshavns Vold fik i Aarene 1766—1768 Agent Bodenhoff, en af Datidens største Grosserere og Tømmerhandlere, Tilladelse til at opfylde et stort Areal grundet Vand til Dan-nelsen af en Skibsbygnings- og Handels-Oplagsplads, hvortil han støttedes af Staten med Toldfrihed paa det til Bolværkerne anvendte Tømmer. I Aaret 1800 kom den nye Landvinding til at udgøre en Del af Orlogsværftet og overgik saaledes i det kgl. Admiralitets Eje. Da den »forenede de Egenskaber: at være beliggende umiddelbart ved Havnen, at afgive et udstrakt Byggerum og tillige være saaledes situeret, at Op-

førelsen af Dampmaskiner etc. ej kunde være Nabolavet farlig eller besværende«, saa androg C. J. Hambro & Søn nu om at faa den mageskiftet med en tilsvarende Grund paa Gammelholm-Siden.

Ogsaa denne Sag gik i Orden efter Handelshusets Ønske, Pladsen blev det tilskødet den 26. April 1832, og i Løbet af faa Aar rejstes derpaa det store, vidtfor-grenede, ja, for Datidens Forhold ligefrem imponerende Etablissement, som A. N. Hansen havde planlagt — og Landet fik herved sin første Dampmølle.

I dette nye Foretagende, som traadte i Drift 1838, ordnedes nu Forholdet saa-

RISMØLLEN 1898

ledes, at det overdroges til et *Interessentskab*, bestaaende af Joseph Hambro, Sønnen Carl Hambro, A. N. Hansen og Alfred Mansell. Den Førstnævnte blev lodtagen i Forretningen med $\frac{3}{6}$, de 3 øvrige med $\frac{1}{6}$ hver. Kapitalen sattes til ca. 300.000 Mk. Bco.

Foretagendet viste sig strax saa lukrativt, at Kapitalen det første Aar fordøb-ledes. Særlig var Salget af Hvedemel og paa Etablissementets Bageri tilvirket Skibsbrød betydeligt. Efter at en Række Udvidelser og Forbedringer havde fundet Sted, udgjorde derpaa alene den *faste* Kapital-Konto (Pladsen, Bygningerne og Mas-kinerne) noget over 300.000 Mk. Bco.

I 1840 udvandrede Hambro til London for der at grundlægge et stort Bank-hus, og A. N. Hansen fik herved en endnu selvstændigere og i den daglige Drift fuldstændig ledende Stilling i Forretningen paa Bodenhoff's Plads, »De Hambroske Møller«, som den kaldtes. Grunden til, at Hambro saaledes vendte sit Fædreland Ryggen, sagdes at være Misfornøjelse med Danmarks Toldforhold, der efter hans

Mening ikke tillod ham i tilstrækkelig vidt Maal at udfolde sit Handelsgeni. Dette synes dog lidet troligt, da vore Toldforhold i 1840 gennemgaaende var langt mere liberale end de engelske, men selvfølgelig var der paa en Verdensplads som London rigere Løjlighed til Fortjeneste for en stor Pengemand end i det fattige Kjøbenhavn. Medens han overlod sin herværende Bankierforretning til Smidt & le Maire, vedblev han og Sønnen at staa som *sleeping-partners* i De Hambroske Møller. Pr. 31. Decbr. 1840 opgjordes den i disse staaende Kapital til 680.000 Mk. Bco. Denne Kapital reduceredes, ved at kreditere Interessenterne i løbende Regning pr. 1. Janr. 1841 for 380.000 Mk. Bco., til 300.000 Mk. Bco., hvorefter C. J. Hambro & Søn's Andel af den ifølge ny Kontrakt indskudte Driftskapital af nysnævnte 300.000 Mk. Bco. blev 150.000 Mk. Bco., medens A. N. Hansen's og A. Mansell's Andele blev paa hver 75.000 Mk. Bco. Samtidig blev den ovennævnte faste Kapital opgjort til 314.000 Mk. Bco., hvoraf C. J. Hambro & Søn blev staaende som Ejere af de $\frac{2}{3}$ ($\frac{3}{6} + \frac{1}{6}$).

Under A. N. Hansen's faste og kyndige Ledelse gav nu Forretningen de følgende Aar, som overhovedet var økonomiske Opsvingsaar, et stort og stadig voxende Udbytte, hvorved hans Privatformue steg betydeligt. Han kunde derfor i Maj 1847 udbetale C. J. Hambro & Søn 25.000 Mk. Bco. for Afstaaelsen af $\frac{1}{12}$ af Forretningen, og da dette Firma samtidig overtog Mansell's 75.000 Mk. Bco., blev dets Andel i Forretningens Driftskapital herved $\frac{2}{3}$, A. N. Hansen's $\frac{1}{3}$. Ved Aarskiftet 1848—49 kunde dernæst A. N. Hansen udbetale C. J. Hambro & Søn nye 50.000 Mk. Bco., saa at de Tvende herefter ejede Halvdelen eller 150.000 Mk. Bco. hver. Samtidig ansloges Pladsen, Bygninger og Maskiner, der hidtil havde været opført med en uforandret Nominalværdi af 314.000 Mk. Bco., til Halvdelen, og derefter udbetalte A. N. Hansen C. J. Hambro & Søn $\frac{1}{6}$ heraf, hvorefter altsaa ogsaa den faste Kapital var delt ligeligt imellem dem med Halvdelen til hver ($\frac{3}{6} + \frac{3}{6}$).

Endelig udkøbtes C. J. Hambro & Søn helt pr. 1. Januar 1851 for en Sum af 164.000 Mk. Bco., hvorhos A. N. Hansen 11. Februar 1851 fik Skøde paa hele Bodenholts Plads.

A. N. Hansen stod altsaa derefter som Eneejer af det udstrakte og givtige Etablissement, der efter Datidens Forhold maatte synes et helt Kæmpeforetagende. Skønt ikke selv Tekniker forstod han stadig at holde det paa Højde med Tidens tekniske Udvikling, og samtidig vidste han med lige Dygtighed at varetage sine Handels- og Rederianliggende. At hans Fortjeneste maatte blive stor, fulgte alene deraf, at han aftog Varen i raa Tilstand lige fra Produktionsstedet, saaledes Risen oversøiskfra med egne Skibe, og solgte den færdig til Forbrug, saaledes at han paa sin Haand samlede Fragt-, Fabrikations-, Mellemandler- og Afsætnings-Avance.

Myndig og maalbevidst — saaledes var hele A. N. Hansen's Optræden. Det var, som om i ham hin stortskaarne Købmandstype fra forfjorrede Aarhundredes Slutning var genopstanden til nyt Liv. Intet Under, at han ogsaa udadtil vandt Hæder, Anseelse og Indflydelse. Han blev i 1852 Etatsraad, i 1856 Formand for Grosserer-Societetets Komite, deltog 1857 i Privatbankens Stiftelse og bidrog i samme Aars December Maaned væsentlig til, at den store Handelskrisens værste Følger blev lykkeligt afværgede. Vant som han var til at se Alle lystre sig, og alt lykkes for sig, havde han ondt ved at taale andre Meninger ved Siden af sin, og i sine bedste Manddomsaa kunde han være stivnakket indtil Stejlhed og kort for Hovedet indtil Utilgængelighed. Ved hans Deltagelse i det offentlige Liv blev dog dette bedre med Aarene:

HARALD HANSEN

fra hans temperamentsfulde Indre sprudlede der større Varme frem, og hans voldsomme Heftighed omdannedes lidt efter lidt til venlig og virksom Iver for Medmenneskers Vel. Med al sin Særhed var han paa sin Vis hjertevindende, og da han endelig ogsaa forlenedes med Alderens Værdighed, naaede han i sin Stand frem til en Førsterangs-Stilling, som i lige Grad hvilede paa Agtelse og Sympathi.

Indtil sin Død i 1873, som en 75-aarig Mand, deltog han i sin Forretning, men dennes egentlige Ledelse var da, naturligt nok, forlængst gleden over i hans to Sønners Hænder, *Alfreds* og *Haralds*, gennem hele deres Levetid iøvrigt virksomt bistaaet af Forretningens dygtige og sympathetiske Prokurist, Hr. *Emil Müller*.

De to Brødre havde begge ægte Hansen'ske Egenskaber, saasom Stivsind og Karakter-Styrke, men havde iøvrigt ogsaa aandelig delt Faderens Arv imellem sig. *Alfred* var den myndige Storkøbmand i en vis engelsk Dombey-Stil: Firmaets Grund og Virksomhed var hans Verden, *Harald* var med sin Begavelses Frodighed en mere udadvendt Natur, hvis Horizont videde sig helt ud til Samfundets Grænse, og som følte sig levende bevæget af det offentlige Liv. Medens Alfreds Deltagelse i dette indskrænkede sig til, at han gik ind i Grosserer-Societetets Komite, hvoraf han var et fredeligt og faamælt Medlem, blev Harald baade Borgerrepræsentant og Landstingsmand og gjorde i begge disse Stillinger sine Anskuelser gældende med stærkt personligt Eftertryk. Født i 1835 tog han i 1851 Studenter-Examen, Aaret efter Philosophicum, gik derpaa til Udlandet for at uddanne sig i Købmandsskab og optoges derefter, fuldt rustet med merkantil Viden, i Faderens Forretning 1859. Endnu inden dennes Død i 1873 var han bleven Medlem af Borgerrepræsentationen, hvor han fungerede fra 1870 til 1885, 1883 Medlem af Havneraadet, 1879 indvalgte han i Landstinget, ønskede vel ikke Genvalg ved sin Valgperiodes Udløb (1882), men lod sig dog i 1886 paany bevæge til at repræsentere Kjøbenhavns Handel i vort Overhus. Heri tørnede han imidlertid under Behandlingen af Frihavns-Loven mod gamle (politiske) Venner og Meningsfæller, fik sit Parti imod sig og traadte derfor ud af Tinget 1891. Alle maatte da erkende, at han havde kæmpet drabeligt og med megen Bravour mod Overmagten, og skønt han gik fra Kampen som en slagen Mand, saa naaede han dog at opleve, at Udviklingen sidenhen, i alt væsentligt, gav ham Ret i hans Syn paa Sagen. — Efter Broderens Død i 1893 indvalgte han Marts 1894 i Grosserer-Societetets Komite, og skønt yngste Medlem designeredes han i 1897 til Tietgens Efterfølger ved Valget af den fungerende Formand, hvilken Ære han imidlertid afslog. I alle disse forskellige offentlige Hverv kom hans rige Kundskabsfylde og store Slagfærdighed ham glimrende til Gode, og skønt hans dialektiske Hang til at stille ethvert Spørgsmaal paa Spidsen og en vis Voldsomhed i Udtryksmaade ofte ærgrede hans Modstandere lumsk, maatte de dog altid

EMIL MÜLLER

bøje sig i Agtelse for det Mandige, Aabne og Ridderlige i hele hans Færd og Kamp. Da han døde, følte det da ogsaa stærkt, at vort Samfund i ham havde mistet en udmærket og original Personlighed.

Haralds udmærkede Evner kom naturligvis *Forretningen* i høj Grad til Gode. Under hans og Alfreds Ledelse gik saaledes, efter at Slagteriet i 1870 var blevet omordnet, Firmaet i Spidsen for den Englands-Export af røget, letsaltet Sideflæsk (*bacon*), som henimod en Snes Aar efter skulde tage et saa vældigt Opsving, at den jo endog nu, sammen med (Udførslen af) »det gode danske Smør«, er bleven den ene af de to vældige Piller i Landets økonomiske Fundament. A. N. Hansen & Co.

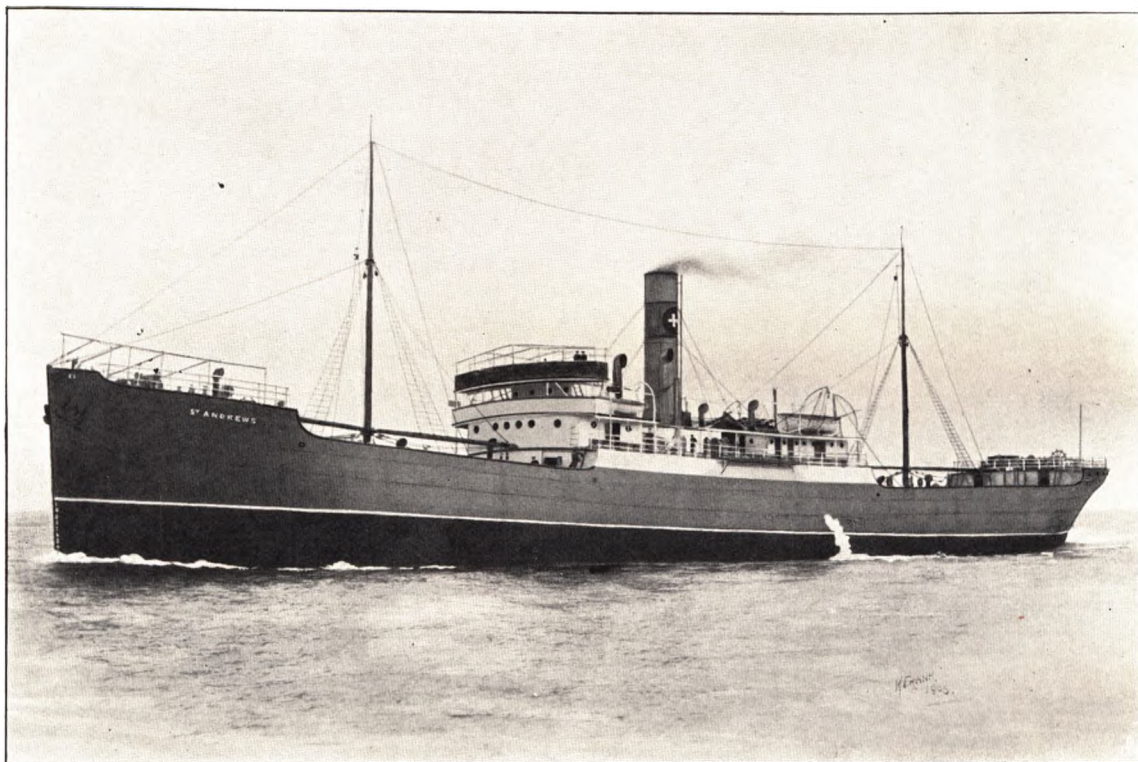
BARKSKIBET »SLEIPNER«

begyndte oprindeligt med Produktionen af Tøndeflæsk, men efter som Dampskibene mere og mere afløste Sejlskibene, og man samtidig kom ind paa at proviantere med ferske Varer ved Siden af de salte, reduceredes efterhaanden Udførslen af denne Vare til en enkelt større aarlig Post til den britiske Marine. Firmaet søgte derfor efter 1870 at bringe Landmændene ind paa Produktionen af Sengsvin, til hvis Slagtning og Saltning Firmaet allerede den Gang havde fundet en fortræffelig Methode, som ned igennem Tiderne har staaet sin Prøve. Indarbejdelsen af dansk Bacon i England var intet mindre end et genialt Greb, hvad der da ogsaa noksom viste sig, da Tysklands Marked for levende (Fede-) Svin i 1887 pludselig lukkedes for os, og nu kun Storbritannien stod os aaben som Afsætningskilde. Til Skade for den omhyggelige Sortering af Produktet myldrede der nu Andelsslagterier frem i Konkurrence med de private Slagterier, — da imidlertid Begivenhederne ikke alene havde bragt

det danske, men ogsaa det sydsvenske Landbrug ind paa Avlen af Sengsvin, anlagde Firmaet et Søster-Slagteri til sit kjøbenhavnske i *Helsingborg* (1888).

1885 nedbrændte den gamle Rismølle, men genopstod, som en Fugl Phønix af Flammerne, i nybygget og moderniseret Stand. Da derimod Melmøllen i 1890 ligeledes gik op i Luer, benyttede man Lejligheden til dermed at nedlægge denne Gren af Virksomheden som formentlig mindre rentabel. Det har overhovedet været Firmaets Styrke ned igennem Tiderne lige fra Hambro's Dage ikke at hage sig fast i denne eller hin Forretning, fordi man nu en Gang var kommen ind derpaa —

DAMPSKIBET »ST. ANDREWS«

Hansen'erne har ikke følt sig som Møllere eller Slagtere eller i det hele taget som Professionalister af nogensomhelst Slags, men *som Forretningsmænd*: de havde intet andet Felt, der særlig var deres, uden hvad der i det givne Øjeblik viste sig at have Konjunkturerne for sig, saa der kunde tjenes Penge derpaa. Derfor kom man da ogsaa i 1890 ind paa at drive den *Dampskibs-Forretning*, som nu er Firmaets Hovedvirksomhed, — oprindeligt, fordi man simpelthen regnede ud, at det med de daværende Fragter og Godtkøb paa Dampskibe kunde *betale sig* at tage sin Ris hjem fra Ostindien i eget Lastrum. Og derfor besluttede Harald Hansen sig, efter Broderens Død i 1893, til, som Følge af de forandrede Forhold paa det nordevropæiske Rismarked at sælge Rismøllen i 1901 — efter forøvrigt allerede i 1898 at have gjort et Forsøg med at lade nye, yngre og selvstændige Kræfter tage fat ved Afhændelsen af Møllen til et Aktieselskab. Inden dette fik traadt i Virksomhed, lod imidlertid Harald Hansen den Gang Salget gaa tilbage, og Forsøget paa under en anden Ægide end Firma-

ALLAN HANSEN

ets at fortsætte gamle A. N. Hansens Værk var dermed opgivet. Derimod blev allerede i 1898 Bodenhoff's Plads definitivt afhændet.

Da den gamle christianshavnske Storkøbmands-Vælde bogstavelig talt var sunken i Grus — et helt nyt, saare moderne Kvarter har nu rejst sig derude —, var ved et besynderligt Skæbnens Træf ogsaa Harald Hansens Dage talte. Han døde ret pludselig 10. December 1902.

ANDREAS N. HANSEN

Men det gamle Firma døde saa lidt med ham, som dets *virkelige* Vælde forsvandt med dets sporløse Udgang af Christianshavns økonomiske Saga. Hvad der, som ovenfor berørt, mere lejlighedsvis blev begyndt i 1890, den Gang snarest blot som et nyt Led i den da saa vidtforgrene Virksomhed af nærmest industriel Natur, nemlig *Dampskibs-Forretningen* havde allerede ved Harald Hansens Død udviklet sig til et selvstændigt Virkefelt, hvorpaa Firmaets Kraft mere og mere samlede sig. Og under Harald Hansens to Sønner, *Andreas N.* og *Allan Hansen*, som nu er Indehavere af Firmaet, har dets Virksomhed faact Verdens-Horizont: saa langt er man kommen fra Begrænsningen til hin gamle Bydel paa den kommercielle Vrangside af Københavns Toldhavn, at A. N. Hansen & Co.s Dampbaade nu gaar i Langvejsfart til de fjerneste Verdensdele, paa Klodens anden Side — og omend naturligvis i saa meget beskednere Format, som dansk Enkeltmandsdrift altid maa holde end Selskabsdrift i et Stormagts-Land, kan det gamle Firma med H. A. P. A. G. sige:

»Mein Feld ist die Welt.«

J. L. BINDER & CO. ULDVARE- OG TÆPPEFABRIK

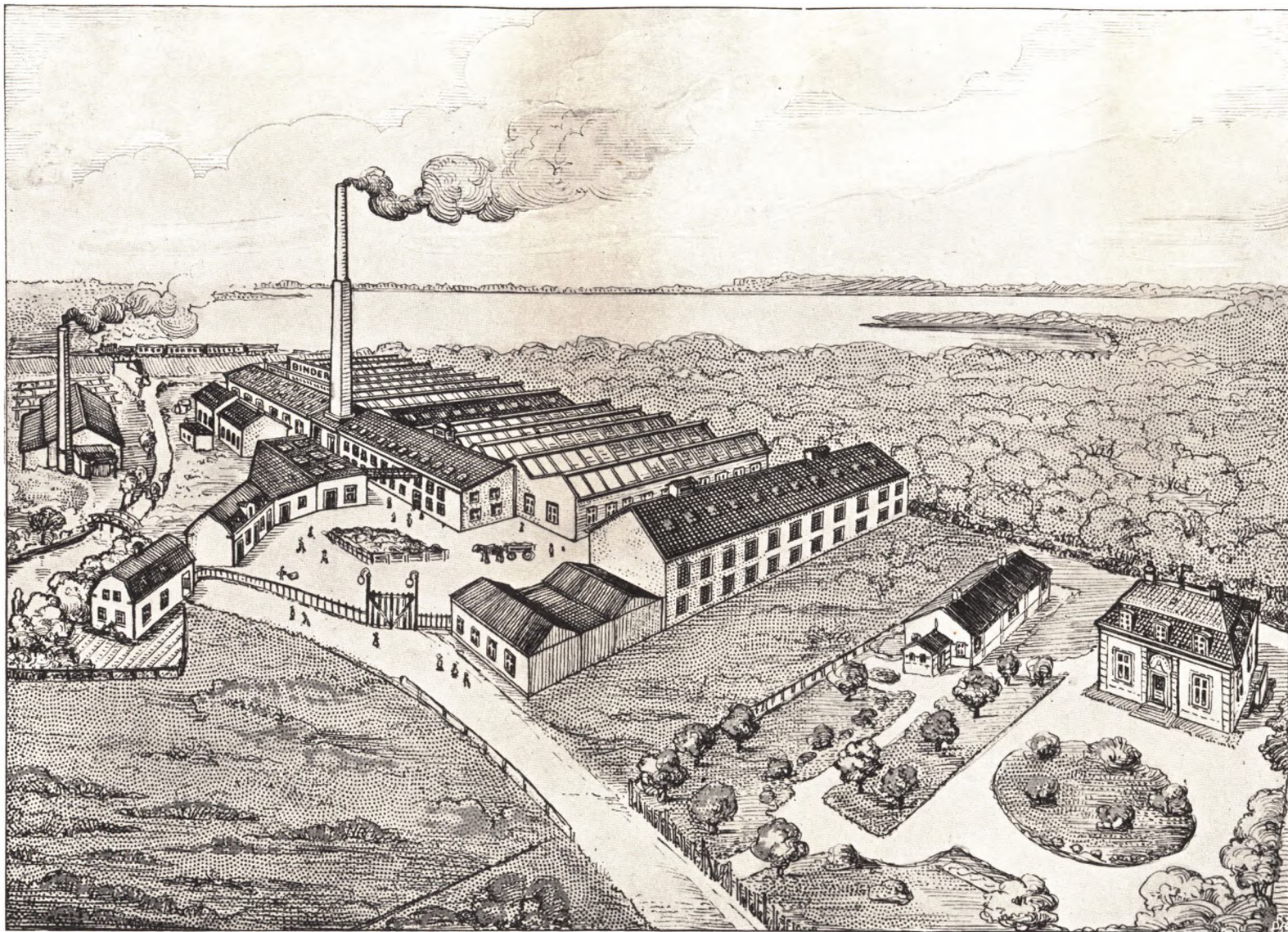

MELLEM Hørsholm og Lyngby, Caroline Mathildes sagnrige Slotsby og »Kongens«, Klopstocks og Christian Winthers Lyngby, ligger hele J. L. Binders Liv. I Hørsholm fødtes han som fattigt Barn, i Lyngby døde han som en velstaaende og anset 72aarig Gubbe. Men iøvrigt gik hans Livsførelse saa langt fra i nogen lige Linje fra den ene til den anden af disse to hinanden nærliggende Skovdyller, at den tvertimod slog en stor Bugt det halve Europa rundt. Før Binder slog Rod og satte eget Bo ved Bredden af den skønne Lyngby Sø, havde han været »farende Svend« og i Andenmands Tjeneste indtil op imod de Halvhundrede Aar.

J. L. Binder kom til Verden i 1835 og blev som Dreng sat i Lære hos sin »rige« Slægtning C. Nybølle, der var Tøjfabrikør, som det den Gang hed, ∴ ejede en saakaldet *Tøjfabrik* (nuværende Nr. 36 i Bredgade).

I hine Aar laa Uldvarefabrikationen helt anderledes her i Landet end nuomstunder. Valkning af uldne Tøjer var saaledes en selvstændig Industri, og Landet var fuldt af »Sfampe- og Valkeværker«. I Modsætning hertil dannede »Tøjmagerne« et særligt Laug (Fabriks-Laug) — med Laugsartikler fra 1741 —, hvis Hovedvirksomhed var at væve den lange, glatte eller kun uregelmæssige krusede Uld, som i Stedet for at kartes forarbejdedes til Spinding ved at trækkes igennem opvarmede Staaltænder. Det heraf vævede Tøj blev netop *ikke* valket og var betydeligt tyndere og lettere end de valkede Uldvarer, hvis Forfærdigelse tilkom de saakaldte »Dugmagere« (Tuchmacher). Ganske naturligt gik efterhaanden »Tøjmageri« og Klædefabrikation sammen og udi Et, men oprindeligt tilvirkede Tøjmagerne ikke egentlig Klæde, men saadanne uldne Stoffer som Vadmél, Flonel, Multum osv.

Det var i denne Profession, Binder altsaa blev oplært, blev Svend paa Lauget — og gik saa med sit Svendebrev efter Datidens Skik »paa Vandring« i det Fremmede. Hele Tyskland gik han rundt paa sin Fod, tog Arbejde saa et Sted, saa et andet, lærte baade nye Mennesker og Arbejdsmaader at kende — og kom saa hjem som dygtig og kyndig Fagmand. Intet Under, han straks igen fik Ansættelse paa Nybølles Fabrik, det var nu blevet nye Tider, Maskinvæsenet havde faaet en uanet Udvikling, og det gjaldt i høj Grad om at »følge med«. I 70erne blev der utvivlsomt ogsaa fortjent store Penge herhjemme i dette Fag, og under den raske Fremgang avancerede Binder, som mer og mer voksede sig sammen med Bredgade-Fa-

PERSPEKTIV AF FABRIKEN

briken, efterhaanden op til »Mester« og Fabrikbestyrer: paa hans Skuldre hvilede tilsidst næsten helt og holdent den store Forretnings tekniske Ledelse.

Binder var imidlertid bleven en 48aarig Mand og havde vel tænkt sig at skulle ende sine Dage paa den Post, han røgtede saa vel. En heldig Skæbne vilde det imidlertid anderledes: han blev en skønne Dag funden for »gammel i Gaarde«, og da hans Selvfølelse derved efter *hans* Mening blev traadt for nær, brød han resolut af — og valgte sin egen Vej.

I 1883 tog han til Lyngby, lejede lidt Dampkraft for nogle Aar hos Pritzel, fik

FABRIKSEKSPEDITIONEN

opstillet et Par Væve — og begyndte saa ganske smaat paa egen Regning. Og det viste sig hurtigt, han ikke var groet fast paa sit gamle Sted, men først ret kunde udfolde sine Evners Frødhed, da han blev omplantet i egen Jordbund. Hvad han havde grundlagt trivedes mellem hans Hænder, 1891 kunde han paa en Husmandslod nede ved Lyngby Sø, Øst for Jærnbanedæmningen, bygge sig en lille selvstændig Fabrik, sit Speciale havde han hurtig uddannet: Uldtæpper, Svanebay, Flonel — det var Kram, *han* som ingen anden forstod sig paa at lave! Og nu kom der Fart i Tingene, Aar for Aar blev Omsætningen større og større.

Imidlertid voksede Sønnen, Georg, op. Han er født 1873, kom i Lære paa Faderens Fabrik 1888, og efter endt Soldatertjeneste i 1892 rejste han til Udlandet for som Faderen i hans Tid at erhverve sig en grundig Faguddannelse ved selv at tage praktisk fat ved Spol og Væv. Og kuriøst nok, nu gentog Faderens Liv sig i Sønnens, om end selvfølgelig i helt andre Former: Georg Binder drog den samme Vej

som sin Fader fordem, dog nu naturligvis pr. Jærnbane, besøgte de samme Fabrik-egne og traf adskillige Steder de Mænd, med hvem J. L. Binder som farende Svend havde »delt Bord og Seng«, den Gang Sønnerne af Fyrrernes Haandværkere, men nu Fabrikanter som J. L. Binder selv! Og som den gamle Binder havde »verkehr't« med *sine* Jævnaaldrende i hine gamle, gemytlige Dage, hvor Fatter og Mutter, første og anden Svend delte deres Maaltider sammen i Hjemmet, saaledes knyttede nu unge Binder venskabelige Forbindelser med Sønnerne af Faderens gamle Kammerater.

I Slutningen af 1895 blev J. L. Binder syg, og Georg blev pludselig kaldt hjem.

EN AF VÆVESALENE

Nu var det *hans* Tur udenlandsfra at hjembringe ny Kundskab og ny Vovemod, med fast og dristig Haand greb han Styret, fik hurtigt indført nye Maskiner og i det hele forbedret Driften efter Nutidens Fordringer: baade i 1897 og i 1900 gennemførtes der store Udvidelser, nye Bygninger føjedes til de gamle og nede paa Engen voksede der saaledes efterhaanden op et helt sammenhængende Fabrik-Kompleks i moderne Stil.

Det er først og fremmest *Uldtæpper*, der er Lyngby-Fabrikens Hovedproduktions-Genstand — Uldtæpper i Ordets videste Forstand: lige fra Hestedækkener og op til Rejseplaider. Efter at Ulden er kartet, spindes den, væves, til Dels i Jacquard-Mønstre for Borter og Bræmmers Vedkommende, farves, vaskes, krympes osv. — alt paa de nyeste Maskiner. Interessant er det særligt at se, hvor blød og »dyb« Farvetonen kan »staa« i sligt et Uldtæppe, som lækkert og indbydende skal pynte en Seng og smyge sig tæt og varmt, paa en Gang let og lunt om Menneskelegemet.

Intet Under, at ej alene Forsynerne af »de tusind Hjem«, men ogsaa Hoteller og Skibe, alle Slags offentlige Anstalter, saasom Hospitaler og Sygehuse osv. osv. er Storkunder hos Binder. — Forøvrigt tilvirker Fabriken ogsaa Portierestoffer, Flonel, Svanebay, Vadmél osv. og hari de seneste Aar optaget Klædefabrikaterne i betydeligt Omfang.

I 1902 trak J. L. Binder sig ud af Forretningen, som derpaa overtoges af Sønnen i Forening med Etatsraad Hauowitz, — derfra Firmanavnet J. L. Binder & Co. Kompagniskabet varede dog kun henimod 3 Aar, saa blev Georg Binder Enemand

KONTOR OG BEBOELESBYGNING

paa Skansen, og under hans Ledelse er endelig den sidste Udvidelse foretaget ifjor. Fabriken beskæftiger nu ialt ca. 100 Mennesker.

Paa den store skovomgivne Enggrund mellem Jærnbandedæmningen ved Lyngby Sø og Landevejen, som gaar forbi Sorgenfri Park, frembyder Anlægget med sine høje Skorstene, de mange Shed-Tage, Villaen og Kontorbygningen bagved et overordentlig malerisk Skue. I Haven op imod Kongevejen staar endnu Christian Winthers bekendte Lysthus, det samme, hvori han efter Sagnet digtede: »Flyv Fugl, flyv over Furesøens Vover«. Digterne tager det nu engang ikke saa nøje med Topografien — og ganske vist kan ej heller Lyngby Søen i Romantik tage det op med Skovsøen nordpaa, selv om ogsaa Klopstock for meget over halvandet Aarhundrede siden løb paa Skøjter der om Vinteren, mens Tankerne fløj mod Syd til hans elskede Meta.

Men til Gengæld rører der sig ved Lyngby Søs Bredder et nyt moderne Liv — paa den søndre Side ligger Stationen for Poulsens traadløse Telegraf, mod Øst J. L. Binder & Co.s statelige Fabrikskompleks, rigtig et smukt og ægte Stykke dansk Erhvervsliv i dettes mest tiltalende Skikkelse! Og Livet, Arbejdets Liv, har altid sin egen Skønhed!

FØR OMBYGNINGEN

EFTER OMBYGNINGEN

HJØRNET AF FREDERIKSBORGGADE OG NØRREVOLD

CARL HOLTEN

HERREKONFEKTION

CARL HOLTEN hører til de lykkelige Naturer, hos hvem Begavelsen allerede fra Barnsben er gaaet i en bestemt, udpræget Retning: allerede som Dreng var han fuldt paa det rene med, at han vilde være *Købmand* og intetsomhelst andet.

I den Holtenske Slægt var man imidlertid Embedsmænd eller Officerer, — anden Livsstilling fandt man simpelthen utænkelig for en Holten. Saavel Onkler og Tanter som Forældrene fandt det netop derfor ganske pudsigt, at den lille Knægt altid vilde handle og »sjakre«, ja endog i 14 Aars Alderen ligefrem drev det til at etablere en lille »Familie-Geschäft« i Kolonialvarer, Tændstikker o. s. v. — det vil sige, han købte forskellige Husholdningsartikler ind i større Partier, lagrede dem paa et Kvistværelse og solgte dem saa »en detail« til sine mange Slægtninge. Man morede sig derover og saa iøvrigt ikke andet deri end en barnlig Tidsfordriv, ligesom naar andre Drengene samler paa Frimærker.

Hvor bestyrtet blev man derfor ikke, da Carl for Alvor vilde »gaa til Handelen«, ja endog ansaa det som sit højeste Ønske at komme ud i Lære hos en Provinskøbmand. At en Holten skulde staa bag en Disk, var til Begyndelsen Familien en ret ufatteligt Tanke. Men endelig langt om længe bøjede man sig modstræbende og hovedrystende, og efter Konfirmationen blev han da anbragt hos H. F. C. Schacke og kom dermed ind i Kornbranchen. Med Iver og Interesse gik han op i denne sin Gerning, den Gang lidet anende, at det slet ikke skulde være i Korn, men som Manufakturist, at han en Gang skulde gøre sin Lykke.

I 1872 købte hans Onkel, Fabrikant Carl Albeck, i Forening med Grosserer Wm. Salomonsen *Brede Klædefabrik*, og Holten blev saa Forretningens Bogholder. Saa fornøjet var man med ham i denne Stilling, at han endog modtog et Tilbud om at blive for bestandig fast knyttet til Fabriken paa højst fordelagtige Vilkaar — ad en Omvej vilde Carl Holten saaledes alligevel være havnet som en Slags Embedsmand med fast Kontortid og fast Gage; men Holtens Hu stod helt modsat til en ubunden og selvstændig Tilværelse: Bogholderpladsen betragtede han blot som

en Mellemstation paa sit Livs Vej, og en skønne Dag fløj han da ogsaa af Reden — efter flere Aars Stillesiddende ved Pulten, — han vilde ud omkring og selv gøre Forretninger.

Saa meldte han sig hos Firmaet A. Seligmann & Co. og tilbød sin Tjeneste som Handelsrejsende i Skomagerartikler. Tilbudet satte Seligmann lidt i Forlegenhed: den unge Mand med det ansete Slægtnavn forekom ham lidt for »fin« til Probenreuter-Professionen, men Holten forstod at tale saa vel for sig, at Seligmann fattede Tillid til hans Væsen — og det viste sig da ogsaa hurtigt, at Holten netop havde det rette

STOF-LAGERET

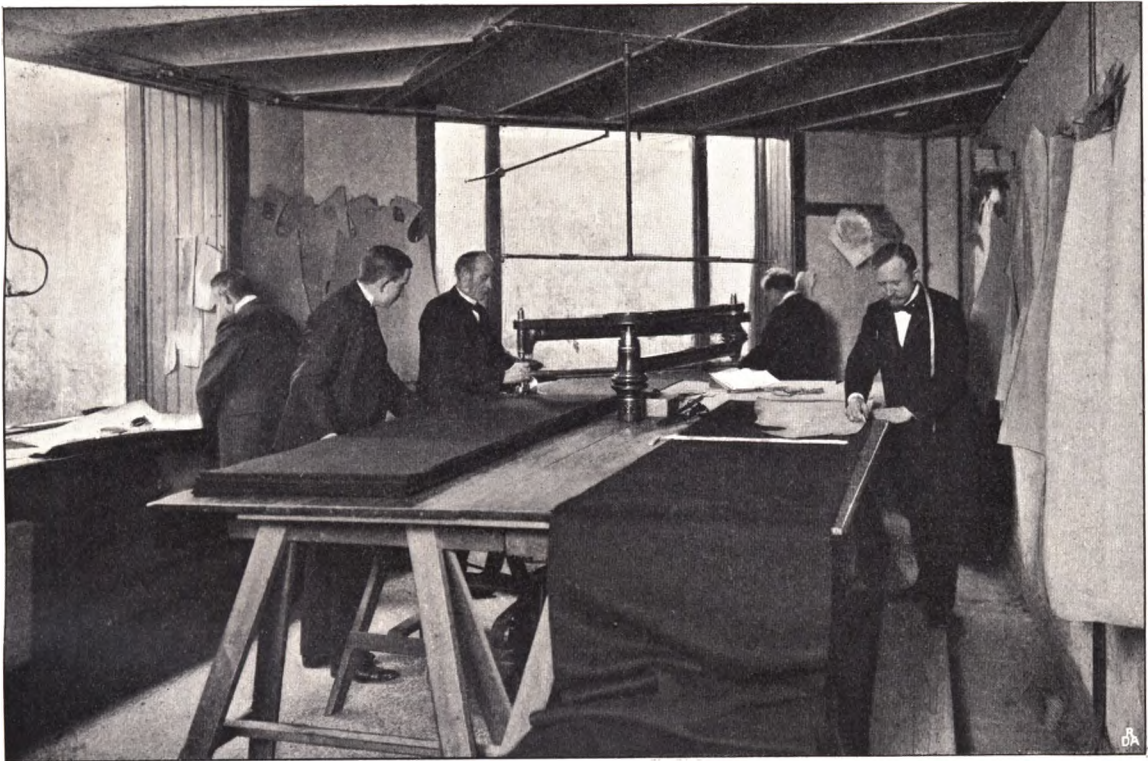
Købmandssnille. Et halvt Aar rejste han paa denne Vis i Skomagerartikler og lærte Provinsen grundig at kende.

Saa havde han vundet Mod til at vove sig frem paa egen Haand — den 3. April 1877 løste han Borgerbrev som Grosserer og begyndte derpaa sammen med F. Zachariae en Forretning i Herrekonfektion.

Selve dette Fag var den Gang lige i sin Vorden herhjemme — ialt beskæftigede kun 3 Firmaer sig dermed. Skulde man for en Menneskealder siden have nye Klæder paa Kroppen, gik man til sin Skræder og lod ham efter Maal tilskære og sy En en Dragt. Der gik vel nok »Frasagn« om, at man i London og andre store udenlandske Stæder kunde gaa ind fra Gaden og købe sig en fix og færdig Habit, ja det hed sig endogsaa, at i Hamborg, som den Gang var en Fristad, kunde man købe sig en Klædning saa billigt, at Forskellen mellem Hamborger Indkøbsprisen og

den københavnske Skræders Salgspris betalte Rejsen. Men endnu havde man dyb Mistillid til alt andet end den gode gamle Maner.

Holten saa strax, at blev Sagen greben rigtig an, fra den »rigtige Ende«, om man saa tør sige, skulde denne Mistillid nok i det lange Løb slaa over i sin komplette Modsætning. Den »rigtige Ende« var Almuen, den store jævne Befolkning — endnu længe vilde det blive »fint« at gaa til sin Skræder og lade ham under mange Forberedelser, Studier og »Prøver« udzire Ens Skabelon. Men for Manden med den lille Portemonnaie, for hvem det just ikke gjaldt om at faa en Dragt, »der sad, som den

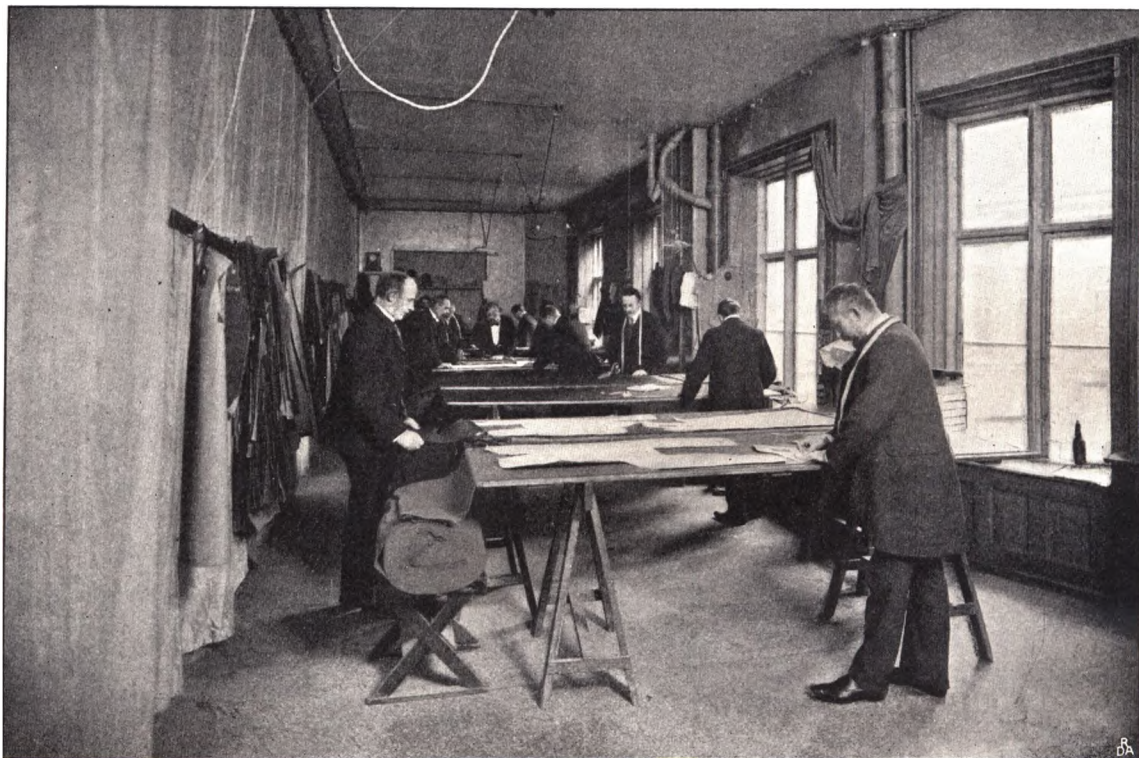

TILSKÆRERMASKINEN

var støbt« og var ulastelig i en Modejunkers Øjne, men for hvem det allervigtigste var at faa en Dragt til en *billig Penge* — og saa at kunne faa den *strax*, lige til at tage paa, naar han endelig havde skrabet den nødvendige Sum sammen, — for *ham* vilde det hurtig blive en naturlig Ting at købe sig et Sæt færdigsyede Klæder eller en Vinterfrakke, som i en Haandevending kunde passes i Stand til ham, saa at han kunde tage den paa med det samme.

Hertil skulde der altsaa skabes et stort Udvalg af, om vi saa maa sige: Modeldragter, »Typer«, ved hvis Fremstilling den individuelle Tilpasning ikke i første Række var magtpaaliggende, men hvor det gjaldt om at skabe Grundlag for en billig Masseproduktion. Nu træffer det sig jo nemlig ogsaa saaledes, at Skræderi er en Saisonforretning — om Foraaret, naar det begynder at blive varmt, »til Pinse« eller om Efteraaret, naar det begynder at blive koldt, saa vil Folk med ét have nye

Klæder og tilfredsstilles i en Fart. Saa er alle Skrædersvende travlt beskæftigede Dag og Nat, Synaal og Sax faar saa at sige aldrig Lov at hvile. Men saa til Gengæld i »den døde Tid«, i Vintermaanederne December—Marts og i Højsommeren, ligger Hundreder og atter Hundreder af flinke Hænder ledige — eller *laa* ledige for en Menneskealder siden. Thi saa var det netop, at Herrekonfektionen med Mænd i Spidsen som Carl Holten traadte til og gav disse Mængder af Mennesker lønnende Beskæftigelse imellem Saisonerne. Derved fik Konfektionærene i hvert Fald til en Begyndelse rigelig Arbejdskraft til en nogenlunde rimelig Pris — Skræderne og

TILSKÆRERIET

Skræderskerne god Fortjeneste hele Aaret rundt. Og saaledes blev den billige Masseproduktion paa naturlig Vis mulig.

Naar der er Raison i en Ting, skal den nok slaa an. Det viste sig da ogsaa her: først begyndte man ude paa Landet at faa Øjnene op for, hvor billig og bekvem den ny Maade at forsyne sig med Klæder paa var for Folk, der kun af og til kunde komme til Købstaden. Dernæst blev den arbejdende Befolkning inde i Byerne Herrekonfektionens Kunder — og lidt efter lidt er ogsaa den »finere Portion«, ligesom i Udlandet, kommen godt med. Da Holten foretog sine første Rejser — til en Begyndelse rejste han nemlig selv for sin Forretning, saa vidste han, det blev ordentligt gjort — saa havde han blandt sine Forbindelser kun én eneste Kunde, nemlig en Købmand i Ebeltoft, han gik »op til«, Resten boede alle »under Jorden«. Men fra Hosekræmmerboden i Kælderen er nu i Tidens Løb Herrekonfektionsforretningen

stegen helt op i Stueetagen og »ser sig ud« derfra gennem store straalende Spejlglas-Vinduer — en højst betegnende »Niveau«-Hævning!

For Leverandøren, som skal skaffe Detail-Udsalgene alle disse moderne og »mondæne« Dragter og Paletot'er, som paa én Gang skal være saa billige og saa elegante, er det nu heller ikke altid saa lige til. Det egentlige »Købmandsskab« bestaar i at »disponere« rigtigt — og er der noget Forretningsfelt, hvor denne Kunst udkræves rundelig, saa er det Herrekonfektionens. Her gælder det nemlig om intet mindre end med fuldkommen Sikkerhed at disponere et helt Aar *forud* — i Oktober-November

PRIVATKONTORET

maa Konfektionæren være fuldkommen klar over den følgende Vinter-Saisons Forbrug og hverken gribe fejl med Hensyn til dets Størrelse, Art eller Retning! Men ikke nok hermed: til den ene Side skal der købes kontant, for at der kan blive købt tilstrækkelig billigt, til den anden Side maa der her i Landet sælges (til Mellemhandlerne) paa lang Kredit. Ogsaa i dette Forhold gælder det da om: »at disponere rigtigt« — over Stofkvaliteter og Modevexlinger ved Indkøbet, over Kreditværdighed og Betalingssevne ved Afhændelsen.

Men i alt dette har Holten altid tumlet sig som en Fisk i Vandet. Han er aldrig gladere, end naar han med sin Cheque-Bog i Lommen gaar paa Indkøbs-Tourné til Udlandet. Dog ogsaa i det daglige passer han stadig paa og følger stadig med. Thi i Herrekonfektionens drejer det sig om — ej alene, som Franskmanden

siger: at faa de to Ender til at passe sammen, men rent bogstavelig at faa hele Mængder af »smaa Ender« til at passe saaledes sammen, at der kommer et frugtbart Kredsløb ud af det hele.

*

*

*

I 3½ Aar var Holten i Kompagni med F. Zachariae, saa skiltes de to ad og dannede hver sin Forretning. Holten begyndte i Christen Bernikowstræde under yderst beskedne Forhold — hele hans Husleje var 500 Kr. aarlig! Dog her kom hurtig en saadan Grøde i hans Virksomhed, at han et halvt Aar efter maatte flytte til langt større Lokaler i Ny Østergade 7. Efter 1½ Aars Forløb blev det ham ogsaa her for trangt, en Tid lang boede han derefter paa Købmagergade 52 og 50, hvor Forretningen stadig udvidedes og udvidedes, indtil ogsaa her Rumforholdene blev for knebne. Han fandt da Ly i Magasin du Nords store Bygning, — Huslejesummen var nu imens stegen til 12,000 Kr. aarlig. Saa bestemte han sig da til at bygge selv, erhvervede de 3 Ejendomme, der dannede Hjørnet af Nørrevoldgade og gamle Frederiksborggade, og her har da rejst sig det smukke, store Hus i Byens Hjerter, som alle kender. Saa flyttede han herind i November 1897.

Fra den omhyggelig tørbyggede Kælder og op gennem de to overliggende Etagers strækker Forretningens Lokaler sig her i Fløjen ud til Nørrevoldgade — vældige, dybe og lange Rum, som oftest overfyldt enten af Stoffer eller af færdigsyede Klædninger og Frakker, alt eftersom Saisonerne skifter. Et enkelt Tal vil iøvrigt være nok til at illustrere Forretningens Størrelse: Carl Holten beskæftiger alt i alt henimod 400 Arbejdere i Aarets Løb — hans Omkostninger paa den Konto alene er ca. 300,000 Kr. aarlig. Men fra hans Magasin udgaar der da ogsaa nye Klædninger i Mængde- og Massevis rundt om til samtlige Landets Byer, for ikke at tale om, at mange Herreekviperings-Forretninger i Kjøbenhavn forsynes herfra. Og Konkurrencen, ej alene udenlandsfra, men lige saa fuldt i Indlandet, er dog i Tidens Løb bleven ligefrem kolossal: da Carl Holten begyndte, var der 4 Firmaer i Branchen herhjemme, nu er der over 30!

*

*

*

Carl Holten er Formand for »Foreningen af kjøbenhavnske Fabrikanter af Herreklæder« og sidder i Bestyrelsen for det kommunale Arbejdsanvisnings-Kontor, Manufaktur-Grossisternes Akkord- & Konkursforening m. m. m. I April 1906 blev han hædret med Etatsraad-Titlen.

Men hvad der først og sidst er hans Stolthed, er dette: var han gaaet sin Families sædvanlige Vej »til Ros og Magt«, kunde han maaske nu, om alt havde føjet sig ligesaa godt for ham som nu, have redet som høj Officer foran sin Stab — nu staar han ogsaa i Spidsen for et Regiment, men ikke et Regiment af Soldater, som Staten klæder og føder, men et Regiment af Arbejdere og Arbejdersker, som *hans* Dygtighed og Snille giver Livets daglige Ophold.

O. V. MÜLLER & CO.'S DAMPVÆVERI

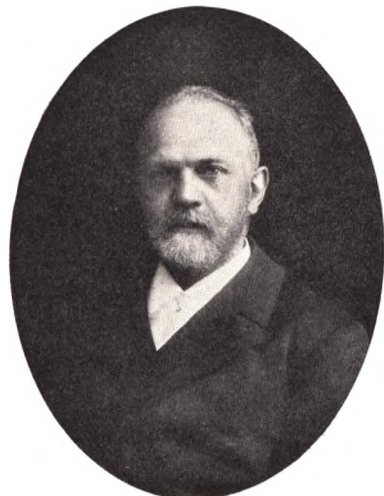
DET er i Aar, 1906, lige tre Kvart Aarhundrede siden, at O. V. Müllers Fader, A. W. Müller, begyndte paa Tilvirkningen af Bomulds- og Linnedvarer. Det var i de gode, gamle Tider, da slig Tilvirkning naturligvis foregik paa Haandvæv, oftest i Hjemmene, men A. W. Müller drev det i større Stil og paa systematisk Vis, saa det blev til en hel lille Fabrikationsvirksomhed, — ja efter Forholdene i de Dage var den nu slet ikke saa lille endda, i hvert Fald fattede Landets Konge Interesse for den og skaffede Müller billig Leje-Grund til dens Drift ude i Jægersborg Dyrehave. Imellem Raavad og Stampen fik han paa Christian VIII's Befaling anvist et passende Areal af Skoven til at indrette sig et Bomuldsvæveri paa — og kongeligt Løfte om i sin Tid at maatte købe Jorden. Kong Christian var en Ven af al industriel Foretagsomhed og var nu nysgerrig efter at se, hvad Müller kunde faa ud af det.

Og Müller fik da ogsaa bygget en efter Datidens Krav velindrettet og saapasselig stor Fabrik derude, »Godthaab« ved Navn, med tilhørende Boliger for Væverne, anlagde sig tilmed en smuk og sjælden Have og indrettede sig saaledes overhovedet paa, at alt her kunde »have sit Forblivende«. Men da saa Kong Christian døde i 1848 strax efter Bevillingens Givelse, og den fri Forfatning fulgte snart efter, var dermed bogstavelig talt »Grunden« under det ny Foretagende dragen bort under dets Fødder eller i hvert Fald bleven *vaklende*, — det enevældige Kongeord fra Drottens Mund gjaldt nu til Wandsbeck, og Müller følte sig stadig trykket af ikke at kunne optage Prioriteter i sin Ejendom, da naturligvis Ingen vilde give Laan i Bygninger, der laa paa en blot arvefæstet Grund. Men han tabte dog ikke Modet, saa længe det gik, saa gik det.

Og det gik da ogsaa saa nogenlunde, indtil op i Halvtredserne Dampen meldte sig som Haandkraftens Arvtager og Fordriver, — for Maskinerne og den moderne Masseproduktion maatte da den oldtidsgamle Haandvæv, trods alle ældre Folks Kulsviertro til dens Arbejdes »Soliditet«, selvfølgelig vige Pladsen. Men imidlertid var der ogsaa i Müllers Bedrift voxet et nyt Slægtled op, som passede til og kunde »følge med« den nye Tid.

A. W. Müller havde nemlig en stor Børneflokk, hvoraf to Sønner gik over i Virksomheden. Den ældste, O. V. Müller, var allerede i 1864 bleven anbragt i Lære hos Manufakturhandler Chr. Boas i Stubbekjøbing og havde derved erhvervet sig god Varekundskab. Ret naturligt havde han »Væver-Blodet« i sig, og da han derfor havde arbejdet nogle faa Aar i sin Faders Fabriksvirksomhed, tog han i Foraaret

O. V. MÜLLER

1871 ned til Tyskland og satte sig der grundig ind i alt til Dampvæveriet hørende, baade Maskinteknikken og selve Vævearbejdet. Det var ikke som saa mangen moderne »Junior« et flygtigt Feriebesøg hos en af Faderens udenlandske Forbindelser, — nej, O. V. Müller gennemgik en rigtig Væveskole og arbejdede selv aarevis med i forskellige Væverier og Maskinfabriker dernede. Da han kaldtes tilbage til Danmark ved sin Faders Død i 1873, kendte han derfor ogsaa sit Fag til Bunden. Intet Under da, at hans tilforladelige Dygtighed ogsaa hurtigt vandt den fornødne *pekuniære* Bistand til at gennemføre den Plan, han bragte med sig hjem udenlandsfra som Frugt af sine Erfaringer og Overvejelser.

Denne Plan gik ud paa at anlægge et moderne Maskinvæveri, men begynde med al Forsigtighed, saa at Omkostningerne holdtes saa langt nede som muligt.

Heldet begunstigede hans Forehavende: paa en Parcel af den lange Række Grunde sønden for Vesterbrogade, som efter Kjøbenhavns store Ildebrand 1796 blev bortsolgt af Magistraten for at skaffe Penge til at betale de Areal-Strimler, som Husejerne inde i selve Staden maatte afhænde for at faa Gaderne gjort bredere, havde i Aarene 1873—75 Klejnsmedemester Ferd. Schæbel til sit eget Brug ladet opføre de nuværende Fabriksbygninger Vesterbrogade 123. Men næppe var de færdige, før Schæbel døde. O. V. Müller greb da øjeblikkelig den gunstige Lejlighed og tilbød Enken at købe Ejendommen. Salget gik i Orden November 1875, og Müller kom saaledes forholdsvist nemt og med ét Slag til de Lokalteter og den Plads til senere Udvidelser, han netop behøvede.

I Sommeren 1876 kom saa den første Dampvæv i Gang derude, — det laa, som alt sagt, til O. V. Müllers Natur ikke at gaa for hastigt frem, da han jo til Dels arbejdede med fremmede Penge. Men han mærkede forbavsende hurtigt, at Tiden »bar« — det var endnu gode Tider herhjemme — og inden Aaret gik ud, havde han alt 30 Dampvæve i fuld Virksomhed.

Der kom derefter en Række daarlige økonomiske Aar for hele Landet, men i danske Bomuldstøjer var endnu Konkurrencen kun ringe, og O. V. Müller vænede snart sine Kunder til at foretrække *hans* indenlandske Fabrikat for alskens udenlandsk Godtkøbskram. Hans Forretningsprincip var — og Firmaet er blevet det urokkelig tro den Dag i Dag — først og fremmest at levere *gode Kvaliteter* ∴ holdbare Stoffer i ægte Farver. Den danske Befolkning vilde ikke, vidste han, i Længden føle sig tilfreds med Bomuldstøjer, hvis »glimrende« Egenskaber »gik ud« i Vadsk!

I 1881 bedrede atter Konjunkturerne sig, og Müller greb da Lejligheden til at foretage en længe til-

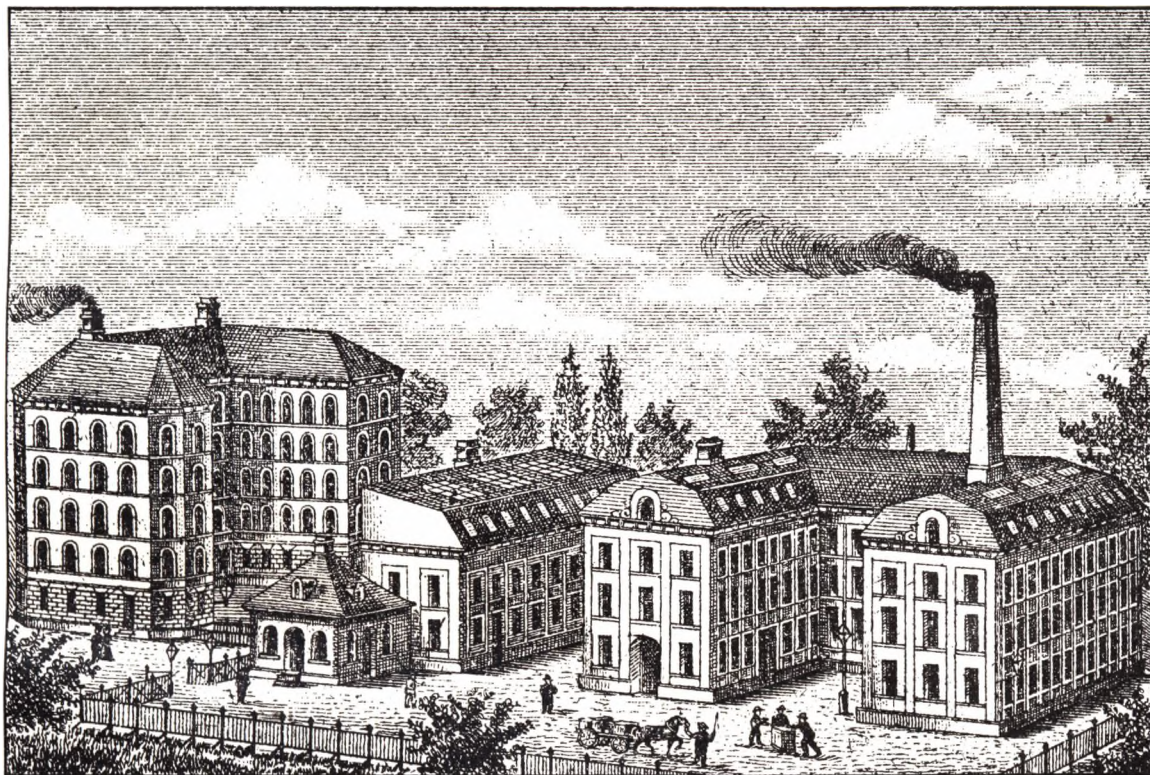

C. J. MÜLLER

trængt Udvidelse: der blev indsat to nye Dampkedler og en ny Dampmaskine, Vævenes Antal forøgedes, Arbejds- og Lagerlokaler udvidedes. Og det viste sig altsammen at svare god Regning.

1890 traadte O. V. Müllers yngre Broder C. J. Müller ind i Firmaet, og 1894 overtog han det alene for egen Regning.

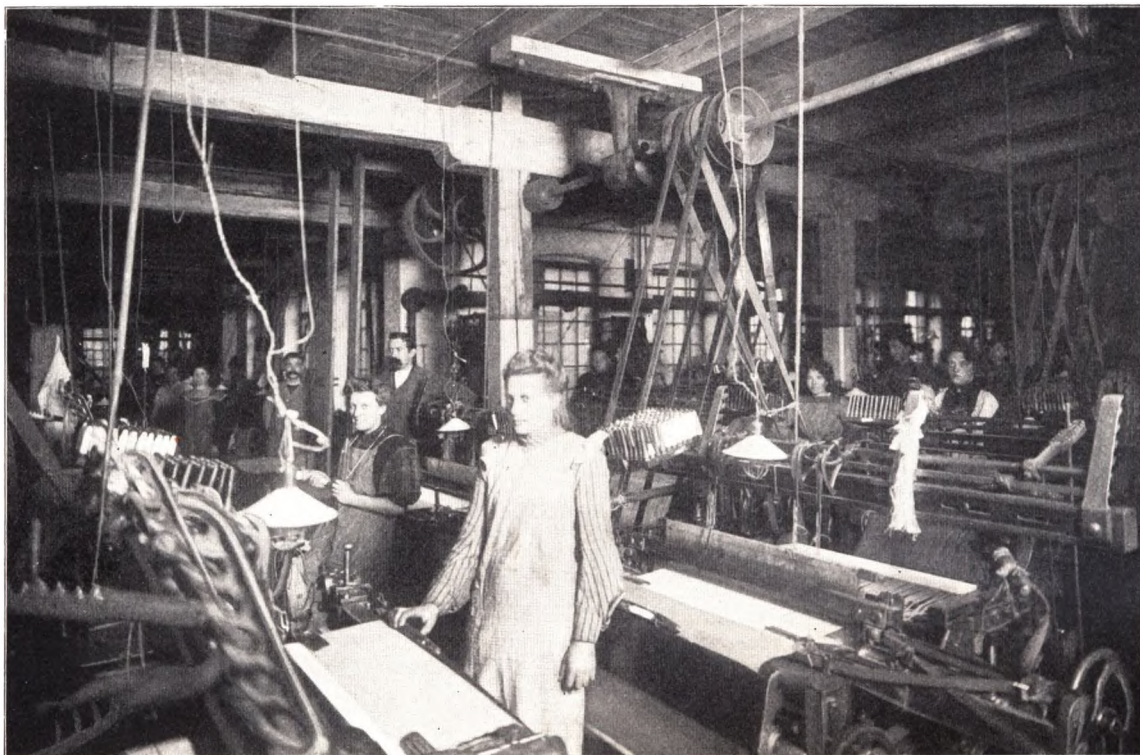
C. J. Müller havde ligesom Broderen faaet sin første Uddannelse hos Chr. Boas i Stubbekjøbing, hvor han kom i Handelslære i 1872 og efter endt Læretid havde erhvervet sig en solid Uddannelse i Manufakturfaget, og navnlig af sin dygtige Prin-

FABRIKEN VESTERBROGADE 123

cipal lært, hvorledes en Forretning trives bedst ved at levere gode Varer til rimelige Priser. Da O. V. Müller tænkte paa Startningen af sit Dampvæveri, mente han ret naturligt at have god Anvendelse for sin yngre Broder i den ny Virksomhed, og det viste sig ogsaa i Aarens Løb, at denne blev ham til stor Støtte. C. J. Müller erholdt her en alsidig Uddannelse saavel i den fabrikmæssige som i den merkantile Del af Forretningen, saaledes at han, da han i 1894 overtog denne for egen Regning, stod fuldt rustet til at fortsætte Fabrikens gode Traditioner.

Den nye Chef har trods al Konkurrence vidst at bevare og opretholde Fabrikatets velerhvervede Renommé. Dette har ikke altid været saa let i Aarens Løb, hvor der stadig dukkede nye Fabrikker op, der for at komme ind hos Kunderne maatte undersøge de gamle Forbindelser, hvad naturligvis maatte gaa ud over Avancen, saaledes at Textilfabrikationen i de senere Aar ikke har været særlig lu-

INTERIØR AF EN VÆVESAL

krativ. At Hr. Müllers Kolleger ogsaa har Tillid til og sætter Pris paa ham, fremgaar af, at han uafbrudt har været Medlem af Textilfabrikantforeningens Bestyrelse fra dens Stiftelse for 10 Aar siden, f. T. som Næstformand og Kasserer.

Fabrikens Specialitet har altid været *prima danske Bomuldstøjer*. Med Hensyn til Mønstre i disse har Fabriken stædse været ligefrem Banebryder, idet den, lige fra den blev stiftet, har vundet og siden bevaret sit Ry som en af de Fabriker, der leverer de smukkeste Mønstre i det righoldigste Udvalg, saavel i sribede som tærnede, skaft- og jacquardvævede Bomuldstøjer med Effekter af merceriserede og andre Kunstgarner. Fabriken har nu ca. 100 Væve og beskæftiger ca. 100 Arbejdere, der aarlig tilvirker over en Million Alen Bomuldstøjer, til en Værdi af ca. 400,000 Kr.

BRØDRENE CLOËTTAS

CHOCOLADE-FABRIK

DA Callisto efter sin totusindaarige Hvile i Graven besøgte Pierre Louÿs for om muligt at blive indviet i den moderne Civilisations »ny Slags Vellyst«^{*)}, burde han ikke blot have budt den nydelsessyge Dame en Cigaret, men ogsaa — en Kop *Chocolade!* Det vilde sikkert ej alene have smagt hendes klassiske Kender-Tunge, men styrket hendes Livslyst og beroliget hendes Nerver.

Det er »den nye Verden«, der har givet os den nye Nydelse — som den har givet os Tobakken. Da Spanierne under Fernando Cortez kom til Mexico i Aaret 1519, lærte de af de Indfødte en helt ny Drik at kende, som var kogt paa Bønnerne af et helt nyt Træ, Cacaotræets Frugter, og som blev kaldt *Chocolatl*. Træet var

KONSUL CHRISTOPH CLOËTTA

højt og løvrigt med lange, hjerteformige Blade, yppigt grønne som fuldt udviklede, rosarøde som spæde Skud, og paa selve Stammen og de allertykkeste af Grenene prangede store gule eller orangefarvede Frugter. Dette Træ var Genstand for en udbredt Kultur, og Bønnerne i Frugten blev i tørret Tilstand paa Grund af deres Attraaværdighed (altsaa Værdi) og deres

store Holdbarhed anvendt som Mønter i den daglige Omsætning og til Betaling af de offentlige Afgifter i Montezumas Kejser-Rige.

Den Chocolate, der oprindelig fremstilledes af Cacaobønner i Mexico, blandedes med stødt Majs, hvortil der sattes rigeligt Cardemomme, Nelliker og spansk Peber, derimod aldrig Sukker, sjældent lidt Honning. At denne Chocolate, kogt i Vand og som oftest nydt kold, blot hidsede Spaniernes Blod, uden at tilfredsstille deres Smag, er let forstaaeligt, og først da de selv fandt paa at spare paa Krydderierne og til-sætte Sukker i et passende Forhold, fandt de Behag i Drikken, ja forelskede sig nu saa stærkt i den, at den maatte holde for baade Morgen, Middag og Aften. Cortez

---

^{*)} Jfr. 1. Hæfte, Indledningen til A. M. Hirschsprung & Sønner.

og hans Følge paastod gerne selv senere, at det var Chocoladens styrkende og nærende Egenskaber, der havde sat dem i Stand til at erobre Mexico, og siden hin Tid er da ogsaa Drikken saaledes gaaet ind i den creolske Befolknings Levevis, at Damerne endog nyder den under Gudstjenesten.

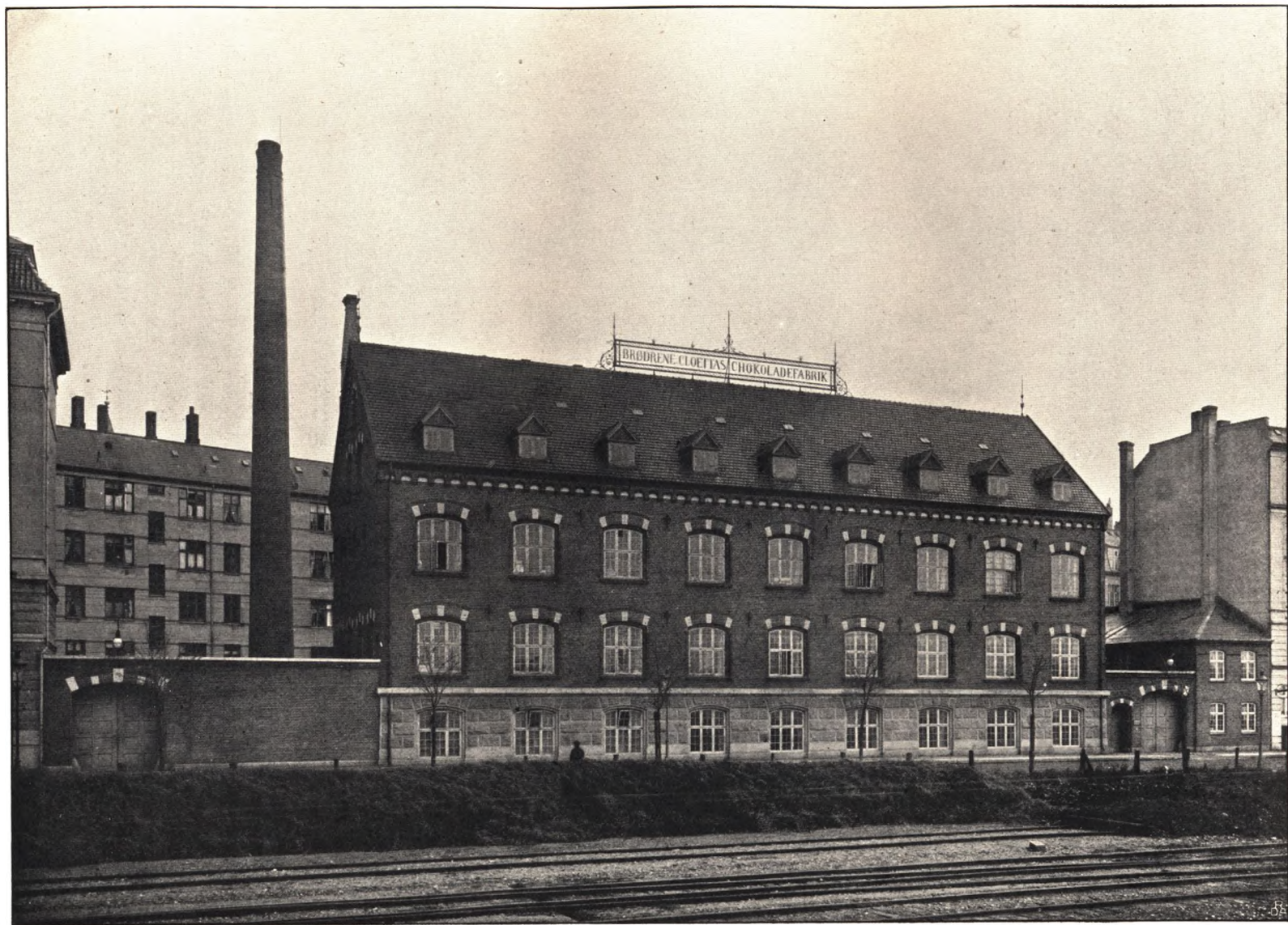
Allerede 1520 indførte Spanierne Brugen af Chocolate i Evropa, men skønt den slog forholdsvis hurtigt og stærkt an i Moderlandet — i vore Dage er Choco-

DEN TIDLIGERE FABRIK I NIELS HEMMINGSENSGADE 32

lade jo bleven Spaniernes Nationaldrik — saa varede det dog længe, inden den kom ud over den pyrenæiske Halvøs Grænser.

Først i Aaret 1606 naaede Fabrikationen til Italien. Den blev her indført af Antonio Carletti, der havde lært Cacaos Bearbejdelse at kende under et Ophold i Vestindien. I Frankrig paastaas Anna af Østerrig, Louis XIII.s Dronning, først at have indført Drikken, men der synes her at foreligge en Forveksling med Therese af Østerrig, som i 1661 ægtede Louis XIV. Om hende vides det med Sikkerhed, at hun ej alene drak Chocolate selv — dog maaske kun i Smug, efter hvad det synes — men ogsaa skaffede en af sine Yndlinge, Chaillou ved Navn, Eneret paa at

DEN NYOPFØRTE FABRIKSBYGNING, HØRSHOLMSGADE 20

sælge Chocolate i Paris, og han tjente sig en Formue herpaa, *just fordi Drikken havde Nyhedens Charme*. Endnu den Gang synes Tilsætning med hidsende Krydderier at have været Reglen i Fabrikationen, thi den bekendte Marquise de Sévigné beskylder i hvert Fald i et Brev til sin Datter af April 1671 Chokoladen for at volde Feber og Hjertebanken — *«ce n'est pas une mode de belair»*. Men en halv Snes Aar efter slog selve den store Ludvig Moden fast som souverain, og nu er, som bekendt, Chocolate en almindelig Morgendrik i hele Frankrig.

Til England kom Chokoladen i Midten af det 17. Aarhundrede, medens den i

AFDELING AF CHOKOLADE-FABRIKEN

Tyskland 1679 fandt en begejstret Apostel i den store Kurfyrste Friedrich Wilhelm af Brandenburgs berømte Livlæge, von Bontekoe, der udgav et helt »Vækkelses-Skrift« om den ny Driks Velsignelser. Dette var dog endnu i hine Tider en Undertagelse, iøvrigt havde Chocolate netop i det 17. Aarhundrede en slem Modstand at overvinde. Jesuiterne forfulgte den en Tid lang, i Wien drog Rauch, i Spanien Caldera til Felts imod den, og Mænd som Cardinal Brancatio i Rom og Lægen Buchot i Paris maatte forsvare den nye »Nektar og Ambrosia« med Fynd og Klem. Desto større blev da ogsaa Sejren til sidst.

De af Cacaobønnerne fremstillede Drikke er ej alene velmagende, men sunde og styrkende. Cacaoen er med andre Ord ej alene som Kaffe og The et Nydelsesmiddel, men *tillige* et *Næringsmiddel*, ovenikøbet et *Næringsmiddel* af høj Rang. Heri ligger dens store Fortrin.

Cacaoens store Værdi som *Næringsmiddel* skyldes hovedsagelig dens betydelige Indhold (14-21 %) af Æggehvide-stoffer: Kulstof, Ilt, Brint, Kvælstof og undertiden ogsaa Svovl og Fosfor. Populært sagt indeholder Cacaoen de samme nærende Bestanddele som *Mel* og desuden en stor Mængde Fedtstof, saa at den i Sammensæt-

UDENBYS EKSPEDITION

ning og *Næringsværdi* er saa at sige det eneste *Næringsmiddel*, der taaler Sammenligning med *Mælken*, ovenikøbet *Mælken* i dens *condenserede Form*. Hertil kommer endnu et bittert, nervepirrende Stof, det saakaldte *Theobromin*, der nærmest ligner (og svarer til) *Coffein* i Kaffe, endelig en flygtig Forbindelse, som Cacaoen skylder sin søde Duft, som den i alt Fald delvis skylder *Theobrominen* sin Aroma. Det sidstnævnte Alkaloid er iøvrigt til Stede i saa ringe et Forhold, at dets Tilstedeværelse er uskadelig.

At Cacaoen med disse sjældne og udmærkede Egenskaber har kunnet drage ud fra sin mexicanske Hjemstavn og erobre saa store Dele af Verden, er ikke vanskeligt at sætte sig ind i; snarere maatte man undres over, at dens Udbredelse ikke er

bleven langt større, navnlig i de nordlige Lande, hvor man skulde tro, at den paa en Gang oplivende, varmeskabende og nærende Chocolate havde en hel Mission at udrette. Den er imidlertid kommen bagefter Alkohol, The og Kaffe, og disse »Varmekilder«, saa forræderske de i mange Maader er, har Befolkningen nu en Gang vænnet sig til.

Herhjemme i Danmark er da saaledes ogsaa Chokoladen først sent kommen almindelig i Brug. Endnu i H. C. Andersens Eventyr drikker hans smaa Venner næsten aldrig Chocolate, hvor godt han end under dem det — vor store Digter

INDPAKNINGSLOKALE

naer sjælden højere paa Nydelsernes Skala end til Pebernødder og Boller, »Boller med Rosiner i«! Først da den Slægt, som nu er voxen, var Børn, begyndte Chocolate at blive den staaende »Geburtsdags«-Drik, og Navnet har herigennem endnu for de fleste Søndags-Lyd og festlig Klang, vækker Forestillinger om en vis Hjemmets Sødme og troskyldige Glæder. Men de Børn, der nu voxer op, nyder den ogsaa ofte til Hverdags, faar maaske endog Cacao til Morgendrik, spiser i hvert Fald mangan Dag lidt Chocolate-Slik paa Hjemvejen fra Skolen — Kammeraterne skiftes til at købe! Endnu for en Snes Aar siden havde Urtekræmmeren i sin Skuffe Chocolate i store Kager, som han brækkede en »Strimmel« af til den lille Dreng, der kom med sin »Skilling« — nu er den gammeldags Strimmel pakket sirligt ind i

»Sølvpapir« (Staniol) med fin Etikette uden paa, naar den høflig overrækkes den unge *Petit-maitre* for hans Fem-Øre!

Denne Udvikling falder sammen med *Brødrene Cloëtta's* Livsgerning herhjemme, og disse Mænd har deres store Andel deri. Just ved forrige Aarhundredes Midte, i det »mærkværdige« Aar, 1848, kom Bernhard hertil, et Par Aar senere Christoph og Nuttin.

De kom fra Schweiz, *Isjomfruens* Gletscher-Land, med de stejle Klippevægge, de pudrede Bjergtoppe, de blændende Snemarker og de dybe blaagrønne Søer,

AFDELING AF KONFEKT-FABRIKEN

Gemsernes og Alperosernes Land — »hvis Flag som Danskens har det hvide Kors i den røde Dug«. Mon det er derfor, der har været en hemmelig Sympathi hos saa Mange dernede i det lille Bjergland for det lille Sletteland deroppe mod Nord? Nok er det, naar den frisindede Dansker i hin Tid, den fri Forfatnings Morgengry, skulde bevæertes godt, maatte en Schweizer, en Italiener-Type fra den lille Fristat, staa bag Disken og sørge for Serveringen.

Christoph Cloëtta kom til sin Landsmand, den gamle Gianelli paa Kongens Nytorv, men skabte selv hurtig sit eget »Schweizer-Conditori«, saa i »Dyvekes Gaard«, saa i Skindergade, hvor han aabnede den første store Billard-Salon. Men det var dog ikke Beværter, han følte Kaldet til — han vilde være den virkelige *fine Con-*

dit, der ikke som Drengen i Historien vilde »spise sine Kager selv«, men *lave sin Chocolate selv*.

I 1862 vovede han saa Forsøget, vovede det sammen med Brødrene, men var selv Sjælen i det, Initiativet og den fremadrivende Kraft. Til en Begyndelse var det smaat nok: han fik kun et Par Maskiner stillet op, iøvrigt maatte han omkring og faa sine Bønner velvilligst malede af Andre. Men Produktet slog an, og efter tre Aars Forløb var allerede Lokalteterne paa det første Sted — Sortedams-Møllen — blevne for smaa, og der opstod nu en egentlig Fabrik i Niels Hemmingsensgade 32 (jfr.

BOGHOLDERI-KONTOR

Billedet). »Brødrene Cloëtta«s Forretningsprincip var at byde Kunderne: *ren uforfalsket Chocolate*, et virkeligt Cacao-Produkt, og aldrig af nogen Slags teknisk »Finesse« lade sig lokke ind paa Surrogaternes farlige Vej — og herved holdes der endnu stedse urokkelig fast. Under denne Form er der Aar for Aar bleven erobret en stigende Afsætning, en stadig voxende Kundekreds, ej alene her i Landet, men i hele Skandinavien. I 1873 anlagde Firmaet da ogsaa en særlig Fabrik for Sverige i Malmö — samme Aar som Brødrene Cloëtta blev udnævnte til kgl. Hof-Chocolate-Fabrikanter i Danmark —, i 1885 udvidedes den, i 1896 kom en Søsterfabrik til, denne Gang i Christiania. Aaret efter døde *Christoph Cloëtta*, og Firmaets Drift fortsattes af Enken og Sønnen, Fritz Cloëtta, der siden Moderens Død i 1901 er Forretningens

eneste Indehaver. Lejligheden var imidlertid bleven for trang og knap inde i Niels Hemmingsensgade, og Aar 1901 opførtes derfor den nuværende store og smukke Fabrik i Hørsholmsgade, som alle Skovgæster kender fra deres Jernbanefart ad Klampenborgbanen.

Der beskæftiges her et Personale paa 125 Personer med at fabrikere, indpakke,

FABRIKANT F. CLOËTTA

expedere og forsende dels Koge- og Spise-Chocolade, dels det nu saa moderne *Cacao-Pulver*, dels forskellige Slags Confekt og Conditori-Artikleri.

Enhver, der har set sligt et nymodens Fabrikanlæg, fuldt ud svarende til Tidens Fordringer i Henseende til Teknik og Hygiejne, vil vide, hvor *lækkert* et Indtryk det i Grunden gør. Rummene er høje og lyse, Maskinerne straalende blanke, Luften frisk og let. Men i en Fabrik som *Brødrene Cloëtta's* er Luften tillige behagelig krydret af Produktets pikante Duft, ligesom gennemtrængt af en egen fin, sød Aroma — og om det nu skyldes den, eller den livlige Udsigt til alle Sider fra de store

Vinduer, eller de højloftede Sales hyggelige Præg, nok er det, at alle Arbejdere og Funktionærer synes at se sundere og mere tilfredse ud end Folk flest, og især glæder de mange unge Piger sig ved det fornøjeligste Huld. Men hvor er de ikke ogsaa omgivne af lette, lyse, livlige Farver — Crémens glansfulde Hvidt, Ananas'ens sprøde, saftige Gult, Valnøddens lysebrune Lød, smaa Likørflaskers Rosa og Char-treuse-Grønt, Marcipanens blonde Flødefarve og Chocoladens brunette Solbrændthed.

Hvorledes Chocolate bliver til? Jo, de raa Cacaobønner renses og sorteres først, saa ristes eller »brændes« de som Kaffe, hvorpaa de sønderdeles og afskalles — i en pudsig Maskine, der ligefrem *blæser* Skaller, Støv og Snavs bort, som var et sandt Stormvejr sluppet ind i Mekanismen! Bønnerne selv, som er for solide til saaledes at lade sig puste bort, løber derpaa i Tragt sindigt ned til Malemaskinerne, hvor de paa Grund af deres Fedtholdighed uden Vædske-Tilsætning forvandles til en tykt-flydende Masse, som det er af stor Vigtighed at male saa fint som muligt. Cacaomassen blandes derpaa med Sukker og Vanille i dertil indrettede store Maskiner, kaldet »Melangeurer«, bliver derefter valset over en Suite Granitvalser, det ene Par finere end det andet, og formes endelig som Kager, Kattetunger, Medailloner etc. etc., afkøles og er færdig til Indpakning.

Cacaopulveret fremkommer ved, at den rensede og knuste Cacao sammenpreses under et voldsomt hydraulisk Tryk til Kager, som saa siden pulveriseres. Ved den voldsomme Sammenpresning udflyder der et Fedtstof, det saakaldte Cacaosmør.

En Specialitet for Brødrene Cloëtta er de plastiske Figurer, der støbes af Chocolate i kunstnerisk udførte Forme, saaledes Thorvaldsen'ske Basrelieffer og hele Statuetter.

*

*

*

Til den ene Side er Chokoladen efterhaanden trængt *ned* i de bredere Befolkningslags Forbrug — hvad der ikke mindst under Trykket af den indenlandske Konkurrence har gjort en stigende Prisbillighed for de simple Sorter nødvendig, saa at vi i den Henseende er naaet til rent utrolig lave Priser, og *dog* faar Cloëtta's Kunder virkelig *Chocolate!* Til den anden Side har Chokoladen netop samtidig ogsaa vundet saa vældig en Fremgang paa *Luxus-Forbrugets* Omraade, at man for en Menneskealder siden ikke en Gang har kunnet blot drømme det! Den fine Spise-Chocolade, elegant formet, eller som Confekt sat sammen med alle Slags Frugter eller fyldt med alle Slags Frugtsafter eller Likører, er i de bedrestillede Lag bleven almindelig Dessert og er ved Juletider og lignende Højtider i mange Huse nær ved at være Hverdagkost. Og skønt der netop her, som vi Alle ser og ved, er en stor, stigende og farlig Konkurrence fra Udlandet, fra Cadbury og fra Fabrikanterne i de gamle Brødre Cloëtta's Fødeland, saa er det dog ikke mindst paa dette Felt, at Firmaet har fundet en saa sikker og voxende Afsætning for sine Produkter, at den nye, store Bygning allerede saa smaat føles som for lille paa de rigtig travle Aars-tider.

Det er særlig denne Fabrikation, at *der hører Kvinder til* — thi her udfordres nemlig trende af de Egenskaber, som er typisk kvindelige: Taalmod, Fingernemhed og sikker Sans for Petitessen.

Og desuden drejer det sig jo ogsaa her om *Lækkerier*, om at *forsøde* Tilværelsen for Andre!

DE DANSKE CONSERVESFABRIKER

NAAR man en Gang imellem faar en Rejsebeskrivelse af en eller anden Udlænding særlig en Franskmænd i Hænde og læser om hans Oplevelser og Hændelser i Danmark, vil man stadig, ved Siden af hyppige Udtalelser om Landets Velstand og Skønhed, Befolkningens Venlighed og Kvindernes klare Lød og smukke Øjne, finde Udbrud af en med Rædsel blandet Forbavselse over det danske Køkken. Om end ikke den franske Konge Henrik IV.s Forhaabninger er gaaet fuldstændig i Opfyldelse, naar han ønskede sine kære Undersaatter det saa godt, at ingen fransk Bonde maatte savne en Høne i Gryden til sin Søndagsmiddag, turde Ønsket alene dog være et Udtryk for den franske Nations kulinariske Standpunkt. I den Retning stod Franskmændene højt over de nordiske Nationer.

Allerede tidligt har driftige Franskmænd gjort sig denne Overlegenhed, som de saa at sige var opdraget med, frugtbringende. Efter Re-

JEAN DESIRÉ BEAUVAIS
FABRIKENS STIFTER

volutionen søgte en Mængde Bærere af de fornemste franske Adelsnavne, som under det store Opgør var blevne nødt til at forlade deres Fædreland og nedarvede Godser, at opholde Livet ude omkring i Evropa som Lærere i deres endnu alt beherskende Modersmaal eller i Dans og Vaabenbrug. Tidligere — omkring Midten af det XVII. Aarhundrede — var de særlig dragne ud

som Haandværkere eller som Mestre i den ædle Kogekunst. Under Frederik III. finder vi i Kjøbenhavn og paa Steder, hvor Udlændinge paa Grund af Datidens Rejseforbindelser særlig færdedes, at Franskmænd har slaet sig ned som Kroholdere eller Beværtere for at tilfredsstille de Fremmedes mere forvante Ganer. »Den franske Skrædder« i Korsør trak omkring 1680 alle Adelsfolk og velfornemme Borgere til sit Hus, medens den store Flok af Rejsende tog til Takke med den tilvante Kost i Færgegaarden. Og i Rungsted Kro, hvor de kongelige Herskaber altid plejede at bede paa deres stadige Rejser mellem Kjøbenhavn og de nordsjællandske Slotte, var der ligeledes under Frederik III. og senere et fransk Ægtepar som Krofolk.

Hele det XVIII. Aarhundrede igennem var saa godt som alle de mere bekendte Restauranter i Kjøbenhavn i Hænderne paa franske Kokke, der som oftest var komne

OSCAR BEAUVAIS
FABRIKENS NUVÆRENDE DIREKTØR

hertil i en eller anden Stormands Tjeneste og senere havde slaaet sig til Ro og var blevne Borgere i Byen. Jævne og gammeldags Folk søgte vel helst til de hjemlige Gryder, og Jean de France's Tjener finder, at man spiser baade bedre og billigere hos Mester Jakob end hos den franske Sieur Peche, men Jean de France selv og med ham sikkert de fleste af Byens Levemænd var af den Mening, at de ufejlbarlig maatte »svælte« ihjel, hvis der ingen fransøske Kokke var i Staden.

Det var saaledes ikke nogen ny Vej, som Mr. Beauvais slog ind paa, da han i 1846 forlod det skønne Frankrig og tog Ophold i Kjøbenhavn som *chef de cuisine*, men det nye var, at hans driftige og energiske Søn, Jean Desiré Beauvais, tog fat paa en Specialitet inden for sin Kunst:

den hermetiske Henkogning eller Konservering af Spisevarer.

Familien Beauvais havde i tidligere Tider hverken behøvet at koge for sig selv eller for andre, men havde kunnet lade koge for sig. Den staar indført mellem Frankrigs adelige Slægter, og dens Forfædre havde beklædt Embedet som *maître de chasseur* ved det franske Hof. Men Tiderne havde forandret sig, og som praktiske og virksomme Folk havde de taget fat og ved deres Hænders Arbejde erhvervet sig det Udkomme, de før havde haft ved Adelskab og Privilegier.

Jean Desiré Beauvais, der var født i Paris, var 17 Aar gammel, da Krigen udbrød 1848. Han meldte sig til

Tjeneste om Bord i en Orlogsmand og gjorde Krigen med som Mesterkok i forskellige Skibe. Det gamle Ord, at uden Mad og

Drikke duer Helten ikke, har til alle Tider haft sin Gyldighed, men der er Grund til at antage, at den unge, livlige og elskværdige Franskmand har forstaaet at gøre

FABRIKEN I VANGEDÉ

sig afholdt og bemærket af de højere Officerer ved andet end sin Kunst. Thi umiddelbart efter Krigen bosatte han sig i Vangede, en Landsby tæt uden for Kjøbenhavn, og grundlagde der i 1850 en Fabrik, der væsentlig var beregnet paa at levere Proviant til Flaadens Skibe. Naar den unge, ikke 20-aarige Mand turde vove et saadant Skridt, var det i Fortrøstning til den Venlighed og Opmuntring, han alt havde gjort sig fortjent til fra hans forskellige Skibschefers Side.

Til en Begyndelse var alt saare smaat og tarveligt. Beauvais mente, at han ikke kunde undvære Hjælp, og mente med Rette, at den bedste Hjælp, han kunde

FABRIKEN PAA LYNGBYVEJEN 83

faa, var en god Hustru, og i Juni 1851 førte han Camilla Fjeldsted hjem som sin Kone i det lille Hus i Vangede. Og saa tog de unge Folk fat og bestred saa godt som alene alt, hvad der var at gøre. Og de tog fat med godt Mod og lod sig ikke kue af den Modstand, som strax mødte dem, og som maaske vilde have nedslaet Humøret hos mangan anden. Thi der skete det Uheld, at den vigtige og betydningsfulde første Leverance til Flaaden mislykkedes. Men den Tillid, man havde til Beauvais, var stor nok, til at han kunde ride den Storm af. Han tog sine Varer tilbage og leverede en ny Sending, som viste sig fuldstændig at svare til Fordringerne, — Fabrikens Grundvold var lagt!

At der maatte hænges i og arbejdes, vil forstaas, naar man hører, at det hele

Kvantum, den unge Fabrikant formaaede at fremstille paa een Gang, var 8 Pund. Og lige som det var smaa Mængder, saaledes var det ogsaa kun faa Varer, man arbejdede med, — Oxekødssuppe med Kød og nogle Grøntsager. Men efterhaanden som Beauvais vandt frem i Indsigt og Kundskab, tog han mere og mere med. Støt og roligt gik Arbejdet fremad; i 1865 var den første Fabrik i Vangede bleven alt for lille til at besørge Efterspørgslen, og Beauvais flyttede nu sin Forretning til Kjøbenhavn. I Store Kongensgade Nr. 106 blomstrede der under hans kyndige Ledelse en stor og omfangsrig Virksomhed frem. Fabrikationen udvidedes betydeligt, og Beau-

INTERIØR FRA FABRIKEN

vais begyndte en storartet Import af fremmede Konserver som Hummer, Sardiner, Champignons etc. J. D. Beauvais kunde med Stolthed se tilbage paa den Virksomhed, han havde grundlagt væsentlig ved sit eget og sin Hustrus Arbejde, da han i 1896 lukkede sine Øjne. Midt i 80erne havde han alt overdraget Forretningen til sine to Sønner, af hvilke Oscar Beauvais endnu er dens Leder.

Den nye Ledelse arbejdede troligt i den gamles Spor. Man begyndte saa smaat paa Export, og Lokalerne i Fabriken i Store Kongensgade viste sig snart at være for smaa. Der maatte atter tænkes paa en Udvidelse, og midt i 90erne blev en ny og langt mere storartet Fabrik anlagt paa Lyngbyvejen. Den store Udvidelse og den nødvendige Nyanskaffelse af Maskiner og Materiel medførte, at Fabriken overgik til

ef lille Aktieselskab for efter et Aars Forløb at blive omdannet til det nuværende store Aktieselskab *De danske Conservefabriker*.

Som den hele Fabrikation oprindelig var udgaaet af en enkelt Mands Forbindelse med Marinen, har denne i alle de svundne Aar været Fabriken en sikker Kunde. Flaadens Skibe blev stadig forsynede med Beauvais' Varer, og med den Erfaring, Marinens Officerer havde indhøstet om deres Fortrinlighed, søgte de altid til Fabriken, naar de skulde paa Langfarter, ogsaa uden for Marinens Tjeneste. Dette medførte atter det for Fabriken smukke og smigrende Resultat, at *alle Nordpolfarere* har faaet deres Proviant fra J. D. Beauvais, — Nansen, Nordenskiöld, Sverdrup, Toll, Drygalski, Hertugen af Abruzzerne, Nathorst, Kaptajn Scott, Ziegler, André, Mylius Erichsen o. m. a., foruden vore egne Søofficerer, Hovgaard, Amdrup, Holm, Garde, Jensen, Ryder o. fl. Til alle disse har Beauvais, foruden den almindelige Proviant, leveret særlige, for Nordpolsekspeditioner beregnede, stærkt koncentrede Fødemidler, som med et ringe Rumfang forbandt meget stor Næringsværdi og specielt var beregnede paa at skulle benyttes paa Slæde- eller Baadexpeditioner i hine Egne, hvor Dyre- og Plantelivet ikke kan yde Materiale til Fødemidler for Mennesket.

At de idylliske Tilstande, under hvilke Fabriken kom til Verden og levede sine første Aar, skulde vedvare, var umuligt. En saa blomstrende Industri kunde ikke bevares for en enkelt Fabrik alene, selv om den var gaaet i Spidsen og havde vist Vejen. Idyllernes Tid hørte jo i det hele op her i vort Fædreland, Kampen for Tilværelsen blev haardere og haardere paa alle Omraader. Ogsaa De danske Conservefabriker fik en hvas Konkurrence at bestaa, men efter nogle Aars haard Strid gik denne den ældste Konservefabrik i Danmark med Glans ud af Kampen, takket være en energisk og omsigtsfuld Ledelse.

Allerede strax efter at Fabriken var bleven flyttet ud paa Lyngbyvejen, blev Tilvirkningen udvidet til ogsaa at omfatte Syltetøjer og Safter. Med den saa betydeligt udvidede Produktion fulgte naturlig en tilsvarende Udvidelse af Exporten, og med den stadig stigende Omsætning og Export udføres der en stadig større og større Mængde Produkter for Fabrikens Hovedleverandør, det danske Landbrug, i konserveret Stand til Verdens forskellige Egne og bringer fremmed Valuta til Hjemlandet i Stedet.

De danske Conservefabriker, der i deres første beskedne Begyndelse ude i Vangede kun beskæftigede to Mennesker med saa primitive Hjælpemidler, at de ikke formaaede at behandle mere end een Daase ad Gangen, — ca. 20 Daaser om Dagen — har haft en saa rivende Fremgang, at de nu sysselsætter 350 Mennesker, der kan tilvirke op til omtrent 40,000 Daaser om Dagen.

B. L.*)

---

*) De Artikler, der ikke som ovenstaaende, ere særligt signerede, ere forfattede af Kontorchef Jul. Schovelin.

A. SØEBORGS FABRIKER

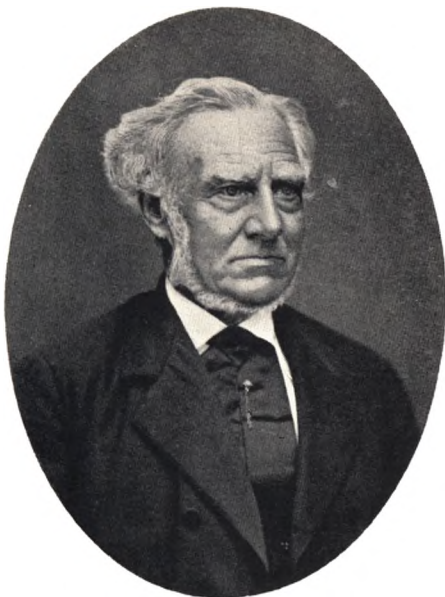
DEN gryende Sol blinkede i de forgyldte Spir paa Marquis'en af Evremonds pragtfulde Slot i det Herrens Aar 1789 en herlig Sommermorgen. Lidt efter lidt vaagner Beboerne i Udhusene, Husmænd, Bønder, Jægere, Hundepassere, Stald- og Rideknægte, og begynder paa deres daglige Dont.

Men inde i Slottet hviler Stilheden længe endnu. Kostbare Silkegardiner er trukne tæt for Vinduerne i Marquis'ens luxuriøst udstyrede Soveværelse, at Dagskæret ikke skal forstyrre den højfornemme Mands Søvn. Selv hviler han paa bløde Dun i en kniplingsbesat Skjorte, og da Tjeneren endelig vover at træde ind for at vække ham, er det for at bringe ham en duftende Kop Chocolate.

Saaledes begynder Dickens et af Kapitlerne i sin berømte Fortælling om »*de to Byer*«, hvori Dødens Rædsel og Armoden blandt Godsets Beboere skal stilles op som Skyggemodsatningen til et fransk Adelsslots lyse Pragt hin skæbnsvangre Morgen, da dets Ejer og Herre findes død i sin Seng, ramt af Gengældelsens Morderhaand. Og for ret at skildre det Milieu, hvor den gamle, skurkagtige Marquis plejede at færdes, saa overdaadigt som muligt, saa kulminerer hele denne Beskrivelse af Velleved og Overflod i — Chokoladen paa Sengen.

Nu vel, denne Scene foregaar i 1789, og da Dickens i Fyrrerne gjorde Udkastet til sin berømte Bog, har han sikkert nok gjort indgaaende Studier af Tidens Kolorit, men samtidig har hans egen uudtømmelige Fortællerfantasi spillet ind paa hver Side, og naar han laver Udgangen med Chokoladen, saa har det derfor ogsaa for Dickens staaet som et virkeligt Raffinement af Velleved. Det var endnu den Gang Drikken, som kun serveredes paa sjældne Fest- og Helligdage, af særlige tykmavede Kander og af buede Kopper, lidt i Familie med den Rokokokop, som Tjeneren bragte den dræbte Marquis af Evremond.

Man kan da nok sige, at den, som i de Tider begyndte at tage fat paa en ligefrem Chokoladefabrikation og da særlig i et lille Land som Danmark, hører til de banebrydende indenfor denne Virksomhed, og en saadan Mands Karakteristik giver sig egentlig af sig selv, i hvert Fald

A. SØEBORG, FABRIKENS GRUNDLÆGGER

F. SØEBORG

kelse for Chocolate, som blev uddelt. I 1896 fik den Prisbelønning i Malmø og i 1897 i Stockholm.

Gamle Søborg eller vel rettere afdøde Søborg, thi Sønnen er længst passeret de 3 Snese Aar og er udtraadt af Forretningen, var strengt konservativ i Livets fleste Forhold, og han har vel egentlig næppe nogensinde tænkt sig, at den Fabrik, han havde grundlagt, skulde flyttes fra det gamle Hus i Sølvgade. Først 12 Aar efter hans Død blev Forandringen foretagen af Sønnen, hvis Anskuelse for Resten i høj Grad lignede Faderens, og Fabriken blev indrettet paa Jagtvejen 63.

*

*

*

Efter i over 50 Aar at have været i den samme Families Eje gik Fabriken i 1903 over til cand. pharm. Herluf Rubow, af den kendte og ansete Rubowske Slægt.

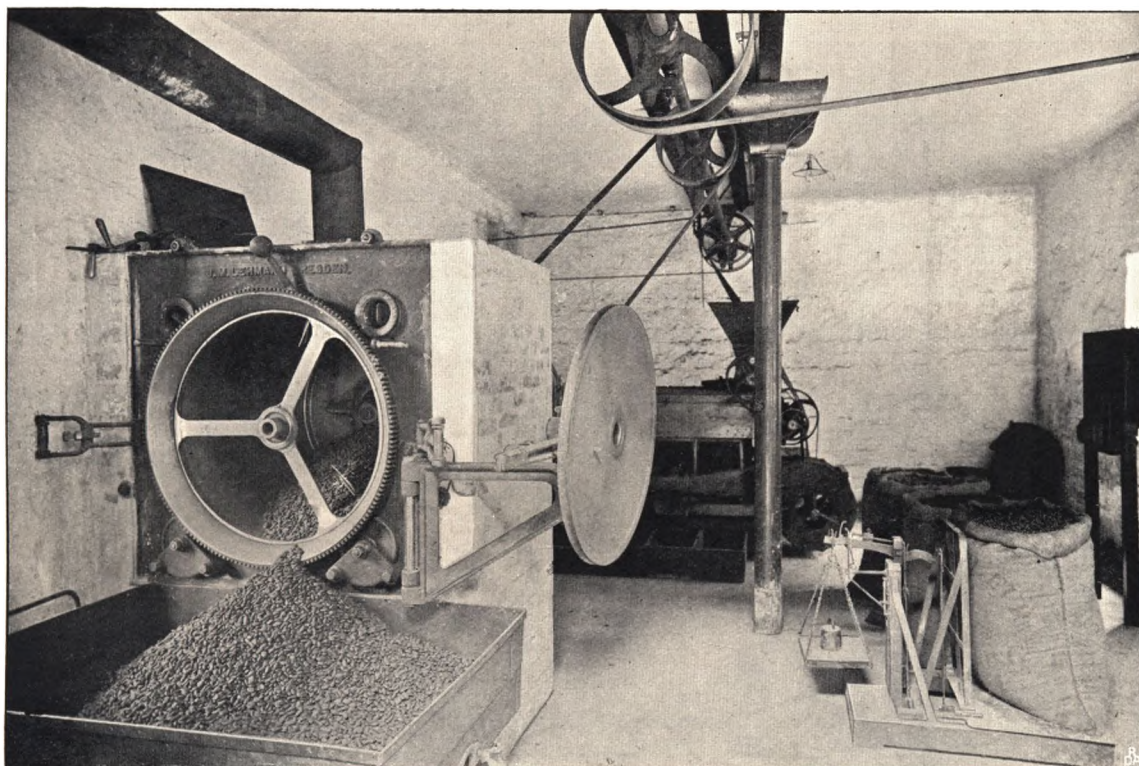
Rubow, som underkastede sig pharmaceutisk Examen i den bestemte Hensigt at benytte sine indvundne Kundskaber i en Fabriksvirksomhed, tog, efter at have tilendbragt sine theoretiske Studier, til Schweiz og satte sig praktisk ind i Chokoladefabrikationen i dette Land, som rummer det største Procentantal af de verdensberømte Firmaer.

Saa var netop den gamle Fabrik at faa, og han tog fat med al den Lyst til Arbejde, som besjæler Manden først i Trediverne.

Nu føres nye Bygninger op derude paa Jagtvejen, nye Maskiner installeres, og gamle forbedres. Vægge brydes ned, og andre føres op, for at Kommunikationen kan blive saa let og praktisk som mulig, det er, som om der kommer frisk Blod i en gammel Slægt. Hvor Alderdommen herskede i Aartier, er det nu Ungdommen, som fører Sceptret.

CAND. PHARM. HERLUF RUBOW.

AFDELING AF BRÆNDERIET

AFDELING AF FABRIKEN

Er dette nu klogt, kan ikke ogsaa dette være af det onde, vil Indvendingen maaske lyde. Vil den nye Mand saadan helt rive ned og kaste alle Traditionerne over Bord?

Intet ligger vistnok Rubow fjernere. Den blotte Fortsættelse af den Søeborgske Tradition er i sig selv *Fremadskriden*. Søeborg var saaledes den første, der bragte *Cacaopulver* i Handelen herhjemme, d. v. s. Cacaobønner, malede og befriede for Størstedelen af Fedtstoffet.

Men Rubow ønsker nu tillige et hurtigere *Tempo* i Fremskridtet. Først ved at følge hastig og resolut med i det rent tekniske og kemiske, dernæst ogsaa *forretnings-*

EXPEDITIONSLOKALE

mæssigt ved et mere energisk Arbejde for Afsætningen af sine Varer. Han har da alt ogsaa haft den Tilfredsstillelse, at han i de halvandet Aar, Fabriken har været hans, har set sin Omsætning betydelig forøget.

Men ellers lægges nu som altid Hovedvægten paa Fremstillingen af Cacaopulver og Kogechocolade, og hertil er i den sidste Tid kommen Schweizerchocolader. Men indenfor disse Rammer ligger ogsaa Virksomheden. Fabriken giver sig hverken af med Sukkervarer eller Confectures, den ledes rent fagmæssigt som Cacao- og Chokoladefabrik med Professor Steins Analyser som Basis for Produkternes Renhed.

Begrænsningen er tillige en Styrke. Ved kun at have disse faa Fabrikata at experimentere med, sættes Fabrikanten i Stand til at koncentrere al sin Kraft paa at fuldkommengøre dem, kan blive lydhør som en Hejmdal overfor det mindste nye, der kommer frem indenfor hans Virksomhed, kan blive »Expert«, ja Autoritet.

Firmaets gamle Forbindelser i Udlandet er beholdte; paa de store Sække med bitre Bønner, som staar opmarcherede paa Lageret, læses Navnene paa de samme ækvatoriale Stednavne som i gamle Søborgs Dage.

Omfattende er den Proces, som Bønnerne undergaar paa Fabriken. Fra Pakhuset kommer de over i en Rensemaskine, hvor de befries fra det Støv, der selvsagt samler sig om dem. Videre til cylinderformede Ristere, hvor de ophedes, eller om man vil: brændes. Vanskeligheden bestaar her i at tage dem ud i det rette

BOGHOLDERKONTOR

Øjeblik, nemlig naar de gennem Varmen er blevne saa sprøde, at Skal og Kim let lader sig skille fra den olieholdige, aromatiske Kærne, hvilket ogsaa besørgeres i Maskiner. Gennem forskellige Kværne males Kærnerne nu, indtil de har naaet den størst mulige Finhed, og ganske interessant er det at iagttage, hvorledes det sandagtige ganske forsvinder paa Vej fra Kværn til Kværn, indtil det hele er en blød, delikat Masse.

Yderligere skal Chokoladen, som man allerede nu tør begynde at kalde den, passere gennem Melangeurer, for at Smagen kan blive fyldig og egal, og derfra gennem endnu et System af mekaniske Indretninger, Valseværker, Conchés og Luftsnegle. Saa først er Chokoladen præpareret til at komme paa Formstuen. Naar den føres herover, er den endnu mat og ligesom ru at se til, men ved et System af fortsatte Rystninger bliver den tilsidst blank og smuk.

Naar den har passeret den lange Vej gennem Støvrenser, Ristemaskine, Kværne og Melangeurer og atter kommer paa Lager som Chocolate eller Cacao, indpakket i skinnende Staniol og i blanke Bøsser, er den exotiske Frugt bleven et nationalt dansk Produkt, som med saa god Føje som noget gaar ud i Verden under Danmarks-figures Mærke, der er indregistreret til Beskyttelse for Fabrikens Produkter.

LUDVIGSEN & HERMANNS JERNSTØBERI

SAA længe Norge var forenet med Danmark, var det en naturlig Arbejdsdeling, at det førstnævnte Rige besørgede Jernstøbningen. Indtil 1814 var Norge vor største Leverandør af Støbegods, men efter Adskillelsen fra vort Broderland blev vi saa at sige tvungne af den haarde Nødvendighed til at sørge for vor Forsyning selv.

Manglen paa Raamateriale lagde i Begyndelsen store Vanskeligheder i Vejen, og først efter at vor — som det i hine Tider var saa naturligt — i Englandshad oplødede Nationalfølelse var bleven noget afsvalet, dannede der sig en regelmæssig Import af Raajern fra England, og trindtom i Landet opstod der nu ikke faa Støberier, bl. a. ogsaa her i Staden. Imidlertid havde disse just ikke alle lige Held. En hel Del umodne Forsøg mislykkedes hastigt, og Tallet paa de Støberier, som fra hine Tider er blevet staaende op til vore Dage, er kun saare ringe.

Blandt de tilbageblevne Veteraner indtogte det Firma, hvis Navn staar over disse Linier, en fremtrædende Plads. I 1838 grundlagde S. H. Ludvigsen, der havde været Smedemester paa Anker Heegaards Fabrik, sit eget Smedeværksted paa en Del af den Grund, hvor nu Nørrebrogade 39 med Tilbygninger staar, og hvor Ludvigsen & Hermanns store Jærnstøberi residerer den Dag i Dag.

Aaret efter indtraadte Fryd i Forretningen, og han og Stifteren fik indrettet en lille Smelteovn med Haandblæsekraft samt en ny Smelteovn med Hestegang, til en bedre Blæser blev bygget og taget i Brug i 1841.

Saa ringe var Begyndelsen. En hel Idyl maa det have været tillige, thi Fabriken laa saa at sige midt paa Landet, omgiven af Haver og Marker til alle Sider. Den nuværende Slotsgade var den Gang en almindelig Ager.

I 1845 traadte Fryd ud og Hermann ind i Firmaet, hvorved Jærnstøberiet fik det Navn, som det bærer den Dag i Dag. Personskiftet gav ikke Anledning til større Udvidelser, men man anskaffede sig dog snart efter en Dampmaskine, og da der desuden to Aar forinden var blevet anlagt et Modelsnedkeri, kom der nu efterhaanden mere Fart og Façon i det hele.

I egentligste Forstand gik nu Støberiets Udvikling frem Haand i Haand med Byens. Man var begyndt med at støbe Bilæggerovne, Komfurer, Gryder og Plov-gods og var naaet til at fabrikere Gravgelændere efter tysk Mønster, da Byggeriet i Kjøbenhavn ret begyndte at tage Opsving og derved skabte en helt ny og vældig voxende Efterspørgsel efter Støbegods. Samtidig kom den runde Kakkelovn i Brug, som i lange Tider blev en af Firmaets største og vigtigste Artikler. Med enkelte Standsninger gik Forretningen nu rask fremad, støttet af en Kreds af ansete Haandværkere, som var i første Række blandt hin Tids Bygherrer. Ludvigsen & Hermann fik Leverancer til en Mængde offentlige og private Bygninger, som blev til i Slutningen af Halvtredserne og Treserne, saasom Landbohøjskolen, Kommunehospitalet, Jernbanegaarden, Tivoli og Byggeforeningens Huse.

I 1854 var Jærnstøber Hermann død. I 1856 blev Slotsgade bygget, hvad der gav Stødet til, at Støberiet og Smedeværkstedet blev omdannet og den nuværende Kontorbygning anlagt.

INGENIØR AXEL MØLLER

Ludvigsen havde umiddelbart efter Hermanns Død sendt sin Søn Christian til England og Skotland for at studere Maskinteknik. Han kom hjem i 1859, arbejdede i 8 Aar under Faderen og overtog ved dennes Død i 1867 Forretningen. Han ledede den sammen med Broderen Valdemar indtil 1894, da cand. polyt. Møller og cand. polyt. Neergaard overtog den.

I Perioden fra 1867 til 1. Januar 1894, altsaa i hvad man kunde kalde Brødrene Ludvigsens Periode, forøgedes Befolkningen i Kjøbenhavn med 180,000 Mennesker, medens Folketallet paa Frederiksberg samtidig syvdobledes. Alle disse ny Mennesker, hvoraf en saa betydelig Del ligefrem kom vandrende ind fra Provinserne og Nabolandene, skulde selvfølgelig have Plads. Højest naturligt blev da ogsaa i disse Aaringer Gammelholm bebygget og Voldkvartererne opførte, ligesom Nørrebro voxede op til en kæmpemæssig Forstad, der skød sig langt ud i Landet.

At hele denne Udvikling i stort Maal maatte fremme Forretningen med Støbegods til Bygningsbrug, siger sig selv.

For Fabrikens Vedkommende medførte dette, at der dannedes en stor og righoldig Modellsamling, samt at Støberiet udvidedes med en høj og lys Tilbygning 1892. Yderligere befæstede Brødrene Ludvigsen Forretningens Renommé og lagde Grunden til den nedenfor omtalte sanitære Forretning, som de drev i Forbindelse med cand. polyt. Kr. Noe Harboe, der dog udtraadte kort Tid efter, at d'Herrer Møller og Neergaard havde overtaget Forretningen.

Den lige ovenfor skizzerede Udvikling bragte tillige Ejendommens Grund til at stige i Værdi, og Brødrene Ludvigsen bebyggede derfor ganske naturlig Grundens Grænser til Gaden. Saaledes opførtes mod Nørrebrogade i 1883 en lav Jernbygning med 4 Butiker, mod Slotsgade i 1883 en sexetages Fabriksbygning og i 1891 en lav Jernbygning med 10 Butiker.

Ved Slutningen af Brødrene Ludvigsens Periode ændrede de økonomiske Forhold sig meget. Konkurrencen var i den gode Tid stegen stærkt, og Forretningens Stagnation havde omtrent naaet sit Højdepunkt, da d'Herrer Møller og Neergaard overtog Forretningen. Forholdene bedredes derefter de følgende Aar, Forretningen tog igen et Opsving og fik en Udvikling, der baade udadtil og indadtil var betydelig.

I 1897 opførtes en stor, ny, solid sexetages Bygning, hvori de tre Etager indrettedes til Lager og de tre til Modeller, endvidere blev der foretaget forskellige hensigtsmæssige Forbedringer i Maskinværkstedet, der blev nedlagt Skinner i Gaardene og opsat en Svingkran i Forgaarden for at lette Transporten af svært Gods.

Efter en Brand i 1902 — hvorved det ældste Støberi blev delvis ødelagt, idet Taget brændte — rejstes det ny

INGENIØR HOLGER NEERGAARD

Støberi paa det gamles Grund, og i Stedet for den ældre Tørrøvn blev der opført en Ovn af helt ny Konstruktion. Nu i 1904 er der indlagt et helt nyt Dampmaskin-anlæg med overhedet Damp samt Anlæg for elektrisk Belysning. Hele Bygnings-komplekset og Indretningen af Støberiet og Maskinværkstedet er saaledes baade i økonomisk og i praktisk Henseende blevet meget væsentlig forbedret.

Naar man har kunnet modernisere med Fordel, er Grunden den samme, som bevirkede den store Opgang for et Halvtaarhundrede siden: Byens Udvikling. Men Udviklingens Art er nu noget anderledes.

DEN FORRESTE GAARD

Medens det i Halvtredserne var de enorme Byggeforetagender, som gav Foretagendet Vind i Sejlene, har det nu sidst især været de *hygiejniske* Forbedringer, som har skaffet forøget Omsætning og samtidig tilladt, at man har kunnet inddrage helt nye Felter under Virksomheden. I dette Tiaar er saaledes blevet gennemført hele det ny Kloaksystem med Indretning af Pumpestationer, Vandklosetter har faaet almindelig Udbredelse, og den stigende Sans for Sundhed og Comfort har forøget Indretningen af Badeværelser i Privatlejligheder.

At et saa gammelt og anset Firma som Ludvigsen & Hermann har faaet sin rigelige Part af disse mange offentlige og private Arbejder, som er en Følge af den hygiejniske og sanitære Rejsning i Hovedstaden, er selvfølgelig. For Støberiets Vedkommende har man som Hovedspecialitet lagt sig efter Kloakdæksler m. m. Samtidig udvikles stadig den tidligere paabegyndte sanitære Gren af Forretningen: In-

stallationen af Vandklosetter, Badeindretninger og septic tanks, hvilket nu lægger Beslag paa en meget betydelig Del af baade Administration og Arbejdskraft.

Den nyere Tid har endelig ladet en anden meget vigtig Gren skyde frem paa Støberi-Industriens livskraftige Stamme, nemlig Tilvirkningen af Støbegods til Gasværker, og da ganske særlig de mindre Bygasværker.

Ludvigsen & Hermann har ogsaa paa dette specielle Omraade virket meget. Firmaet har udført, helt eller delvis, Anlægget af omtrent en Snes Gasværker rundt

INTERIØR FRA STØBERIET

omkring i Landet, ligesom det har haft betydelige Leverancer til Gasværkerne i Kjøbenhavn.

Som at se i et æventyrligt Reflexionsspejl, i hvis ene Glas man skimter den svundne Tid med al dens gammeldags, hyggelige, museumsagtige Skrammel, medens den moderne Storbys myldrende Liv glimter i det andet, saaledes er det at blade Firmaet Ludvigsen & Hermanns Historie igennem. Den er et lille Kapitel af Byens Udvikling fra den Tid, Leen hvæssedes over Blaagaards Marker, og til nu, hvor man staaende paa den sexetages Lagerbygning næppe en Gang med en god Kikkert for et Par skarpe Øjne vil være i Stand til over Tusinder af Nørrebros Tagrygge at fange et Glimt af grønne Marker og gule Agre.

HERM. N. PETERSEN & SØNS PIANOFORTEFABRIK

DET staar sikkert ikke for de flestes Bevidsthed, at Fabrikationen af Klaviaturinstrumenter er en Industri med en lang og hæderlig Fortid her i Landet. Og dog er det saaledes. Helt tilbage i Midten af det 18. Aarhundrede træffer vi i Kjøbenhavn Værksteder, hvor man tilvirkede Pianoets Forløbere, de den Gang benyttede Klavikordier og Klavicymbaler, hvis spæde Toner frydede vore Forfædre i Fiskebensskørternes Tid. Og da det egentlige Klaver, »Hammerklaveret«, blev opfundet i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, grunder der sig en ganske betydelig Industri paa disse Instrumenters Fabrikation. I 1825 opgives der at have været 7 Pianofortefabriker i Kjøbenhavn foruden enkelte i Provinserne, i 1840 fandtes der i Kjøbenhavn 14 Fabriker, og i vore

HERM. N. PETERSEN

Dage, da Klaveret er blevet saa at sige Hvermands Eje, er Pianofortefabrikationen voxet op til at være en dansk Industri med et anset Navn og af stor kulturel og praktisk Betydning. Ifølge Folketællingen 1901 fandtes der i Kjøbenhavn (med Frederiksberg) over 40 Fabriker, der ialt ernærede 699 Personer alene gennem denne specielle Form af Instrumentfabrikation.

* * *

Blandt de Firmaer, der har bidraget til at skabe den moderne danske Pianofortefabrikations smukke Navn, indtager *Herm. N. Petersen & Søn* en fremtrædende Plads.

Firmaets Grundlægger, *Herm. N. Petersen sen.*, fødtes i Sorø 1815 og kom 14 Aar gammel i Snedkerlære i Kjøbenhavn; efter at være bleven Svend gik han over til Pianofortefabrikationen og arbejdede paa den Marschall'ske Fabrik. I 1835—42 rejste han til Udlandet for yderligere at uddanne sig paa de bedste fremmede Fabriker, og ved sin Hjemkomst blev han Værkfører hos J. N. Gade, Komponisten Gades Fader, der drev en af Datidens største Fabriker.

Efter i 7 Aar at have forestaaet den Gade'ske Fabrik fandt Herm. N. Petersen det i 1849 paa Tide at blive sin egen Mand. Med ganske smaa Midler tog han fat paa at bygge de den Gang moderne taffelformede Klaverer, og hans Fabrikat fik hurtig et godt Navn; Skridt for Skridt arbejdede han sig frem og erhvervede sig Patenter paa en Række Forbedringer i Fabrikationen. Da Stifteren i 1889, 74 Aar gammel, trak sig tilbage, efterlod han sin Søn en Virksomhed med et anset Navn, der var naaet frem til at kunne producere et Klaver ugentlig.

Sønnen, *Herm. N. Petersen jun.*, var bleven omhyggelig uddannet under Fa-

INTERIØR AF UDSILLINGSLOKALERNE I BREDGADE

derens Øjne og havde derefter arbejdet i de bekendteste Pianofortefabriker i Tyskland, Frankrig, England og Belgien. Han tog fat med ung Energi, og snart trængte Fabriken til mere Plads; den flyttedes da til Koncertpalæet i Bredgade, men længe varede det ikke, inden Pladsen ogsaa her blev for trang. I 1897 købte Firmaet da »den Castenskjoldske Gaard« i Bredgade Nr. 23 og indrettede den efter sit Behov. I Hovedbygningen skabtes der ved Ombygning tidssvarende, store og smagfuldt indrettede Udstillingslokaler, og en stor Sidebygning opførtes. Alle sine Etagere igennem giver denne Plads for de for Fabrikationen fornødne Værkstedlokaler, udstyrede med de nyeste og formaalstjenligste Arbejdsmaskiner. Her fejrede Fabriken i 1899 sit 50 Aars Jubilæum, og her er den allerede igen voxet sig for stor: der har maattet skaffes Annex-Lokaler i Ejendommen lige overfor, Bredgade 20. Men Virk-

somheden er da ogsaa naaet til nu at sysselsætte c. 80 Arbejdere, og den kan levere 6—7 Klaverer ugentlig.

* * *

En Vandring gennem de talrige Lokaler giver en Forestilling om den Omhu, Pianofortefabrikationen udkræver fra først til sidst.

I Hovedbygningens store Kælderrum træffer vi Tørrerum for de mange forskel-

INTERIØR AF UDSILLINGSLOKALERNE I BREDGADE

lige Træsorter, der benyttes i Fabrikationen. En langvarig Tørringsproces maa dette Materiale gennemgaa: først en Lufttørring i flere Aar paa aaben Plads, saa en grundig Eftertørring ved stærk, hele Aaret rundt ensartet Varme i disse Kælderrum. Først naar al Fugtighed saaledes er dreven ud af Træet, kan det bruges paa Værkstederne.

Kedelrummet med tilhørende Brændselsrum er, for at spare Plads, anbragt under Gaarden.

I Fabriksbygningens Underetage træffer vi paa Skære- og Høvlemaskinerne og de store Finerpresse; i en af disse kan der paa en Gang indspændes ikke færre end 24 Pianosider til Finering. Et andet interessant Redskab er de sindrige Forme, hvori Flygelsiderne bøjes — af en eneste Længde Træ! Til Boring af Huller i alle Størrelser i Pianoernes svære Jernrammer ser vi, ligeledes i Underetagen, et

FABRIKSBYGNINGEN

skineri af Streng, Hamre og Klaviaturer bringes til behørigt Samarbejde, saaledes at det færdige Instrument kan passere ind i Magasinerne. Vi ser her adskillige af de smaa Flygler under Færdiggørelse, som Firmaet er ved at gøre sig til Specialitet.

Samtlige Fabrikens Maskiner, der drives ved Elektricitet, repræsenterer 40 Hestes Kraft. Blandt dens 80 Arbejdere er der mange særlig dygtige, og som Følge deraf vellønnede, Specialister, og adskillige af Personalet har i en lang Aarrække arbejdet i Fabrikens Tjeneste. Selvfølgelig er der tillige til Virksomheden knyttet en talrig Stab af kunstneriske Kræfter: Arkitekter, Tegnere, Billedskærere og Dekupører, Stemmere og Instrumentmagere. I alle Danmarks større Byer og i Reykjavik paa Island har Firmaet Repræsentanter — i Aarhus, Aalborg, Horsens og Odense har det store Udstillingslokaler.

sindrigt konstrueret Boreapparat, der kan føres hen over hele Rammen, saa denne ikke behøver at flyttes under Boringen.

Med elektrisk Elevator begiver vi os op til Fabrikens 4. Sal, hvor Resonansbundene forfærdiges. Som bekendt kræver disse Bunde, der har afgørende Betydning for Tonerens Klang og Omfang, den alleromhyggeligste Forarbejdelse. Materialet dertil udsøges med tilsvarende Omhu; hertil benyttes det fineste, rene Grantræ, som kan skaffes til Veje.

I 3. og 2. Etage træffer vi talrige Polerere i Virksomhed — forstaaeligt nok, thi de smukt udførte Pianokasser kræver jo mere af dette Arbejde og stiller større Fordringer dertil end de fleste af Snedkerhaandværkets Frembringelser. Ligeledes finder vi her en Maskine, paa hvilken Basstrengene hurtigt og snildt overspindes med Kobbertraad.

Nede paa 1. Sal samt i Annexlokalerne i Bredgade 20 ser vi »Færdigmagerne« i Arbejde: her indsættes »Mekniken« — som hidrører fra Specialfabriker, dels i Udlandet, dels her i Landet — i Instrumenterne, og det hele indviklede Ma-

Jul. Wulff.

W. E. JENSEN & SØN, KOBBERSMEDE

GRUNDLÆGGELSEN af dette Firma gaar tilbage til Kobbersmedelaugets »gode gamle Dage«. Da Firmaets Stifter *P. W. Jensen*, født 1800, kom i Kobbersmedelære i Kjøbenhavn, spillede Kobberkedler, Kobberkaffekander og andre Husholdningskar af Kobber en fremragende Rolle; de hængtes ikke den Gang, som nu, op paa Væggene som Dekorationsgenstande, men prangede i Køkkenet og paa Spisestuebordet, blankskurede ved Husmoderens kærligste Om-sorg. Thi disse rødskinnende Kar hørte til hendes højest skattede Udstyrs-genstande. Da *P. W. Jensen* i 1828 nedsatte sig som Kobbersmedemester (i Kælderen, Frederiksberggade 17), var det ogsaa væsentligst Husholdningskar som de nævnte, der udgik fra hans Værksted; men samtidig begyndte dog allerede han at slaa

P. W. JENSEN, FIRMAETS STIFTER

ind i den Retning, der siden er bleven Firmaets Specialitet, idet han udførte adskilligt Arbejde for Stadens Bryggerier og Brænderier.

Sønnen *W. E. Jensen*, født 1832, stod i Lære hos Faderen og uddannede sig derefter i Tyskland og Østerrig, ganske særlig i Bryggeri- og Brænderiarbejde; efter Hjemkomsten blev han Kompagnon i Faderens Forretning, der imidlertid var henflyttet til Teglgaaardsstræde 11, og i 1867 overtog han For-

retningen for egen Regning. Som Læredreng havde han i 1847 været med at udføre Kobbersmedearbejdet ved Gamle Carlsbergs Indretning; han beholdt dette Bryggeris Arbejde, fik senere Ny Carlsbergs, og Firmaet lagde sig særlig efter den Slags Arbejde. Det kom efterhaanden til at udføre Kobbersmedearbejdet ved de fleste Bajerskølbryggerier i Provinserne.

Sønnesønnen *Charles V. Jensen*, Firmaets nuværende Indehaver, fødtes 1867. Han stod i Lære hos sin Fader og blev dennes Kompagnon i 1895 efter i flere Aar at have arbejdet i nogle af Tysklands og Nordamerikas største Forretninger i samme

W. E. JENSEN

Branche. Tre Aar senere (1898) antog Firmaet Navnet *W. E. Jensen & Søn*; i 1901, da Faderen døde, overtog Charles V. Jensen det for egen Regning.

Det oprindelige gamle Kobbersmedefirma har i Tidens Løb udviklet sig til en moderne specialiseret Virksomhed, fra hvis fabriksmæssigt indrettede Værksteder paa Vesterbrogade 107 der væsentlig udgaar Rørledninger, Svaleapparater, Kedler og Sikar til Bryggerier og Brænderier. Paa dette Omraade har Firmaet vundet sig et meget anset Navn og er kommet i intimt Samarbejde med den til den danske Bryggeriindustri saa stærkt knyttede Videnskab. Saaledes er Firmaet gennem sit Arbejde for Carlsberg-Bryggerierne kommet til at udføre de af Direktør A. v. d. Aa Kühle og Professor Chr. E. Hansen konstruerede Apparater til den af Hansen opfundne, banebrydende Rendyrkningsmethode for Gær, der har bidraget saa meget til det danske Bryggeris høje Standpunkt; der

er fra Værkstederne udgaaet ca. 150 saadanne Apparater, deraf de fire Femtedele til Udlandet. Herved er Firmaet bleven bekendt med Ære langt udenfor Danmarks Grænser.

I de senere Aar er *W. E. Jensen & Søn* kommet ind paa en anden Specialitet, nemlig Sterilisationsapparater til Hospitaler; det har leveret saadanne til Københavns Kommunehospital, til Diakonissestiftelsen og til Frederiksbergs nye Hospital samt de fleste kirurgiske Kliniker. Endvidere arbejder Firmaet for kemisk-fysiske Laboratorier; saaledes udfører det Apparaterne til Professor Kjeldahls Methode til Kvælstofbestemmelse, hvilke Apparater kræver særlig Omhu og Dygtighed, idet de dertil anvendte Kobberflasker ikke maa have nogen Lodning, men opdrives af et eneste Stykke Kobber ved Haandarbejde alene, uden andet Værktøj end Hammer og Ambolt. Selvfølgelig bruger Fabriken mekanisk Drivkraft (først Gasmaskiner, nu Elektricitet), nemlig til Centrifugalblæsere i Stedet for Blæsebælge og til forskellige Bore-, Slibe- og Hamremaskiner; men der benyttes i dens Virksomhed i stort Omfang Haandarbejde, og særlig Opdrivningen af de nysnævnte Kobberflasker giver et smukt Vidnesbyrd om den Højde, hvortil denne Anvendelse af den fuldkomneste af alle Maskiner, Haanden, er udviklet i denne Virksomhed.

Tidligere forfærdigedes der ogsaa loddede Kobberør, men fra Halvfjerdsenerne indføres der i deres Sted trukne Kobberør fra Valseværkerne; heri driver Firmaet en ikke ubetydelig Import. Dets egen Virksomhed indbefatter ikke længer Tilvirkning af forholdsvis raa Halvfabrikater; i et Tidsrum, der for dansk Industri har været en rig Udviklingsperiode,

CHARLES V. JENSEN

INTERIØR FRA VÆRKSTEDET I STUEN

har det gamle Kobbersmedefirma paa en smuk Maade fulgt med Tiden, saaledes at det med Intelligens og højt udviklet Haandværksdygtighed har formaaet at være dansk videnskabelig-teknisk Fremskridtsarbejdes værdifulde Medhjælper — selv et betydningsfuldt Hjul i dette Fremskridtsmaskineri, hvori Videnskab og Kundskab er de drivende Kræfter, men for hvilket et paa Udviklingens Højde staaende Haandværk er en nødvendig Udviklingsbetingelse. Men Firmaet har ogsaa altid sat sin Ære i at stille sig det samme Maal som dets store Kunde, gamle Brygger Jacobsen: stedse at levere det bedst mulige Arbejde.

Jul. Wulff.

J. R. LUND

PARISERETABLISSEMENT

BLANDT »Mændene fra 1848« spiller *Haandværkeren* en langt større Rolle, end de fleste nuomstunder aner. Man forestiller sig almindelig, at Fyrgetyvernes Frihedsbevægelse først og væsentligst havde et *akademisk* Snit — det er Studenter-Førerne, Ploug og Orla Lehmanns trodsigt-burschikose, aandsaristokratiske Ansigtstræk, som for Nutidsbevidstheden giver Billedet af hin Tid dets Profil. Paa Erindringens Historie-Relief gaar disse »Herrer i Aandernes Rige« forrest i Frihedstoget og samler hele Opmærksomheden om sig — bagefter kommer blot »Folket« eller »danske Mænd og Kvinder,« som det hedder paa

J. R. LUND

Foden af Theaterplakaterne, med andre Ord: en forskelsløs Masse. Opfordres man saa til nærmere Eftertanke, tror man svagt at kunne mindes, der dog vistnok stikker Bonde-Fysiognomier frem fra Mængden — »naar Tider vorde onde, kald Konge paa din Bonde« og »Danmark gennem Nød og Fare bæres skal af sin stærke, frie Bondestand«, saaledes lød jo Sangen den Gang!

Men Virkeligheden var en ganske anden: hin stolte Rejsning var saa at sige helt

og holdent en *By- og Borgerbevægelse*, hvor »Aandens Mænd« vel nok gik i Spidsen, men »Haandens Mænd« kom dem lige i Hælene — den unge Haandværksmester var netop efter »Studenten« Frihedstidens fornemste *Type*, og »ham fulgte vel hundrede Svende«: just saaledes blev det til et helt Tog!

Thi har den ellers spredte Hob
paa Livets stille Baner
engang adlydt det samme Raab
og fulgt de samme Faner;
har Høj og Lav og Rig og Arm
af samme Tanke følt sig varm,
af samme Fryd og samme Harm
— var det i Ott' og Fyrre!

FIRMAETS TIDLIGERE FORRETNINGSLOKALE

faget. Da Drengen var konfirmeret, blev han først anbragt hos en Købmand i Hille-rød, men kom kun kort efter i Skræderlære hos en Slægtning i Horsens, og her blev han Svend den 4. Oktober 1841. Faa Aar før var der udkommet en kongelig Plakat, som forbød danske Haandværkssvende paa deres Vandringer at besøge eller opholde sig i Lande, »hvor Associationer og Forsamlinger af Haandværkssvende taaltes« — Meningen hermed var især at holde de unge Mennesker borte fra det »revolutionære« Frankrig! Men ligesom denne »krænkende og ufortjente Mistillid til den danske Haandværkerstand« strax blev modtagen med skarp Protest af denne Stand, saa forfejlede den ogsaa fuldstændig sin Virkning: Haandværkeren satte sig ej alene simpelthen ud over den, men selve Paris fik nu netop forøget Tiltrækningskraft. Og det var da ogsaa didhen, den unge Lund skyndsomst styrede sin Kurs.

Men for en *Skræder* var det nu mere naturligt end for nogen Anden: gennem Aarhundreder havde Paris været *Modens* Dronning, som den endnu ubestridt er det for Damedragtens Vedkommende, — det var først langt senere end Fyrerne, at Sceptret tabtes paa *Herreskræderiets* Felt: efter gammel Skik skal nemlig Herremoden altid frembæres af en kongelig Person og skabes derfor ikke let i en Republik. Og dog turde ogsaa paa dette Omraade Paris' Indflydelse, efter at Edward VII fra galant Prince of Wales er bleven graanet, gravalvorlig Monark og Landefader, paany være i afgjort Stigning.

Dog, som sagt, *den Gang*, da Lund drog til Frankrigs Hovedstad, var det saa helt utvivlsomt det rette Sted for *Snit* og *Façon*, og i de Aar, han blev derovre (fra

Det var fra *Paris*, hin Tids farende Haandværksmand havde hentet sin frie Holdning hjem, i Seinestadens Luft han havde indsuget Friheds-Længsel og Friheds-Tro, — det var ogsaa derovre, han var truffen sammen med de Landsmænd af det »lærde Laug«, som siden efter skulde blive hans Fæller og Førere i den hjemlige Kamp for Frihed. Det var den »frie, stærke« Aand i Fyrernes Frankrig, som bandt de unge Mænd broderlig sammen og gav dem Haab og Mod til med denne Kamp som Maal at drage tilbage til deres Fædreland. Store og dristige var de Tanker, som i hine Aar blev tænkt i Paris' Værksteder og Studerekamre, vel skikkede til at ene Ungdom i fælles Begejstring — og særpræge dem for Resten af deres Liv.

Om Ingen gjaldt dette mere end om Johan Rasmus Lund, som just var iblandt de unge danske Haandværkere, der i denne store Brydnings-Tid opholdt sig i Paris. Han var født i Kjøbenhavn den 13. December 1822, og hans Fader var, betegnende nok, *Frimester* (altsaa udenfor Lauget) i Snedker-

1841—46), lærte han da ogsaa sit Fag til Fuldkommenhed. Samtidig deltog han med Liv og Lyst i sine danske Kammeraters Samfærd: her traf han en Række højtbevandede, unge Mænd, der senere vandt sig bekendte Navne: Professor Adolf Steen, Højesteretsadvokat Gustav Brock, Rustmester Christensen, Finerskærer H. C. Frederiksen, Bogtrykker Sally B. Salomonsen osv.

I de unge Aar slaar Hjertet varmt, ikke mindst, naar i Udlændighed Landsmandskab og fælles Begejstring for Tidens Tanker fører En sammen — og det var just Tilfældet her. Da Lund kort før Christian VIII's Død vendte tilbage til sit Fædreland, var det som udpræget Frihedsmand.

Han vilde være *selvstændig* — det var det Forsæt, han vendte tilbage med, og

FIRMAETS NUVÆRENDE FORRETNINGSLOKALER

han gennemførte det med jernfast Villie. Da han efter at have løst Borgerskab som Skræder den 18. Maj 1847 nedsatte sig i en mindre Butik i Grønnegade, gik det til en Begyndelse kun saare smaat: der maatte voves, saa han, for at vindes. Saa flyttede han resolut sit »Pariserskræderi« hen paa Kongens Nytorv og aabnede i Nr. 24 et Etablissement, som efter Datidens Forhold var baade stort og flot anlagt. Og nu slog han an — erobrede sig en fin og betalingsdygtig Kundekreds, som netop vilde have Klæder, der sad godt, ikke hjemmegjort »Vadmel«, men smukke og solide Stoffer.

Det var en politisk bevæget Tid, han kom hjem til, og med Liv og Sjæl sluttede han sig til Frihedspartiet. Samme Aar, han etablerer sig, er han med til at danne »Haandværkerdannelsesforeningen« — i Forvejen var allerede gaaget Stiftelsen af Læseforeningen (1836), Industriforeningen (1838) og Haandværkerforeningen (1840),

KLÆDELAGERET

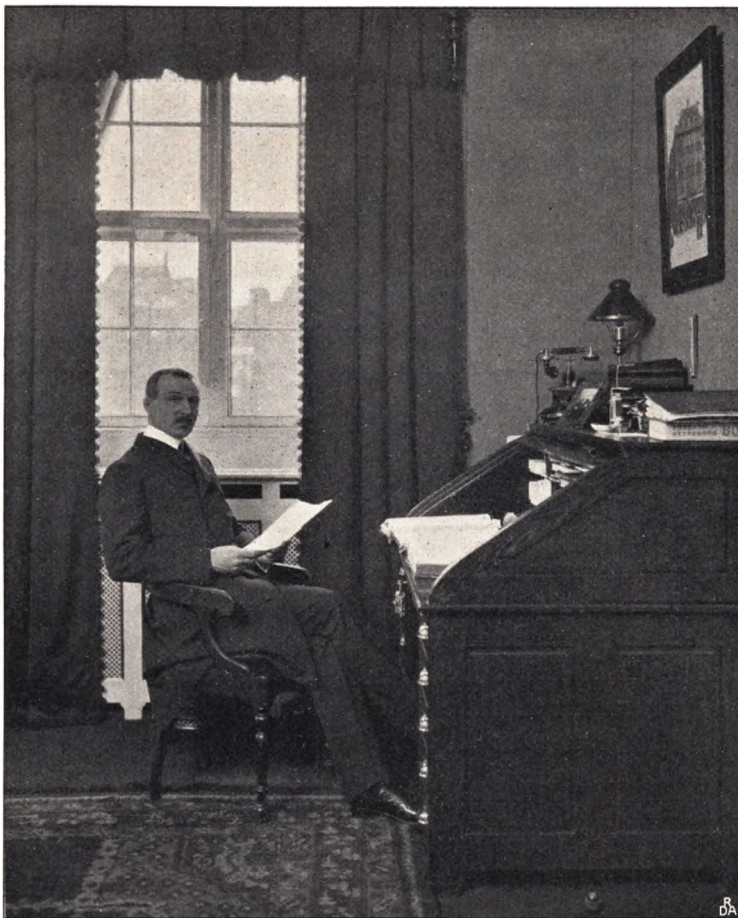

INTERIØR FRA PRØVEVÆRELSET

alle Frugter af det politiske Samarbejde mellem hjemvendte unge Pariserfarere og de hjemlige Frihedsmænd. Det er som en hel Slagorden, hvori der her rykkes frem, og da Haandværkerdannelsesforeningen dannede venstre Fløj og overhovedet gik mere og mere op i direkte Politik, kom den under Tidens Gæring ganske naturligt til i første Omgang at spille Hovedrollen. J. R. Lund var et af dens virksomste Medlemmer, i 1848 var han desuden med i den Deputation, som overbragte Frederik VII Adressen om udvidet Valgret, blev derpaa Medlem af Valgreformkomiteen og endelig i 1850 Haandværkerdannelsesforeningens Formand. Allerede i Forvejen havde han mangfoldige Gange med Iver deltaget i dens Forhandlinger, bl. a. holdt han selv i Foreningen et Foredrag om Laugstvang, i hvilket han, betegnende nok for hans sunde Blik, med Styrke fremhævede Næringsfrihedens rette Begrænsning »Det er ikke nok,« — saaledes faldt hans Ord — »at de, der forbruger Genstandene, erholder disse billigt, der maa tillige tages skarpt Hensyn til, at de, der frembringer disse Genstande, kunne bestaa og ernære sig paa en Maade, der er det menneskelige Samfund værdigt.«

Lund havde nemlig af sin egen Forretning hurtig lært, at det ikke er *Billigheden*, det først og fremmest kommer an paa, — den billige

Indkøbspris kommer kun altfor ofte Forbrugeren »dyrt« til at staa. Nej, hvad Køer og Kunde kan gøre Fordring paa, er en *reel Behandling*, hos en Skræder først og fremmest en durabel og holdbar Kvalitet, og det var da ogsaa *det* Forretnings-Princip, han selv førte igennem. Ej alene forstod han Kunsten at give enhver Klædning et individuelt Snit — H. C. Andersen klædte han f. Ex. ikke *moderne*, men gav ham den rette »digteriske« Buxevidde — men han var tillige, hvad man med Rette har kaldt »*stofbegejstret*«: det var ham en Fryd at kunne præsentere sine Kunder lækre og indbydende Klædevarer, som var lige udsøgte i Henseende til Mønster, Farveblending og Vævning. Efter Krigen i 1864 var det da ogsaa fornemmelig ham, som førte

PRIVATKONTORET

den danske Herreverden ind paa at bruge *engelske* Stoffer og lærte den at vurdere deres smagfulde Soliditet.

Overhovedet falder Lunds Glansperiode just i hin økonomisk saa glimrende Periode herhjemme, som strækker sig fra Tresernes til Halvfjerdsernes Midte: han var i dette Tiaar ubestridt den første og største i sit Fag her paa Pladsen. Fra hin Tid stammer ogsaa hans store *svenske* Klientel, der siden da har bevaret sig trofast ned gennem de skiftende Tider, og som endnu den Dag i Dag er en stor Støtte for Firmaet.

Det siger sig selv, at medens han saaledes fra ingenting skabte sig en saa stor og anset Forretning, maatte han lade Politiken fare og vie sig helt til sin Gerning. Men til at virke for sine *Fagfæller*, fandt han dog stadig Tid. Da Skræderlauget faldt bort i 1862, fik han stiftet Skrædernes Mesterforening, hvis Formand han siden var i samfulde 24 Aar, og i denne sin Egenskab udførte han et meget betydeligt Arbejde, saaledes bidrog han væsentlig til Oprettelsen af Skrædermestrenes Stiftelse, Sygekasse, Begravelseskasse osv. Han lagde da ogsaa Grundstenen til Foreningens Formue ved en sjælden uegennyttig Handling: da han nemlig i 1864 af Regeringsmyndighederne fik Tilbud om Overtagelsen af Soldaternes Beklædning, udvirkede han, at denne vældige Entreprise, der kunde have skaffet ham selv en saa betydelig Fortjeneste, overdroges til Mesterforeningen som saadan, saa at Fortjenesten kom samtlige kjøbenhavnske Mestre til Gode.

Det enkelte Træk viser egentlig hele Manden, som han var: en storstilet Natur, rundhaandet og uegennyttig, en udpræget Personlighed, som fulgte sit eget Hoved og gik sine egne Veje — *sære* Veje, tilføjedes der ofte af de Haandværker-Kolleger, som selv kun kendte den lige, slagne Landevej! Men ogsaa disse var ligesaa redebonne som de, der forstod ham bedre, til stedse at anerkende hans Retsind og gode Hjerte.

Den 29. April 1893 afgik han ved Døden, hans Enke overtog Forretningen, og paa hans unge, da kun 19-aarige Søn, Aage B. Lund, kom nu med ét hele Dagens Byrde til at hvile. Det var ingen let Arv at løfte, men meget hjalp det netop, han var saa ung, han ikke helt forstod Opgavens Vanskelighed: i Stedet for at lade sig tynde til Jorden af sit store Ansvar, tog han frejdig og ufortrøden fat, og det har da ogsaa lønnet sig. *J. R. Lunds Pariseretablisement*, af hvilket Aage B. Lund siden 1. Febr. 1899 er Eneindehaver, staar fremdeles som et af Hovedstadens første Herreskræderier og hævder saaledes stolt sit gamle Ry. Ikke alene overfor Kunderne har A. Lund bygget videre paa Traditionerne, men ogsaa i Forholdet til *Arbejderne*: den Dag i Dag har han Arbejdere i sin Tjeneste, som har været knyttede til Firmaet i 25, 30 ja 50 Aar. Samtidig er Forretningen udvidet til i stort Omfang ogsaa at omfatte Uniforms-Arbejde, ikke mindst til *svenske* Officerer.

Til næste Aar har Firmaet bestaaet i 60 Aar, tør saaledes med fuld Føje kaldes en *gammel* og *ærværdig* Forretning. Et Besøg i Firmaets nye, elegant udstyrede Lokaler i Mezzaninetagen, Kongens Nytorv 8, vil imidlertid hurtigt overbevise Enhver om, at det ikke *alene* er en gammel Forretning, men samtidig en *urmoderne*, som stadig er et Skridt forud for Smagens og Modens lunefulde Hast.

Og saaledes bør det ogsaa være: den store Nutids-Skræder maa som en ærbødig Kavalier stadig gaa *foran* og lyse Vej for Hendes Majestæt Moden, saa at ingen ret ved, om det er *hende*, som foretrækker at gaa bagest, eller *ham*, som ligefrem fører an.

DEN KGL. PORCELAINSFABRIK OG ALUMINIA

HVAD Alverden skyr, er jo nævnet efter et Sammenstød af 3 Veje: *Tri-vialitet* — men forhaabentlig er det ikke blevet en Trivialitet at nævne de Ting, som enhver moderne Dansk er stolt af, og som ret egentlig kun er tvende: det gode, danske Smør — det skønne *danske Porcelain*.

Flygtig set skulde disse to Ting synes at være lidt af det samme: noget lækkert, udsøgt, delikat, kort sagt: *Kræs*. Og dog er Modsætningen mellem dem adskillig større end Ligheden.

Det gode, danske Smør er en Slags storindustriell Triumf. Dets fredelige Erbring af de nordengelske og skotske Markeder, er nemlig ingenlunde, som det saa ofte troes, sket i Kraft af nogen *fancy*-Kvalitet, men fordi det, takket være Centrifugen og Andelsmejerierne, har haft en Fabrikvares *Egalitet*. En *ensartet* Masse-Produktion af en god Gennemsnitskvalitet, saa at Køberen af *danish butter* paa Forhaand ved, hvad han faar, — det er den Opgave, et helt Land har løst. Og løst ved netop at tage Smørtilvirkningen ud af det enkelte Landbrugs Hænder og omdanne den til en egentlig Fabrikation.

Med vort Porcelain er vi derimod vandrede den stik modsatte Vej: vi har hævet Fabrikationen til *Kunst* og netop skaffet den Enkeltes Fagdygtighed og dekorative Særevner Raaderum og Tumbleplads.

* * *

»Den gamle Fabrik« — d. e. den gamle *kongelige* Porcelains-Fabrik — kender den nuværende Slægt fra Vilh. Bergsøes fantasifulde Roman af dette Navn. Men alle Ældre ville tillige kunne erindre at have *set* selve den Bygning, som i over 100 Aar rummede den gamle Stats-Fabrik. Den var beliggende paa St. Købmagergade lige for Skindergade og havde oprindelig været Postgaard — »ud til Gaden laa den gamle, statelige, røde Bygning, fornem at se til med sine slanke Pilastre, med Kroner og kongeligt Navnetræk tronende over den brede Altan, som øverst oppe afsluttede Façaden« *). »Den strakte sig med fire lange Gaarde og ti overflødige Bygninger lige fra Købmagergade til Springgade, og som Symbol havde den over Porten faaet to Overflødhedshorn, hvoraf der udvældede Pærer.« **)

Fabriken var dog ikke begyndt som kongelig — men vel, om vi saa maa sige: som dronninglig. Den var oprindelig, som den er det nu: et Aktieselskab, et »*Par-*

---

*) Karl Madsen: Den kgl. Porcellænsfabrik i forrige Aarh. Tidsskr. f. Kunstindustri 1893. Paa denne fortrinlige og oplysende Afhandling og dens Kilder (navnlig Nyrops Skrifter) er en stor Del af den følgende Fremstilling væsentlig bygget.

**) Vilh. Bergsøe: Fra den gamle Fabrik. 1869.

participantskab«, men vel at mærke: et Aktieselskab, som blev til under Enkedronning Juliane Maries allerhøjeste Auspicier og Protektion.

Hendes afdøde Gemal, Frederik V, havde ligefrem været passioneret i Porcelain, hvad der just paa hin Tid ogsaa var højeste Mode Evropa rundt. I det 17. Aarhundrede havde de forskellige Landes »Asiatiske« Handels-Kompagnier bragt chine-sisk Porcelain i stigende Mængder til Evropa, og det havde ved alle Hoffer gjort voxende Lykke -- saavel Stoffet selv, saa hvidt og skært og blankt og haardt og gennemsigtig tyndt det var, som ogsaa de sære og brogede Dekorationer. Man til-troede desuden Porcelainet særlige Gaver: alle Vædsker kunde det uden Skade taale at rumme, men gødes der Gift deri, da brast det sønder. Intet Under, at Efter-lignelses-Lysten vaagnede rundt om, og ved Aar 1700 lykkedes det da ogsaa i Frankrig at fremstille en skuffende Efterligning, det saakaldte »bløde Porcelain« (*pâte tendre*), hvoraf især Sèvres-Fabriken skabte en Række indtagende Sager, i hvilke Farver og Glasur smeltede fint og yndefuldt sammen. Men først 1709 fandt Bøtt-ger (1682—1719), Kong August af Sachsens bestalter Alchymist, ved et Tilfælde den egentlige Porcelains-Jord (Kaolin), og efter først at have forsøgt sig med -- i Ste-det for Guld -- at fremstille et ejendommeligt rødt Porcelain*), saa han sig nu med ét i Stand til virkelig at skabe ægte Porcelain, altsaa Porcelain, der ganske var som det chinesiske.

Den paa Grundlag af denne Opdagelse oprettede Fabrik i Meissen, hvis Por-celains-Fabrikation snart viste sig at blive en virkelig Guldgrube, vakte naturligvis de andre Herskeres og Hoffers heftigste Misundelse, og ved Hjælp af Bestikkelse søgte man fra alle Sider at lokke Arbejdere fra Meissner-Fabriken til sig for at faa lært den nye Kunst. 1718 kunde man ad denne Vej grundlægge en Fabrik i Wien, herfra blev Fabrikations-Hemmeligheden stjaalen til Berlin, i Sèvres fandt man ved et Tilfælde Kaolin, og saaledes bredte Porcelains-Tilvirkningen sig lidt efter lidt.

Alt dette skærpede ogsaa de danske Kongers Mode-Appetit. Efter at man var bleven narret af forskellige tyske Humbugmagere, blev der 1755 fundet Porcelains-jord paa Bornholm, og Frederik V gjorde nu energiske Forsøg paa at faa anlagt en egentlig Fabrik. Tvende Sachsere, v. Lühe og Mehlhorn, tumlede paa konge-lig Regning i Aarene 1754—62 forgæves med Sagen, den sidste i en Fabrik ved Blaataarn, men de vundne Resultater faldt ganske utilfredsstillende ud. Fabriken ved Blaataarn blev saa i 1760 overladt en Franskmand, Louis Fournier, og ham lykkedes det at fremstille forskellige smukke Porcelains-Genstande, men vel at mærke af *pâte tendre*, altsaa i Sèvres-Stilen -- Kaolinen kom først 1769 i Brug ved Sèvres-Fabriken --, Smaastykker af en egen blød og zart Ynde, delikate i Farve og Form, nydelige i Dekorationen, der ligesom forener Meissens Manér og Sèvres Façon**).

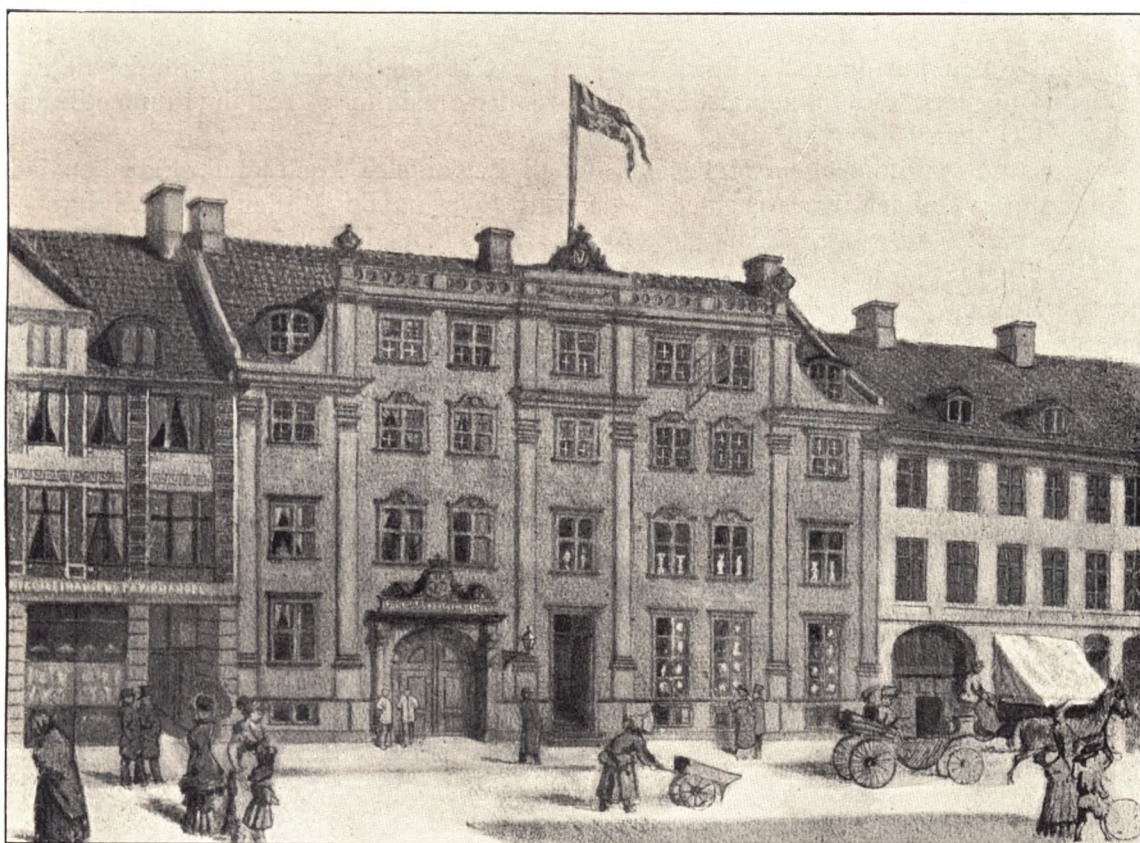
Faa Dage før Frederik V.s Død maatte imidlertid Fabriken standses paa Grund af sin overdrevne Bekostelighed, og en kgl. Resolution paabød samtidig baade Four-nier og Mehlhorn at aabenbare Alt, hvad de maatte vide om Porcelains-Tilvirkning, til Kemikeren H. F. Müller.

*) En lille Samling heraf kan ses paa Rosenborg.

***) Her er navnlig tænkt paa de ganske vist faa, men meget karakterfulde Stykker, der findes paa Rosenborg.

Efter Christian VII.s korte *Knock-about*-Regering 1766—69, og efter at den Struensee'ske Kehraus var brust hen over Landet, begynder Müller igen at spinde videre paa den Traad, der var bleven brudt saa brat af i 1765.

I December 1772 indsender daværende Apotheker Frantz Heinrich Müller en Prøve af ægte Porcelain til *Commerce-Deputationen* med Bøn om at faa Understøttelse til at indrette sig nogle brugbare Ovne. Han henvises til Fourniers Ovne, men disse var jo kun indrettede til »blødt Porcelain«. Ved Arveprinsens Hjælp fik

DEN GAMLE FABRIK

han imidlertid tilsidst sit Ønske opfyldt, hans nye Forsøg faldt godt ud, og 1774 udsteder han derfor en *Indbydelse til Participantskab i en Dansk Porcelain-Fabrique* — 50,000 Rdl. i Aktier paa 100 Rdl. Stk. Men dette var dog for dristigt — der tegnede sig, bogstavelig talt, kun 1, siger og skriver, een Aktionær! — Da var det, at Enkedronning Juliane Maries Kabinetssekretær, Theodor Holm*), fik den høje Dame til at interessere sig for Sagen og gennem hende endvidere Arveprinsen, og dermed kom endelig Sagen i Gang.

Den 1. Maj holdt Aktionærene det første Møde i Ejendommen paa Købmandsgade. Og her vedtoges det: »at Fabrikens Stempel eller Mærke paa forarbejdede Vare skulle være 3de bølgeformede Streger, forestillende 3de Strømme, nemlig Øre-

*) Senere adlet under Navn af Holmskjold.

sund og begge Bælterne, det store imellem Sjælland og Fyen, og det lille imellem Fyen og Jylland«.

*

*

*

Fabriken kom først i Gang Nytaar 1776. Oprindelig toges alle Materialierne til Porcelains-Massens Tilberedning, baade Kaolin, Sand og Feldspath, fra Bornholm, til Glasur brugtes Kridt fra Faxe og Flusspath fra Gislöv (Skaane). Dette gav da ogsaa til en Begyndelse »blaagraat« og uigennemsigtigt Porcelain, indtil man bekvemmede sig til at indføre Kaolinen fra Limoges — betegnende nok, bruges nu omstunder den bornholmske Porcelainsjord, hvis Fund i sin Tid gav Stødet til Fabrikens Oprettelse, udelukkende til de Hylstre, der omslutter Porcelainet under Brændingen i Ovnen.

Men det var ikke alene Materialet, det til Begyndelse kneb med, Fabriken led ogsaa under Mangel paa Arbejdere — i Juli 1775 havde Müller saaledes kun 2 Drejere og 2 Formere. Sidst paa Aaret 1776 lykkedes det imidlertid at faa en Modellerer Luplau hertil fra den højt ansete Porcelains-Fabrik Fürstenberg i Brunsvig, — og i samfulde 19 Aar virkede denne Mand som Modelmester og kunstnerisk Leder paa yderst fortjensfuld Vis. Ham skyldes væsentlig de mange smukke Former paa den kjøbenhavnske Fabriks gamle Vaser og Bordstel, og hans personlige Dygtighed som Plastiker har givet sig et uforgængeligt Udtryk i den pompøse Buste af Juliane Marie. Ogsaa en Række yndefulde Biscuit-Figurer stammer antagelig fra hans Haand.

Imidlertid havde den uundgaelige A. Hennings paa sin sædvanlige pretentiøse Manér været ude for at fiske i rørt Vande: der var just en Slags Strike i Meissen. Han fik os da ogsaa praktet nogle Sachsere paa Halsen, men med *dem* blev det ikke til andet end Spektakler, og allerede i Januar 1777 blev de bogstavelig talt sat paa Porten.

Værre end disse Genvordigheder var det imidlertid, at Fabriken — Intet *solgte!* Driften var dyr, i Aarene 1775–79 slugte den ikke mindre end henved 124,000 Rdl. C., og samtidig havde man, bogstavelig taget, ikke solgt saa meget som ét eneste Stykke. Saare meget maatte kasseres eller blev kun Middelgods, hvad der derimod lykkedes, blev afleveret til Interessenterne eller til Hoffet og endte saaledes gerne ad den ene eller anden Vej hos »de høje Herskaber«. Det var derfor i Grunden kun ganske naturligt, at man i 1779, da man stod og var i den yderste Forlegenhed for nye Midler til Driftens Fortsættelse, fik det lykkelige Indfald at tilbyde Kongehuset at overtage Fabriken. Saa reddede Aktionærerne deres Penge, og den danske Konge fik ligesom andre Potentater sin egen Porcelains-Manufaktur! Ideen slog an, en kongelig Resolution af 21. April accepterede Tilbudet, og den 29. Juni 1779 blev Fabriken »den Kongelige Danske Porcelains-Fabrik«. Den 12. Januar udstedtes der saa Forbud mod Indførsel af alle Arter af fremmed Porcelain med Undtagelse af det chinesiske. Og da Fabrikens Udsalg endelig den 1. Marts s. A. blev aabnet for Almenheden, blev denne for Datidens Bevidsthed ligefrem ophøjede nationale Begivenhed i et af Datidens Blade — som det hedder i Visen: — »rost paa Latin«.

I 1780 blev der endnu indforskrevet 3 tyske Porcelains-Malere (fra Berlin), som kunde »tilfredsstille i Figurer, Børn, Landskaber, Blomster og i ethvert forefaldende Fag« — iblandt disse den særdeles dygtige Lehmann. Ogsaa danske og norske Ar-

bejdere var imidlertid komne til, og Fabriken stod saaledes nu fuldt rustet til virkelig at kunne præstere Noget. Det er da ogsaa en særdeles smuk og karakteristisk Periode i dansk Porcelains Historie, som fra Grundlæggelsen i 1779 strækker sig op til det 19. Aarhundrede. I »den gamle Fabrik« skriver Bergsøe om den halvt alvorligt, halvt ironisk: »Fabriken gjorde Vidunder paa Vidunder. Smaa Hyrdinder med højhælede Sko, smalle om Livet og brede om Barmen, blev i deres Kniplingsskørter trukne ned mellem Kornax af højst letsindige Hyrder i guldbroderede Jakker og violette Benklæder. Martialske Soldater med den trekantede Hat paa Snur og Haanden hvilende paa Kaardefæstet snoede deres Knebelsbart, medens de skottede ned til den lille Marketenderske, som paa Knæ hældte noget ud af et Anker, der næsten var ligesaa stort som hun selv. Vaser, hvis Hanke og Halse vred sig i den usaligste Rococofortvivelse, bare Hans Majestæts høje Billede og Navne-ciffer omslynget af Porcelains-Blomster saa fine, at de gik itu, naar man blot aandede paa dem.«

Ja, hin Tid havde *sin* Smag — en Smag, hvortil Porcelainets Stof og den da brugelige Dekorations-Maade passede rent ud fortrinligt — og den kgl. danske Porcelainsfabrik gav som oftest denne Smag Udtryk paa en smuk og karakteristisk Maade, aldrig overdrevent eller excentrisk, maaske heller ej nogensinde raffineret eller sublimt. Iblandt den Rigdom af plastiske Fremstillinger i Porcelain og Biscuit, som Bergsøe fornemmelig har haft for Øje — græske Guder, costumerede Cupidoer, Chinesere, Jægere, Amagere, Matroser, Bissekrammere, symbolske Figurer, Dyregrupper osv. — er ikke faa af de bevarede Stykker allerkæreste, fulde af Ynde og Smaaskælmeri, udførte med en tit rent ud beundringsværdig Formsikkerhed og fin Sans for Detaillen. Flere af dem præges af et vist dansk Lune — men Luner derimod, saadanne rigtig forfløjne Rococo-Luner, der er ret som fødte i kokette Kvinde-Hjerner — og derfor just hin kvindagtige Stils mest bedaarende Udslag — dem finder man kun sjældent i det gamle danske Porcelain.

Til Gengæld ydede den kjøbenhavnske Fabrik i sine Bordstel en saa sund og fornøjelig Blomster-Dekoration, at lidet udenlandsk Porcelain kan maale sig dermed i ægte Natursans og mandig Redelighed. Det gælder saaledes Strøbuketterne og Blaablomsterne — de samme Egenskaber muliggjorde endelig ogsaa det berømte Flora Danica-Stel*), paa hvilket særlig Bayer har givet en dekorativ Behandling af den hele danske Flora.

Flora Danica-Stellet var sin Tids Stolthed, selve Ideen storstilet og dristig — og mange af de bedste Stykker ere i deres Udførelse ogsaa al Ære værd. Noget andet er, at den rent *botaniske* Interesse, Maleren derved bragtes ind paa (hver Genstand er ligefrem mærket med Angivelser efter Linnés Skema) altfor let maatte tage Magten fra det dekorative og kunstneriske.

Fra samme Periode stammer endelig det berømte *Muschelmønster* i Blaafarvet Glasuren, — en Stilisering af Blommetræets Blade og Blomster — om hvilket vi nu alle vide, at naar Porcelain har *det* Mønster, saa er det netop »*kjøbenhavnsk* Porcelain!«

Tilvirkningen af dette saavel som af det blaablomstrede blev efterhaanden mer og mer en Hovedsag for Fabriken: dels gik det efterhaanden op for Styrelsen, at

*) Det opbevares nu paa Rosenborg. Der blev arbejdet paa det uafbrudt lige til 1803, — saa standsede Kronprins Frederik det!

DET OPRINDELIGE MUSCHELMALEDE MØNSTER

risk Leder. Om Hetschs uomtvistelige Betydning for dansk Haandværk og Industri er alt en Gang talt i dette Værk (se »Severin & Andr. Jensen«), her skal det kun tilføjes, at Porcelain næppe var det Stof, som villigst føjede sig efter hans doktrinære Empire-Smag. Nogle af de Former, han indførte, er vel særdeles smagfulde, saaledes den bekendte Bægerform for Kopper, og adskillige af hans antike Ornamenter virker meget nydeligt. Men hele hin Tids Sværmeri for den græske Oldtids Kunst var dog i sit Væsen inderlig misforstaaende. Man følte sig tiltalt af dens lige Linie, der syntes En saa agtværdig, dens enkle Klarhed og Ro, som man transponerede til Tørhed og Kedsommelighed, dens noble Værdighed, som man omformede til stiv Anstand. Man forestillede sig med andre Ord Antiken mager og farveløs — uden at tænke sig dens Marmor tindre mod solblaa Luft, uden at vide, dens Templer og Guder straaede i Farver og Guld, uden at fatte dens Rigdoms ødsle Vælde, dens Højhed og Pragt, dens dristig dragne Liniers storstilede Leg.

Gennem Thorvaldsen kom man dog imidlertid Sagen tættere paa Livet. Den kgl. Porcelainsfabrik bragte fra 1836 af hans Værker viden om i gode Biscuit-Genivelser. Men bortset derfra kom det ikke til nogen virkelig Formæling, endsige noget lykkeligt Ægteskab, mellem selve Porcelainet og Antiken: de passer nu en Gang ikke sammen!

Overhovedet var med Rococoen den kongelige Fabriks »egentlige Guldalder« forbi. »Da Frederik VI. døde«, skriver Bergsøe ganske pudsigt, »var allerede noget af Forgyldningen borte — — men Katastrofen af Otte og Fyrre blev dens Dødsstød — hvad forstaar ogsaa Bønder sig paa Assietter til Agurkesalat«.

»Dog — det stod skrevet i Skæbnens Bog, at den ikke skulde falde ved første Hug. »Den holder sgu nok, den er kongelig«, plejede den gamle Rasmus Portner at sige under Rigsdagens Debatter, og den holdt, thi den var nu bleven en parlamentarisk Fjerbold. Fra Folkethinget kastedes den ind i Landsthinget, fra første Behandling fløj den til anden, fra det Særlige over i det Fælles — »den er jo ogsaa bygget for Holstenernes Penge«, sagde Rasmus. Selv da en ivrig Deputé-

Luxusporcelainet ikke betalte sig i vort »lille, fattige Land«, dels vendte Smagen sig ved Overgangen til det 19. Aarhundrede bort fra Rococo-Porcelainets brogede Pragt. Allerede i 1799 klager Müller over, at alle Fabrikens Former er »forældede!« 1801 fratraadte Müller sin Stilling som Administrator. Den gode, gamle Tid var forbi.

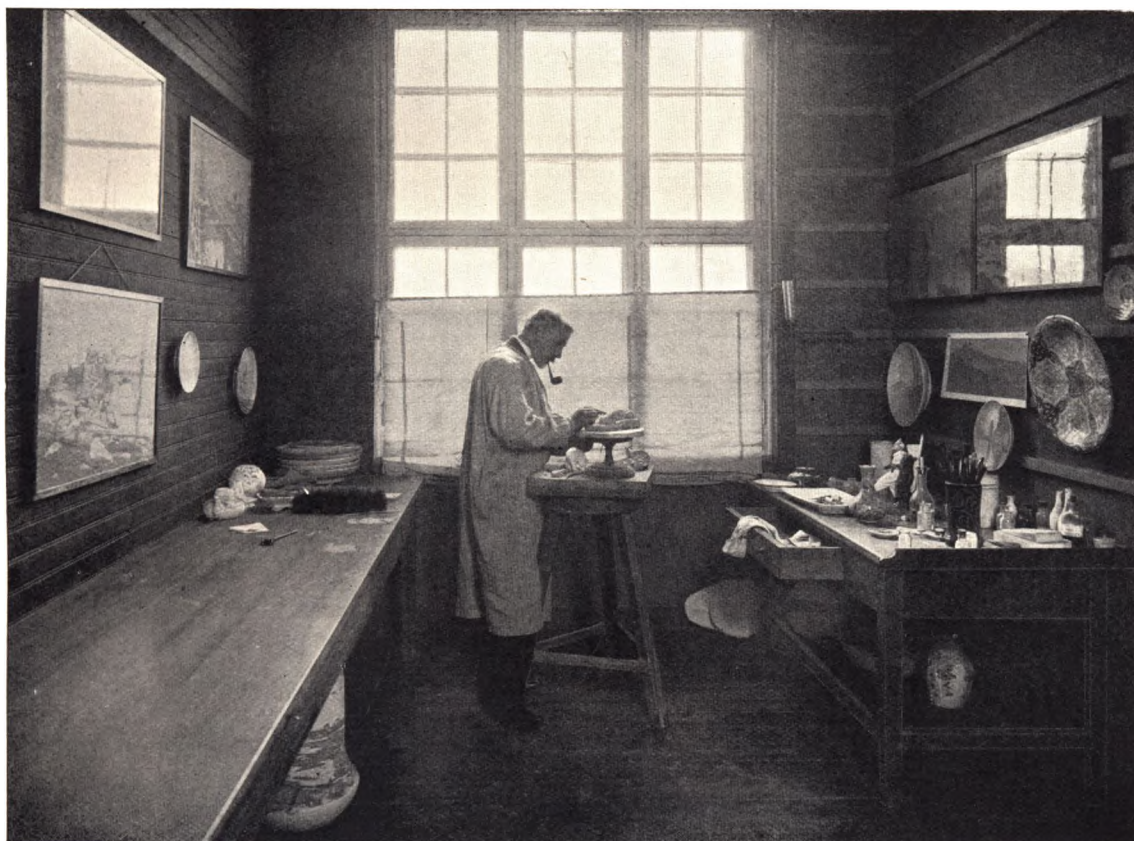
Efter en lang Dvale- og Nedgangs-Tid, baade økonomisk og kunstnerisk, traadte i 1824 Hetsch til som kunstne-

MUSCHELMALET PORCELAIN

ret*) forlangte, at man skulde slaa dens Hyrdinder og Vaser til Vejskærver og forandre dens Bygninger til Lokale for 60 flinke Underofficerer, som saa med det samme kunde tage Overopsynet med Universitetsbibliotheket og i fornødent Fald flytte det fra Trinitatis Kirkeloft til Krystalgade*) — selv da holdt den. — — Først 1868 skete det forfærdelige: Fabriken blev stillet til offentlig Auktion, og Prædikaten »kongelig« mistede sin oprindelige Betydning.«

Det er vel rigtigt, at Prædikaten mistede sin »oprindelige« Betydning, men det blev dog bestaaende — og Salget skete 1867, ikke 1868. Et Konsortium købte

DIREKTØR KROG

den, men det blev G. A. Falck, der overtog den paa egen Regning. Han bragte den paa god økonomisk Fod, men da der i 1882 blev Lejlighed til at skille sig fordelagtigt af med den store Ejendom inde i Stadens Midte, bestemte han sig til samtidig ogsaa at lade Fabriken gaa over i andre Hænder. Aktieselskabet »Alumina« købte dens Inventar, Modeller og Navn — og opførte paa sin store Grund ude bag Frederiksberg Have den nuværende Fabrik. Det blev saaledes Philip Schou, som nu blev dens Leder.

Og dermed begynder dens nye Æra, dens Verdens-Æra.

*) Der sigtes til Tscherning. — Man erindre overhovedet, dette er skrevet 1869.

VASE AF C. F. LISBERG

lainsfabriks nyeste Historie given!

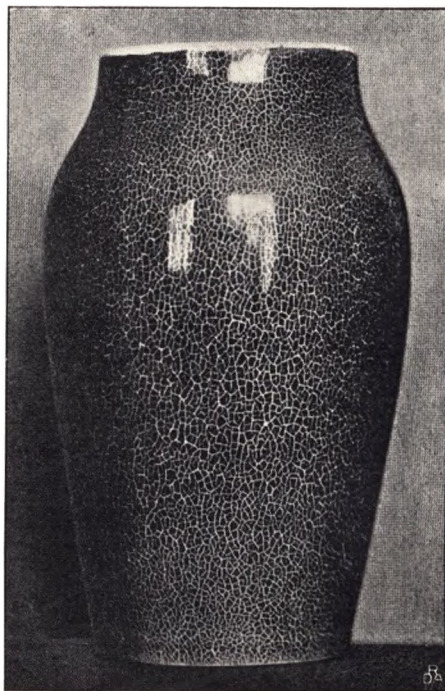
Schou begyndte med selv personlig at lede Fabrikens Bygning og Indretning. Særlig skænkede han Brænd-Ovnene sin Opmærksomhed: han gav dem en hel ny og sindrig Konstruktion, hvis Fortrinlighed nu Kendsgerningerne har glimrende godtgjort. Tekniken maatte først og fremmest være i Orden: den er nu en Gang i vor Tid Industriens Hovedhjørnen.

Med et lykkeligt Greb knyttede han saa Arnold Krog til Fabriken som dens artistiske Leder, og et bedre Valg kunde han ikke have truffet. Det er længst erkendt, at denne Mands Evner paa Porcelains-Dekorationens Felt kun kan betegnes med det ene Ord: *Genialitet*.

Før det hjemlige Forbrug er det allerede en stor Ting, at han har ført det gamle Muschelmønster tilbage til dets oprindelige Skikkelse — som i Tidens Løb var bleven slemt afmagret og forkrøblet — og genskabt dets dekorative Kraft. Tilvirkningen af det »kjøbenhavn-ske« Porcelain i en Vrimmel af skønne Former

Det er højst betegnende for den Alvor og Energi, hvormed Philip Schou gik til sin nye Gerning, at han for at hellige sig den helt og udelt nedlagde sit nys vundne Rigsdags-Mandat. Ellers kan en Mand af Philip Schous Art herhjemme netop saa udmærket godt faa Tid til alt og være med i alt — og udretter netop derfor Intel! Philip Schou samlede derimod sin fulde Kraft om en enkelt og eneste Sag. Men det gjaldt da ogsaa for ham *praktisk* at vise en Theoris, et Programs Virkeliggørelse — han vilde skabe et *Monster* for sit Lands kunstindustrielle Bevægelser.

Og *det er lykkedes ham* — i disse simple Ord er hele den kgl. danske Porce-

CRAQUELURE VASE AF V. ENGELHARDT

PLATTE AF V. TH. FISCHER

tet sit Motiv-Valg og sin Malemaade. Eller rettere: det er Japan-Studiet, som har aabnet hans Øje og befrugtet hans Fantasi — al aandløs Efterligning af de smaa, skævojede Gules exotisk-sære Kunst er selvfølgelig og lykkelig undgaaet. Der er tværtimod i de fleste af disse skønne Porcelains-Malerier noget hyggeligt, noget ægte hjemligt: danske Gæs og danske Blomster, dansk Foraarsfinhed i Farve og Sujet — ja, selve den blaa Hovedfarve er netop saa skær og blank, saa frisk og fin, saa let og lys, saa sagtelig glidende i Tone-Skalaen fra hvidt, der blaaner, til blaåt, der sortner, at den synes kun at kunne være hentet et Steds fra: fra selve den danske Aften-Himmel i Høst og Vaar.

Af disse sjældne Sager udarbejdes der af Fabrikens Kunstnere signerede Unica, hvis høje kunstneriske Værdi bringer dem i svimlende Priser. Men ved Siden heraf har Direktionen indrettet en Afdeling, hvori Damer, som have opnaaet stor Færdighed i teknisk Henseende, anvende deres kunstneriske Evner paa Fremstillingen af forskellige skønne Sager, som de gentage i et større Antal Exemplarer — og disse Genstande giver til overkommelige Priser almindelige Hjem en god Mundsmag paa god Kunst. Ja, det er næppe for meget sagt, at de i deko-

giver da ogsaa Fabriken dens daglige Brød: der haves alene i det Mønster over 1500 Modeller!

Men Verdensryet skyldes selvfølgelig Luxus-Porcelainet: Vaser og Platter — det er i disses Dekorering, at Arnold Krog har dannet Skole. En hel Kunstner-Skare kappes nu paa Fabriken under hans Ledelse om at fremtrylle de bedaarende Kunstværker, som alle Danske kender og beundrer.

Arnold Krog har udfriet Porcelainet fra dets kolde Fornuft-Giftermaal med Empiren og atter indblæst det Østens Aande. Og dermed er det døde Ler vaagnet op til nyt og straalende Liv, aabenbarende en sjælden og uimodstaelig Ynde. Det er fra Japans Dekorations-Maleri, han har hen-

PLATTE AF G. RODE

rativ Ynde og sikker Smag staar højt over de fleste »Lærreder«, der hænger paa selv det velhavende Bourgeoisi's Vægge. Det er i Sandhed *Kunst-Industri*, dette!

At de store Stykker nu er en Fryd for Samlere Verden over og finder Vej baade til Kejserpaladser og Kunstmuseer, ved jo Enhver. Vi bringer her bl. a. Gengivelse af 1 »Konge-Vase« og 2 »Konge-Platter«, 3 Pragtstykker, som er købte henholdsvis af Kejserne af Rusland, Indien og Tyskland.

Den kgl. Porcelainsfabriks Porcelain er klingende haardt og blændende hvidt, og den omhyggelig behandlede og fint slemmede Masse forbinder sig ved Brændin-

MODELLERERSKE FRK. A. PETERSEN

gen.— der foregaar ved en ualmindelig høj Temperatur — indtil Fuldkommenhed med Farverne under Glasuren. Det er fornemmelig disse Under-Glasur-Farvers Anvendelse, der fra først af har givet det kgl. danske Porcelain dets særegne Karakter og dermed skabt dets Ry. Man virker derved strengt indenfor Porcelainets ejendommelige Stof-Natur, man opnaar den milde, fine, zart sammenstemte Harmoni i Farvetonerne, som giver det kgl. danske Porcelain dets Særpræg af nobel Ro og fornem Ynde. Netop den Omstændighed, at man ved Under-Glasur-Maleriet er afgørende begrænset, indskrænket til saa faa Farver som fire, er her i Overensstemmelse med Goethes Ord bleven saaledes udnyttet, at den har ført til Mesterskabet. Koboltblaa, den ældste Porcelainsfarve, er Hovedfarven, som varieres paa det mest

UDSALGET AMAGERTORV 10

henrivende gennem alle Nuancer. Saa er der en mild Grøn, der ligeledes fortønes i en lang Skala, og en mat Rød. Endelig vindes der, om man vil, en fjerde Farve ved Udsparring af den malede Grund — saaledes fremkommer Svanedun, Maagefjer, Snefog, Aakander osv.

Den kgl. Porcelainsfabrik har endelig genfundet den berømte *bleu royal*, som Sèvres-Fabriken skylder sin Berømmelse. Den har ligeledes opfundet krystallinske Glasurer af den særeste og sjældneste Charme, en Craquelure-Glasur saa teknisk fuldendt, at der næppe findes Mage dertil Verden over, — endelig Katteøje-Glasuren med en gylden Fosforglans, alt keramiske Vidundere, som vækker andre Porcelainsfabrikers dybeste Misundelse.

Endelig bør endnu i denne Sammenhæng nævnes Fabrikens udmærkede plastiske Fremstillinger — allerkæreste Hundehvalpe, hungrig hylende Isbjørne, kælnø Kaniner, pudsige Kattedødder, tungsindige Sæler osv. osv.

*

*

*

Ved vor egen »nordisk Kunst- og Industri-Udstilling« i 1888, som jo forøvrigt netop var Philip Schous Værk, vandt det nye danske Porcelain sine gyldne Ridder-spøer. Derfra drog det ud som en ny Holger Danske og erobrede Verden — i 1889 tog det *Grand Prix* paa Verdens-Udstillingen i Paris, 1893 højeste Udmærkelse i Chicago og paany i Paris 1900 to »*Grand Prix*«er og to Guldmedailler! Fabriken har nu sine egne Filialer i Paris, London og New York.

Dog dette er jo kun de ydre Sejrs-Tegn og Høfligheds-Beviser; vil man ret forstaa, hvor eminent Fabrikens Verdensry i Virkeligheden er, skal man forfølge, hvorledes der saa at sige *overalt* arbejdes i dens Fodspor og efter dens Mønster i de store Porcelains-Fabriker Verden over, lige fra de hidtil ypperste og navnkundigste som Sèvres og Meissen og nedefter, og lige fra Amerika mod Vest og — selveste China og Japan i Øst. Ja, endog i det konservative England kan man ikke længer staa imod, men giver sig fortryllet hen. Den kgl. danske Porcelains-Fabrik har saa at sige *revolutioneret* den moderne Porcelains-Tilvirkning — med skinsyge og lærelysten Opmærksomhed følges dens mindste Skridt fra alle Jordklodens Kanter, den danske Fabrik er *Fører og Leder* for den hele Verden.

*

*

Philip Schou trak sig tilbage 1. Marts 1902 og blev efterfulgt af sin Svigersøn, Frederik Dalgas. Under den nye Ledelse fortsættes der i det gamle Spor — det vil altsaa sige: der stræbes stadig videre, stadig fremad, der forberedes stadig nye Sejre. I den sidste Tid er det, ejendommelig nok, »den gamle Fabriks« Aand fra Guldalder-tiden i det 18. Aarhundrede, som er begyndt at spøge — men i det fulde, klare Dagslys! Man forsøger sig atter med de gamle Overglasur-Farvers brogede Fylde, de friske, fyldige Blomster-Buketter, Rococo-Dekorationernes svejfede Elegance — ja, om det saa er hin Tids kokette Hyrdinder med deres kniplingslette Uskyld, saa kan Bergsøe risikere at se dem komme trippende ind i vore Hjem en skønne Dag med Eventyrets Skorstensfejer eller Pompadour-Dagenes sirlige Kavallerer i deres Følge. Hvilken Genoprejsning for den »gode, gamle Tid« — den *rigtige* »gode, gamle Tid«, vort Fædrelands Storheds-Periode, Bernstorffernes og Reventlow'ernes Tid!

Om hine Mænd nu kunde lukke deres Øjne op om føje Stunder — hvor forbav-

MALERINDE FRK. B. NATHANIELSEN

MODELLERERSKER FRKN. THIEDEMANN OG KLAMKE

sede vilde de ikke blive ved at se en af deres kæreste Drømme opfyldt: Meissner-Porcelainet overfløjet! Overvundet med sine egne Vaaben, paa sin egen Manér!

* * *

Det fortælles, at den første Gang, Statistiken bragte Meddelelse om, at Danmark fra at være et kornexporterende Land var traadt ind i de kornimporterende Landes Række, slog denne Kendsgerning Philip Schou som et nyt Tidens Tegn. Han forstod, *Byerhvervenes Tid var inde!*

Men Historien har god Tid og hinker kun langsomt efter sine Førere og Banebrydere. Da Philip Schou med sit kunstindustrielle Program havde blæst til Samling, givet Fane og Løsen og selv rejst sit hølgeliniede Mærke i Fronten, saa ilede han med stormende Ildhu saa hastig forud for Hæren, at han allerede havde plantet sit *bleu-royal*-Banner sejrrigt paa den første vundne Verdensskanse længe, længe forinden den Armé, han havde ladet langt bag sig, var kommen i Orden og Opstilling til Slagmarchen.

Nu først, saa mange Aar efter, begynder man at skimte Fortroppen i Fremtidens Støvskyer og at høre den taktfaste Larm af Hæren, som kommer.

Men forude vinker og vajer det danske Porcelains træstrømmede Sejrs-Mærke udad, opad og fremad!

MODELLØRERNE THOMSEN OG MADSEN

ALUMINIA.

Fajancefabriken »Alumina«, der nu leverer c. $\frac{2}{3}$ af den Fajance, som bruges i Kongeriget Danmark, havde en saare ringe og beskedne Begyndelse.

Den nærmere Anledning til dens Oprettelse var, at cand. polyt. August Schjøtt i Aaret 1862 traadte i Forbindelse med en vis Kjeldsen, der ved Hjælp af Fangerne i Forbedringshuset paa Christianshavn tilvirkede en Del ubrændte Pottemagervarer, saasom Mælkefade, Thepotter, Skaale etc., og afkøbte ham hans lille Beholdning.

Schjøtt havde til Hensigt at oprette en Fabrik, der i Begyndelsen skulde brænde disse Pottemagervarer og senere gaa over til at tilvirke Fajance, og i den Anledning købte han i 1862 paa Auktion en Del af den kongelige Porcelainsfabriks Oplagsplads paa Hjørnet af Baadsmadsstræde og Prinsessegade, Nr. 48, for 9000 Rbd. og engagerede en gammel Modellør.

Den 16. Februar 1863 lagdes Grundstenen, og Arbejdet gik nu rask fremad, saaledes at den første Brænding fandt Sted i Maj 1863.

Det var jo ingen stor Fabrik: der var en Raagodsovn og en Glatovn, Massen blev sigtet ovre i Fængslet i samme Stue, hvor andre Fanger pillede Blaar, blev saa igen baaret over paa Fabrikens Grund, hvor den blev slemmet ude i Haven under et stort Æbletræ, derpaa igen bragt over til Fængslet, efter at Vandet var presset fra, formet der, og gik saa atter tilbage til Fabriken for at blive lagret inden Brændingen, — som man ser, en temmelig omstændelig Fremgangsmaade!

Arbejdskraften ovre i Fængslet var imidlertid billig; men paa den anden Side var der mange Ulemper derved, at Fangerne var genstridige, uordentlige med deres Arbejde, saa at der maaske til syvende og sidst ikke var saa meget tjent ved hele denne Ordning.

Da Ovnene var færdige, begyndte man først med at brænde det Pottemagerarbejde, der havdes paa Lager, men det viste sig strax, at dette slet ikke kunde betale sig. Hele den resterende Beholdning heraf blev derfor kastet bort, og man begyndte for Alvor paa Fajancen.

Saa vel Massesammensætningen som Glasuren er tilnærmelsesvis den samme, som bruges den Dag i Dag til almindelig Masse, om den end selvfølgelig er bleven forbedret i den lange Tid, der er hengaaet siden da, hvad der særlig gælder Glasuren.

Det var den første Fabrik her i Landet, hvor der tilvirkedes engelsk Fajance (ude ved Svanemøllen var der nogle Aar i Forvejen bleven fabrikeret noget af den saakaldte bornholmske Fajance), men der fabrikeredes dog endnu kun almindelig Masse.

Af Dekorationsmaader kan nævnes Blaamaling (hvilket, saa vidt vides, ikke før er sket paa nogen anden Fajancefabrik), Kobbertryk, f. Ex. det bekendte Willoughstel, og lidt Dekorationsmaling og Dekoration med Glansguld.

Næppe var Fabriken imidlertid kommen i Gang, (December 1863) før Ejeren døde, og hans Fader, Justitsraad Schjøtt, maatte overtage Fabriken. Da ogsaa han fem Aar efter døde, traadte i Novb. 1867 hans Svigersøn, daværende Major, nu Oberst Bech i hans Sted til som Ejer af Fabriken. Major Bech satte sig strax efter i Forbindelse med cand. polyt. Philip Schou, der som Medejer og Direktør for Fabriken tiltraadte sin Stilling som saadan den 5. Marts 1868, og derved blev Stødet givet til den store Udvikling, Fabriken senere har faaet. Firmaets Navn blev nu Bech & Schou.

Schou havde strax Blikket oppe for, at Fabriken, hvis den skulde blive til noget, maatte flyttes og gøres større. Der var først Tale om at bygge paa Christiansholm, men da Schou saa traf sammen med Tobaksfabrikant Nobel, der havde sin

Tobaksfabrik paa »Alumina«s nuværende Grund, bestaaende af den nuværende Kontorbygning, Værkstedbygningen, hvortil dog er føjet en Etage, samt Direktørens første Bopæl, — afsluttedes i September Maaned 1868 et Mageskifte, hvorved erhvervedes Grunden paa Hjørnet af Smallegade 45 og Fasanvejen mod en Udbetaling fra »Alumina«s Side af 40,000 Rbd., at tiltræde April Flyttedag 1869.

Her paa den frie, store Grund rejste der sig under Philip Schous Ledelse et stort Bygningskomplex, og Fabriken tog et vældigt Opsving. I 1872 blev den omdannet til et Aktieselskab og fortsatte nu rolig, og uanfægtet sin Tilvirkning af alle mulige Nyttegenstande.

I 1872 blev der anlagt en Gasovn, i hvilken Brændingen sker ved en i egen Gasgenerator udviklet Gas.

I 1902 begyndte Fabriken under Indflydelse af Tidens Aand at tilvirke kunstnerisk dekorerede Fajancer, hvilke saavel i Udland som i Indland har tiltrukket sig en for Fabriken smigrende Opmærksomhed. Disse Fajancer er alle haandmalede under Glasuren og udmærker sig ved deres rige, livlige Farver, deres kunstneriske Ejendommelighed, der holder sig strengt indenfor Fajancens Enemærker og hverken gaar ind paa Porcelainets eller Lervarernes Omraade.

Fabriken har i de sidste Aaringer beskæftiget 250—300 Mennesker og forarbejdet aarlig 2—3 Mill. Stykker Fajance.

A. C. BANGS PELSWAREMAGASIN

HVEM har vel rejst i et fremmed Land uden at føle den forunderlige Lyst til at *gøre Indkøb*, der griber En, naar man gaar ned ad Strøget i en Storstad. Pri-serne paa dette eller hint forekommer En fantastisk lave, Taabeligheden ved ikke at benytte sig af Lejligheden synes aabenbar, og Tolden ved Grænsen skænker man simpelthen ikke en Tanke.

Naturligvis, helt uden System er Indkøbene ikke — man ved saa nogenlunde, hvor og hvad man særlig skal søge i den fremmede By. Det falder En saaledes ikke ind at gaa til Stadens Udkanter, man holder til paa de Gader, hvor Trængsel og Trafik er tættest, hvor Udstillingerne bag de store Spejlglassruder drager og fængsler. Saa staar man der pludselig uden videre Vejledning: og se, de særlige Ting, som man ved, denne By er saa berømt for, ligger dér lige foran En i festlig Fylde og lokkende Udvalg.

Det skulde gaa underligt til, om ikke Udlændingen paa lignende Vis herhjemme saa at sige faldt over de berømte Fabrikater, han søgte, paa sin Vej mellem Hesten og Raadhuset. Den Handlende selv kan tale med derom, han kender til Punkt og Prikke ogsaa den Side af Fordelen ved at bo lige midt paa Strøget. Og blandt de Ting, som den Rejsende har opført paa sin Huskeseddel mellem det, som han absolut maa se paa her i Kjøbenhavn, er saa vist ogsaa, om han »haver nogle Midler«: *Pelsværket*. Den store Bangske Hjørnebutik, der ligesom springer frem fra Integade og kiler sig ud paa Østergade, den vil han vanskelig passere uden at faa et grundigt Anfald af den ovenfor omtalte Indkøbslyst.

* * *

Den Forretning, som nu saaledes fanger og fastholder Udlændinges Øjne, er ikke nogen Ætling af den moderne Storbutikforretning. Den er ikke som en *Crimson-rambler* i faa Aar skudt op til en imponerende Højde med talrige Blade og brændende Blomster, den er krøben som en gammeldags »*Gloire*« Fod for Fod — indtil den dækker Taget!

Dens Grundlægger, I. D. Bang, fødtes i Kjøbenhavn den 11. Marts 1790. Han aabnede i 1816 et ubetydeligt Bundtmagerværksted og Pelsvaremagasinet i den lille Ejendom, tidligere Østergade 17, hvis Grundareal knap udgjorde 200 Kvadratalen. Ejendommens Stueetage var baade Butik, Værksted og Beboelse paa en Gang. De væsentligste Indkøb foretoges hos Hamburger-Købmænd, som undertiden besøgte Kjøbenhavn. Det

hændte dog ofte, at Bang maatte begive sig paa Langfart med Sejlskib eller med Vogn og selv opsøge Forhandlerne i Hamborg, en højst ubekvem og langsom Maade at drive Forretning paa.

For en stor Del var Handelen — ligesom nu — Byttehandel. Bang leverede sine danske Raavarer, rød Ræv, Ilder, Maar, Odder, Katteskind samt grønlandske Varer saasom blaa og hvide Ræve, Edderdunstæpper og Isbjørneskind, og modtog til Gengæld Zobel, Hermelin og andre Skindsorter, som ikke kunde skaffes til Veje herhjemme eller fra Grønland.

Allerede i I. D. Bangs Tid udvidedes Forretningen noget, og en af de øvre Eta-ger toges til Hjælp til Værksted og Beboelse. Han døde den 30. Marts 1864.

Hans Søn, A. C. Bang, født den 11. April 1823, forandrede Firmaets Navn til

A. C. BANG

I. D. BANG

O. BANG

sit eget, mest for at pointere en nyere Tid med forholdsvis moderne Anskuelser. Den lille Ejendom undergik en gennemgribende Ombygning, hvorved hele Huset indrettedes til Forretning.

Hamborg, som hidtil havde været den ledende By paa Markedet, maatte endnu i A. C. Bangs Tid vige Pladsen for Leipzig, hvor der i vore Dage ved Messerne gøres en ligefrem kolossal Forretning i Skind. Handlende i Skindbranchen fra alle Verdens Lande sætter hverandre Stævne her og forsyner sig efter Behov af de tilstedeværende Varer.

Løsenet for A. C. Bang var fremfor alt Soliditet og Akkuratesse, og han vandt sig i den Retning et smukt Ry. Det, at Varen var fra Bang, blev af Forbrugerne betragtet som et Stempel, der garanterede Ægtheden paa samme Maade som de tre Taarne de ædle Metaller. A. C. Bang, som døde den 8. Juli 1897, trak sig i 1888 ud af Forretningen, der overtoges af hans Søn, O. Bang, født den 24. Marts 1863.

Han havde det bedste og solideste Grundlag at arbejde videre paa, og det gjaldt nu kun om ved fortsat energisk Arbejde at søge videre Udvikling og ligesom glide lidt mere ind i den nye Tids Smagsretning. Det, som manglede ved Varen, var ikke

Bonitet, men et mere moderne Tilsnit, lidt mere Føjen sig efter Moden i Façon og Art, saaledes at Tingene fremtræder i en fixere Skikkelse.

Da Bang først havde bestemt sig til at gøre Skridtet, gjorde han det fuldtud og med overordentligt Held, — som det da noksom fremgaar af den stærke Forøgelse af Omsætningen i de senere Aar. Kronen blev sat paa Værket ved Fraflytningen af den gamle Ejendom med den høje Stue hen til Østergade 25, som blev fuldstændig ombygget og helt og holdent indrettet for Forretningen med en stor moderne Butik i Storstadsstil i Niveau med Gaden.

* * *

BUTIKEN PAA ØSTERGADE

Her møder vi da Billedet af det tyvende Aarhundredes Pelsvaremagasin: fyldt fra Loft til Kælder med Skind i en rig Variation af Farver, Vare-Elevator, som forbinder de forskellige Afdelinger og Magasiner med hverandre, Tilskærerværksted, Skrædderværksted og betydelige Opbevaringsrum for Kundernes Pelsværk i Sommer-tiden. Og først og sidst hele Forretningens Magnet, det elegante og komfortable Butiksløkkale, som fanger Blikket med sine store Stabler af brogede Skind og faar Haanden til rent uvilkaarlig at glide henover de bløde lune Pelse og Dun-Tæpper.

Det er den nordlige Zones Dyrebestand, som har leveret Bidrag til denne Øjenslyst, og i første Række — nutildags — Nordamerika og Canada. Fra disse Lande føres Skind i store Mængder til Londoner-Markedet og fordeles derfra over hele Evropa. Sibirien med Irkutsk-Markedet og Rusland med Nischni-Nowgorod-Marke-

det hører ogsaa til de store Leverandører. Endvidere er Leipziger-Markedet stadig en vigtig Faktor ligesom vore nordlige Bilande, Grønland og Island.

Forsigtig og forudseende maa Lederen af et stort moderne Pelsvaremagasin være — der stilles i den Retning langt betydeligere Fordringer til ham end tidligere. Det er ikke nok, at han forstaaer at udsøge de fine Skind med den tynde Læderhud og det tætte Haardække, — det siger sig selv, at han maa forstaa sig paa Kvalitet til Fuldkommenhed —, men han maa samtidig paa det nøjeste følge Modens Svingninger, helst ane dem og være i Stand til saa at sige at fornemme dem forud med samme

INTERIØR FRA UDSALGET

Sikkerhed som en gigtsvag Fod Barometrets Fald. De enkelte Skindarters Pris er nemlig underkastet ganske uhyre Svingninger, der bestemmes af Moden. Det Skind, som i Aar betales i dyre Domme, fordi Moden skaber Efterspørgsel og Efterspørgslen Værdi, kan det næste Aar være faldet i Pris over de Halvhundrede Procent — og der kan gaa mange Gange 365 Dage, førend det atter kommer i Vælten og faar Genværdi.

Det kunde synes underligt, at et Land som Danmark, der er saa fattigt paa Dyr, hvis Skind egner sig til Pelsværk, har faaet Ry for at være et af de billigste Købesteder for Pelsværk.

Det maa da erindres, at alle Varer, der kommer fra Grønland, indføres toldfrit, og at Toldsatserne paa Skind, indførte andetsteds fra, er meget lave, medens de andre Steder rangerer højt oppe i Tarifen; i Amerika er Tolden f. Ex. 25 til 60

pCt. af Værdien. Endvidere er et Firma som A. C. Bang i Stand til at holde Pri-serne lavt i Forhold til Udlandets, fordi Omsætningen foregaar temmelig ensartet hele Aaret rundt — i den døde Tid er de udenlandske Kunder en god Støtte. Pelsvaremagasinerne i andre Storbyer skal derimod indtjene til Dækning af de store Omkostninger og tillige deres Fortjeneste i Løbet af tre-fire Maaneder.

Den stabile Omsætning fører atter med sig, at man er i Stand til at indarbejde en fast Arbejdsstab, i hvilken hver Arbejder uddannes til Fuldkommenhed paa sit specielle Omraade. Ingen Fusker kommer til at skære de kostbare Skind til, da et enkelt forkert Snit ofte kan ødelægge store Værdier. Den, som har Opsynet med de Pelsvarer, som Magasinet opbevarer for Kunderne om Sommeren, ved paa det nøje-ste, hvorledes hvert enkelt Stykke skal behandles, de, hvis Opgave det er, at ud-banke de betroede Genstande, øver dette ikke helt lette Hverv til Fuldkommenhed. Alle Sommerens Godtvejrsgage fyldes Husets Tag med Pelsvarer, og blødt og forsigtigt i en underlig »To-Tre Takt« bankes Skindene igennem — i Virkeligheden det eneste rationelle Middel mod Møl!

Saaledes gaar der i alle Forhold den samme Soliditetens Aand gennem det store Pelsvaremagasin i 1904, som kendetegnede det fra dets første ringe Begyndelse i 1816. Principet er ikke blevet fraveget en eneste Gang i den svundne Tid. Heller ikke er Udviklingen nogensinde forceret paa usund Vis, man har saa højst natu-rligt fulgt det sunde Princip: ikke at sælge Skindet, førend Bjørnen er skudt.

J. BØRRE & CO.'S EFTERFØLGER

DEN, som træder ud i Livet vel funderet og vel afbalanceret gennem Fødsel og Midler, i Besiddelse af en sund, kraftig Konstitution, — for ham ligger Vejen dagklar og solbeskinnet.

Som han ser den foran sig, ligger den lige og afskaaren, uden Fristelser til Sidestier eller Svinkeærinder. Og derfor bliver for en saadan Natur alt uden det reelle og gediegnede ham fremmed og ligegyldigt; han ser uden Mishag, med en let Undren paa dem, som er i Færd med at kæmpe sig op paa Siden af ham, men det falder ham ikke ind at gribe til Midler for at holde dem nede; han er tilfreds med sin Position, han kender paa sig selv, at den ikke kan rokkes.

Der ruller noget af det samme Blod i hans Aarer som i den virkelige engelske Gentlemans fra »City«s snævre Gader paa den øvre Thamesbred.

Han præger sit Værk med et eget diskret Stempel, som ikke er almindeligt i en Tidsalder, hvor Løsenet ellers er og i Reglen nødes til at være »Skæppen væk fra Lyset«.

Det er Mænd af denne Type, som har ført Firmaet »J. Børre & Co.'s Efterfølger« i et halvt Aarhundrede, og vi har da det Særsyn i vor skrappe Konkurrence-Tidsalder at finde en fuldt moderne Butiksforretning — baade i Henseende til Beliggenhed, Forretningslokale og Varernes Art — som forholder sig fornemt afvisende overfor den nye Tids Veje og Maader til at henlede Opmærksomheden paa sig, og som ser sin Fordel ved det.

Forretningen er et Sideskud af Firmaet Lorentzen & Børre, som stiftedes midt i Fyrreerne af to unge Handelsmænd fra Hillerød. Den var den Gang væsentlig baseret paa finere Damekonfektion, men førte desforuden Tæpper og Undergardiner. Dog disse Artikler, som et Par Aar senere blev »J. Børre & Co.«s Specialvarer, havdes den Gang kun paa Lager i enkelte Stykker. De blev betragtede som rene Luxusartikler, dem kun de meget Velhavende kunde tillade sig at købe. Tæpperne var endda af den tarvelig sribede Art, som nu kun vanskeligt kan opdrives, og, naar det kom højt, Brysselertæpper, der nu rangerer meget lavt nede i den fornemme Tæppeforretning. Gardinerne var ligeledes af enkle ensfarvede Stoffer uden Mønstre, i Reglen af det rødbrune Repsstof.

Først langsomt gik det op for Folk, at svære, farvede Gardiner og bløde, tykke Tæpper nu en Gang hører med til at skabe Hygge og Velvære i det daglige Liv. Man begyndte med at føle sig tilfreds med Tæpper, der dækkede Stuernes ene Fjerdedel, store nok til at et Bord og et Par Stole kunde anbringes paa dem, og man er endt med at forlange, at Tæppet skal dække alle Stuens Kroge, og i hvert Fald, at Filtet skal gærde mellem Væggene og Tæppet i Midten.

Tæppeforretningen blev i Begyndelsen af Halvtredserne af d'Herrer E. Lorentzen & J. Børre indrettet i Østergade Nr. 13, hvor den har til Huse den Dag i Dag. I 1875 overtoges den af Herr C. V. Strande, som havde været ansat i det gamle Firma fra dets Begyndelse, og som i 1897 overgav Forretningen til Herr H. P. Melson, Medarbejder fra 1871.

Da Firmaet traadte ud i Livet, var det saa at sige født med fast Grund under Fødderne; det var blevet til, fordi der var Trang til det, det havde sit Publikum paa Forhaand og skulde ikke først *slaas op*.

Man havde heller ikke nødvendig at famle sig frem med Hensyn til Varernes Art: de Erfaringer, man havde gjort i det smaa, henviste Forretningen til det Publikum,

FORRETNINGSLOKALET, ØSTERGADE 13

som vilde have absolut første Klasses Ting, ægte og uopslidelige. Kunderne forlangte, at Tæppet, som blev købt til Udstyret, skulde holde Farven og Luven til Sølvbrylluppet.

Ved at Cheferne personlig foretager Indkøbene i England, Tyskland og Frankrig, skaffes der den bedste Garanti for, at Varerne virkelig er i Stand til at opfylde disse Publikums Fordringer, og er man uheldig med et enkelt Stykke, betragter baade Køber og Sælger det som en Selvfølge, at det erstattes.

Priserne er ikke godtkøbs og prætenderer heller ikke at være det, man ønsker kun, at de skulle kaldes billige i Forhold til Varens Kvalitet.

Det er Kursen, man har holdt, og det har vist sig, at Bestikket var rigtigt. Omsætningen er tiltagen gradvis og sikkert, og nøje afpasset efter den er Forretningslokalet

udvidet ud mod Lille Kongensgade, indtil det nu strækker sig helt igennem Bygningen som en stor Sal fra den ene Gade til den anden.

I dette enorme Lokale betegner da de enkelte Murpiller Udviklingen i Forretningens Liv: hver Gang en Væg er bleven brudt ned og Lokalet udvidet, er der sprunget et Par nye Piller frem; man læser ligesom Forretningens Liv paa dem, ganske som Træets Alder ses paa Veddets Ringe.

Som mangeaarig Leverandør til de kongelige Herskaber beæredes Firmaet i 1902 med Prædiketet »Kongelig Hof-Leverandør«.

INTERIØR FRA EXPEDITIONSLOKALET

I godt og vel Halvhundrede Aar har Firmaet ikke ved nogen Art af moderne Reklame søgt at henlede Publikums Opmærksomhed paa sig. Kun en Gang har man annonceret et Udsalg, og det er et Experiment, som man ikke ønsker at gentage.

Den Reklame, som overalt i den moderne Storbutikforretning er en saa vigtig Del af Maskineriet, er det her ganske overladt Varebeholdningen selv at præstere.

J. FISKER & Co.

PARFUMEFABRIKATIONEN her til Lands bunder just ikke i nogen Tradition. Som dansk Industri er den et Udslag af de sidste tyve Aars Foretagsomhed og Driftighed, der finder nye Veje og dyrker de Dele af det hjemlige Marked op, hvor de Fremmede hidtil ene og ubestridt saaede og høstede.

Parfumetilvirkningen laa længe ligesom for langt borte fra Gyldenlakkernes og Pæonernes Land, den havde noget utilnærmeligt over sig, noget distingveret, som ikke egnede sig for grove danske Hænder, men syntes passende at burde overlades det Land, hvor en Adolph Karr har gjort Aandrigheder (som citeres paa alle Tungemaal) over Parfumer og Kvinder.

Det var da denne Betragtning hos Publikum overfor hjemlige Parfumefabrikata, som det for en Snes Aar siden gjaldt om at bryde: man vilde paa Forhaand forsværge Muligheden af, at en dansk Fabrikant skulde kunne fremstille netop den rette Essens og faa den til at virke paa Lugtenerverne med den paa en Gang bestemt og dog ikke definerlige Duft.

Der var da en gennem Generationer nedarvet god Portion Fordomme og indgroede Meninger at overvinde for den, som vilde skabe en national dansk Industri af Parfumefabrikationen.

Men Fabrikant Fisker er af Natur Initiativets Mand, »hvad andre gaar af Vejen for, det morer ham nu mest.« Nu ved vi det alle, efter at vi har set ham med forbløffende Dumdristighed rasere hele Bydele og omskabe dem til moderne Forretningsejendomme i en Stil og en Maalestok, der hidtil aldrig var set herhjemme. Og

den Beslutsomhed, han under Udførelsen af disse Kæmpeforetagender har lagt for Dagen, medens alle Forsigtigpetere rystede paa Hovedet, lader En da forstaa, at han er gaaet til Oprettelsen af den første danske Parfumefabrik, der slog helt igennem, fuldkommen tryk paa et godt Udfald, i glad Bevidsthed om at besidde Kræfterne til at løse den foresatte Opgave og vel vidende, at Heldet villigt følger dens Fodspor, som vover de store Spring.

Fisker er pharmaceutisk Kandidat og har gaaet i den bedste praktiske Skole, som Datiden kendte, Svaneapotheket, idet han i en ganske ung Alder blev Laborant hos gamle Benzon.

Men Fisker var ikke den, som havde til Maal at tjene i anden Mands Sold alle sine Levedage, og Chancerne paa Svaneapotheket var jo spærrede opadtil. Han aabnede da den 12. Februar 1884 en egen Forretning, som han gav Navnet »Frederiksberggades Materialhandel«, og som han, i forbavsende faa Aar for Resten, mere og mere omskable til en Specialforretning i Parfumer og Sæber, medens Materialhandelen ligesaa hurtigt svandt ind.

Til en Begyndelse førte han de den Gang eneste efterspurgte franske Parfumer og Sæber, men allerede ved Juletid s. A. udsendte han sin første Parfume efter egen Recept: »Bouquet Royal«, der øjeblikkelig slog an trods alle Fordomme. Hermed var egentlig Slaget vundet, »Esprit du Japon«, der fulgte umiddelbart efter, havde et ganske lignende Held paa Markedet, og saa solid var den Lykke, disse første Fabrikata gjorde, at de endnu den Dag i Dag mellem alle de mange Parfumer, som Firmaet siden har fremstillet, indtager en dominerende Stilling.

Lidt af en Kemiker, lidt af en Finsmager, en god Del Tilbøjelighed for Raffinements og en englelig Taalmodighed, det er et Par af de Ingredienser, hvoraf den Mand maa bestaa, som skal være i Stand til at komponere en Recept paa en gangbar Parfume.

Thi lang og besværlig er Vejen fra det Øjeblik, Blomsten brydes paa Marken, og til den som Parfume føres ud af Butiken i en behandlet Damehaand. Forsigtigt skal der gaas til Værks ved Sammenblandingen af det Dusin forskellige Stoffer, som ofte gaar med ved Fabrikationen af en Parfume. Et Centigram for meget af det ene eller for lidt af det andet er nok til, at Parfumen fuldstændig forandrer Karakter og Udseende og er til Siden af den rigtige Duft.

Hvor Markerne blaaner af Violer eller rødmer af Roser, nede ved den franske Riviera ved den lille By Grasse, sker de første forberedende Skridt: Blomsterduften overføres paa Fedt, og som et fast Pomadestof faar Fisker sine Grundstoffer her til

FABRIKANT J. FISKER

Byen. Det er, om man vil, en Omvej, thi det første, som sker, er atter at opløse og gøre Fedtet flydende, men det har nu en Gang vist sig at være det mest hensigtsmæssige.

Udtrækningen af Fedtstoffet foregaar i et ismaskinelignende Apparat. Der sættes Spiritus til den faste Masse, og det anbringes i en Beholder, som opvarmes, medens en Metalvinge uden Ophør holdes i roterende Bevægelse inde i Beholderen. Det er en Proces, som varer 5—6 Dage.

Efter at det flydende saa helt er fraskilt det bundfaldende Fedtstof, kan man begynde at blande Parfume, og ingen Apotheker er mere omhyggelig med Tilberedningen af

UDSALGET, ØSTERGADE 34

en giftig Medicin, end Parfumeuren og hans Medhjælpere maa være det ved at til-sætte Olier og Kemikalier.

Laboratoriet har det samme hemmelighedsfulde Udseende som paa et Apothek. Mange straalende Vædsker i buede Glas og krystalliserede Korn i hvide Vaser gærder Hylderne og omgaas nok saa varligt.

Dér staar en Tilsætning, som koster 5000 Kr. for saa meget, som kan rummes i en Bajerflaske, og dér en anden til 4000 Kr. for et lignende Kvantum, — jo vist lærer man at benytte sine Gramvægte og betjene sine Kilogrammaal med en forbløffende Færdighed og ikke spille Draaber af Krystaller paa Laboriebordet.

Men foruden Essenserne fabrikere J. Fisker & Co. forskellige Toiletmidler, som hører hjemme i Krystalskaalene paa ethvert velordnet Toiletbord og i Skuespillernes

og Skuespillerindernes Paaklædningsrum paa Theatret. Laboratoriets største Arbejde bestaar i Fremstillingen af Pomader, Cosmetiques, Pudder, Haarmidler, Brillantine, Bajusz-Kenots og de store Brugsartikler Tandpulver og Mundvand osv., — alle disse Artikler, som, forud en Luxus, nu snart er en Nødvendighed for alle.

— Fra Frederiksberggades Materialhandel er J. Fisker & Co. voxet til at omfatte, foruden Hovedforretningen, der i 1900 flyttedes til Citykvarteret, 4 Udsalg i Kjøbenhavn og et i Aarhus og til daglig at beskæftige over tredive Mennesker. Forretningen har tillige forlængst overskredet Landets Grænser: et betydeligt Kvantum af Fabrikens Varer exporteres nordpaa til Sverige, Norge og Finland, hvor de nyder samme Anseelse som hos os.

Den Tid er længst forbi, da Fisker beskæftigede sig med Detaillerne i Parfume forretningen; som det ikke er nogen Hemmelighed, lægger mange andre store Foretagender Beslag paa hans Tid, og dygtige Kemikere varetager Forretningens daglige Maskineri.

Men alligevel, naar Fisker fra Tid til anden tager de retrospektive Briller paa, vil Aarstallet 1884 og Navnet »Bouquet Royal« ikke forekomme ham ringere, mere taaget, mindre tydeligt i Glarene end — selveste »Volmerhus«.

CORNELIUS KNUDSEN

Hvis man i gamle Dage skulde nævne det Haandværk, som blev anset for det fineste og mest fuldkomne af alle, det som fordrede den største Indsigt, Smag, Kunstfærdighed og Opfindsomhed, maatte det uden Tvivl blive Drejerhaandværket. Det var mere end et Haandværk, — det var en Kunst, og det nød den Ære at blive betragtet som en fyrstelig Kunst. Lige fra Oldtiden kender vi Navne paa Fyrster, der i deres Fritimer har søgt en gavnlig og passelig Adspredelse og Tidsfordriv ved at beskæftige sig med »die hochlöbliche, ehrsame und sobre Drechslerkunst«. Selve det hellige tysk-romerske Riges Overhoved, Kejser Maximilian af Habsburg, var en Mester i Kunsten, og paa vort Nationalmuseum gemmes endnu Arbejder fra hans Haand. Paa de kongelige Slotte her i Danmark tyder Navnet paa et af de Værelser, der laa nærmest ved Kongernes Sovekammer, nemlig Drejerkammeret, paa den Anseelse, Drejerkunsten nød her til Lands. Af Drejerkammeret udviklede sig i Frederik III.s Tid de saakaldte Kunstkamre, der atter fostrede vore Dages Museer.

De oldenborgske Konger her i vort Land har lige til det XIX. Aarhundredes Begyndelse alle været virksomme Udøvere af den smukke Kunst. Deres Læremester i Kunsten — Kongelig Majestæts »Svarver« eller Drejer — var i Reglen tillige som den kunstfærdige Fagmand den, der førte Tilsyn med Drejerkammeret og alle dets Kostbarheder. Vi behøver blot at nævne Navnet Casper Herbach for strax hos vore Læsere at fremkalde Tanken om en Tusindkunstner af Rang, Christian IV.s berømte Drejermester, Snedker, Medaillør, Stensliber og Guldsmed, hvem man endog sendte selve den kongelige Krone til Reparation før Frederik III.s Kroning, og som for Samtid og Eftertid maaske var og er bedst kendt under Navnet Kunst-Casper.

Om Grundlæggeren af det Etablissement, hvis Navn staar at læse over disse Linier, Jens Frederik Cornelius Knudsen, var en lige saa alsidig Mand, skal vi ikke kunne sige. Men noget af den gamle, alsidige Haandværkers og Tusindkunstners Natur har han haft i sig, blandt andet den Opvakthed og Foretagsomhed, der ikke tillader den dygtige og udlærte Haandværker at blive staaende ved de Resultater, som hans Forfædre har vundet, men som søger at vinde Erfaringer paa Omraader, der ligger naturligt for, søger at overføre sit Haandværks Teknik paa nyt Materiale. Det er at føre Verden og Menneskeheden fremad paa den sunde og rigtige Vej: paa Grundlag af Forfædrenes Erfaring at vinde videre frem i Kundskab og Indsigt.

Jens Frederik Cornelius Knudsen var født i Eckernförde 1805 og Søn af en Drejermester. Det var endnu i den Tid, hvor Sønnen næsten naturnødvendigt slog

ETABLISSEMENTETS GRUNDLÆGGER

gerskab 10. Marts 1838, nedsatte sig som Mekaniker og optisk Instrumentmager paa Graabrødretorv, eller som det den Gang endnu altid hed: Ulfelds-Plads, og giftede sig 1842 med sin Kæreste, Galeaseskipperen Halkiers Datter, Ida Kristine, fra Nibe.

Det kan vel anføres som et Vidnesbyrd om Cornelius Knudsens sunde Blik, naar det allerede den Gang gik op for ham, at det, det gælder om i denne Verden for enhver, der vil udrette noget, er at samle sine Kræfter paa et eller andet bestemt Omraade, for paa dette at drive det til den højeste Grad af Fuldkommenhed. Kun den er Mester, der kender Begrænsningens Kunst. For en Optiker laa det ikke saa fjernt at søge at imødekomme Datidens smaa og rimelige Ønsker i Retning af en bedre Belysning end den, som de gamle Olielamper ydede, og Cornelius Knudsen kastede sig, snart med Iver over Fabrikationen af Kamfinlamper. Men det var ikke nok at lave Lamperne. Der kunde kun benyttes en egen Slags Olie til dem, og sammen med Fabrikant Glahn og Isenkræmmer Hendrik Jacobsen begyndte Cornelius Knudsen en ret betydelig Tilvirkning af Kamfinolie, der bestaar af rensset Terpentiniolie i Reglen med en Tilsætning af Æther. Men da Petroleummen omtrent 1865 holdt sit Sejrsindtog i Kjøbenhavn og snart straaledede overalt — i Salonerne som paa Sypigens Kvist — maatte Kamfinen svinde som Dug for Solen. Hurtig slog den dygtige Forretningsmand over i en anden Specialitet og gav sig til at lave Handelsvægte, der den Dag i Dag er en af Forretningens Hovedbrancher.

Belysningsagen var imidlertid ligesom gaet Familien i Blodet. J. F. Cornelius Knudsens Søn og Efterfølger, Etablissementets nuværende In-

ind paa det samme Haandværk som Faderen og uddannede sig i det Fag, som han var fortrolig med fra sin første Barndom. Som 16aarig Knøs kom han til Kjøbenhavn med et Par bare Næver, men tillige med godt Humør og Lyst til at tage fat, kom i Lære hos den vidt bekendte Schwartz i Sværtegade, udstod sin Læretid og blev Svend; tog saa Engagement hos Mekaniker og Instrumentmager Thiele og gav sig til at arbejde i Metal. Det var nyt Materiale og til Dels andre Maskiner, men Princippet i dem var det samme, og Metallet lod sig lige saa godt bearbejde og formede sig lige saa let og lige saa føjeligt som Træet under Staalet i den kyndige Mands Haand.

Trangen til selvstændig Virksomhed blev ham imidlertid for stærk, til at han vedblivende kunde arbejde hos en anden Mester. Saa tog han Bor-

ETABLISSEMENTETS NUVÆRENDE INDEHAVER

dehaver, var en af de første, der gjorde Forsøg med elektrisk Lys ved Dynamomaskiner.

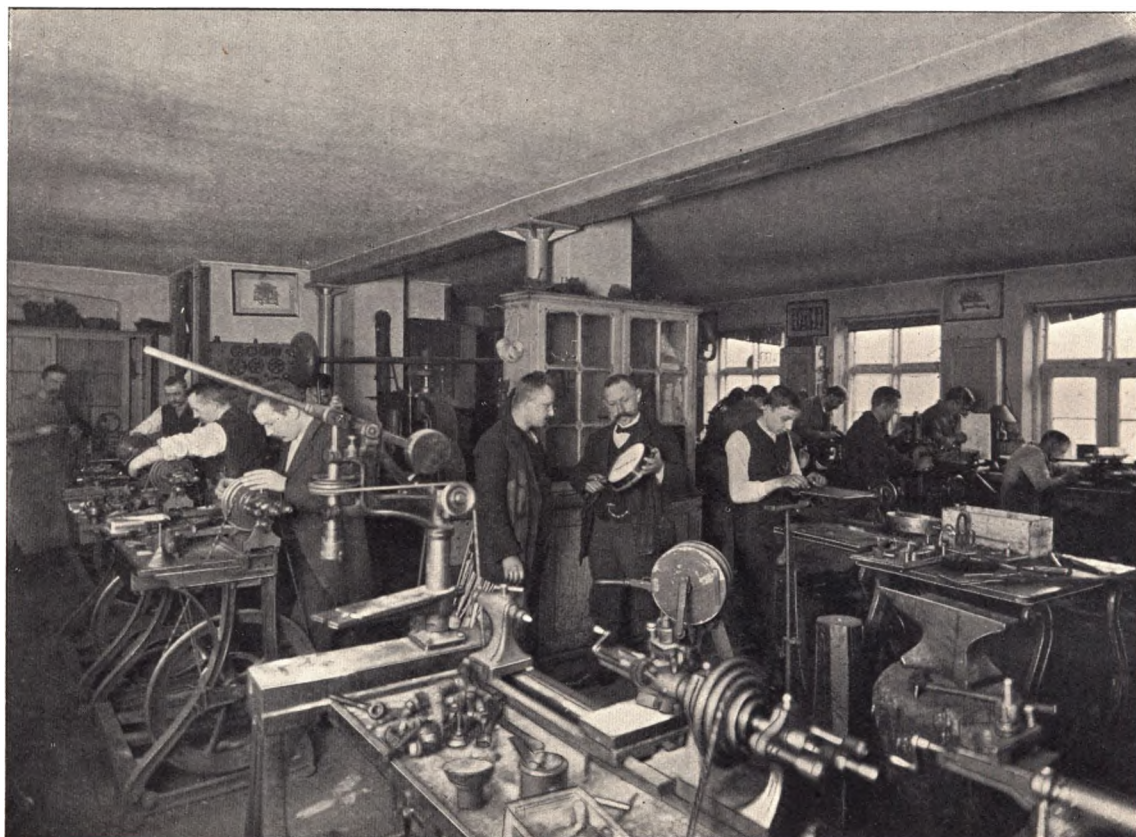
ETABLISSEMENTETS EJENDOM, KØBMARGERGADE 15

Cornelius Knudsen var begyndt under smaa og beskedne Forhold. Men allerede 1845 var Pladsen for indskrænket i Forretningen paa Ulfelds-Plads, og den flyttede da hen i en af Hovedgaderne, paa Hjørnet af Købmagergade og Løv-

stræde. Og her blev den, indtil Postvæsenet lagde Beslag paa Bygningen for at kunne udvide sine Lokaler. I 1898 flyttede Cornelius Knudsen — efter 10. Marts 1898 at have fejret sit 60-aarige Jubilæum — hen til sin nuværende Ejendom, Købmagergade Nr. 15.

Da var gamle Cornelius Knudsen imidlertid forlængst gaet til Hvile. Ved hans Død 17. September 1878 gik Forretningen over til hans Søn, Theodor Cornelius Knudsen, født 13. September 1844, som alt fra 1870 havde styret Forretningen.

Den nye Chef havde fra ganske lille været bestemt til at overtage Faderens For-

EN AFDELING AF DET MEKANISKE VÆRKSTED

retning, legede som Barn paa Værkstederne og lavede barnlige fysiske Apparater paa egen Haand. Men som for enhver rask københavnsk Dreng, der daglig kan slaa et lille Slag ud paa Toldboden eller Langelinie, kom ogsaa for ham den Tid, hvor Landjorden ikke længer formaar at holde En, men hvor man drages ud paa Bølgen blaa. Nu var det ikke længer Luftpumper og Dampmaskiner, der sysselsatte ham, nu blev det Skibe og Baade, og al hans Hu stod til Søen. Den unge Mand fik Lov til at følge sin Lyst og kom som Kadet-Aspirant med Korvetten »Heimdal«, Kaptajn Suenson, paa Sommertogt i 1860. Det var ligeledes første Søtogt for daværende Kadet-Aspirant, Prins Vilhelm, og Cornelius Knudsens Etablissement har dets Chefs korte Skibskammeratskab med den senere græske Konge at takke for adskillige smukke Bestillinger fra Grækenland.

Af Hensyn til Forretningen forlod dog Cornelius Knudsen jun. de Danskes Vej til Ros og Magt, arbejdede paa Værkstedet og gik samtidig paa Polyteknisk Læreanstalt, som han forlod som exam. polyt. i 1865.

Men det lille Bekendtskab med Flaaden og Søen fik sin store Betydning for Cornelius Knudsen. Det bragte ham til at slaa ind paa en ny Vej, nautiske og meteorologiske Instrumenter.

Spørger man nuomstunder, hvilket Haandværk der vel er det fornemste, maa

EXPEDITIONSLOKALET

Svaret blive, at det er det, som mest kommer til at arbejde i Videnskabens og Kunstens Tjeneste, som særlig udvikler sig ved Samarbejde med dem. Her kommer sikkert den mekaniske Instrumentmagers Virksomhed til at staa som en af de første, — ganske paa samme Maade som Kunstdrejerens i gamle Dage. Kun ved det inderlige Samarbejde mellem Videnskab og Haandværk fremstaar de Instrumenter, »som knytter Livet til Ideen«, som slaar Bro mellem det praktiske Liv og den høje Videnskab.

Paa de nautiske Instrumenters Omraade fremgik der ved Samarbejde med Kaptajn i Flaaden, Claussen, en Kontroltydbemaaler, et Azimuthspejl, en Krængningsmaaler, en Deflector (hvorved man er i Stand til at bedømme Kompassets Indstilling) samt en Kompasrose efter et nyt System.

Ved Samarbejde med Meteorologen, Kaptajn Rung, har Etablissementet fremstillet forskellige Vindstyrkemaalere, registrerende og ikke-registrerende, et Batometer (en Dybdemaalere), en Barograf (et selvregistrerende Barometer) samt forskellige geodætiske og artilleristiske Instrumenter. Et Instrument, som Etablissementet har haft særlig Glæde af, er det ved Samarbejde med Kaptajn Rung og Professor Prytz fremstillede Batometer, der i Modsætning til Lord Kelvins er meget praktisk og let at behandle. I eet Aar blev der fra Rusland bestilt sex af disse Apparater til Opmaaling af sibiriske Søer.

De nautiske Instrumenter fra Cornelius Knudsens Etablissement vil man finde rundt omkring i Skibe under alle evropæiske Nationers Flag, Orlogsskibe saavel som Handelsskibe. Nogle af de Instrumenter, man hyppigst vil se, er mulig to ikke foran omtalte, nemlig Königs Omdrejningstelegraf og den elektriske Frem- og Bakviser. Og i mangfoldige fremmede Lande vil man finde Etablissementets meteorologiske Instrumenter; for blot at nævne et: Cornelius Knudsens Barograf maaler Lufttrykket ved Weserens taagede Munding lige saa vel som under Indiens blaa Himmel. Og alle Vegne fra lyder Dommen enstemmig om dem. De Anerkendelser, Etablissementet gennem sin Chef har modtaget i Aarenes Løb, Ridderkorset i 1896 (paa Marineministeriets Indstilling), den russiske St. Annaorden i 1898 og den græske Frelserorden i 1904, samt anerkendende Udtalelser fra en Mængde Myndigheder og Guld- og Sølvmedailler fra næsten alle de sidste 20 Aars Udstillinger, vidner tilstrækkelig højt herom.

Naar et saa smukt Resultat er naaet, skyldes det i væsentlig Grad den Omstændighed, at ligesom Etablissementets to Chefer begge to har været de rette Mænd paa den rette Plads, saaledes har de forstaaet ikke blot at knytte en Række overordentlig dygtige Kræfter til sig, men ogsaa at holde paa dem gennem Tiderne. Adskillige af Medarbejderne har været knyttede til Etablissementet i 20–30 Aar. Det bør i denne Sammenhæng nævnes, at Værkstedernes mangeaarige Bestyrer, den erfarne Mekaniker Hr. Adolf Larsen, paa mange mekaniske Omraader har været Foregangsmand og bragt adskillige nye Ideer frem.

Cornelius Knudsen var som nævnt en af de første, der gav sig af med Apparater og Maskiner for Elektricitet. Nu slutter der sig en fuldstændig Afdeling for Elektricitet til de tidligere, med Installation af elektrisk Lys samt alt til Faget henhørende, bl. a. Forfærdigelse af fysiske Apparater til Skolesamlingerne.

B. L.

OTTO & RABEN

DE store Modeforretninger spiller en væsentlig Rolle i Nutidsbyernes Fysiognomi. De fordrer, at man lægger Mærke til dem, og de ifører sig gennem deres Vinduesudstillinger et saadant Skrud, at Folk *tvinges* til at lægge Mærke til dem. En Gade faar nuomstunder nok saa meget sin Karakter af de Forretninger, der særlig optager Husene i dens Rækker, som af selve disses Arkitektur. Hvilken kjøbenhavnsk Dame tænker paa at se efter Husnumre for at finde en bestemt Forretning paa Østergade eller Købmagergade? Damerne er forlængst husvante i alle de Modens Tøjhuse, der flankerer disse og andre Gader, — deres Instinkt fører dem med aldrig svigtende Sikkerhed derhen, hvor deres Sjæls Attraa i det givne Øjeblik just kan blive tilfredsstillet — de løfter blot lige Øjnene, naar de ganske af sig selv standser foran Stedet, kaster et hastigt, genkendende Blik til Vinduet (et af disse Kvindeblikke, som trods al sin tilsyneladende Distraktion i et Nu opfatter alt og mærker sig *det* Stykke ud, der passer for dem) — og drejer saa lige ind i Butiken.

En saadan Forretning, der drager Damerne som en Magnet, er OTTO & RABENS store Silkevare-Lager paa Hjørnet af Østergade og City. Man gaar lige ind fra Gaden og er — ikke i en Butik, men i et formeligt Udstillings-Lokale.

Man føler sig næsten som i en Selskabssal. Der hersker en behagelig, diskret Stemning, Toiletternes Pragt glæder Øjet, og man generes egentlig ikke synderligt af, at der ikke sidder noget Hoved paa dem, og at Konversationen er saa dæmpet, at den ikke kan høres for Færdslen paa Gaden udenfor.

I Baggrunden fører en bred, herskabelig Trappe op til første Sal — fra Selskabslivets Elegance over i Forretningslivets Uro og Travlhed! Her foregaar nemlig den egentlige Expedition af Firmaets Artikler, her vælges ud, købes ind, maaltages og syes. Var der i Stuen et lille Udvalg af Saisonens Nyheder i de forskellige Brancher, saa har vi heroppe selve Varernes brogede Mangfoldighed i Stoffer og Tøjer, i Bluser, færdigsyede Kjoler, Skørter af alle Farver og alle Snit samt en hel Armé af Paraplyer og Parasoller!

Ved Siden af det mægtige Expeditionslokale findes Prøveværelserne og Kontorerne og endelig paa 2. Sal et stort Udstillingslokale for færdig Konfektion ved Siden af de lyse og rummelige Systuer.

Fra gammel Tid af bruger man Udtrykket *at spinde Silke* for at betegne, naar der vindes Gods og Guld i straalende Overflod. Ved Ordet: *Silke* forbinder man strax Forestillingen om Hæder og Herrefærd, Glans og Herlighed. Og i Virkeligheden *forstaar* man, hvilket Trylleri Silken rummer, naar man i en Forretning som Otto & Rabens faar den rigest mulige Lejlighed til ret at lade Øjet svælge i den Fest af Farver, som dette myge og lækre Stof bereder En, naar det som her faar Lov til at smykke et lyst og højloftet Rum i en ødsel Fylde af Varianter og Fremtrædelses-Former. Hvor *kæler* ikke Sollyset for Silken, lægger sig blødt og blankt som en lysende Hinde over dens Overflade, dvæler i dens Folder med øm Glans, for atter at lade sig kaste tilbage i lunefuldt spillende Reflexer. Ligger Silken tung og tvær, giver Sollyset dens Farve Dybde og Glød, men de lette og luftige Tøjers Lød gør det fin og frisk, klar og skær.

Men Silke er ej alene en Fryd for Øjet, dets sagte, vellystige Knitren har tillige

OTTO OG RABENS FORRETNINGSFAÇADE

sin egen *douce* Musik. Silke kan rasle som tørre Blade, som dansende Løv, som en opskræmt Klapperslange — det er altid, som om Silke *lever*, som om den ikke var et dødt og dorsk Stof, som lurede der et Liv bag dette glatte, kølige, fornemme Ydre.

I gamle Dage gjaldt dette maaske endnu mere, den Gang da Silketøj skulde kunne *staa af sig selv*, og det var dets højeste Dyd, at det var *som et Brædt*. Men netop da Otto & Raben startede deres Forretning, og de for første Gang var ude i den store Verden for at gøre selvstændigt Indkøb til eget Købmands-Brug, slog

UDSTILLINGSLOKALET I STUEN

Moden brat og afgørende om, den saakaldte *Merveilleux*-Genre kom op, og det tunge og svære blev afløst af de lette, lyse, lækre Silke-Stoffer, som nu er de dominerende, og som har noget ungpigeagtigt over sig, noget, der rent uvilkaarlig minder om Foraar og Friskhed.

Som ganske ung havde J. C. Otto (født i Kjøbenhavn 21. Decbr. 1843) begyndt sin Læretid hos Sten Møller for endelig at gaa over i J. R. Schjelderups Silke-vareforretning i 1860, hvor han senere blev Kollega med N. Chr. Raben (født 28. August 1850 i Vonsild ved Kolding).

De unge Mennesker lærte her at forstaa deres Fag til Bunds, og da Otto og Raben derfor i 1880 besluttede at prøve Lykken i Forening ved at danne en ny, selvstændig Forretning og rejste ud for at købe ind, saa fik de strax Øjnene op for, at det nysnævnte Mode-Omslag var forestaaende, de rettede resolut sine Indkøb derefter — og saa rigtig havde de set, saa vældig slog det nye an, at Firmaet allerede i den første Saison vandt Slaget og fik sat sig fast i Publikums Gunst.

Forretningen begyndte paa Købmagergade Nr. 5, oprindeligt udelukkende som en Silkevarerforretning. Allerede 10 Aar efter Starten i 1880, altsaa 1890, maatte der skrides til en Udvidelse af Lokalerne, uden at det dog var muligt at faa Plads til at optage andre Brancher, men — særlig under Hensyn til Tidens stigende Fordringer i Retning af Udstilling — atter 10 Aar senere, altsaa Aar 1900, besluttede Firmaet at flytte Forretningen hen til de store og tidssvarende Forretningshuse i det nye Kvarter paa Hjørnet af Østergade og Christen Bernikowgade, hvor i dette Foraar Forretningen er bleven udvidet til ogsaa at omfatte Konfektion i Silke og Uld.

Det betydelige Opsving, som Otto & Rabens Forretning har taget, skyldes ikke

EXPEDITIONSLOKALET PAA 1STE SAL

blot de opadgaende Tider i Firserne og Firmaets udmærkede Forbindelser i Udlandet, der gør det muligt at søge til de bedste og fineste Kilder, men ligesaa fuldt den Omstændighed, at de to Chefer gennem hele deres Uddannelse har været i den inderligste Kontakt med det københavnske Publikum, har indgaaende og forstaaende Kendskab til dets Smag og som Følge deraf kan optræde vejledende og hjælpende. Og netop paa et Omraade som det her omhandlede turde Fagmandens Vink være af væsentlig Betydning for det købende Publikum.

Har Cheferne selv *spundet Silke* i Tidens Løb, saa har det været ved elskværdig og expedit Betjening af deres Kunder — og saaledes velfortjent!

BRØDRENE DRAGSTED

HOFJUVELERERE OG HOFGULDSMEDE

DEN 30. November i Aar, 1904, er det halvtredsindstyve Aar siden, at den Forretning blev grundlagt, som nu ejes af *Brødrene* Dragsted. Det var deres Fader, »gamle Dragsted«, der paa hin Dag tog Borgerskab som Guldsmed.

Arnt Nikolaj Dragsted var født i Kjerteminde den 9. Juni 1819. Han blev først Bagerdreng, men hans Hu stod til at have med haardere og mere genstridige Stoffer at gøre end den bløde Brød-Dejg, og 17 Aar gammel kom han derfor i Guldsmedelære. Store var Fordringerne til Faget just ikke den Gang, med en for Nutidsøjne ret naiv Snustobaksdaase af Sølv slap han gennem Svendepróven, men da han saa kom her til Hovedstaden og fik Arbejde paa Hof-Juvelerer A. Michelsens Værksted, viste det sig snart, hvad for rige Udviklings-Muligheder der egentlig boede i ham. Det var atter her Hetsch, det danske Haandværks store Velgører, som ved en Dag tilfældig at se nogle af hans Tegninger fik opdaget, hvilke Løfter disse gav — og dette gav Stødet til, at Dragsted fik den Uddannelse, hans Evner behøvede og fortjente. Han blev Elev af Kunstakademiet, vandt den lille Sølvmedaille, fik Stipendiehjælp til en Studierejse, og da han kom hjem herfra, kunde han med Rette føle sig — og nedsætte sig — som Mester.

Ikke, at han begyndte med at slaa stort paa, *det* laa nu en Gang hans støtte og sindige Natur saare fjernt! Nej, at gaa gradvis frem, men stadig fremad, aldrig tilbage — gaa fra det Smaa til det Store, prøve forsigtigt Fodfæstet, men saa ogsaa træde Skridtet djærvt og sikkert, saaledes var det »gamle« Dragsteds Art, længe før han virkelig blev gammel. Snarere voxede Dristigheden med Aarene: frejdigere og frejdigere paatog han sig større og større Opgaver, saa *sikker* i sin Udførelse følte han sig efterhaanden. I sit 75. Aar fejrede han saaledes sit 40-aarige Mester-Jubilæum ved at fuldføre den navnkundige »Nationalpokal« med Statuetter af vore Sølhelte paa Laag og Sider — et sandt Pragtstykke af Sølvsmekunst. Blandt hans første store Arbejder skal nævnes Guldhornet fra de danske Kvinder til Digteren Ingemann. Saa stort et Ry er der alene gaaet af disse to Arbejder, at man let forstaar, hans Kollegaer i Faget gav deres Agtelse og Beundring det for dem saa naturlige Udtryk: at stille ham paa den første Plads iblandt sig: fra 1880 til sin Død var Dragsted Oldemand i Guldsmedelaug. Og da dette i 1885 fejrede sin 200-aarige Bestaaen, blev Dragsted belønnet med Fortjenstmedaillen i Guld.

I gamle Dragsted havde man Typen paa den virkelige Kunsthåndværker: en Mand med en Kunstners skabende Fantasi, en Kunstdyrkers fine og indtrængende Kendskab til alle Stilarter og en Teknikers aldrig svigtende Fortrolighed med Materialet og dets rette Behandling.

Naar hans Sønner, Frants og Alfred Dragsted, har kunnet fortsætte Traditionen og ført Forretningen frem til nye og store Sejre, saa skyldes det netop de selv-samme Egenskaber, »dem de i Arv efter Faderen fik«. Frants, der er født i 1852, er særlig uddannet i Faderens Specialitet: Ciselering og Sølvarbejde, medens den 4 Aar yngre Alfred fornemmelig har kastet sig over Juvel- og Emaillekun-

FRANTS DRAGSTED

sten. Frants indtraadte allerede i Faderens Forretning i 1875, hvad der strax betød en Udvidelse af Værkstedet, Alfred begyndte, efter et mangeaarigt Lære- og Studieophold i Dresden, Hanau og Paris, først for sig selv med et Juvelerværksted i St. Kongensgade, men 1891 forenedes atter Familien i én Virksomhed, som derefter fra 1. Oktober s. A. kom til at føre Firma-Navnet »A. Dragsted« i Stedet for det tidligere: A. N. Dragsted. Denne døde i 1898.

Alverden kender Forretningens skønne og smagfulde Butiks-Lokale i Bredgade Nr. 17 bag den i Renaissance-Stil holdte Façade med Egetræs-Maling, Bronce-Ornamenter og med Rigets, Stadens og Guldsmedelaugets Vaaben i Guld og Farver. I det store, brede Vindue straalder det festlig af Sølv og Ædelstene i rige Former og fagre Smykker. Og træder man indenfor, dvæler Øjet med Velbehag snart ved Rokokoens lunefulde Snoninger og kokette Sving, snart ved Em-

pirens slanke Fornemhed, saa igen ved et Renaissance-Stykkets djærve Fynd, den hele Klarhed og Kraft i Linier og Forhold, der holder Motivernes Ødselhed strengt i Ave. Og saa virker atter som yderste Modsætning hertil den moderne Stils bløde, bugtende Former, dens sælsomt svungne Linier, en egen frisk, yppig Blomster-Ynde, som paa én Gang er zart og frodig, har Stenglens svajende Slankhed og Løvet's rige Fylde.

Netop hos Dragsteds kan dette studeres, fordi der over alle Arbejder, som udgaa herfra, er den velsignede Stilsikkerhed, som tillader Haandværkeren at tumle sig frit og frit skabende paa det én Gang givne Felt, just som man gør det, naar man har *Fortrolighed* med Terrainet, gerne kunde befare det i Blinde eller Mørke uden noget Steds at snuble eller løbe paa. Der arbejdes f. T. i Værkstedet med i Urner og Sølvskaale at genopfriske de en Gang saa fortærskede oldnordiske Motiver, og atter dér maa man beundre, hvorledes *Friheden* i Stils Behandling netop forener sig med, næsten *følger* af Sikkerheden. Paa Juvel- og Emaillé-Arbejdernes Omraade er det derimod Originaliteten og Opfindsomheden, man især føler sig slaæet af.

Blandt de mange ypperlige Stykker, som skyldes Brødrene Dragsted, skal eksempelvis anføres: det prægtige Bæltespænde, som »Store Nordiske« skænkede Li-Hung-Chang, og som udførtes personlig af Alfred D. for O. C. Collin, hos hvem det var blevet bestilt. Efter dette Alfreds første Arbejde herhjemme er senere i Firmaets Tjeneste fulgt det dekorative Bind til Frederikskirkens Bibel, som han skænkede Tietgen, fremdeles de superbe Farvefremstillinger i Limoges-Emaillé af Markuskirken og Dronning Louises Arbejdsværelse. Endelig maa med særlig Hæder nævnes den saakaldte »Kongepokal«, som Brødrene i 1899 skænkede til det

ALFRED DRAGSTED

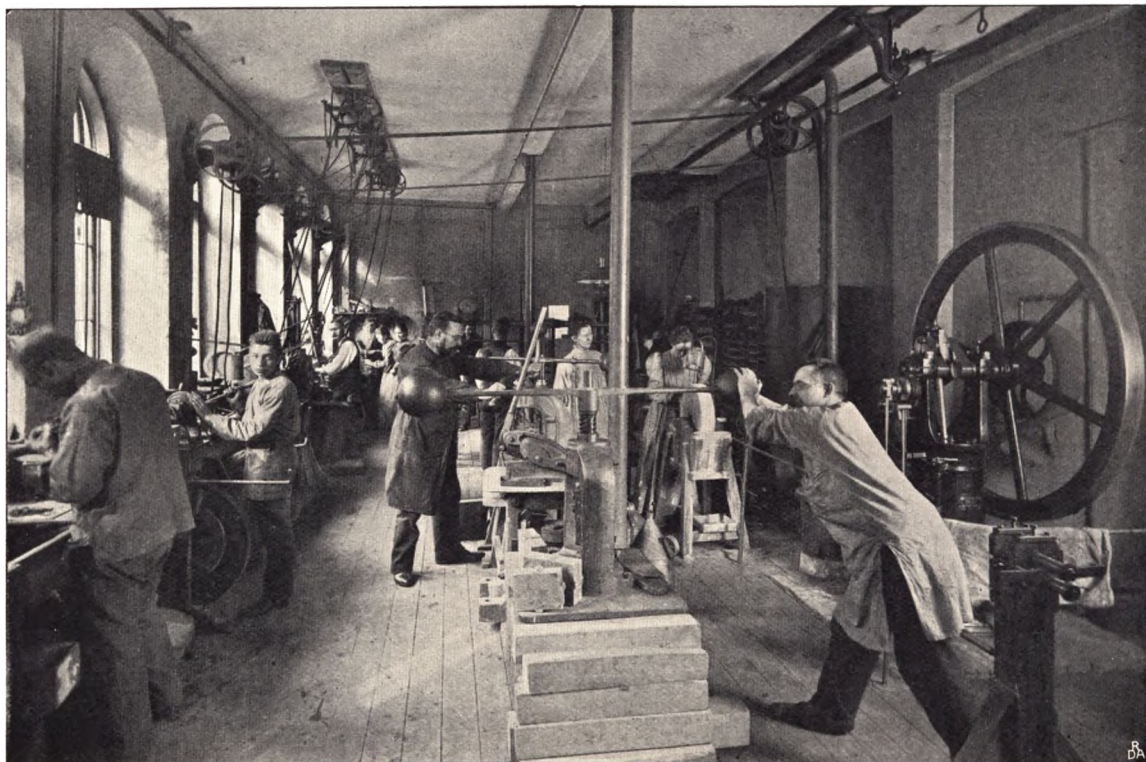
UDSTILLINGSLOKALET I BREDGADE 17

DET INDRE AF UDSILLINGSLOKALET

kgl. kjøbenhavnske Skydebroderselskab, et sandt Mesterværk af moderne Guldsmedekunst!

Det er dog ikke alene slige store, kostbare Stykker, som udgaar fra Dragsteds, der har skabt deres Ry: i den billigste Brosche, den almindeligste Lystestage genfindes de samme gode Egenskaber som i hine. En Specialitet for Firmaet er endelig Prægningen af Medailler: den tæller allerede i Hundredetusindvis, den Mængde af Fest-Emblemer og egentlige Medailler — til Udstillinger, Idræts- og andre Stævner, — som der i denne Udstillingernes, Festtogenes og Stævnernes Tidsalder er udgaet fra

AFDELING AF VÆRKSTEDET OG PRÆGEANSTALTEN I DR. TVÆRGADE 28

Brødrene Dragsteds Værksted. Og ogsaa her, hvor der dog kun arbejdes, om man vil, rent mekanisk, ved Stempelpressens Slag, ogsaa her, hvor Mangfoldiggørelsen og Billigheden nærmer os til en hel anden Sfære end *Guldsmedens* sædvanlige — ogsaa her gælder det ikke desto mindre, at kunstnerisk Smag og kunstnerisk Stilsans altid kan ses at have haft sin Finger med i Spillet.

I Efteraaret 1898 blev Brødrene udnævnt til kgl. Hofjuvelerere og — hvad der især er en sjælden Udmærkelse — *Hofguldsmede*. Anden *ydre* Anerkendelse har Dragsted'erne ikke erhvervet, — saa yderst betegnende vilde »gamle« Dragsted paa alle de Udstillinger, hvor han har været med, ikke deltage i Præmieæskningen, men være *hors-concours*.

Det blev symbolsk. Thi *hors-concours* er Firmaet endnu i hele sin Dagsgerning og daglige Færd.

J. LARSEN & SØNS PIANOFORTEFABRIK

EN støvhvid Vej, som løber lige igennem en lille Samling hvid- og rødkalkede Huse med Straatag, ludende Pile over stensatte Havegærder, gamle, krogede Frugttræer plantede ligesom tilfældigt omkring paa Plæner, hvor Græsset staar højt, — det hele anbragt paa en flad Mark, Tumleplads for en Flok hvidhaarede, danske Landsbybørn, barbenede eller i Træsko, som det flasker sig med Sol eller Regn, — langt ude i Horizon-ten et grønnende Skovbælte — —

det er det flygtige Billede, som den, der en Sommerdag forvilder sig fra de slagne Veje til Frederiksdal eller Holte, faar af Virum By.

Der er ikke sket store Forandringer i Landsbyen, saa langt dens Ældste mindes, hist og her er en ny Gaard opført efter Sommerens Lynnedslag, en lille Forbrugsforening er bleven til, det er om trent de vigtigste Omvæltninger.

J. LARSEN.
FIRMAETS GRUNDLÆGGER

I disse Omgivelser fødtes i 1822 Pianofortefabrikant Jørgen Larsen, og her tilbragte han sin Barndom.

Han var den yngste af Hjulmandens store Flok, som det holdt haardt at skaffe Føden til. En opvakt lille Fyr var han, som morede sig bedst, naar han kunde staa i Faderens Værksted og se Tingene blive til.

En Hjulmand paa Landet er lidt af en Tusindkunstner. Til ham kommer Naboerne med alskens Sager af Metal

og Træ, som skal istandsættes og bødes, — naar det kniber, er han tillige »klog« Mand.

Jørgen begyndte tidlig at fingerere ved Faderens Værktøj, og han lærte sig snart at lave Vindmøller, Træmænd og Sejlskibe under Kammeraternes maabende Forundring.

At han duede til noget, at der i hvert Fald var Stof i ham til en dygtig Haandværker, var Faderen ikke længe om at opdage, og det blev allerede tidlig bestemt, at han skulde til Hovedstaden, naar han var konfirmeret.

Her holdt saa Jørgen Larsen sit Indtog i 1836, 14 Aar gammel. Han fik Plads paa et Snedkerværksted, hvor han stod sin Læretid ud. Han havde Haandelaget,

FABRIKANT OTTO LARSEN

Denne ikke almindelige Iver efter at sætte sig ind i alting vakte Fabrikant Petersens Opmærksomhed, og han tillod ham villigt at arbejde snart i den ene, snart i den anden Branche af Fabrikationen, indtil han var fuldstændig hjemme i det hele, — og saa gjorde Petersen ham til Værkfører.

Det var jo allerede et godt Spring, men rent materielt kastede det ikke meget af sig, og Larsen, som i Mellemtiden var bleven gift, begyndte at se sig om efter Bierhverv. Nøjsom, som han var, havde han lagt lidt til Side, og det satte han nu i Materialer og begyndte hjemme i sin Privatlejlighed, en tredie Sidesal i Vimmelskaflet, at bygge et Piano i Fritiden.

Det tog Tid. Aldrig undte han sig en Fridag, til langt ud paa Natten arbejdede han Søndage og Helligdage uden Ophør. Men Tilfredsstillelsen var heller ikke ringe, da Arbejdet omsider var fuldført: Instrumentet var i enhver Henseende første Klasses og fandt snart efter en Køber. Det blev solgt paa Toaarsdagen for Larsens Bryllup, den 8. Maj 1855, og indbragte ham 200 Rigsdaler.

For en Mand med Larsens Energi og Udholdenhed var Salget en fortrinlig Spore til at arbejde videre paa egen Haand. Hver Øre af det indvundne blev strax anvendt til at købe nye Materialer for, og der blev engageret en Svend, som arbejdede om Dagen, medens Larsen var paa Petersens Værksted.

Man maa regne med Datidens Forhold mellem Mester og Svend for at kunne forstaa Larsens Dobbeltvirksomhed. Det var saa langt fra, at Petersen saa skævt til sin Værkførers Privatarbejde, at han tværtimod havde den største Interesse for det, animerede ham paa enhver Maade, spurgte nøjagtigt om, hvor

som det hed, han vandt Principalens Tillid, og han fik allerede som Lærling Lov til at udføre Arbejder, der egentlig var Svendestykker. Omtrent samtidig med, at han blev optaget i Svendelaug, døde hans Mester, og Enken betroede ham at bestyre Værkstedet, et Hverv, som han samvittighedsfuldt opfyldte i et Par Aar.

Men han syntes ikke, han havde lært nok, hans Kundskabstørst tilfredsstilledes ikke ved Arbejdet paa det lille Værksted. Han meldte sig til Undervisning paa de Massmannske Søndagsskoler og fik samtidig Plads hos den den Gang meget bekendte Pianofortefabrikant P. Petersen.

Det komplicerede Arbejde faldt stærkt i J. Larsens Smag, og han kastede sig over alle Enkelthederne i Fabrikationen med en glødende Interesse. Det var den praktiske Side af Sagen, som tog ham fangen, for selve Musikken havde han ikke meget tilovers.

FABRIKANT CHARLES LARSEN

langt han var naaet, og spaaede ham, at det ikke vilde vare længe, førend han begyndte paa egen Haand.

EJENDOMMEN, KRONPRINSESSEGADE 32

Det slog til. Det varede ikke længe, inden J. Larsen opgav sin Stilling som Værkfører og indrettede sig sit eget Værksted. Det blev i Adelgade 29 i Aaret 1857.

De første Aar var det nok saa vanskeligt. Larsen vilde paa ingen Maade være med til at konkurrere med andre Firmaer paa Bekostning af Instrumentets Godhed, han holdt trofast ved det Princip, som han havde fulgt, da han lavede sit første In-

strument: absolut første Klasses Materiale og en omhyggelig Udførelse af alle Detailler.

Forskellige Forhold hjalp til, saa at Markedet for Instrumenter blev rigeligere. For det første vandt de danske Pianoer let Adgang til det svenske Marked, Tolden var minimal, Interessen for dansk Industri i sin Helhed vaagen, og da Instrumenterne fuldt ud stod Maal med de tyske, fandt de let Vej over Sundet. Senere er denne Export ved Indførelsen af nye Toldbestemmelser bleven reduceret til saa godt som intet.

INTERIØR FRA PIANOMAGASINET

Men, for en ung Fabrik i de Tider, var det en Kunde, der vejede til. Efter Kri-gen 1864 begyndte saa den egentlige Opgangsperiode i Pianofabrikationen. For at karakterisere denne, vil det maaske være nok at gøre opmærksom paa, at kun saare Faa af den Generation, som nu er traadt ind i Livets Aften, er i Stand til at beherske Tangenterne, medens nuomstunder Musikundervisning allerede i en Snes Aar har været betragtet som et nødvendigt Led i Børnenes Uddannelse.

Medens dette nye Syn paa Musikens Betydning, som Led i den aandelige Ud-
vikling, vandt Sejr i Befolkningen, fik J. Larsen & Søns Instrumenter en tilsvarende Udbredelse, og Fabriken voxede sig stadig større og stærkere.

Paa Experimenter indlod Larsen sig ikke. Han arbejdede vedblivende fra Mor-
gen til Aften, med Undtagelse af Mandag Eftermiddag: da gik han til Fugleskydning i Haandværkerforeningen, men til »Bod« herfor arbejdede han da ogsaa hele Søn-

dagen. Han ødede heller ikke, da han begyndte at faa Summer mellem Hænderne, — han levede omtrent det samme nøjsomme Liv som i de Dage, han var Værkfører hos Petersen. Arbejdet var i Virkeligheden hans eneste Glæde, og selv efter at hans Sønner havde overtaget Forretningen, vedblev han at komme der og egalisere Instrumenterne, indtil ganske faa Maaneder før han døde.

Larsen var, som man let vil forstaa, en i høj Grad konservativ Mand, og han saa ikke uden Mistillid paa meget af det nye, som kom frem. Det er ikke til at undre sig over. Han havde været Vidne til, hvorledes Forretningen trivedes ved at føres paa de af ham afstukne Baner. Den var bleven betydeligt udvidet i Adelgade, Instrumenterne fik Prisbelønning, hvor de blev udstillede, i Nakskov i 1868 og i Kjøbenhavn i 1872 og i 1888, og i 1884 blev han nødt til ganske at opgave Lokalerne i Adelgade og indrette sig under større Forhold i Kronprinsessegade 32, som han købte for fuldstændig at kunne være uafhængig af andre.

Men da Larsen endelig i en Alder af 74 Aar trak sig ud af Forretningen, var det ingen Skade til, at de Unge kom til Styret. Hver Tids Generation har sine Ideer og Tanker, som den higer efter at komme til at gennemføre, og er de vel modnede og afgærede gennem dygtige og godt uddannede Mænds Overvejelser, skal de nok vise sig at bære Frugt.

Den ældste Søn Otto Larsen var født 1861 og den yngste Charles Larsen 1867. De var begge opdragne til at skulle gaa ind i den gamle grundmurede Forretning, havde arbejdet paa de største Fabriker i Udlandet og sat sig nøje ind i den moderne Teknik. De gav sig da strax til at anvende de indvundne Erfaringer, nu de var blevne Herrer paa Fabriken i Kronprinsessegade.

Først fik de indrettet et Udstillingslokale og Magasin for Instrumenter i Stueetagen til Gaden, som hidtil havde været udlejet til Beboelse, og inddrog tillige en stor Del af Husets øvrige Lokaler til Forretningsbrug, saa at der blev Alburum.

Da de »lokale Forhold« var i Orden, tog de fat paa Flygelfabrikationen og løste Opgaven med Held. Deres første Arbejde, et meget stort Salonflygel, vandt strax Anerkendelse blandt Fagfolk, og Fabrikationen blev nu sat systematisk i Gang, særlig kastede de sig over Bygningen af mindre Flygler, idet de meget rigtig saa, at Markedet egnede sig bedst for denne Vare.

Nu knap otte Aar efter at de har overtaget Forretningen, har de paabegyndt Bygningen af deres første Koncertflygel, og der vil da ikke længer være nogen Branche indenfor den moderne Pianofortefabrikation, som den gamle danske Fabrik ikke har vist, at den mestrer.

Trods de sidste Aars gennemgribende Reformers, der har ført Fabriken fremad med Kæmpeskridt i teknisk Henseende, har den ikke sat noget til af sit fornemme, gammeldags Ydre. Bare det, at den ligger i den stilfulde Kronprinsessegade, der i saa mange Aar var et Hovedvinterkvarter for de rigtig fine, gamle Handelshuses Chefer, giver den en for Fabriker ikke almindelig Ramme.

Tager man i den store, svære Port med Messinghaandtaget, venter man langt snarere at staa overfor en Schweizers eller en Portners spørgende Ansigt, end at finde Opgangen til en moderne Fabrikationsvirksomhed. Og i denne store fire Fags Stue til Gaden, med Kongens Have til Genbo og indefter aabnende sig mod Sale og Kabinetter, kunde meget vel »Hendes Naade« tage imod mellem 4 og 5 før Middag.

Herfra breder Fabriken sig op gennem alle Sidebygningens Etager, gen-

nem en Række af Lejligheder og Værelser og Rum, lige til Tagryggen, — deres Tal har end ikke Fabrikanterne selv rigtig Greje paa.

Over hele Virksomheden hviler et Skær af Hygge, — et underligt Ord, skulde det synes, for en Fabrik. Men det er *Hygge*, som har til Huse her trods noget Hjem, i disse lune, lyse Lokaler, hvor der arbejdes i de ædleste Træsorter.

En Mand eller to i hvert Værelse, puslende med tynde Finerflager af graaligt Pæretræ, af sort Ibenholt, af brunligt Alpeahorn, af duftende Mahogni og udsøgt Bøg fra Schwarzwalds og Thüringerwalds Kæmpeskove —.

Eller Arbejderen vinder luende svære Basstrengene og spinkle fine Diskanttraade ind i Sangbunden og paasætter de smaa filtbesatte Dukkehamre, hvis Anslag om føje Tid skal drage Tonerne frem af Instrumentet. Overalt arbejdes med Værktøj i Haand, Maskinerne er banlyst fra disse Stuer. Fra Brødrene selv med Blyanten tegner Instrumentet op paa Kartonen, og til de atter faar det tilbage fra Værkstederne, rejst i Træ og Metal, for at egalisere det, er der ikke bleven arbejdet maskinmæssigt paa det.

Kendskabet til det enkelte Instrument bliver da saa intimt som vel muligt, og med en egen usvigelig Tryghedsfornemmelse kan Fabrikanten sætte sit Fabriksmærke paa det og lade det gaa ud i Verden.

INGENIEUR-FIRMAET F. L. SMIDTH & CO.

I et moderne Drama, siger en fransk Forfatter, er der to staaende Figurer: Ingénueen og Ingenieuren. I gamle Dage var i det mindste Stykkets Helt en Adelsmand, en Vicomte eller Marquis, sidenhen vovede man at gøre Raisonneuren til en Læge — nu er en ny Skikkelse trængt sejrrig frem i Forgrunden: Ingenieuren er bleven »*Deus machina favori de nos dramaturges*«.

Det er Stillingens *Uafhængighed*, som har givet den slig særegen Charme for den moderne Bevidsthed. Ingenieuren er en Verdensmand i Ordets egentlige Betydning, en international Type, som ikke er bunden til noget Land eller Folk, men hvis Evner og Arbejde har Kurs overalt. I alle Riger og Lande skal der bygges Broer og anlægges Fabriker og Jernbaner, alle Stæder skal have Sporveje, nye Gader, ny Brolægning, Vand, Gas og Elektricitet osv. osv. Den dygtige Ingenieur er derfor vel set alle Vegne, »aldrig der spørges om hvem eller hvad«, hans Anlægstegning og Overslag er hans Adgangs-Pas og Duelighedsbevis. Ingenieuren er noget nær den abstrakte *L'homme-machine*, som foresvævede de franske Encyclopædister om end i ny og den Gang uanet Forstand: det almene Menneske, det internationale Væsen, som »bevæger Verden«.

For et Land, der som Danmark er et »lille, fattigt Land«, fattigt paa Kul, Tømmer og Jern, aabner der sig her en naturlig Udvej til at »komme med« og gøre sig gældende ude i det store internationale Stævne, hvor alle Nationer kappes. Guld og Sølv har vi ikke, Mineralier ikke, end ikke jomfruelig Jord har vi mere, — behøves heller ej, har vi blot Snille og Forfarenhed, teknisk Indsigt til at lede og lære, anvise og lægge an. Til selv at producere paa hjemlig Grund hører der ej alene Hoved og Hænder, men ogsaa »naturlige Betingelser«, af Agrarerne har vi hørt indtil Mættelse, at vi ikke har andre Produkter at byde et »Verdensmarked« end Smør og Flæsk. Men kan vi ikke exportere Produkter, saa kan vi dog maa-ske exportere — *Arbejde*, Aands-Arbejde, *Ingenieur-Arbejde*, ikke Jordens, men den menneskelige Planlægnings »Frugter«.

Det er just *denne* Opgave, Firmaet F. L. Smidth & Co. har løst paa lykkelig og frugtbar Vis. Det sidder herhjemme med sine Folk paa Vestergade — og arbejder for Kunder hele Verden over. $\frac{9}{10}$ af dets omfangsrige og vidtforgrene-
de Forretning — alene paa Hovedkontoret er der nu beskæftiget ca. 50 Ingenieurer, Teg-
nere og Assistenten — ligger paa Udlandet. Dets Hjælp til Anlæg af den Art inden-
for Ingenieurfaget, som nu *dette* Firma har gjort til sin Specialitet: Anlægget af Ce-
ment- og Mørtelfabriker, Tegl- og Kalkværker — paakaldes alle Vegne fra, nu i
Sverige, nu i Rusland, saa atter i China, i Canada, i Italien, samtidig i Ohio, i

INGENIEUR F. L. SMIDTH

England, i Tyskland, kort sagt, *som* sagt og ganske bogstavelig sagt: hele Verden over.

Firmaet blev grundlagt 1882 af Verner Frederik Læssøe Smidth, Søn af Byfoged Smidth i Kjerteminde*. Her fødtes han den 28. Maj 1850, blev 16 Aar gammel sat i Lære paa et mekanisk Værksted i Randers, kom efter endt Læretid til Hovedstaden, hvor han arbejdede som Svend, medens han samtidig studerede paa Polyteknisk Lærestanstalt. 1873 rejste han til Tyskland, hvor han bl. a. en længere Tid var Tegner paa en større Fabrik i Chemnitz. Efter 2 Aars Forløb vendte han tilbage til Kjøbenhavn, hvor han derpaa blev ansat som Konstruktør hos H. Rudolph Koefoed & Co. Men hans Hu stod til at skabe sig egen Virksomhed og selv føle den voxende under sine Hænders Værk. 32 Aar gammel etablerede han derfor sin selvstændige Ingenieur-Forretning, oprindeligt med Mølle-Anlæg som Specialitet, men Tidsforholdene førte ham hurtig

ind paa Anlægget af *Teglværker*, hvormed hans Forretning allerede i 1884 var fuldt beskæftiget.

Har nemlig Danmark ikke anden Rigdom i sit Skød, saa har det dog *Ler*, og det kommer jo an paa at benytte det, som man har, og faa det mest mulige ud deraf. Hvad det i saa Henseende først og fremmest gjaldt om for af Leren at fabrikere gode Mur- og Façadesten, var i stor Stil af faa *slemmet* de mange urene Lersorter, saa der paa denne Vis kunde fremkomme en ren og plastisk Ler, som virkelig var egnet til Teglovns-Brændingen. Denne Opgave løste Smidth heldigt og tilfredsstillende, hvad der kom en hel Række Teglværks-Anlæg i Danmark — og Tyskland — til Gode. Selv var dog Firmaet ikke tilfreds endnu, men arbejdede videre i Sagen, og i den nyeste Tid er det da ogsaa lykkedes det at erstatte Slemningen med en indgribende Maskinbehandling, hvorved der foretages en gennemgribende Udskilning af de i Leren indeholdte Sten og tillige opnaas væsentlige Besparelser.

En anden Opgave, paa hvilken Lerforholdene i Danmark førte F. L. Smidth & Co. ind, var *Brænding* i Ringovnen af *renfarvede, gule Sten* af kalkholdig Ler. Dette var tidligere anset for simpelthen umuligt — men det Umulige blev muligt ved en ny, hensigtssvarende Konstruktion af Ringovnen.

Saaledes havde Firmaet sin Opmærksomhed henvendt snart paa det ene Felt af Lervareindustrien, snart paa det andet, for at gøre de Anlæg, der betroedes det, mer og mer teknisk fuldkomne. En Omtale af den Mangfoldighed af Arbejdsmaskiner, som Firmaet har konstrueret for og indført i Lervareindustrien, vilde imidlertid i denne Sammenhæng føre os for vidt. Det er ogsaa væsentligere at henlede Opmærksomheden paa Betydningen af det rigtige Samarbejde mellem de forskellige Arbejds-

* Jfr. her og i det følgende Prof. Nyrops Artikel i »Biografisk Lexikon.«

maskiner; thi ingen enkelt af F. L. Smidths Maskiner er en Universalmaskine, der egner sig for alle Materialer eller under alle Forhold.

En særlig Opgave, som Klimatforholdene i Norden hurtig stillede Firmaet, var *Tørring* af de raa *Mursten i Vintertiden*. Der fandtes tidligere i Skandinavien intet Teglværk, der gennemførte sin Drift ud over Sommerkampagnen. Denne Opgave løstes først ved Hjælp af F. L. Smidth's Tørrekamre, der dels ved Benyttelsen af Spildevarmen fra Ringovnen, dels ved Anvendelsen af Ventilatorer gennem stadig forbedrede Konstruktioner nu har gjort det muligt at holde et Teglværk i Gang

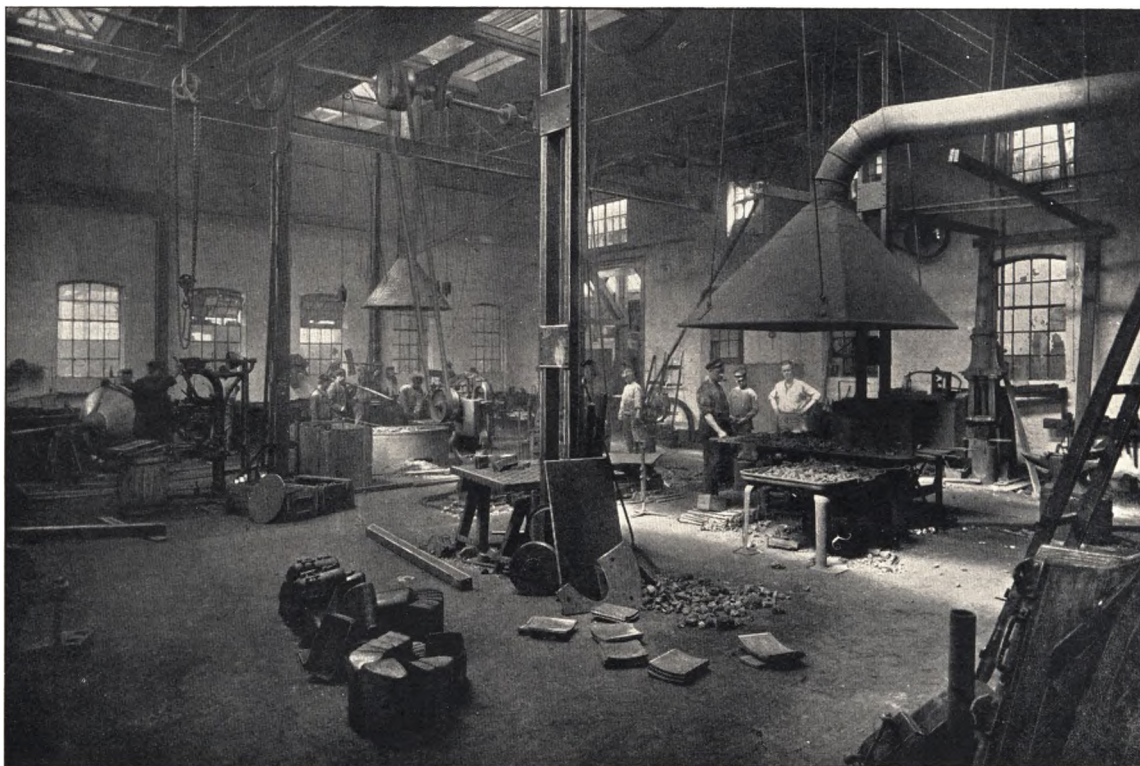

F. L. SMIDTH & CO.s MASKINFABRIK I VALBY — MASKINVÆRKSTED

Aaret rundt og saaledes beskæftige Arbejderne stadig samt udnytte Dampmaskinen og Arbejdsmaskinerne i langt højere Grad, end det tidligere var muligt. Det er ad denne Vej lykkedes væsentlig at bidrage til, at Teglværksindustrien er ført ind paa en rationel Fabriksdrift, medens den tidligere, da Tilvirkningen kun kunde drives i den korte Sommertid, nærmest var en Slags Haandværk, der stillede yderst store Fordringer til Arbejdernes fysiske Kræfter og Udholdenhed.

Virksomheden voxede allerede i de allerførste Aar med saa rivende en Hast, at den maatte voxe Enkeltmand over Hovedet, og allerede 1884 optoges derfor cand. polyt. Poul Larsen, i 1885 cand. polyt. Alexander Foss i Firmaet. Ved den Nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 tog Firmaet Medaille af I. Klasse — den Gang havde det just Aaret i Forvejen føjet et nyt, betydningsfuldt Virkefelt til sine Teglværks-Anlæg: nemlig Anlægget af *Cementfabriker*.

Ved *Cement* forstaar man i al Almindelighed Stoffer af den Egenskab, at naar de udrøres med Vand, hærдне de lidt efter lidt til en meget fast Masse, idet der foregaar en *kemisk* Binding af det tilsatte Vand. Da denne Hærdning kan foregaa og holde sig *under Vandet*, indser man strax alene heraf Cementens Betydning for alt Vandbygningsarbejde. Cement fremstilles hyppig ved Brænding af lerjord- og kalkholdige Silikater. Paa denne Maade tilvirkes der tvende Arter af Cement: *Roman-Cementen* og *Portland-Cementen*. Den førstnævnte Cement-Art fremstilles ved Brænding af lerholdige Kalksten ved en Temperatur, som holdes saa lav, at Massen

F. L. SMIDTH & CO.s MASKINFABRIK I VALBY — SMEDIE

ikke — som det hedder med et gammelt dansk Ord — *sintrer* sammen (Ϸ: smelter fuldstændig sammen til en haard, stenagtig Kage). Roman-Cementen er først fremstillet 1796 af Parker, der anvendte Kalkmergel, som forekom i Londonleren. Portland-Cementen er den vigtigste af alle Slags Cement. Det er et saa almindeligt Mørtel-Materiale, at der til Byggeforetagendernes Sikkerhed er opstillet saakaldte »Normer« for denne Cements Egenskaber. Ifølge de danske »Normer«, som næsten ordret stemmer med de tyske, skal der ved Portland-Cement forstaas »et Produkt, der er tilvirket ved Brænding indtil Sintring af en omhyggelig Blanding af Stoffer, hvis væsentligste Bestanddele er kalk- og lerholdige Materialer, og som derpaa er malet til Pulver«.

Et saadant Stof blev allerede fremstillet i 1824 af J. Apsdin i Leeds, som gav det Navn efter dets Lighed med den i England meget benyttede Portland-Sten.

Cements Hovedanvendelse er til Fremstilling af *Beton*. Ved *Beton* forstaas en stenet Masse, hvis Bindemiddel netop er Portland-Cement, som blandes med Grus og Skærver, og som særlig finder Anvendelse til Bygningsfundamenter, Hvælvinger, Cisterner osv. Størst Betydning har dog dette Bygningsmateriale ubetinget ved Funderings-Arbejder.

I 1867 traadte dernæst en fransk Gartner, Joseph Monier, paa Pariser-Udstillingen frem for Offentligheden med en Vandbeholder, ved hvis Konstruktion Jern og Cement var bragt til at virke i Fællesskab. Herved fik man først Øjet op for denne

CEMENTFABRIK I KUNDA, RUSLAND, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

Kombinations uhyre Betydning, og siden da er Verden over en stadig voxende Mængde af Bygnings-Konstruktioner, Etageadskillelser, Vægge, Broer, Siloer, Rørledninger osv. osv. blevne udførte ved den Monier'ske Anvendelse af Jern i Forening med Cement, enten i Form af Mørtel eller Beton.

Efter disse faa orienterende Oplysninger vil sikkert Cementens overordentlige Betydning i Nutiden staa Enhver klar, ja, det er vel næppe for meget sagt, at næst Jern spiller Cementen en større Verdensrolle end noget andet Raamateriale — paa Jern og Cement er saa at sige den moderne Civilisation bygget op eller »funderet!«

Verdens-Brugen af Cement kan da ogsaa opvise en af de stejleste Stignings-Kurver 80erne og 90erne igennem, som maaske Historien nogensinde har set. Man forstaar da, at her virkelig var et vidt Felt at arbejde paa for de danske Ingenieurer F. L. Smidth & Co., som fra 1887 af paatog sig at vejlede hvemsomhelst, der Verden

over ønskede at bygge sig en Cementfabrik — og gjorde det med overlegen Dygtighed, lige sikker i det Tekniske og det Økonomiske. Og vel at mærke: her var og er der jo ikke Tale om en Vejledning, der kun bestaar i at give et Par nyttige Vink. Den Opgave, Firmaet paatager sig, er hverken mer eller mindre end at planlægge en hel saadan Fabrik fra først til sidst, fra yderst til inderst, i alle dens enkelte Dele, arkitektoniske og maskinelle. Det vil let forstaas, at naar Planen til en saadan Fabrik ikke udarbejdes med det nøjeste Kendskab til samtlige medvirkende Faktorer: Raamaterialets kemiske Egenskaber, Transportmidlerne i Gruben og i Fabriken,

CEMENTFABRIK I HAUBOURDIN, FRANKRIG, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

Tørringsmidlerne, Maskin- og Motoranlægget, Ovnene og Arbejdsmaskinerne — og naar ikke disse enkelte Leds Virksomhed i det samlede Maskineri omhyggelig afvejes og gensidig afpasses, vil der umulig kunne opnaas saadanne tilfredsstillende Resultater, som sparer Ejeren for senere Bekostninger og Møje med Omændringer af Anlægget. Men skal sligt et Maal naas, saa maa altsaa et Firma som F. L. Smidth & Co. ogsaa forene paa en Gang Maskiningeniørens, Bygningsingeniørens, Arkitektens og Kemikerens Indsigt. Det er imidlertid ogsaa netop *dette*, Firmaet har gjort — derfor har det kunnet skabe Fabriksanlæg, som er af hel og fuldstændig Støbning, og som ikke lider under de Mangler, der kun altfor ofte forekommer, hvor Maskinfabrikant, Arkitekt og Kemiker hver har udført en Del af Arbejdet, uden at den forskelligartede Indsigt har været samlet paa én Haand. Og derfor er Firmaets Forretning bleven en Verdensforretning: fra alle Lande tyer man til dets kyndige Bistand, naar det

gælder om Anlægget af nye Cementfabriker — egentlig ydes der kun fra tyske Ingenieurers Side effektiv Konkurrence — og rundt om i de store Verdens-Stæder har derfor ogsaa Forretningen nu sine Filialer: i Paris under Ledelse af Ingenieur M. Davidsen, i London under Ledelse af Ingenieur Chr. Engelhart, i New York under Ledelse af Mr. Geo. M. Newcomer, i St. Petersburg under Ledelse af Ingenieur H. E. Sørensen, i Bielitz (Østerrig) Ingenieur A. Schröder, i Berlin Ingenieur N. M. Hansen. I 1898 byggede Firmaet sig desuden i Valby sin egen Fabrik for Fremstilling af Arbejdsmaskiner til Cementindustrien.

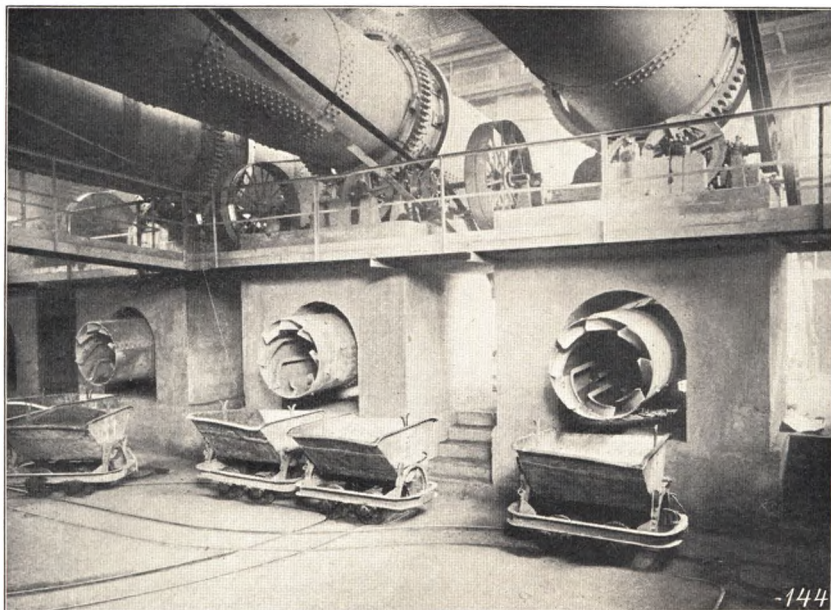

CEMENTFABRIK I KLAGSHAMN, SVERIGE, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

I den nævnte Industri markeres Firmaets Virksomhed væsentlig ved tvende betydningsfulde Reformers: Anvendelsen af den tørre Methode for Cement fremstillet af Kridt og Ler — og Indførelsen af Rørmøllen i Cementmølleriet.

Den tørre Methode var tidligere kun anset for hensigtsmæssig eller anvendelig for haard Kalksten. Ved Anlægget af Cementfabrikerne i Limhamn og Aalborg i Aarene 1888—1890 viste F. L. Smidth & Co. imidlertid, at Methoden ogsaa med stor Fordel kunde anvendes paa blød Kalksten og Kridt, efter at Firmaet i dette Øjemed havde indført en Række Specialkonstruktioner, der tillod at fremstille et lige-saa fortrinligt Produkt ad denne tørre Methode som tidligere kun ad den vaade.

Til disse Specialkonstruktioner hører eksempelvis Firmaets Tørretaarne til Tørring af Raamaterialer, Anvendelsen af sammenkoblede, automatiske Vægte til samtidig Afmaaling af de to Raastoffer etc. etc.

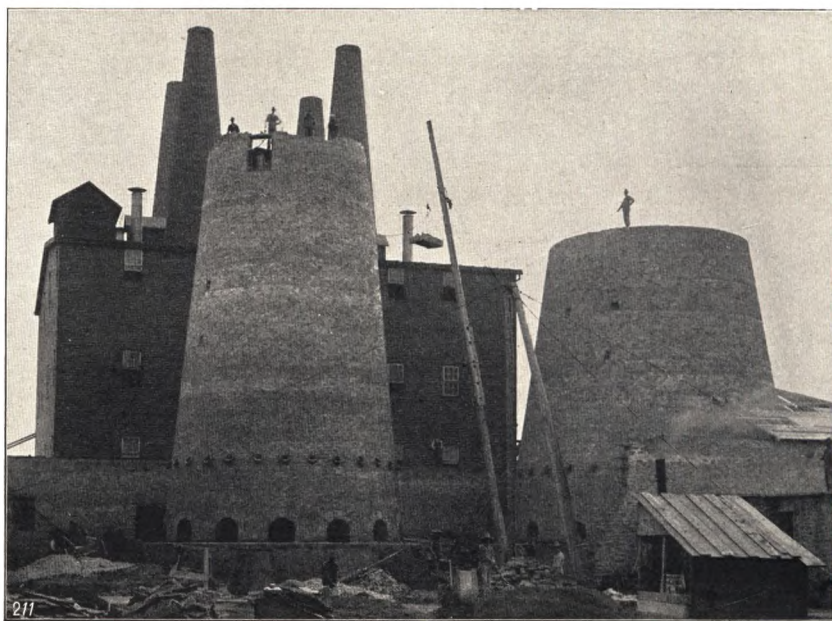

CEMENTFABRIK I RÜDERSDORF, TYSKLAND, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

er kommet til Anvendelse i Cementindustrien, er alene nu tilstrækkeligt til at formale 60 Millioner Tønder Cement aarlig, altsaa en væsentlig Del af den samlede Verdensproduktion.

Paa Ovnkonstruktionernes Omraade var F. L. Smidth & Co. oprindelig udelukkende henvist til *Ringovnen*. Omendskønt Firmaet har bygget mange saadanne, der endnu den Dag i Dag fungerer fortræffeligt, saa det sig snart foranlediget til at gaa over til Konstruktionen af den kontinuerlige Skakt-Ovn. Paa hin Tid var Dietzsch-Ovnen ny, men denne Konstruktion tilfredsstillede ikke Firmaet, det stræbte efter at finde noget nyt og bedre, og det lykkedes det ved Fremstillingen af den saakaldte *Aalborg-Ovn*.

Saaledes som en Række omfangsrige Forsøg noksom har godtgjort det, frembyder denne Ovn den størst mulige Øko-

CEMENTFABRIK I OWEN SOUND, CANADA, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

Rørmøllens Indførelse i Cementmølleriet er, skønt den nyeste af de Reforme, som skyldes F. L. Smidth & Co., maaske ikke den mindst betydningsfulde, og det kan allerede nu med Sikkerhed siges, at Møllestenene overalt maa vige for den kontinuerlige Formaling ved Hjælp af Naturflintesten, saaledes som Rørmøllen udfører Arbejdet. Det Antal Rørmøller, der i Løbet af ca. 10 Aar

nomi i Kulforbruget. Den er da ogsaa bleven almindelig udbredt, ej alene i hele Norden, men i de Forenede Stater og i Middelhavslandene.

Den i de Forenede Stater, oprindelig til Udnyttelsen af Petroleum, til Cement-Brænding konstruerede roterende Ovn synes i den nyeste Tid at ville føre Brændings-Methoden i Cementindustrien ind paa helt nye Baner. Gennem New York-Filialens omfangsrige Virksomhed har Firmaet F. L. Smidth & Co. i lang Tid været fortrolig med Udviklingen af hin roterende Ovn. Saalænge denne imidlertid kun kunde bruges med Stenolie til Brændselsmateriale, var denne Konstruktion af ringe Interesse for Evropa, men saasnart Indfyring med *Kulstøv* begyndte at vinde Indgang, fik den med ét uanet Betydning ogsaa for Industrien paa denne Side Atlanterhavet. Methoden stødte imidlertid paa stor Vanskelighed i Henseende til Formalingen — men netop Indførelsen af *Rørmøllen* hjalp her ud over Vanskeligheden.

Firmaet indførte nu den roterende Ovn i Evropa og er stadig og ivrig sysselsat med dens Udvikling og Forbedring.

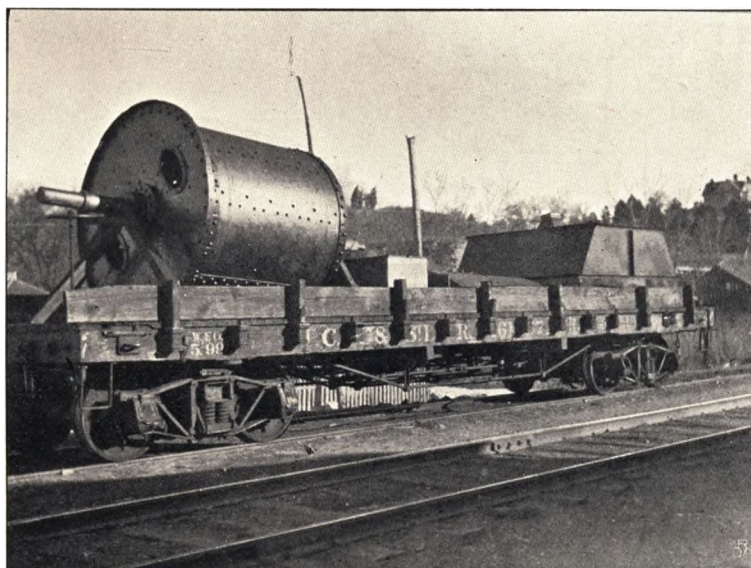
* * *

Med Hensyn til Firmaets *Organisation* maa det oplyses, at det foruden Tegnekontoret og Maskinfabrikken tillige har kemisk Laboratorium og Forsøgs-mølle. Det lægger stor Vægt paa Forundersøgelser og modtager derfor ogsaa

Raamaterialer fra alle Kanter af Verden til Analyse, Undersøgelse, Prøvemaling og Prøvefabrikationer. Uden at have anstillet saadanne Forundersøgelser tilbyder og leverer Firmaet overhovedet meget nødig Maskiner. Det har kostet og koster den Dag i Dag megen Møje at faa Forbindelserne til at forstaa Betydningen heraf — de Fleste mener, at dette Led jo nok kan springes over, og at de dog kunne faa vidtgaaende Garantier. Men F. L. Smidth & Co. ønsker nu en Gang af Princip kun at gøre Forretninger, der virkelig forøger Firmaets Prestige, fremfor at løbe den mindste Fare for at sætte sit gode Navn paa Spil ved at jage efter den størst mulige Fortjeneste.

Som Exempel paa hele denne her skildrede Udvikling kan det endelig nævnes, at Firmaet for nylig har fuldendt Anlægget af en stor moderne Cementfabrik i Venedig og samtidig opstillet Maskiner for 11 andre italienske Cementfabriker, ved Florenz, Bergamo, Genua etc. Det har ogsaa for nylig konstrueret den første græske Cementfabrik i det berømte Eleusis ved Athen.

Umiddelbart før den russisk-japanske Krigs Udbrud afsendte det alle Maskinerne

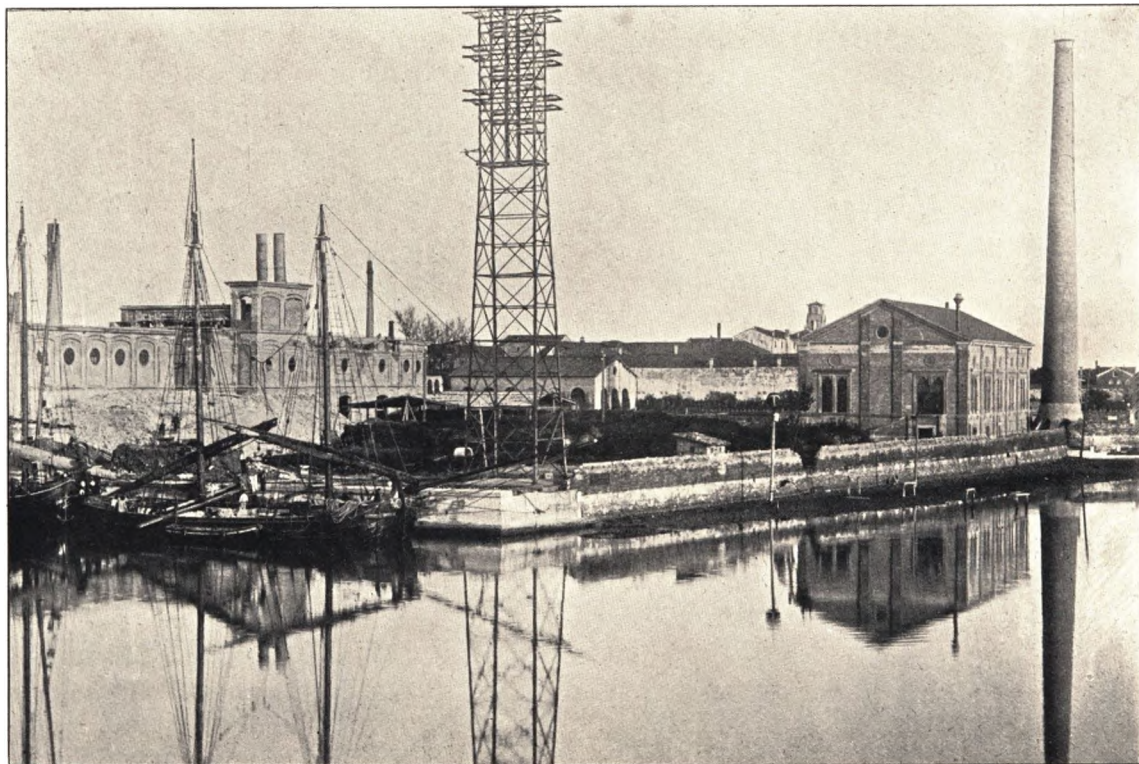

F. L. SMIDTH & CO.'S MASKINER AFSENDES FRA FABRIKEN I AMERIKA

til en Fabrik, der for russisk Regning skulde anlægges i Nærheden af Dalny; det er ikke F. L. Smidth & Co.s Skyld, at Maskinerne ikke naaede længere end til Hongkong.

Paa St. Louis Udstillingen har F. L. Smidth & Co. ikke udstillet, men da en af de største amerikanske Cementfabriker, St. Louis Portland Cement Co. er bygget efter F. L. S. & Co.s Planer og arbejder med dets Maskiner, vil Besøgende her kunne studere Toppunktet af den »amerikanske« Cementindustri.

Samtidig har F. L. S. & Co. sine Ingenieurer nede i Lothringen for at lede Op-

CEMENTFABRIK I VENEDIG, ITALIEN, BYGGET AF F. L. SMIDTH & CO.

stillingen og Igangsætningen af et Anlæg ved Metz etc. etc., — der kunde fortælles længe endnu.

Dog ikke nok hermed: Virksomheden breder sig ogsaa paa andre Felter. Saaledes har F. L. S. & Co. med Held optaget *Mineindustrien*, har leveret Anlæg baade til Schweiz og til Ungarn og har for Tiden en Række Maskiner under Udførelse til Guldminer paa Ny Zeeland.

*

*

*

Smidth døde i Juni 1899, men Firmaet er siden da fortsat i det en Gang be-
traadte Spor af hans efterlevende Kompagnoner med stadig og stigende Succes.

Om disse skal sluttelig tilføjes følgende biografiske Oplysninger:

Ingenieur Poul Harald Sehested Larsen er født den 31. Marts 1859 i Flens-

borg og er Søn af Kaptajn i Infanteriet, Harald Larsen, R. af Dbg., død den 18. Marts 1900, og Hustru Birgithe Sophie Elisabeth, f. Schested, død den 21. Januar 1902. Efter at have forladt Slesvig ved Krigens Udbrud i 1863, levede han i Fredericia, hvor hans Fader laa i Garnison, indtil Efteraaret 1872 og frekventerede dér Fredericia lærde Skole. I 1872 blev Faderen forflyttet til Helsingør, og Larsen fortsatte da her sin Skoleundervisning, indtil han i Sommeren 1875 tog Præliminærexamen. Han blev dernæst Lærling paa C. F. Lunds Maskinfabrik i København, tog i Sommeren 1877 Adgangsexamen til Polyteknisk Lærestiftelse og afgik derfra i 1882 som polyteknisk Kandidat i Mekanik med 1ste Karakter. Fra 1882 til 1883 arbejdede han som Maskintegner paa H. Rudolph Koefoed & Co.s Maskinfabrik i København, rejste derpaa i Begyndelsen af 1883 til Skotland, hvor han blev ansat som Maskinkonstruktør hos Miller & Co., Vulcan Foundry, Coatbridge, indtil Sommeren 1884, da han vendte tilbage til København og modtog da fra F. L. Smidth Tilbud om Samarbejde. I denne sin Stilling har han siden deltaget i talrige Anlæg af Fabriker i Tegl-, Kalk- og Cementindustrien i de fleste europæiske Lande og har haft den personlige Ledelse af Firmaets Forretninger i Nordamerika og Canada. I Aaret 1893 rejste han første Gang til Amerika og begyndte her en Filialforretning, som senere gik over til et særskilt Aktieselskab under samme Firmanavn som Hovedfirmaet, og som i nøje Tilknytning til dette arbejder i de samme Brancher i de Forenede Stater og Canada. For dette Selskab overtog han Præsidentskabet. Selskabet arbejder udelukkende med danske Ingeniører, hvorimod de fleste af de af Selskabet fabrikerede Maskiner udføres i Amerika. Gennem dette amerikanske Søster-Firma har Larsen i de forløbne Aar deltaget i Anlægget af et meget stort Antal amerikanske og canadiske Cementfabriker.

INGENIEUR POUL LARSEN

INGENIEUR ALEX. FOSS

Ved Siden af sin Virksomhed i Firmaet F. L. Smidth & Co. har Larsen været Medlem af Bestyrelsen for følgende Foretagender: The International Sandcement Co., Aktieselskabet Aalborg Portland Cement Fabrik (Formand), The Silica Portland Cement Co. of New Jersey, U. S. A., The Standard Silica Cement Co. of New York, U. S. A., The Dominion Portland Cement Co., Canada, Hulta Tegelbruks Aktiebolag, ved Borås, Sverige, Aktiengesellschaft Herm. Löhner, Bromberg, Tyskland, Portland Cementfabriken »Norden«.

Ingenieur Einar Alexander Foss er Søn af Stiftslandinspektør V. C. D. Foss i Viborg, † 1862,

og Hustru Annie, f. Kornerup, og fødtes i Viborg den 1. Oktober 1858. Han blev Student fra Haderslev Læreres Skole 1876, cand. polyt. 1882, aftjente sin Værnepligt 1882—83, blev derpaa ansat ved Hakkemose Teglværk 1884-85. I Oktober 1885 indtraadte han i Firmaet F. L. Smidth & Co. Han er desuden Borgerrepræsentant, Formand for Dansk Ingenieurforening, Formand for »Jernindustriens Sammenslutning«, for Aktieselskabet Hedehus-Teglværket, Aktieselskabet Kagstrup Kalkværker, Aktieselskabet De forenede nordjydske Teglværker.

GLUD & MARSTRANDS FABRIKER

SOM saa mange andre gamle Haandværksfag, og maaske mere end de fleste, har Blikkenslagerfaget faaet den moderne Maskintekniks Indgriben at føle. For de fleste almindelige Husholdningsartiklers Vedkommende er den Tid forlængst forbi, da de udhamredes paa Værkstedet under den faglærte Blikkenslagers Haand; nu er det Maskinerne, som har paataget sig at forsyne det store Forbrug med alle disse Ting.

Der kan føres dybsindige Diskussioner om denne Maskindriftens omsiggribende Indtrængen og dens Betydning — gavnlig eller skadelig — for henholdsvis Forbrugere og Arbejdere. Men i det praktiske Liv gælder det, at Maskinerne er et Faktum, der ikke kan bortdisputeres, og mod hvis Fremtrængen der forgæves vilde rejses Modstand. Held da det Land, hvis Haandværkere forstaar deres Tid — ikke spilder den med unyttige Klager over de forandrede Forhold, men med intelligent Energi *selv* griber Maskinen, tager den i deres Tjeneste og ved dens Hjælp bevarer for Land og Folk den Sysselsættelse og det Arbejdsudbytte, som ellers uundgaelig vilde være kommen andre Nationer til Gode, ja erobrer nye Arbejdsfelter for deres Folk. De er som Hedeopdyrkerne — de tilfører deres Nation ny Næring, de bærer Sten til deres Folks Fremtid som moderne Kulturnation.

Det kan siges til det danske Blikkenslagerfags Ære, at dets Udøvere har været Folk, som saaledes har forstaet Tidens Udvikling. Thi ikke alene har Faget — paa det meget betydelige Omraade, hvor det stadig hævder sig som et livskraftigt Haandværksfag — selv taget en hel Række moderne Værktøjsmaskiner i sin Tjeneste, men naar der nu, foruden Blikkenslagerhaandværket, bestaar en meget betydelig *Blikvareindustri* her i Danmark, saa er det en Række Blikkenslagere, hvem dens Grundlæggelse skyldes. Blandt de allerførste af disse Pionerer var afdøde Blikkenslager P. C. Elfstrøm, der lagde Grunden til den ene af vore store, toneangivende Virksomheder paa dette Omraade (Carl Lunds Fabriker); tæt i hans Spor fulgte Stifteren af den store Bedrift, som her skal være Genstand for Behandling, nemlig Blikkenslager P. Glud.

*

*

Poul Glud er født i 1850 i Vejle, hvor han lærte Blikkenslageriet hos sin Fader. Efter at have arbejdet nogle Aar som Svend i Kjøbenhavn, løste den unge Glud i 1875 Borgerskab i Vejle, og klartskuende som han var med Hensyn til sit Fags Fremtidsudvikling, kastede han sig strax over en Specialfabrikation, nemlig af Petroleumskogeapparater, der den Gang nylig var fremkomne. Hurtigt følte han Trang til at virke under større Forhold, og allerede i 1876 flyttede han sin unge

Virksomhed til Kjøbenhavn, hvor han lejede sig Lokaler i Korsgade 16 paa Nørrebro. I Januar 1878 flyttede Virksomheden atter, denne Gang til Nordvestvej 22, idet den samtidig udvidedes til at omfatte Fabrikation af Husholdningsartikler i det hele taget.

Ejendommen Nordvestvej 22 blev Udgangspunktet for de fortsatte Udvidelser, der har gjort den af P. Glud skabte Virksomhed til en af vort Lands største Bedrifter. Den 1. Juli 1879 optoges Isenkræmmer T. Marstrand, født i Kjøbenhavn 1854, i Forretningen, som i de siden da forløbne 25 Aar er bleven vidt bekendt under Firmanavnet Glud & Marstrand. Dens Væxt foregik ustandseligt; i denne blev Marstrand den dygtige merkantile og administrative Leder. Hidtil havde Forretningen boet til Leje, nu købte den Ejendommen Nordvestvej 22 og kort efter en tilstødende Grund, hvorpaa opførtes Kontor- og Lagerbygningen ud til Kapelvej 46. Man tog fat paa nye Arbejdsomraader: Mejeriartikler, for hvilke Andelsmejeriernes Fremvæxt skabte en stor Efterspørgsel, og Legetøj — en Erobring fra Udlandet. Der maatte da mere Plads til, og i 1888 opførtes en stor 5-Etages Fabriksbygning, som strax blev saa godt som fuldt optaget. Og det blev ikke derved: hidtil var galvaniserede Vandspande o. lign. Varer blevene indførte fra England; for ogsaa at erobre Fabrikationen af denne store Artikel for dansk Arbejde og Kapital, erhvervedes der i 1892 en Grund ude i Utterslev (Frederiksborgvej 22), og her opførtes en ny, stor Fabrik til Spandefabrikationen.

I 1895 omdannedes Forretningen til *Aktieselskabet Glud & Marstrands Fabrikker*, og nye store Byggeforetagender gennemførtes: I Forbindelse med Nordvestvej-Komplekset opførtes en mægtig Fabriksbygning paa en af Kommunen tidligere erhvervet Grund ud til Skolegade, og i Utterslev byggedes ligeledes en ny Fabriksbygning, nemlig til Fremstilling af emaillerede Varer; samtidig overflyttedes Fabrikationen af Mejeri-Artikler til Utterslev-Afdelingen. Endelig foretoges der i 1900 atter en Udvidelse af Nordvestvej-Komplekset, idet der paa en Grund ud til Skolegade og Skyttegade opførtes en stor Bygning til Fabrikation af Blik-Emballage. Hermed er den disponible Grund paa dette Sted optagen, og den gamle Fabriksbygning til Nordvestvej 22 staar som et uanseligt Husmandshus midt imellem den paafølgende Udviklings mægtige Bygningskolosser — en haandgribelig Maalestok for Virksomhedens imponerende Væxt!

Vi slutter denne korte Udsigt over en betydelig dansk Industris raske Udvikling med nogle Tal: Glud & Marstrands Fabrikker ejer nu Arealer paa ialt 35,403 Kvadratalen, hvoraf 19,057 Kvadratalen er bebyggede. Aktiekapitalen, som i 1895 var 800,000 Kr.,

P. GLUD

T. MARSTRAND

blev i 1899 udvidet til 1 Million Kr., hvortil kommer 800,000 Kr. i Paritalobligationslaan. Regnskabets balancerede i 1880 med 55,682 Kr. 28 Øre, i 1903 derimod med 3,138,881 Kr. 6 Øre.

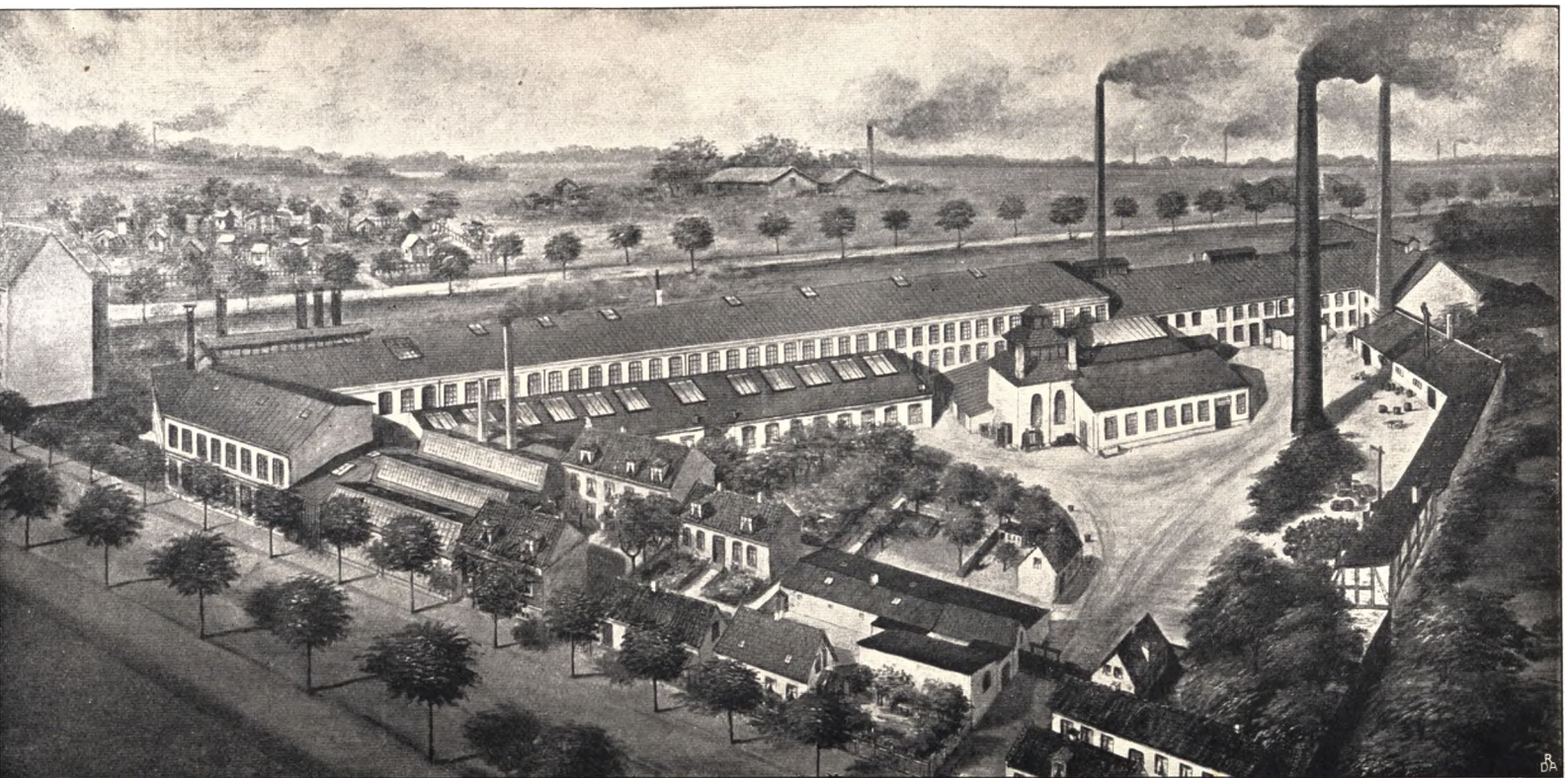
Ikke mindre tydeligt tegnes Virksomhedens Væxt gennem Arbejdernes Antal og Salgets Størrelse:

Antal		Arbejdere. Salgets Størrelse.	
1880	40	110,000	Kr.
1885	90	233,000	—
1890	163	348,000	—
1895	260	689,000	—
1900	454	1,187,000	—
1903	525	1,732,000	—

* * *

For ret at faa et Indtryk af den moderne Teknik paa Blikvareindustriens Omraaede vil vi følge en typisk Genstand — en almindelig emaileret Servantekanade — gennem alle de Stadier, dens Udvikling gennemgaar, indtil vi køber den færdig i Detailudsalget. Intet vil klarere belære os om, hvilken Række Processer der behøves for at lade udføre ved Maskiner, hvad der forhen udføres af den enkelte Arbejders Haand.

Vi aftægter da et Besøg i Fabrikkerne paa Frederiksborgvej 22 og stifter her først Bekendtskab med det Raa-

FABRIKEN, FREDERIKSBORGVEJ

materiale, hvoraf vor Kande skal fremgaa. Det er en cirkelrund Staalplade af en ganske bestemt Diameter; i store Oplag finder vi disse Plader, der indføres fra Staalværkerne i Tyskland eller England, tilskaarne i over Hundrede forskellige Størrelser, hver beregnet for sin bestemte Genstand.

Den til vor Servantekande bestemte Staalplade (se vedføjede Figur Nr. 1) bringes ind mellem to Stempler paa en kraftig Trækpresse, der med uimodstaaelig Kraft presser den ud i Form af en flad Skaal (Fig. 2). Derefter passerer den Stempler af en noget anden Form, der gør Skaalen noget snævrere og dybere (Fig. 3) og ved tredie Træk bliver Skaalen igen mindre i Diameter og dybere (Fig. 4).

Vi forbavses over, at det haarde Staal saaledes lader sig presse og strække uden at breste, men vi erfarer ogsaa nu, at Grænsen er naaet for, hvad det uden Bristning vil udholde. Nu maa Skaalene af Form som Figur 4 ind i en Glødeovn for at blødgøres, inden yderligere Udpresning kan foretages. Men naar de er glødede, fortsættes Behandlingen som før, og gennem 3 andre Operationer bliver Karret gradvis smallere og højere — se Figur 5, 6 og 7 — indtil det til sidst ligner et kort Kakkelovnsrør med en Krave foroven — og med Bund, selvfølgelig, drevet uden Sammenføjninger ud af den oprindelige Staalplade Nr. 1.

Men nu formaar Presserne ikke at udrette mere for den vordende Servantekande — efter en fornyet Glødning afleveres den til Metaltrykkerne. Den fæstes i en Drejebænk, og under Trykket af Staalforme vides dens nederste Halvdel ud, medens en Hals sammensnævres foroven. Dette sker paa 3 forskellige Bænke, under 3 Arbejderes Behandling, saaledes at den trinvis antager Formerne 8, 9 og 10 paa Billedet. Efter at Kanden har naaet Vaseformen, Figur 10, kan de egentlige Maskiner ikke udrette mere for den — den gaar nu over i Haandarbejdernes Hænder.

Vi træffer den paa Blikkenslagerværkstedet, hvor Forvandlingen sker fra Figur 10 til Figur 11, men i Virkeligheden i flere Trin. Efter en Skablon »udsvejfs« eller udklippes Overdelen i den velkendte Form, og paa Amboltens Spærhorn udhamres Randen paa god, gammel Blikkenslagervis, indtil den har det rette Fald. Kanden »sikkes«, og Hanken sættes paa — Hanken, der i et særligt Værksted under Maskiners Behandling har gennemgaaet sin egen Udvikling, fra den var en smal Strimmel Staalblik.

Nu er Kanden færdig fra Metalarbejdernes Side og skal emalleres. Men sort ser

INTERIØR FRA MASKINHALLEN, FABRIKEN, FREDERIKSBORGVEJ

den ud, med en rødlig Skorpe af Glødeskæl. Alt dette maa bort; den lægges derfor i et Syrebad, og fra dette gaar den i en Gryde med kogende Soda. Thi ethvert Spor af Syren, der har rensat Metallet, maa fjernes, hvis Emaillen skal holde fast. Naar den saaledes er rensat, har den Staalets graa Farve; den underkastes et sidste Eftersyn, under hvilket mulig modtagne Buler udhamres — saa er den endelig færdig for Emailléværkstedet.

Emaillen er en Glasmasse, som i et særligt Lokale sammensmeltes af forskellige mineralske Bestanddele, derpaa males i Jerncyindre, udforede med Porcellæn; Rullesten af Flint er de Redskaber, som under Cylindrenes Omdrejning maler Glasmassen til et støvfint Pulver og samtidig udrører det i Vand.

Kandens Overtrækning med Farve er Kvindearbejde. I lange Rækker staar Ar-

bejderskerne, hver i sin lille Baas med Farvebeholder, dykker Kanden deri, ryster den med øvet Haand, saa Massen udbreder sig jævnt over Inderfladen og Yderfladen. Saa gaar Vejen til Tørrestilladserne og, naar Tørringen er fuldstændig, ind i en glødende Ovn; fem Minutters Ophold her er tilstrækkelig til at smelte Glasmassen. Dette første »Grund«-Lag danner, naar Kanden er afkølet, et sortagtigt Lag over hele dens Overflade.

Saa overstryges Kanden atter med farvet Emaile — hvid indeni, blaa udenpaa, tørres paany og bringes igen $2\frac{1}{2}$ Minut i Ovnen. Paa ganske samme Maade underkastes den en tredie Behandling, og først efter disse gentagne Overtræk med

INTERIØR FRA EMAILLEAFDELINGEN, FABRIKEN, FREDERIKSBORGVEJ

tilhørende Ildprøver er den færdig til Lageret—hvis den da ikke skal dekoreres. Thi saa maa den, efter at have modtaget Udsmykningen, i Ovnen for fjerde Gang.

Vort Billede, der gengav hele Rækken af den vordende Kandes Formforandringer under Maskinernes Tryk, er desværre ikke i Stand til at anskueliggøre for os alle de Udviklingstrin, der ligger mellem den sorte Kande Nr. 11 og den fuldt færdige, med flyvende Vildænder nydeligt dekorerede Kande, som afslutter Billedernes Række. Disse Udviklingstrin vilde kun Farver kunne illustrere. Men Kanden med den kunstneriske Dekoration repræsenterer Fabrikernes nyeste Fremskridt: et særligt Dekorationsværksted er oprettet, hvis Formaal er at stille de praktisk nyttige emailerede Frembringelser af Jernblik paa lige Fod med Keramikens Frembringelser, hvad smuk og tiltalende Udstyrelse angaar.

*

*

*

Gennem Servantekandens Udviklingshistorie har vi gjort Bekendskab med Hovedtrækkene i Bilkvareindustriens Teknik. Thi som Kanden behandles et Utal af forskellige Husholdningsgenstande: Kedler, Thepotter, Kaffeander, Skaale, Tallerkener osv. Men andre Genstande, Spande f. Ex., der paa samme Vis udpresses i ét Stykke, gaar ikke i Emalleoven, men »galvaniseres« i et Bad af smeltet Zink, eller bliver (som Mejerispandene f. Ex.) paa lignende Vis forthnede. Imidlertid tilvirkes der ogsaa Spande og andre Kar efter et helt andet Princip: ved Sammenfalsning, Nining eller Lodning af forskellige Stykker — paa en vis Maade altsaa efter mere »gammeldags« Methode, men atter her saaledes, at det er Maskiner, der besørger Materialets Tilskæring, Delenes Bukning, Lægning af Falsene og Stykkernes Sammentalsning.

Maskiner og atter Maskiner, det er Løsenet! Ikke færre end 573 forskellige Maskiner til en samlet Værdi af 850,000 Kr. er der i Gang paa de to Fabrikker tilsammen, paa Nordvestvej og Frede-

FABRIKERNE, NORDVESTVEJ, KAPELVEJ, SKOLEGADE OG SKYTTEGADE

riksborgvej. Af disse Maskiner drives 275 ved Damp, Gas eller Elektricitet, medens der til 298 benyttes Haandkraft. Og alligevel er det jo ikke saaledes, at Maskinerne gør menneskeligt Arbejde overflødig; de overtager de fysiske Kræfters Gerning — det mekaniske Arbejde, undertiden af ret kompliceret Natur, men hvis Væsen er uafsluttelig Gentagelse — men de kræver Pasning og Ledelse, og de maa suppleres med det meget, som naar alt kommer til alt, alligevel alene den bøjelige Menneskehaand formaar at udrette. Det er da ikke alene, som vi ved, en talstærk Arbejderskare, disse Fabriker beskæftiger, men de behøver Folk af højst forskellig Uddan-

INTERIØR FRA MASKINHALLEN, FABRIKEN, KAPELVEJ

nelse: Smede, Maskinarbejdere, Blikkenslagere, Metaltrykkere, Gravører, Malere, Lakerere, Emaillører, Porcellænsmalere, Paparbejdere, Stentrykkere, Lithografer og — selvfølgelig — Tegnere.

*

*

*

Den Tilfældighed, at vi som illustrerende Exempel i foranstaaende Skildring har valgt Servantekandens Tilvirkning, har bevirket, at vi særlig er kommen til at dvæle ved Fabriken i Utterslev. Men Nordvestvej-Komplekset er ikke alene den ældste, men tillige langt den største Del af Virksomheden. Her drives — ved en Dampmaskine paa 130 Hestes Kraft — en lang Række lignende Værksteder, kun at her for største Delen benyttes finere Materialier end i den før omtalte Fabrik: Hvidblik, Messing og Kobber — især Hvidblik. Og foruden almindelige Fabriksvarer fremstil-

les her en Mængde Galanterivarer: Ampler, Jardinièrer, Skrivetøjer, Askebægere, Tændstikholdere, Dekorationslamper o. desl. — ja: kugleformede Blikhylstre til de morderiske Søminer!

Et Par af Afdelingerne interesserer os særlig — saaledes *Legetøjsafdelingen*. Vi træffer her paa en omfattende Fabrikation af Blik-Legetøj: Skibe, Heste, Vogne, Jernbaner, Dukke-Køkkentøj m. m., og vi gør her med Glæde den Opdagelse, at dansk Arbejde ogsaa paa dette Omraade i alt væsentligt har fortrængt de syd fra indførte Ting. Ogsaa Legetøjet udhugges og presses naturligvis paa Maskiner, men

LAKERERVÆRKSTEDET FOR LEGETØJ, FABRIKEN, KAPELVEJ

en hel lille Hærskare af kvindelige Blikkenslagere er sysselsat med at sammenføje og lodde det, lægge Farver paa og gøre det færdigt til Brug.

Og sluttelig kommer vi til den i en vis Forstand mest imponerende Afdeling af Virksomheden — den store Bygning ud til Skytte- og Skolegade, som alle sine fem Etager igennem er helliget alene til Fabrikationen af *Blik-Emballe* — det vil sige: den Uendelighed af Æsker og Daaser i alle tænkelige Skikkelser, som i vore Dage har afløst Papæskerne, ja Poserne og Kræmmerhusene, som Vare-Indpakning: Daaser til Kiks, Kakao, Ansjoser, Syltetøj og Konserves af Hundrede Sorter, til Skosvæerte, Pudsemidler, Sæbe, Salver og andre Apothekervarer. En stor Del af disse Daaser, der i Millionvis udgaar fra Værkstederne, er udstyrede med brogede Farver, Portræter og Prospekter i Reklameøjemed — hver Skomager maa jo f. Ex. have sine egne, for ham reklamerende Skosværtedaaser, — og al denne Dekoration paaføres Blikket paa Hurtigpresser i et stort Stentrykkeri, som er indrettet i

en af Bygningens Etager. Her behandles Blikket, ganske som om det var Papir, for bagefter at vandre ned til Maskinerne, der hugger Daaserne ud af de i brogede Mønstre trykte Blikplader.

Blandt de mange smukke og snilde maskinelle Finesser, vi støder paa i denne Afdeling, lægger vi særlig Mærke til en Maskine, der prøver de til Konserves bestemte Daasers Tæthed. Vi ser en vandret stillet Skive dreje sig om en lodret Axe; en Arbejder tager Daaserne og trykker dem en for en op imod en Gummiflade paa Skivens Underside—den kan rumme 6 Daaser. De bliver hængende og føres rundt med Skiven, indtil Omdrejningen er fuldendt; saa slynges hver enkelt Daase ud i en hosstaaende Kasse — hvis den da er lufttæt. Hvis ikke, falder den af, inden Omdrejningen er fuldendt. Der er nemlig en Luftpumpe forbundet med det snilde Apparat; den fortynder Luften i Daaserne, og derved fastholdes de til den omdrejende Skives Underside. Men har de den mindste Utæthed, siver Luften ind derigennem, og Daaserne kan ikke blive hængende Omdrejningen rundt. — Det er et højst vigtigt Arbejde, denne lille Maskine udfører; kunde der ikke stoles ubetinget paa dens Paalidelighed, vilde mangan Konservesdaase ved Aabningen vise sig at indeholde fordærvede Varer, thi en ubetydelig Utæthed i Lodningen kan let indtræffe, og der skal jo ikke meget til at give Bacillernes mikroskopiske Hærskarer Adgang.

Glud & Marstrands Fabriker, der i det tekniske har forstaaet at holde sig fuldstændig paa Højde med alle Tidens Fremskridt, har ogsaa søgt paa moderne Vis at knytte deres Arbejdere til sig ved at gøre dem interesserede i Bedriftens Udbytte. Den 1. Januar 1892 tilskrev Fabrikerne nemlig enhver 30aarig Mand eller Kvinde, der havde været 5 Aar i deres Tjeneste, og som selv skriftlig ytrede Ønske derom, et Beløb svarende til 5 pCt. af deres Arbejdsløn i de 5 Aar. Hertil føjes siden hver 1. Januar 5 pCt. af det forløbne Aars Arbejdsløn, og med den saaledes samlede Kapital, der bliver indestaaende i Forretningen, bliver vedkommende Arbejder delagtig i Virksomhedens Udbytte; dette Udbytte udbetales ham eller hende konstant. Den opsamlede Kapital kan af Arbejderen fordres udbetalt, naar han er fyldt 60 Aar; afskediges Arbejderen af ham tilregnelig Aarsag, mister han sit Krav paa Kapitalen, men denne udbetales til Arbejdernes Understøttelseskasse. Arbejderen kan dog indanke sin Sag for en Generalforsamling af udbyttendende Arbejdere, og erklærer de ham for forurettet ved Afskedigelsen, skal Kapitalbeløbet udbetales ham. Dør en Arbejder efter at have fyldt 60 Aar, udbetales Kapitalen til hans Arvinger; dør han inden sit 60. Aar, afgør Firmaets Indehavere, om Beløbet skal udbetales til Arvingerne eller til Understøttelseskassen, dog at Arvingerne har Appel til Generalforsamlingen paa lignende Maade som afskedigede Arbejdere.

Arbejdere, der den 1. Januar 1892 endnu ikke havde været 5 Aar i Fabrikerne's Tjeneste, bliver saavel som senere tiltrædende paa lignende Maade delagtige i Udbyttet, saa snart de har naaet 5 Aars Tjenestetid.

Jul. Wulff.

„KJØBENHAVNS MÆLKEFORSYNING“

FØR en Menneskealder siden blev Kjøbenhavn forsynet med Mælk, dels fra Brændevinsbrænderierne, hvor Køerne stod i mørke Rum bag Smaagaderne og fodredes med Bærme, dels af »Mælkebønder«, som kom agende fra Omegnen med Mælken paa smaa Træbeholdere. Selv denne Mælk var sparsom nok, og Sundhedspolitiet betragtede Sagen som sig uvedkommende.

Det var under disse Forhold, at Selskabet »Kjøbenhavns Mælkeforsyning« traadte i Virksomhed den 1. April 1878.

Saa vel Tanken som dens Iværksættelse og Gennemførelse skyldes Grosserer G. Busck, der stadig har ofret denne Sag sine bedste Kræfter. En meget værdifuld Støtte har han haft i sin Meddirektør, Advokat H. Halkier og i Selskabets Kontrolkomité, hvis første Medlemmer var Professor Panum (ved hvis Død Dr. med. Engsted indtraadte), Dr. med. Borch og Amtmand Bille.

Selskabet blev stiftet med en Aktiekapital paa 10,000 Kr. og begyndte i en Kælder i Vesterbros Passage, men flyttede det følgende Aar over i Industriudstillings-Bygningen. Virksomheden blev fra første Færd baseret paa de samme Principer, som stadig siden har været de ledende: at købe Mælken efter faste Kontrakter hos Producenter, der fuldt underkastede sig de Forskrifter, som Selskabet fastsatte, og den Kontrol, som det udøvede, — og at sælge den direkte til Forbrugerne i saa sund og frisk Stand som muligt, hovedsagelig fra Selskabets egne Vogne, først Haandvogne, senere Hestevogne.

Som Mellemlid krævedes Jernbanernes Medvirken, hvad der til en Begyndelse ikke var let at opnaa.

I første Linie var det de *spæde Børn*, det kom an paa at hjælpe. I den Hensigt indførtes »Børnemælken«, for hvis Tilvejebringelse den største Omhu altid er udvist, og som leveres paa plomberede Glasflasker. For denne blev strax Dyrlegekontrol indført, men samme blev snart gennemført for al Mælk. Ved Siden heraf har Selskabet udøvet en virksom Kontrol ved stadig Udsendelse af sine egne Funktionærer, og Forskrifterne for Leverandørerne er Tid efter anden blevne udvidede og forbedrede — de blev siden Forbilledet for de herhen hørende Forskrifter i den kommunale Sundhedsvedtægt.

De andre Varesorter var Fløde, sød Mælk og »halvskummet« Mælk, den sidste til

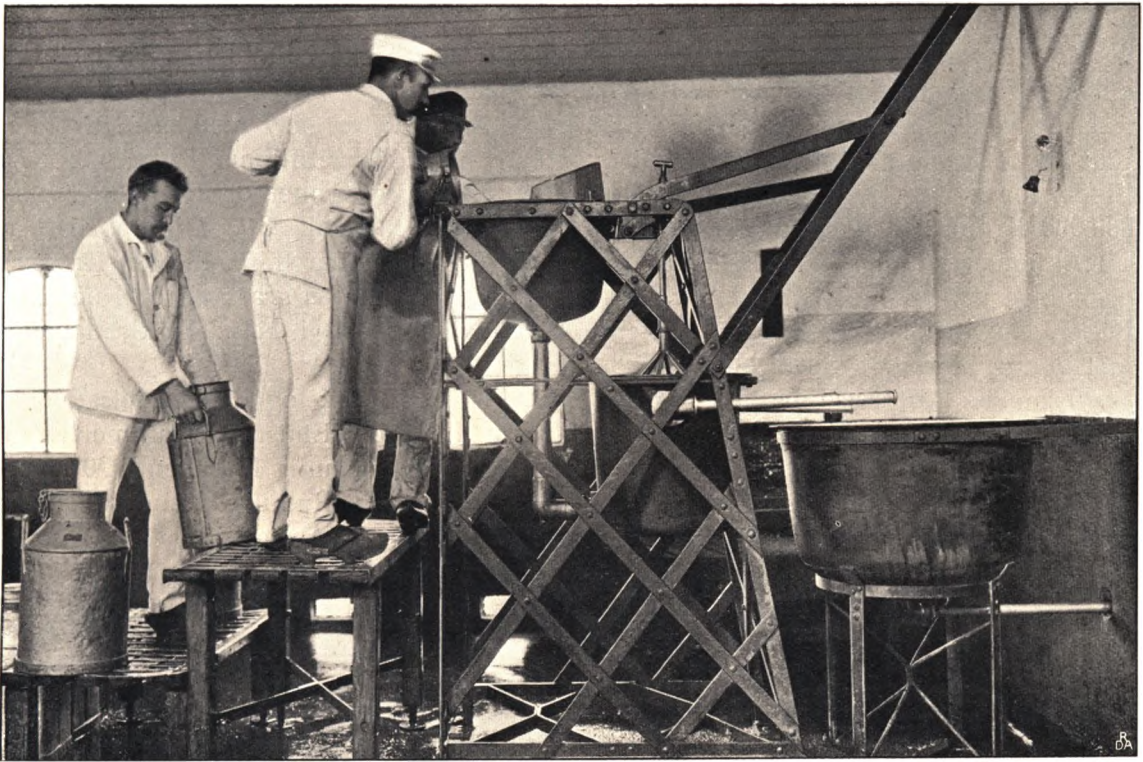
halv Pris af sød Mælk, for at møde Smaaakaarsfolks Behov. Priserne er stadig de samme som fra først af.

Virksomheden fik hurtigt stærk Fremgang, og i Aaret 1884 erhvervede derfor Selskabet ved Frederiksberg Jernbanestation sin egen Ejendom »Solbjerg«, som siden er bleven forøget og omdannet efter Tidens Krav. Den omfatter nu et Areal af 28,720 □ Alen, og Bygningerne dækker et Fladerum af 13,196 □ Alen.

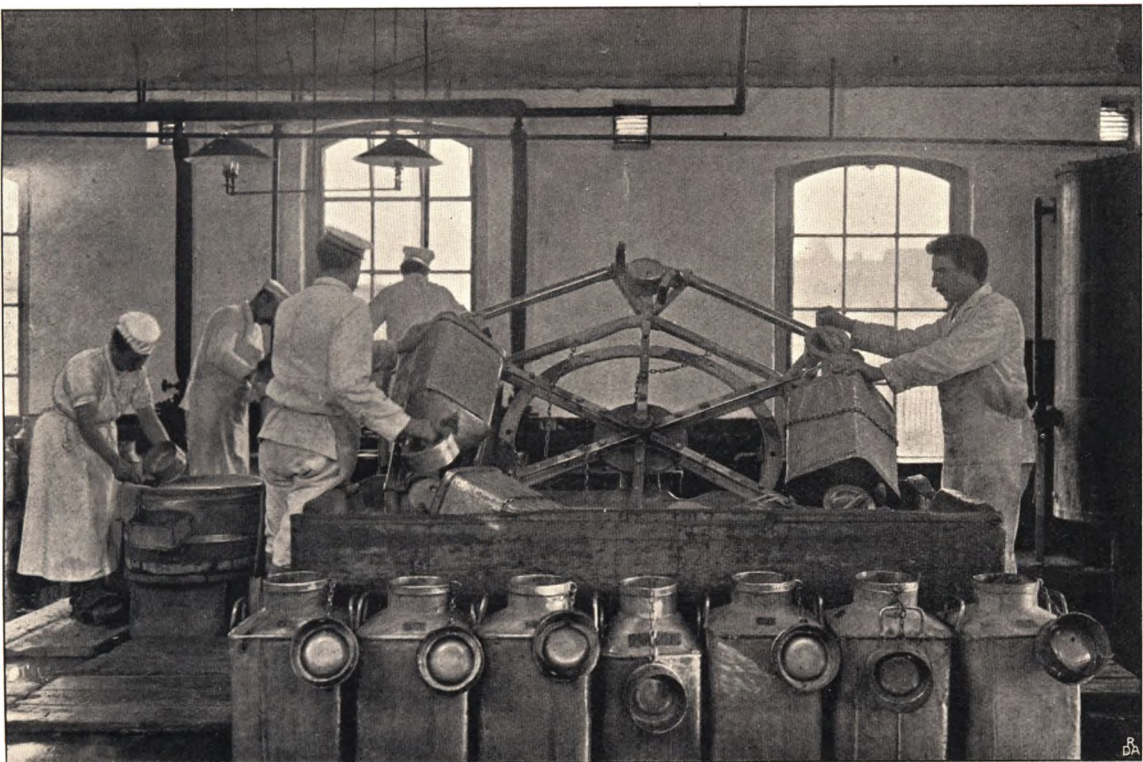
Selskabet har stadig arbejdet paa at forbedre Mælkens Kvalitet. Exempelvis nævnes *Filtrerapparaterne*: som hosstaaende Billede udviser, bliver Mælken fra neden presset op igennem forskellige Lag, dels af Smaasten og Grus, dels af Linned og Gaze, hvorved Forureningerne holdes tilbage. Dernæst et *Mølleværk*, der fører Transportspandene igennem et Bassin med saa stærkt Kalkvand, som Mennekehænder ikke taaler at arbejde i. Efter Lægernes Ønske har man indført Blandinger af »pasteuriseret« Børnemælk, blandet med Vand og Sukker, paa smaa Flasker for Pattebørn, men iøvrigt har Selskabet fastholdt det Princip, at Mælken skal leveres i saa frisk Tilstand som muligt, men da ogsaa i sin naturlige Sammensætning — altsaa uden Opvarmning. Til den Hensigt har Grosserer Busck konstrueret en Mallespand, i hvis Bund er anbragt en Beholder med Is og Salt, hvorved Mælken afkøles i samme Øjeblik, som den har forladt Yveret. Desuden malkes

KJØBENHAVNS MÆLKEFORSYNING. KLOKKEN 6 MORGEN

GRUSFILTRET

KALKHJULET

de Køer, hvorfra denne »Mælk for spæde Børn« faas, ikke i Stalden, men i et veloplyst og velventileret Lokale ved Siden af Stalden.

Af de ved Selskabets Jubilæum i 1903 udregnede Talstørrelser meddeles følgende: I de da forløbne 25 Aar har Selskabet tilført Staden 275 Millioner Pund Mælk og Fløde, for hvilke Indkøbsprisen har været 14 Millioner Kroner og Jernbanefragten 800,000 Kroner, medens der i Arbejds løn er bleven udbetalt $3\frac{1}{2}$ Million Kroner. Til Aktionærene er der udbetalt 5% p. a. af Aktiekapitalen (f. T. 150,000 Kroner), og mange velgørende Institutioner har modtaget Mælk, enten gratis eller til nedsatte Priser. En Strike af Kuskene i Vinteren 1895—96 har dog i betydelig Grad hæmmet denne Side af Virksomheden.

Selskabets Bestyrelse består nu af Grosserer G. Busck og Højesteretsadvokat Halkier, dets Kontrolkomité af Professor, Dr. med. Borch, Etatsraad Hammerich og Læge Fenger Just. Selskabet beskæftiger 400 Mennesker, nemlig 130 Mænd, 70 Kvinder og 200 Dreng. Der sælges nu fra 43 Hestevogne og 3 Butiker; desuden bringer 7 Transportvogne de daglige Forsyninger til Hospitaler og Asyler.

AKTIESELSKABET DE DANSKE DAMPMØLLER

EFTER at Møllenæringen ved Midten af det 19. Aarhundrede var bleven fri, tog den i de følgende Aar efterhaanden et godt Opsving. Dette daterer sig navnlig fra 1859, da »Christianshavns Dampmølle« blev anlagt af et større kjøbenhavnsk Handelsfirma: fra nu af begynder Landets regelmæssige Export af Hvede- og Rugmel og er gennem 60erne og helt langt op i 70erne i stor og stadig Stigning. I 1876 og 1877 kulminerede denne for Danmark saa indbringende Udførsels-Virksomhed med et Salg til Udlandet af 150 Mill. Pd. i hvert af Aarene — blot ti Aar før havde det kun udgjort 41 Mill. Det danske Mel gik den Gang til Sverige og Norge, Island og Færøerne, ligesom det fandt stor Afsætning paa det engelske Marked — senere vandt det endogsaa Indgang i Spanien.

Det var imidlertid umuligt for det lille Lands Industri ret længe at bevare denne glimrende Position. Først svigtede Englands-Markedet, hvor vi mødtes af Amerikanernes overlegne Konkurrence — de danske Møller har ikke som de amerikanske Raastoffet umiddelbart til Disposition, men maa, da den danske Hvede er for lidt glutenholdig, netop for en stor Del hente de kraftige Hvedesorter, der behøves, fra selve Amerika. Værre var det dog, at Sverige i Februar 1881 indførte Told paa Mel for at ophjælpe Landets eget Mølleri og i 1895 efter en forbigaaende Nedsættelse yderligere gav denne Told prohibitiv Højde, saa at vor svenske Afsætning gik saa at sige helt og holdent tabt. Samtidig havde Toldforholdene i Tyskland skabt en indirekte Exportpræmie for dette Riges Møllefabrikater, saa at dansk Mel ej alene kunde undersælges i Norge, men endog maatte tage Kampen om Afsætningen op paa vort eget Marked. I 1896, altsaa kun 20 Aar efter vor Exports Kulmination, blev det samlede Kvantum, som ved Nedgangen i vor Udførsel og den tiltagende Import af udenlandsk Mel var bleven unddraget dansk Mølleindustri, opgjort til 150 Mill. Pd., — altsaa netop *ligesaa meget*, som hele vor stolte Udenlands-Export beløb sig til i Aarene 1876 og 1877!

Man skulde synes, at under saa ekstraordinære Forhold vilde det have været paa sin Plads, at den danske Stat ved Toldbeskyttelse (henholdsvis Toldlettelser) eller paa andre Maader var kommen en saa betydningsfuld Erhvervsgren til Værn og Hjælp mod Udlandets Overgreb. Dette er imidlertid ikke sket, og vor Melindustri har saaledes ene maattet kæmpe mod Tidens Ugunst. Naar dette da ogsaa saa nogenlunde er lykkedes, skyldes det udelukkende den Energi og Omsigt, hvormed vort

DIREKTØR H. DE FINE OLIVARIUS

Højde, og Beholdningerne blev udspiste i en Grad som aldrig før, og da i 1900 Høsten af den fine Sommerhvede mislykkedes i Nordamerika, indtraadte der mellem de til Blandingsmel i Bageribrug benyttede finere, amerikanske Sorter og de danske Møllers tilsvarende Kvaliteter en Prisforskel til Fordel for disse sidste, som strax blev udnyttet paa behørig Vis.

Som man nu i 1897 stod overfor disse Udsigter til i hvert Fald noget bedre Tider, gjaldt det om paa Basis af bestaaende Virksomheder at skabe en *ny* med større Konkurrence-Evne end hver enkelt af de gamle — altsaa var det naturligt, man kom ind paa *Koncentrations-Tanken*. »De danske Dampmøller« dannedes derefter ved Sammenslutning af Aktieselskaberne »De forenede Dampmøller« og »Bredgades Dampmølle« samt af »Langebros Dampmølle«, »Sortedams Dampmølle« og »Lille Mølle«. Og i Overensstemmelse med Programmet skred man strax efter Sammenslutningens Fuldbyrdelse til snarest at nedlægge Driften paa Bredgades, Sortedams og Langebros Dampmølle, medens man omvendt udvidede den Aktieselskabet »De forenede Dampmøller« tidligere tilhørende »Christianshavns Dampmølle«s Produktionsevne og fuldkommengjorde dens tekniske Indretning, saa den kom paa Højde med Tidens Fordringer. »Lille Mølle« omdannedes omtrent paa samme Tid til en moderne Byggryns-Mølle.

Selskabets Hovedvirksomhed er altsaa endnu knyttet til »Christianshavns Mølle«, den største og i sin Slags, som alt ovenfor nævnt, ældste i Landet. Den

Exportmølleri har valgt den under slige Omstændigheder eneste rette Vej: stadig at forbedre sin Drift og fuldkommengøre sin Teknik.

Dette gælder da ikke mindst den store Virksomhed, hvorom der her er Tale: »De danske Dampmøller«, hvad allerede selve dette Selskabs Dannelse noksom viste. I 1897, da Planerne herom opstod, saa det netop ud, som der var i Færd med at indtræde en Vending i den hidtidige Udvikling. Efter en hel lang Aarrækkes trevne Afsætning og trykkede Priser benyttede Amerikanerne en uheldig Høst i Evropa, navnlig i Ungarn, Sydrusland og Frankrig, til at gennemføre en kraftig Hausse, og hertil kom for vort Vedkommende, at Tyskland ved sin slette Høst var afskaaret fra paa sædvanlig Maade at oversvømme Norge. Det kan forøvrigt allerede her strax bemærkes, at der dermed ogsaa ganske rigtig blev indledet en ret god Periode for vor Mølleindustri. I 1898 steg Priserne til en uanet

DIREKTØR A. V. DREYER

er fordelagtigt beliggende: umiddelbart ved Havnens Bolværk tæt ved Knippels Bro, som forbinder den egentlige By med Forstaden »Christianshavn« paa Amager. Møllens Formalingsevne er i Døgnet ca. 100,000 Kilogram Hvede og ca. 40,000 Kilogram Rug; den er forsynet med Skibselevator, automatiske Vejeapparater, hvori Kornet vejes, inden det ad et Transportbaand føres ind til Silopakhuset, hvor det fordeles i 12 Siloer, hver rummende gennemsnitlig ca. 120,000 Kg. Sæd.

»Christianshavns Dampmølle« har i sin lange Levetid gennemgaaet alle Mølleindustriens Udviklingstrin fra Fortidens Stenmølleri og ottekantede Sigter til Nutidens Valsemølleri og moderne Sigtesystemer. I sidste Efteraar blev den paany fuldstændig ombygget og indrettet til automatisk Drift. Det har overhovedet altid været Principet at holde Produkternes Renommé oppe, og som Følge heraf har Møllen da ogsaa stedse hævdet sig en Førsterangs-Stilling indenfor vort Lands Mølle-Virksomhed. Som Forholdene siden 80ernes Slutning har udviklet sig, er nu den gamle Exportmølle henvist til at søge sin Afsætning indenfor Landets Grænser, hvor dens Produkter nu forhandles over hele Danmark — selv i den fjerneste Afkrog er dens Fabrikations-Mærker vel kendte og højt skattede.

Selskabets Bestyrelse udgøres af Konferensraad, Bankdirektør A. Heide (Formand), Grossererne H. Klitgaard og H. de Fine Olivarius.

Den sidste leder sammen med A. V. Dreyer som Direktører Selskabets Drift.

AKTIESELSKABET
DE DANSKE CICHORIEFABRIKER
C. F. RICH & SØNNER

DEN berømmelige Kontinentalspærring under Napoleon I gav ikke alene Stødet til Roesukkerindustriens Opkomst, men ogsaa til den planmæssige Dyrkning af Cichorierødder.

I Aarhundreder havde Cichorieplanten voxet vildt langs Mellem- og Nordevropas Vejgrøfter, og Ingen havde agtet derpaa. I den graa Oldtid havde dog de gamle Ægyptere holdt af den for dens blaa Blomsters Skyld og derfor dyrket den til Havebrug, hvori siden ogsaa Grækere og Romere synes at have fulgt dem. Atter senere freddede man den i Middelhavsløndene, fordi man fandt Bladene brugelige til Salat, men først efter at Kaffen i det 16. Aarhundrede havde holdt sit Sejrsindtog i Evropa, fandt man et Par Sekler efter i visse Egne af Tyskland paa at tørre og brænde Rødderne og benytte dem som Surrogat for den da saa dyre Bøn-

C. F. RICH

nedrik. Og som alt nævnt, var det først, da Kontinentalspærringen saa at sige rent forhindrede de engelske Tilførsler af Kaffe, at den almindelige Opmærksomhed blev henvendt paa Sagen, saa at den blev sat ordentlig i System.

En bestemt Art af Cichorie, *Cichorium intybus*, udvikler i sit første Væxtaar fra Maj til Oktober en lang, kraftig, mælkesaftholdig *Pælerod* af forskellig Størrelse

og Drøjde efter Jordens Bonitet. Det er den, der gør Planten værdifuld. Naar den nemlig tørres og ristes paa rationel Maade, omdannes dens 20 Procents Indhold af Stivelse og Sukker til Caramel og forskellige andre lignende Stoffer af bitter Smag og stor Farvekraft, og det er især disse Stoffer, der betinger Cichoriens Anvendelse, idet en meget ringe Tilsætning deraf til Kaffe gør denne kraftigere baade i Smag og Lød. I sig selv har Cichorien ogsaa til en vis Grad noget af Kaffens kendte stimulerende Egenskaber.

Til Cichorie-Familien hører ogsaa Løvetand — populært kaldet »Fandens Mælkebøtter« — hvis Rod ligeledes lader sig anvende som Kaffetilsætning.

EM. KLEIN,
SELSKABETS ADM. DIREKTØR

Rundt om paa Kjøbenhavns Vold voxede der jo nok af Løvetand, man behøvede blot at give nogle fattige Koner lidt Smaaskillinger for at grave Rødder op til sig — og havde dermed Raastof i Bunkevis! Saa vadskede han Rødderne selv, brændte dem paa en almindelig Jernpande, malede dem paa en Kaffemølle, -- og Produktet var færdigt!

Det slog forbavsende godt an, og da Rich var en snild Mand, indsaa han snart, at her var der en stor Forretning at gøre: Sagen skulde nu blot bringes ordentlig i System, gribes rationelt an. Han skaffede sig da nærmere Kundskab om, hvorledes Cichorietilvirkningen foregik nede i Tyskland og startede derpaa en fabrikmæssig dreven Virksomhed ved Vestervold, som snart fik saa stor Afsætning, at han kunde lukke sin Urtebod. Sammen med sine to Sønner, Georg og Adolph, skred han saa igen et Par Aar senere til Anlægget af den store Fabrik i Møllergade, hvorfra i en Aarrække C. F. Rich & Sønners noksom bekendte »Løvetand« o: Kaffetilsætning gik ud over hele Landet.

I den Menneskealder, der hengik efter C. F. Richs første Forsøg, voxede der, til Dels netop opmuntret af hans Held, adskillige Cichoriefabriker op omkring i Landet — ved Midten af 70erne importerede Landet saaledes, til Trods for den forholdsvis høje Told: 1½ Sk. pr. Pd., 3 à 3½ Mill. Pd. Cichorierødder aarlig, navnlig fra Holland og Belgien. I Virkeligheden blev da ogsaa Forbruget herhjemme saa stort, at selve Kaffekonsumen i disse Aaringer holdt sig næsten helt uforandret. C. F. Rich & Sønner var samtidig alene

I Danmark var i Slutningen af det 18. Aarhundrede og Begyndelsen af det 19. Konsumenten af Kaffe i Forhold til den daværende Velstand og Forbruget i de os omgivende Lande ret stor, — Kjøbenhavn var da ogsaa under Datidens Søkrige en fuldstændig Stabelplads for Kaffe. Saa kom Tabet af vor Flaade, Englands Kaperierne, Statsbankerotten og Landbrugskrisen — og derefter følger gennem Tyverne og helt langt op i Trediveerne en Række trange Aar for den danske Befolkning. At der i denne Spare- og Spinke-Tid kun blev daarligt Raad til Kaffe, siger sig selv, men man havde nu en Gang vænnet sig til den brune lillige Drik og vilde derfor gerne have noget, der i hvert Fald smagte derefter.

Under disse Forhold fik en Urtekræmmer i en Kælder i St. Pederstræde, C. F. Rich ved Navn, i 1835 den gode Idé at lave et Surrogat, hvorved der baade kunde spares paa de dyre Bønner og gives det Maal, man tog deraf, større Drøjde og Styrke.

JOHS. LAURIDSEN,
SELSK. TEK. DIREKTØR

for deres Vedkommende naaet op paa en aarlig Produktion af 362—400,000 Pund.

I Sommeren 1878 traadte Em. Klein i Firmaet Rich's Tjeneste. Ung og energisk som han var, gik han strax helt op i sin nye Gerning — han havde tidligere været ved Handelen — og Virkningen deraf sporedes snart. Afsætningen steg til

- c. 440,000 Pd. i 1880
- c. 452,000 Pd. i 1882
- c. 491,000 Pd. i 1884
- c. 520,000 Pd. i 1885.

Den 1. November s. A. traadte Georg Rich ud af Firmaet, og i hans Sted blev Firmaet Sthyr & Kjær Parthavere i Forretningen. Samtidig blev Klein Prokurist og fik derved hele Ledelsen i sin Haand. De følgende Aar fortsattes Fremgangen med rivende Hast.

- Afsætningen var c. 560,000 Pd. i 1886
- c. 644,000 Pd. i 1887
- c. 720,000 Pd. i 1888.

I 1889 udsendtes for første Gang den bekendte gule Pakning, der senere har fristet til saa mange Efterligninger — saa fortrinligt var det Produkt, som gemte sig bag den gule Kardus, og som det altsaa efterhaanden var lykkedes Firmaet at fremstille: i Stedet for den klægede Masse, hvortil Publikum tidligere havde været vant, naar det købte Kaffesurrogater, fik det her et væsentlig af Cichorierødder sammensat, løst Pulver, som lige er til at blande i den maledede Kaffe. Den nye Pakning, som jo nu er kendt af saa godt som ethvert Barn i Landet, slog da ogsaa strax vældigt an. Afsætningen steg i et Spring fra, som ovenfor nævnt, 720,000 Pd. i 1888 til

- c. 840,000 Pd. i 1890
- c. 1,000,000 Pd. i 1891

og naaede endelig i 1895 op til $1\frac{1}{4}$ Million Pd.

Medens C. F. Rich & Sønners »Kaffetilsætning« saaledes gik sin Sejrsgang, havde de, navnlig i Tiden omkring 1840, her i Landet anlagte Cichoriefabriker en svær Konkurrence-Kamp at bestaa, saavel indbyrdes som med de to holstenske Fabriker, hvorfra Kongeriget Danmark oprindeligt havde faaet hele sit Forbrug. Til Trods for den ved Toldloven af 1863 indførte anstændige Beskyttelse lykkedes det end ikke efter Adskillelsen fra Holsten at faa skabt sunde Forhold i Industrien, og de i 70erne foretagne Forsøg paa at regulere Produktionen og Priserne gennem Overenskomster og Aftaler ændrede heller intet heri. Det var umuligt for de danske Fabriker at naa til en rimelig Forrentning af Anlægget, og kun i saadanne Aar, hvor det kunde lykkes en enkelt Fabrik at gøre et særlig heldigt Indkøb af Raastoffer, kunde der paaregnes et mindre Udbytte. Men Fabrikerne sad paa stærke Hænder, og Ingen vilde give tabt.

Der krigedes saa videre, indtil endelig samtlige Fabriker i 1872, paa Grundlag af langstrakte Forhandlinger gennem hele Sommeren det nævnte Aar, i September indgik i et stort Aktieselskab med Domicil i Kjøbenhavn og under Firma-Navnet

Aktieselskabet De danske Cichoriefabriker.

REPRÆSENTANTSKABS-VÆRELSE

DEN ADM. DIREKTØRS VÆRELSE

Dette Selskab begyndte sin Virksomhed 1. Januar 1873 med en Aktiekapital paa 1,100,000 Kr., og i Selskabet rummedes følgende Fabriker:

Adolphs Cichoriefabrik,	Kjøbenhavn	
Fabriken Union,	do	
Stelfeldts Cichoriefabrik,	Aarhus	
Randers	do	Randers
Svendborg	do	Svendborg
Kracke's	do	Fredericia.

BOGHOLDERI

Derimod udelod man en mindre Fabrik, installeret paa »Taffelbay« paa Strandvejen, Firmaet Søllings Eftfg., hvis Indehaver var cand. pharm. Ludvig Gjerulff.

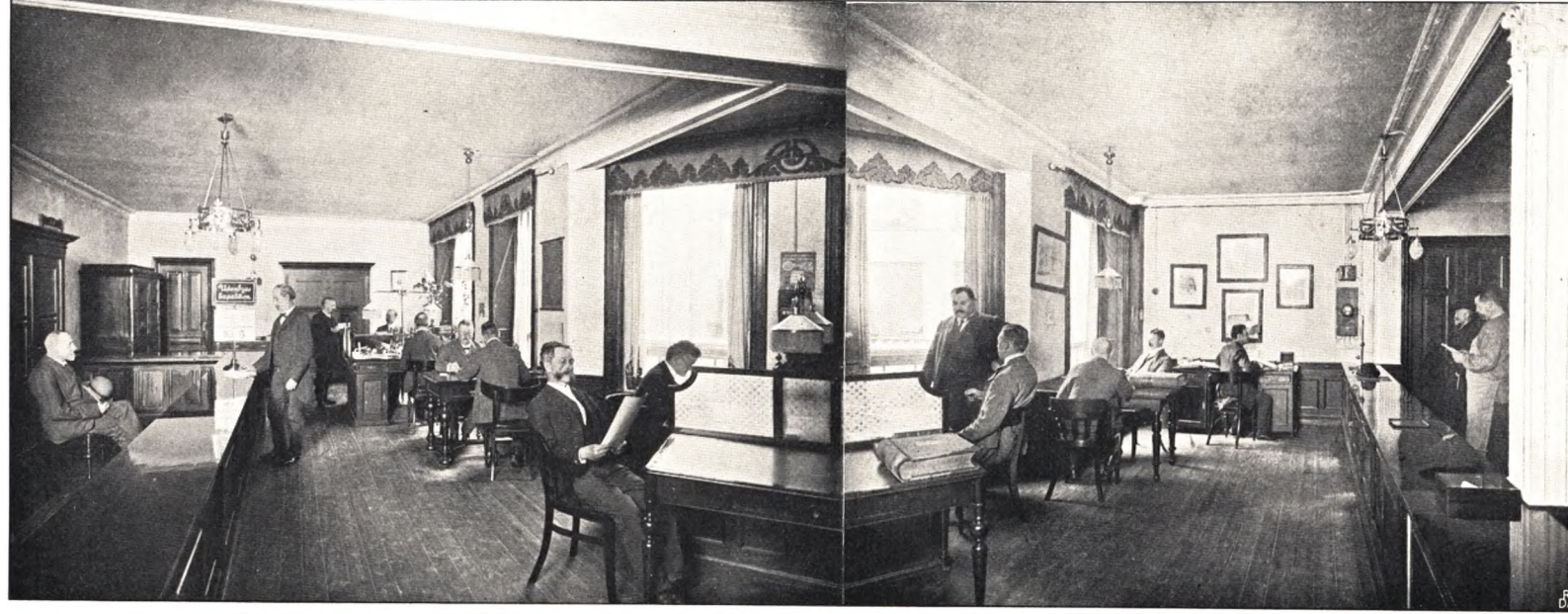
Ledelsen af Aktieselskabet overdroges til en Direktion samt et Repræsentantskab, bestaaende af 9 Medlemmer, og som adm. Direktør ansattes Grosserer Fr. Otten, tidligere Bestyrer af Adolphs Cichoriefabrik, medens Konsul Mørch i Aarhus valgtes til Formand for Repræsentantskabet.

Den ved Sammenslutningen opnaaede Ro varede imidlertid ikke længe, idet først Ludv. Gjerulff i 1875 flyttede sin føromtalte Fabrik fra »Taffelbay« til »Tagenshus«, Tagensvej paa Nørrebro, og i 1876 anlagdes derpaa en ny Cichoriefabrik ved G. F. Thune i Ribe. Hermed brød Konkurrence-Krigen atter ud i hele sin Styrke, og Priserne blev paany slaaet stærkt ned. For at reducere Udgifterne og for at spare

Penge besluttede Aktieselskabet sig da til at nedlægge sine Provinsfabriker og samle Fabrikationen paa de 2 kjøbenhavnske Fabriker, der ogsaa var tilstrækkelig store til alene at besørge Forbruget.

I December 1877 lykkedes det Aktieselskabet at faa sluttet en Overenskomst under Direktør Ottens Forsæde med de udenforstaaende 2 Fabriker om fælles Priser. Kort Tid efter opsagde Direktør Otten sin Stilling ved Aktieselskabet, for at forlade Landet, og afløstes af Fabrikant Th. Hüttemeier. Den ovennævnte Overenskomst var underskrevet 1. Januar 1878, men Freden varede end ikke Aaret ud: der traadte en ny Fabrik, Cichoriefabriken »Sønderjylland« (ved A. C. Nissen i Ribe), ind paa Arenaen, og da denne strax debuterede med lavere Priser, kunde Overenskomsten ikke holdes, men opsagdes til Ophør til 1. Januar 1879. — Situationen var i Øjeblikket saa ugunstig, at Selskabets Aktier endog gik ned til Kurs 25 %.

I November 1878 overtog Otto H. Schousboe Direktørposten og arbejdede med stor Energi videre under disse fortvivlede Forhold, indtil man endelig paany fik en Overenskomst oprettet, hvilken traadte i Kraft 1. Januar 1883. Nu oprandt der endelig en Række af gode Aar, i hvilke samtlige Fabriker arbejdede med et smukt Overskud, og hvori Aktieselskabet ikke alene kunde give

HOVEDKONTORET

sine Aktionærer et passende Udbytte, men ogsaa kunde amortisere betydeligt paa Aktiekapitalen.

Men i Slutningen af 1888 var Freden atter forbi, idet der startedes ikke mindre end 2 nye Fabriker: Fabriken »Nørrejylland« i Vejen ved Johannes Lauridsen og Ejby Cichoriefabrik ved Odense. Konkurrencen blev dermed ganske »vild«, indtil man endelig langt om længe fik arrangeret sig med Ejby om dennes Nedlæggelse som Fabrik, hvorimod den bibeholdt sin Tørrerivirksomhed, hvorhos det samtidig lykkedes at faa sluttet en Overenskomst med Fabriken »Nørrejylland« om Priserne. —

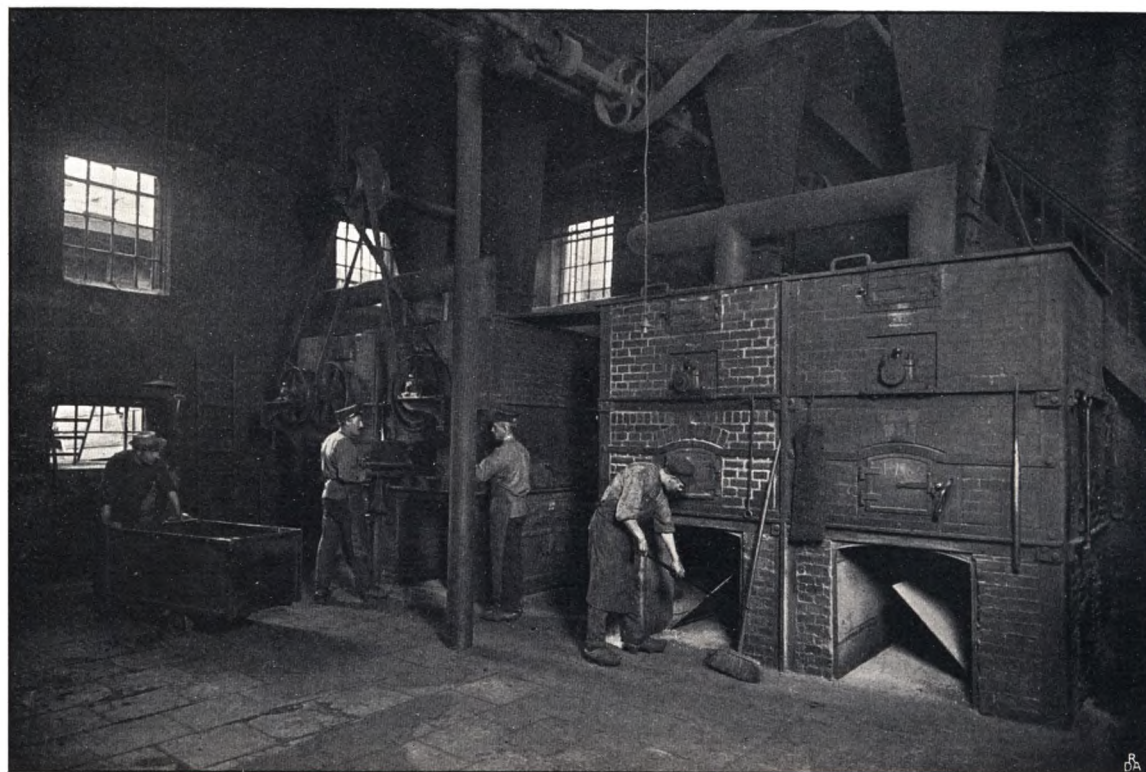
LAGERET, KRYSTALGADE 15

Medens alle disse Priskampe havde drejet sig om *Cichorien*, fik man nu endelig Tid og Ro til at henvende sin Opmærksomhed paa *Kaffesurrogaterne*, og allerede samme Aar lykkedes det at faa oprettet en Overenskomst med C. F. Rich & Sønner, samt med en mindre ny Fabrik, »De danske Kaffesurrogatfabriker«, om Priserne, hvorpaa alle Fabriker arbejdede videre med godt Resultat. I 1892 aabnedes en ny Konkurrence af en paa Amager nyanlagt Fabrik »Activ«, med hvilken man dog i Løbet af et Aarstid arrangerede sig om dens Nedlæggelse; men allerede i 1894 startedes atter 2 nye Surrogatfabriker, nemlig Urtekræmmernes Fabrik »Kjøbenhavn« og Fabriken »Atlas«, begge her i Byen, og i Provinserne endvidere hele 3 nye Fabriker for Cichorie, nemlig Cichoriefabriken »Østjylland« i Boulstrup, »Ringkjøbing Ci-

FABRIKERNE, VESTERFÆLLEDVEJ 58-66

ET BRÆNDERI

choriefabrik« og »Svendborg Cichoriefabrik« — og Prisforholdene blev derefter paa Grund af denne nye, vældige Konkurrence rent elendige.

Under disse Forhold fæstede Opmærksomheden sig ganske naturligt paa C. F. Rich & Sønner som den Virksomhed, der uanfægtet af alle Fagets Konkurrence-Storme stod roligt og sikkert paa det en Gang vundne, urokkelige Ry. I den maatte der kunne findes et solidt Rygstød, et klippefast Udgangspunkt for en ny Æra. Dette gjaldt det da for »De danske Cichoriefabriker« om at erhverve sig. I 1896 aabnedes der Forhandlinger om Købet af Firmaet C. F. Rich & Sønner, og 15. Maj s. A.

EN PAKKESTUE

gik det i Orden mod en klækkelig Sum af ikke mindre end 700,000 Kroner, som udelukkende betaltes for, hvad Englænderne kalder »the goodwill«.

Indtil 1. April 1897 forblev C. F. Rich & Sønner som en selvstændig Afdeling under »De danske Cichoriefabriker« med Em. Klein som Bestyrer. Fra den nævnte Dato fratraadte Direktør Schousboe, og Em. Klein blev derefter administrerende Direktør for den samlede Virksomhed eller rettere Komplex af Virksomheder.

Det blev nu Kleins første Opgave at faa reguleret Konkurrencen i Faget ved atter at faa bindende, fælles Aftaler om passende Priser og Salgsbetingelser i Stand mellem Landets forskellige Fabriker, hvad der ogsaa lykkedes ham først i 1898. Men han nøjedes ikke med at faa Fabrikerne med, han sørgede ogsaa for, at den nye »Ring« kom til at omfatte Landets forskellige *Tørrerier*.

Efterhaanden som man i sin Tid havde set Indførslen af Cichorierødder udenlandsfra stige og stige, var lidt efter lidt Landmændene i forskellige Egne komne

ETTICKETTERINGS-SAL

VOGNE KØRER UD

ind paa at overveje, om dog ikke Dyrkningen af disse hidtil upaaagtede Planter kunde betale sig ligesaa godt her i Danmark som i Holland og Belgien. I 1860 blev der gjort Forsøg ved Fredericia og nogle Aar senere ved Sønderøgaard tæt udenfor Kjøbenhavn, paa hvilket Sted der samtidig blev anlagt et egentligt Tørreri. Resultatet svarede dog ikke til Forventningerne, Fabrikerne syntes ikke om Produktet, og Sagen døde hen.

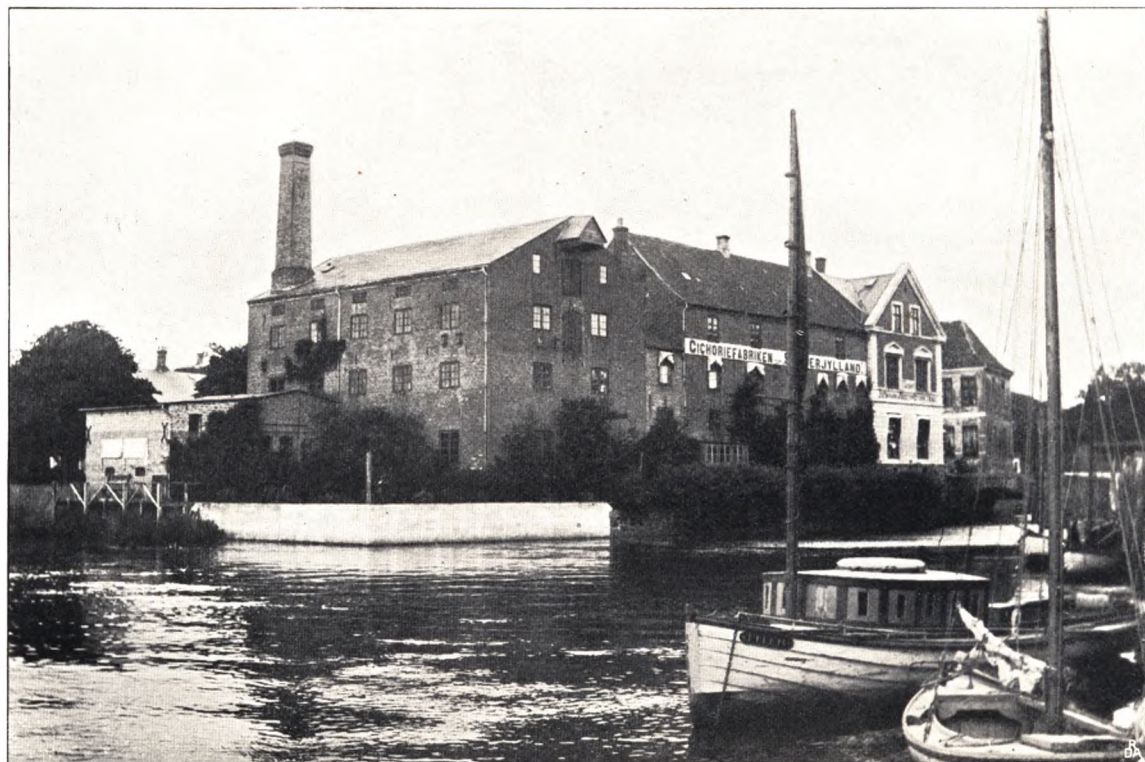
Da Aktieselskabet »De danske Cichoriefabriker« var bleven startet, tog imidlertid dets Direktør, Otten, der selv var født i Friesland, Ideen op paany. Han fik

CICHORIEFABRIKEN »NØRREJYLLAND«, VEJEN

bygget tidssvarende Tørrerier paa Fabrikerne ved Vesterfælledvej, fik atter Landmændene til at gøre Forsøg med Dyrkningen af Cichorierødder — og det viste sig da snart, at der herhjemme kunde fremstilles tørrede Rødder, som fuldt ud stod paa Højde med Udlandets i Kvalitet.

Dermed var Banen brudt, og rundt om paa forskellige Egne i Fyen og Jylland lagde man sig efter Cichoriedyrkning. Den kræver middelfed Jord, som maa være dyb og omhyggelig behandlet samt velgødet, men til Gengæld er Cichorie en saakaldet »sikker Afgrøde«, som er temmelig uafhængig af Vejrforhold og ikke særlig udsat for Insektangreb. Da Told paa Cichorierødder er 1½ Skilling pr. Pund, er der saaledes en anstændig Beskyttelse paa denne Produktion, men for at den kan betale sig, kræver den naturligvis, at der i ikke for fjern Afstand fra Markerne er godt indrettede Tørrerier, der kan modtage de grønne Rødder, efterhaanden som de fremkommer, til rationel Behandling. Saadan blev der nu efterhaanden anlagt

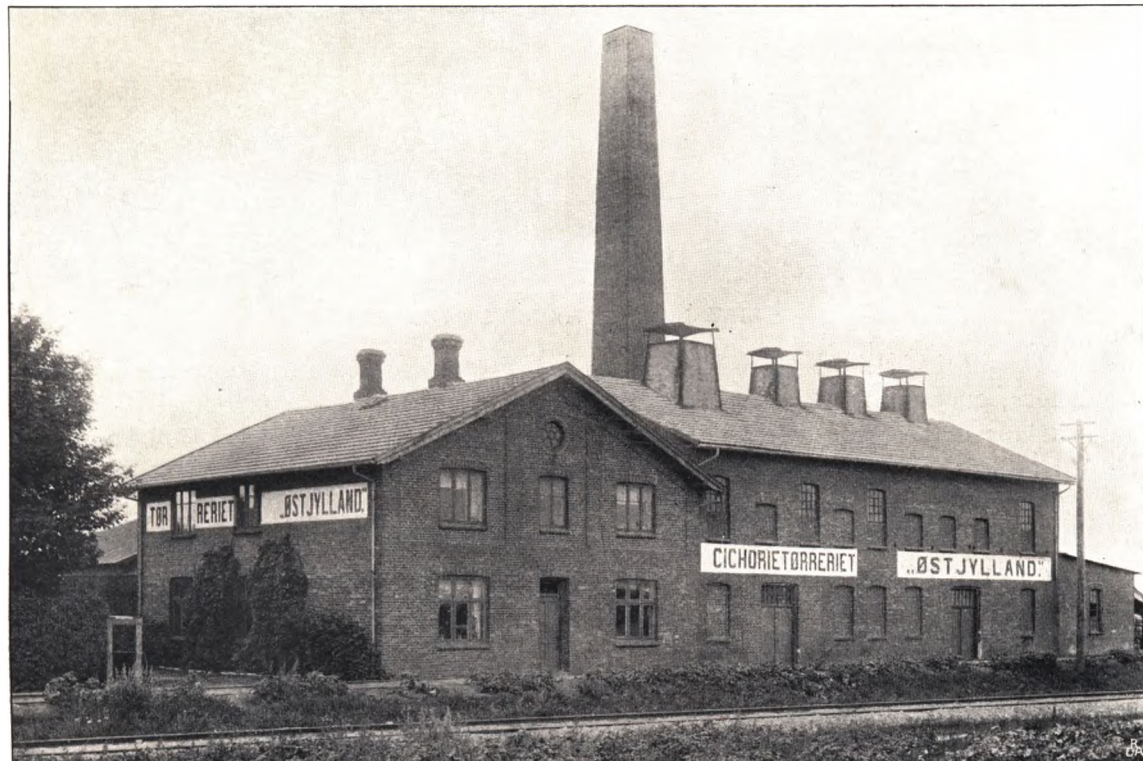
CICHORIEFABRIKEN »SØNDERJYLLAND«, RIBE

SVENDBORG CICHORIEFABRIK

SLAGELSE CICHORIETØRRERI

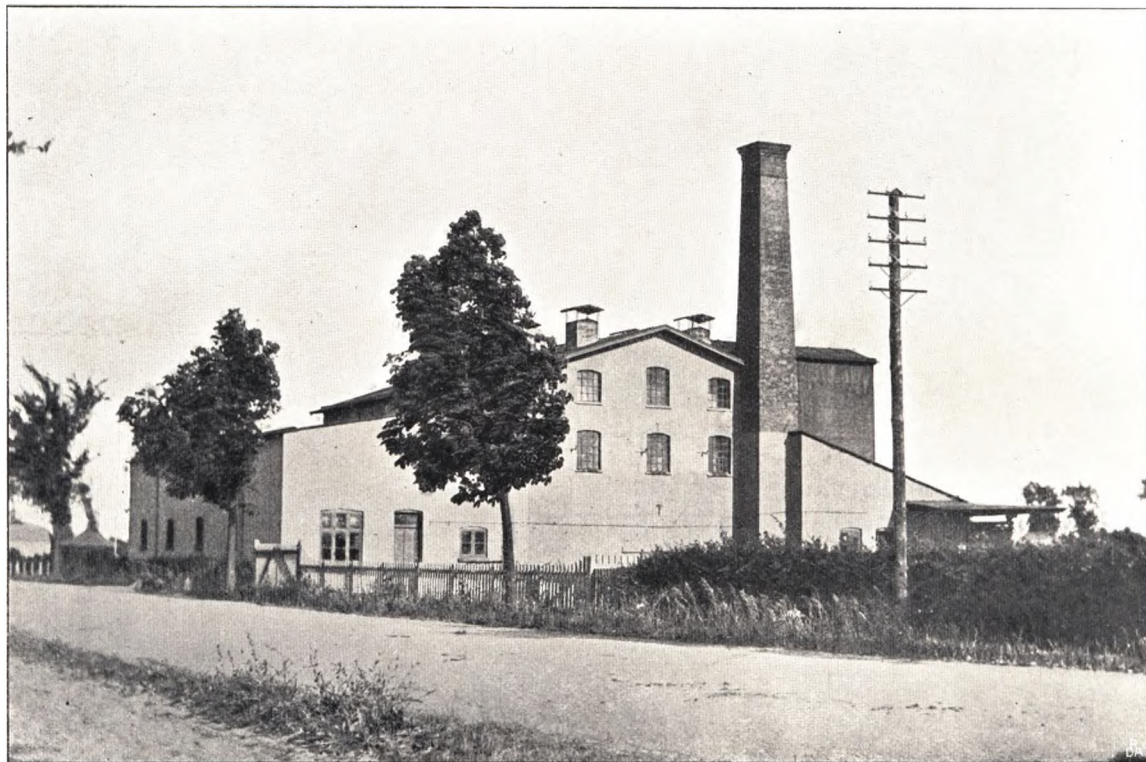

CICHORIETØRRERIET ØSTJYLLAND, BOULSTRUP

trindt om i Landet, saaledes ved Vejen, Hejlsminde, Hjallesø, Ejby, Klintebjerg og Solvang, i Nyborg, Horsens, Odder og Ringkjøbing.

Disse af forskellige Privatmænd oprettede Tørrerier fik nu Direktør Klein med i Overenskomsten, saa at der derved blev sikret Fabrikerne en ensartet Pris paa Raaproduktet, de tørrede Rødder.

Der faldt nu atter for en Tid Ro over Forholdene. »De danske Cichoriefabriker«s Salg af Cichorie steg fra 1,9 Million i 1898 til 2,4 Millioner i 1901, og samtidig gik Afsætningen af Richs Kaffetilsætning op fra 1,459,000 i 1897 til 2,138,000 i

EIBY CICHORIETØRRERI, FYEN

1901. Det gik imidlertid den 1898 sluttede Ring som saa mange andre lignende »Karteller«, en skønne Dag kom der Brud paa et enkelt Led, og dermed var Ringen brusten: det er som Perler paa en Halssnor, siger Daniel Heire i Henrik Ibsens »De unges Forbund«, falder en, saa dratter de allesammen.

Imidlertid havde man dog denne Gang fra alle Sider en tydelig Fornemmelse af, at Sammenhold alligevel var det eneste rette og forsvarlige, — men hvorledes skaffe det til Veje? Da løste Klein Knuden ved at fremsætte Tanken om *Sammenslutning* som den eneste virkelige og egentlig bindende Form for Sammenhold. Og til Trods for de uhyre Vanskeligheder, der selvsagt altid er at overvinde ved en saadan Lejlighed, lykkedes det ham virkelig i Løbet af 1901 at faa alle de urolige Hoveder samlede under een Hat. Og Hatten var »De danske Cichoriefabriker«, i hvilket Selskab de andre gik op fra 1. Januar 1902.

Denne store Sammenslutning kom, foruden »De danske Cichoriefabriker« og

C. F. Rich og Sønner, til at omfatte: Cichoriefabrikerne »Nørrejylland«, »Sønderjylland«, Fabrikerne ved Tagensvej og i Ribe, Svendborg og Ringkjøbing. Dernæst Kaffesurrogatfabrikerne »Kjøbenhavn«, »Norden« og »Fiducia«.

For at bringe Købet i Stand udvidedes »De danske Cichoriefabriker«s Aktiekapital fra 630,000 Kroner til 1,850,000 Kroner, deres Prioritetsgæld fra 635,000 Kroner til 1,135,000 Kroner.

Af de nævnte Fabriker blev kun holdt i Virksomhed Cichoriefabrikerne »Nørrejylland«, »Sønderjylland« og Svendborg og Kaffesurrogatfabriken »Kjøbenhavn«,

CICHORIETØRRERIET »JYLLAND«, KOLDING

hvor en Del af Richs Kaffetilsætnings-Fabrikation blev lagt ud. De øvrige Fabriker nedlagdes.

Med de private Tørrerier (Hjallese, Klintebjerg, Nyborg, Horsens, Odder, Solvang, Ringkjøbing, Hejlsminde og Vamdrup) fornyedes Overenskomsten, endskønt Selskabet er i Stand til paa sine egne Tørrerier — hvoraf det nu ejer det i sin Tid ved Vejen anlagte, et ved Slagelse, et ved Boulstrup, et ved Ørting, et ved Eiby, et ved Brørup, et ved Fensten og et ved Kolding — at kunne producere alle de Rødder, det kan bruge.

Betegnende for den danske Cichoriedyrknings Fremgang og Opkomst under Selskabets Auspicier er det da ogsaa, at medens der for en Menneskealder siden kun dyrkedes Cichorierødder her i Landet paa en 3 à 400 Tdr. Land, omfatter denne Avl i 1896: 846 Tdr. Land, i 1901: 1551 Tdr. Land. Samtidig er Indførslen af udenlandske Cichorierødder gaet ned paa følgende Maade:

1873 c. $3\frac{3}{5}$ Mill. Pd.

1876 c. 3   "   "

1893 c. $1\frac{1}{3}$ "   " ,

og nu udgør den kun mellem 3 og 400,000 Pd. om Aaret. »De danske Cichoriefabriker« bruger for deres Vedkommende kun danske Rødder.

Efter Sammenslutningen er da ogsaa Selskabets Produktion af Cichorie stegen stærkt — i 1904 kulminerede den med 4,4 Mill. Pd. mod 2,5 Mill. Aaret før Sammenslutningen. Afsætningen af Richs Kaffetilsætning var 1901 2,1 Mill. Pd., 1902 2,8 Mill. Pd. og kulminerede i 1904 med $3\frac{1}{3}$ Mill. Pd.

Selskabet har i de 2 sidste Aar givet henholdsvis 8 og 6 % i Udbytte til sine Aktionærer. Netto-Udbyttet var 1905 c. 335,600 Kr. paa en samlet Anlægs- og Driftskapital paa 3,38 Mill. Kr. Reservefonden er paa $\frac{1}{4}$ Mill.

Medio December f. A. flyttede Selskabet Kontorerne og Lageret fra Studiestræde 5 hen i sine nuværende, rummelige og elegant udstyrede Lokaler Krystalgade 15.

Den nuværende Bestyrelse bestaar af følgende Herrer:

Departementschef, Statsgældsdirektør P. O. A. Andersen, Formand,

Vexellerer N. Thomsen, Næstformand,

Vexellerer Ejnar Frimodt,

Vexelmægler Camillo Boëtius,

Grosserer A. C. Nissen,

„ Carl Bertelsen (Aarhus),

„ Just Abildgaard (Randers),

„ I. P. Justesen do

Urtekræmmer Gerhard P. Christensen.

Selskabets administrerende Direktør er Em. Klein, dets tekniske Direktør Johs. Lauridsen.

FORRETNINGSHUSET

A. FONNESBECH

DET vil ganske sikkert gaa den Provinsbo, der — efter lang Tids Fraværelse — kommer til Kjøbenhavn og en tidlig Aftentime gaar en Tour op ad Østergade, paa samme Maade, som det gik en hollandsk Skipper en Gang i Christian IV.s Dage. Han kom, fortælles der, efter i lang Tid at have pløjet andre Farvande, til Kjøbenhavn; men da han fra sit Skibsdæk saa Børsen og de mange andre smukke Bygninger, der var fremstaaede under den byggelystne Konge, blev han enig med sig selv om, at han maatte have gjort forkert Bestik og var kommen til en anden Havn, og først lidt efter lidt gik det op for ham, efterhaanden som han fik Øje paa flere og flere gammelkendte Ting, at det dog var det rigtige, gode, gamle Kjøbenhavn, han var kommen til, — om end i en ny og betydelig forskønnet Skikkelse.

Saaledes vil ogsaa vor Provinsbo, naar han staar i den oplyste, menneskemyllrende Østergade, længselsfuld spejde efter et Hus, et Skilt, et Navn, der kan give ham betryggende Vished for, at han ikke er gaaet forkert i Byen, at han er paa kendt og hjemlig Grund midt i de fremmedartede Omgivelser.

Og er han da kommen saa langt som hen til Pilestræde, hvor den gamle Karakter saa ganske er forsvunden, vil hans Øje mulig lige overfor møde Navnet *Fonnesbech*, og han vil paa een Gang føle Fred i sit Sind og Hvile for sin Tanke, — her har han endelig fundet et fast Holdepunkt, et Sted, han saa at sige kan fortøje ved i sin Erindring, inden han atter vover sig ud paa den ukendte Strøm.

»Fonnesbechs Kælder, — Gud ske Lov! der er da endelig noget af det gamle, noget af det jeg kender!«

Og naar han saa kommer helt derhen, vil han standse forbavset. Hvad han har taget for et fast Holdepunkt midt i Bevægelighedens strømmende Uro, har selv forandret sig, er fulgt med Tiden, er blevet moderne.

A. FONNESBECH SEN.

Den første Mand af Slægten Fønnesbech i Kjøbenhavn er — som saa mange andre af Hovedstadens fremragende Handelsmænd — kommen til Byen med Uldposen paa Nakken ovre fra Jydernes Land. Jyderne er fødte Handelsmænd; de forstaar den Kunst at nøjes med lidt og er fra Barnsben fortrolige med Hovedprincippet for al Rigdomserhvervelse: Vil Du tjene Grunker! — Det er saa let som Fod i Hose, — Du skal bare altid sørge for kun at give det halve ud, af det Du tager ind!

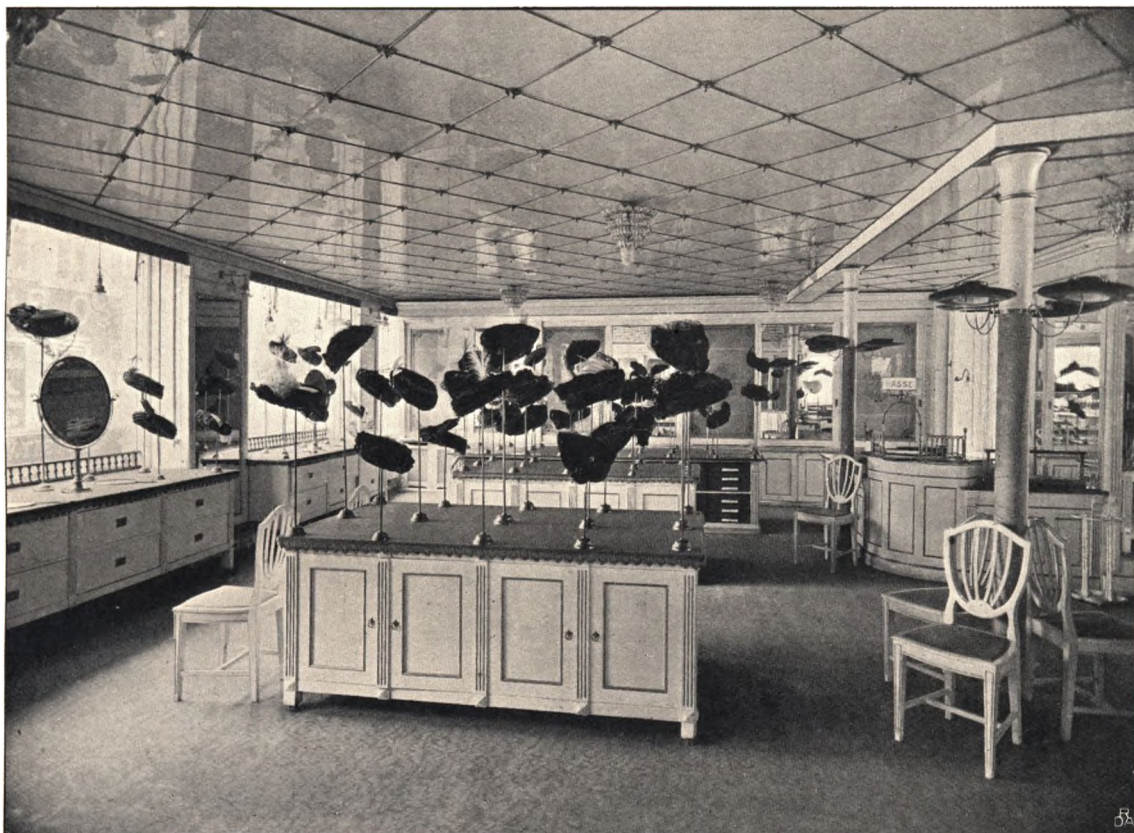
Det er nu maaske lettere sagt end gjort, men der er nogle, der forstaar Kunsten, og blandt dem var Andreas Christensen Fønnesbech, født 1778 paa en af Fønnesbækgaardene i Ikast Sogn midt paa den jyske Hede. Medens en Broder blev ovre i Jylland og nedsatte sig i Skanderborg, tog han selv Borgerskab i Kjøbenhavn og drev en for den Tid meget betydelig Silke- og Klædekræmmerforretning i Svaneapothekets Gaard paa Østergade. Da hans egen Søn, Christen (ikke som i Biografisk Lexikon og andet

STUELOKALET

Steds Christian) Andreas Fønnesbech, valgte at gaa den studerende Vej, — han blev Finansminister i 1865 og senere Conseilspræsident — har den gamle Købmand maa-
ske med saa meget større Glæde aabnet sit Hus for sin Brodersøn og Navne,
Anders Fønnesbech, født 1821, en livlig og opvakt ung Jyde, der kom herover fra
Skanderborg for at bane sig en Vej i Hovedstaden.

Det var noget andet at staa i Lære den Gang end nuomstunder. Den gamle Laugs-
aand og Opfattelsen af, at der skulde Barskhed og Haardhed til, for at unge Mennesker
kunde blive til noget, sad endnu Folk i Blodet. Læredrengen maatte tidlig op og kom

1. SAL. AFDELINGEN FOR DAMEHATTE

sildig i Seng; Slid og Slæb havde han Dagen lang, Fritid og Fornøjelser var der
ikke meget af, og Forplejning og Logis var vel i Reglen saa som saa. Men sligt
kuer ikke den, der virkelig duer, og især ikke Jyden, der har det udmærkede
Mundheld: Hvad der hæmmer, det fremmer! For den unge Anders Fønnesbech
har det sikkert ogsaa haft sin store Betydning, at hans ansete Onkel havde For-
retning »hene i Gaden«. Og i hans livlige og gæstfri Hus fandt han et andet Hjem.

Efter at den lange og trange Læretid — Drengens Læretid var 7 Aar og Sven-
dens 5 — var udstaaet, begyndte den unge Fønnesbech at tænke paa at blive sin
egen Mand. Til Dels støttet af Onkelens Midler etablerede han sig i 1847 og aabnede

en blandet Manufakturhandel i Kælderen, Østergade Nr. 47, mærkeligt nok det samme Lokale, hvor han havde faaet sin Uddannelse som Dreng og Svend.

Der var efter den lange Nedgangsperiode, som fulgte oven paa den ulykkelige Krig i Aarhundredets Begyndelse, atter kommet Liv i Kjøbenhavns Handels- og Forretningsforhold, det gik paany fremad mod lysere Tider, og man begyndte atter at tale med Fortrøstning om Fremtiden, naar blot man maatte beholde Fred og Ro. Det har sikkert været med stor Ængstelse, at Hovedstadens Handlende i 1848 saa Krigsfaren nærme sig og endelig bryde ud. Den unge Købmand, som lige havde

1. SAL. AFDELINGEN FOR KONFEKTION

etableret sig, kunde nok have Anledning til at være urolig, men det gaar stundom ganske anderledes, end man tænker. De følgende Krigsaar blev ikke blot gode, men ogsaa særlig gode Aar for mange kjøbenhavnske Forretninger og ikke mindst for den i Kælderen, Østergade 47. Folk strømmede til i Mængde og købte Strømper og Uldtøj, der sendtes som frivillige Gaver til Hæren. Den unge Købmand maatte imidlertid selv trække i Trøjen og gribe til Vaaben for som Livjæger at bidrage til Hovedstadens Forsvar, medens Linietropperne var i Krig, og det har sikkert knebet for ham som for mange andre at passe sin Forretning uden at forsømme sin Tjeneste og omvendt, men det gik, og det gik godt.

Efter Krigen viste der sig overalt i den danske Handelsstand en stærk Stræben

efter at rive sig løs fra den Afhængighed, som dansk Forretningsliv under den lange Trængselstid efter 1807 var kommet i til Hamborg. Paa alle Maader søgte man at komme uden om dette fremmede Mellemlid, og flere og flere danske Handlende begyndte at knytte direkte Forbindelse med Folk paa de forskellige Produktionssteder. Fønnesbech tog for sit Vedkommende selv til Udlandet og gjorde sine Indkøb.

Men Forretningen fik dog først ret sit Opsving, da han kom ind paa det, som er det karakteristiske for det moderne Liv — Forretningsliv som alt andet —

PRØVEVÆRELSE

nemlig en Specialitet. Efterhaanden som Verdens Mangfoldighed bliver mere og mere broget, gælder det at begrænse sig, at samle alle sine Kræfter og Evner i een Retning og i den søge at yde alt, hvad der kan fordres. Der er ingen Tvivl om, at Fønnesbech gjorde et lykkeligt Greb, da han slog ind paa Forhandlingen af Silkebaand som sin særlige Specialitet, — her var noget i alle Maal og i alle Mønstre, i alle Farver og i alle Boniteter, noget for enhver Smag og for enhver Pung, noget, der synede af noget, der fixede op paa den gamle Kjole, der tillod Besparelser i Retning af en ny, — kort sagt, noget populært. Gamle Werlauff taler i sine københavnske Erindringer om, at Damernes Dragter i hans Ungdom, nemlig i Aarhundredets Begyndelse, forekom ham lysere og fornøjeligere, mere farverige, end

ved Aarhundredets Midte, da mørke Farver var det almindelige. Naar vi i Slutningen af samme Aarhundrede atter har set Damernes Dragter lyse op med livlige Farver i vore ret skumle Gader, er vi nær ved at tro, at det er Fønnesbechs Silkebaand, der har gjort Begyndelsen.

Forretningens Væxt anskueliggøres bedst ved dens gradvise Erobring af den Bygning, som den begyndte i og endnu har inde. Hvis man vil regne Aarene efter et særligt Mærkeaar i Forretningens Liv, vilde det være mest passende at regne dem fra 1863, da Fønnesbech slog ind paa sin Specialitet, Baandhandelen, og vi kan da

DEL AF LAGERET

sige, at 15 Aar efter dette Mærkeaar var Kælderetagen bleven for lille, med andre Ord, i 1878 blev Stueetagen draget med ind under Forretningens Omraade, og lidt efter lidt lagde den Beslag paa det hele Hus. Men heller ikke det var nok. Nabejendommene blev erhvervede, Nr. 42 i Lille Kongensgade og Nr. 45 paa Østergade, og under Arkitekt Ingemanns kyndige Ledelse forenedes de til et stort, moderne Forretningshus (1896). Altsaa omtrent 50 Aar efter, at den første Spire var lagt i den gamle, lave Kælder, er Forretningen som et mægtigt Træ skudt til Vejrs og naer nu med sin Top til Tagryggen, fylder med sin Stamme og Krone det hele Hus.

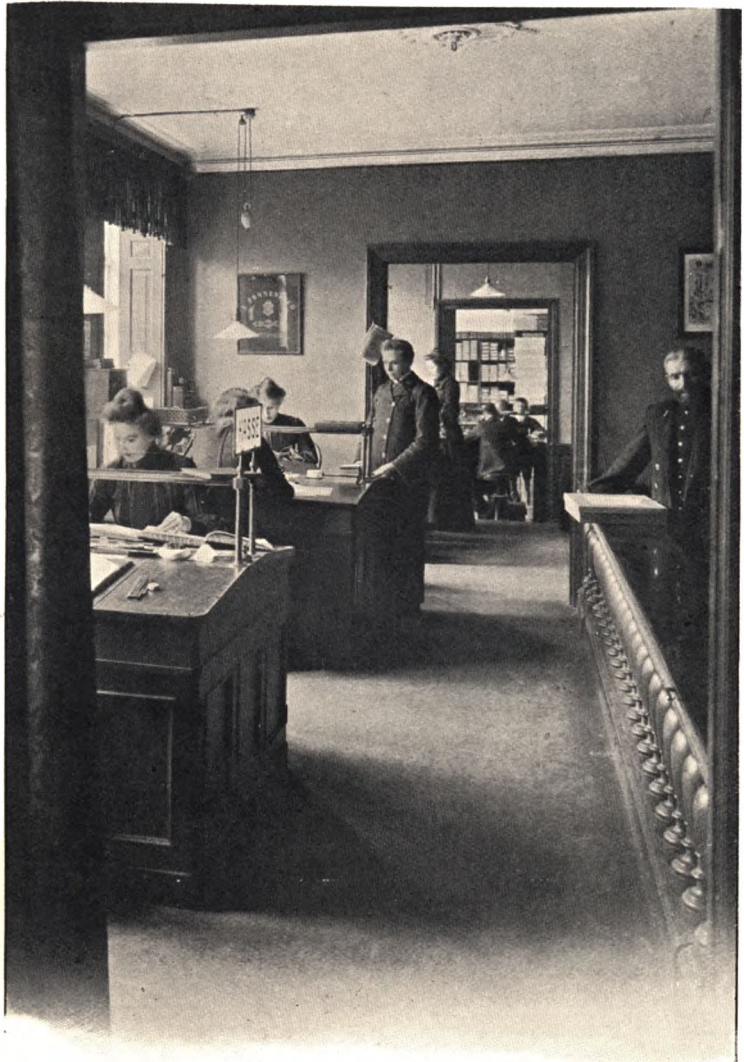
Det kan mulig paaregne Interesse at følge en saadan kjøbenhavnsk Byggegrund gennem Tiderne, — Bygningerne kan man desværre kun sjældent følge, thi de er

næsten altid ødelagte ved Brande, revne ned og byggede om, uden at man er i Stand til at se, hvorledes de til de forskellige Tider har taget sig ud. Men Grunden ligger der, den er den samme. »Baandhuset« er bygget i Københavns allerældste Kvarter, hvor man i længst forsvundne Tider fandt den gamle Fiske- og Handelsplads Havn, af hvilken senere, ved Handelsens Flor og Fremgang, Byen København udviklede sig. Den Gang har der sandsynligvis staaet Boder, Træhytter, paa Pladsen, hvor Tuskhandelen mellem de fremmede Handelsmænd og den indfødte Fiskerbefolkning gik livligt for sig. Da Byen opstod, og faste Huse afløste de tidligere Boder, fik de fleste Ejendomme paa den søndre Side af Østergade Bøghuse ud til Lille Kongensgade eller, som det den Gang hed, »Leje-Voninger til Kirkegaarden.«

Af Grundenes Størrelse fremgaar det, at det har været ret smaa Huse med

indskrænket Plads, Huse, der passede bedst for borgerligt Erhverv. De har da sikkert ogsaa fra den første Tid været beboede af Handlende og af Haandværkere, som paa god gammeldags Vis holdt Bod og drev Handel med deres egne Frembringelser. Fra Midten af det XVII. Aarhundrede ved vi saa nogenlunde Besked med Beboerne af disse Ejendomme, — de to første Næringsvej er dog ukendt.

1656 boede i Nr. 45	Didrik Harring.
1668	Hans Thorben.
1689	Peter Dreyer, Hatstofferer.
1757	Pierre Carlo, Tøjmager.
1802	Lydervahl, Guldsmed.
1656 boede i Nr. 47	Poul Førster, Possementmager.
1668	Poul Lauritsen, Kandestøber.

HOVEDKONTORET

1689 boede i Nr. 47 Mourits Christensens Efterfølger
Herman Weinberg, Isenkræmmer.

1757 Johan Uldrich.

1802 C. Rasmussen, Guldsmed og Borgerkaptajn.

Den opmærksomme Iagttager kan endnu i det store Baandhus finde Rester af eller Minder om de tidligere smaa og beskedne Huse. Ikke i Kælderen, men i Stuetagen. Kælderen benyttes nu alene til Modtagelses- og Sorteringsrum for nye Varer. Gennem Vinduet til Lille Kongensgade er der anbragt en Slidske, paa hvilken Pakkas-

HATTE-SYSTUEN

serne lige fra Vognen glider ned i Kælderrummet. Her slaas de op, Varerne pakkes ud og sorteres og føres med Vareelevater op til de forskellige Steder i Bygningen. Ved Foden af Trappen, der fører op til Stuen, findes et stort Rum, som alene er indrettet, for at Kunderne kan bedømme Farver og Nuancer ved kunstigt Lys, altsaa med fuldstændig Udelukkelse af Dagslyset.

Er man kommen op i Stuen, vil man til højre for Hovedindgangen finde Afdelingen for Silkebaand og Silkestoffer, til venstre Afdelingen for Damelingeri tillige med Kniplinger og Blonder, Strømper og Handsker og alle de utallige Smaating, der hører til Dametoiletet.

Disse to Afdelinger er nøje holdt adskilt fra hinanden, og i Lokalets Loft er

der lige som trukket en Grænse imellem dem ved Hjælp af Loftsbjælkerne. De angiver morsomt nok den Dag i Dag Grænselinierne mellem de forskellige Ejendomme, saaledes at den, der staar ovre i Silkeafdelingen, befinder sig i Peter Dreyers, Hatstofferens, gamle Butik — vi vil ikke haabe for ham, at han ogsaa gav sig af med Fontanger og Sæt og Topper og al den anden Ugudelighed, Folk gik med paa Hovedet og nedkaldte Himmelens Straffedomme over den syndige Stad med — og gaar man over i Lingeri-Afdelingen, kan man glæde sig over at være der, hvor forlængst hedengangne Possementmager Poul Førster maatte kramme sine Varer op for Dronning Sofie

KONFEKTIONS-SYSTUEN

Amalies Kommissionær Abelone Katrine og andre formaaende og indflydelsesrige Personer.

En bred og statelig Trappe fører midt i Lokalet op til 1. Sal, hvor hele Etagen (Salene og Stuerne) er holdt i let Empirestil med gyldne Lister og Canelurer paa hvid Lakgrund. Ogsaa her sondres der mellem to Afdelinger, en for Damehatte og en for Silkecostumer, Silkeskørter og Silkebluser.

Paa 2. Sal findes Lageret samt en Række hyggelige Prøveværelser og endelig Kontorerne, der alle vender ud mod Nicolai Kirkeplads.

Paa 3. Sal kommer man endelig til Systuerne. Det er store, luftige og rummelige Lokaler, hvor en hel Hærskare af unge Damer er i flittigt Arbejde under Direk-

tricornes Tilsyn. Det er som et Kunstneratelier, hvor Modellerne, — her de indforskrevne Former — er stillede op, saa alle kan se dem og arbejde efter dem, men midt i Silketøjernes Knitren og Brusen, Saxenes skærende Hvislen og Stemmernes dæmpede Lyd høres den susende Surren fra de elektriske Symaskiner. Gud ved, hvad Possementmageren og Hatstoffereren fra Christian V.s Tid vilde sige, om de var i Stand til at staa op fra deres Grave derude paa Kirkegaarden og kunde se det Liv, den moderne Fart og Flothed, hvormed der nu arbejdes i deres fordums Hjem!

Og gaar vi saa endelig op paa 4. Sal, finder vi der Personalets Spiseværelser og Restaurationen. Thi Tid er Penge i vore Dage, — der er meget vundet for alle Parter ved at kunne spise paa Arbejdsstedet. Og det er ikke saa ganske lille en Familie, der søger til Bordene her. »Baandhuset« beskæftiger daglig i sine forskellige Afdelinger, hele Forretningen over, omtrent 150 Mennesker.

Endvidere har Firmaet Udsalg i alle Kjøbenhavns Forstæder samt Filialer i Aarhus og Odense.

Forretningens Grundlægger, Anders Fønnesbech, døde i 1887. Han var for optaget af sin Forretning og forstod altfor godt, at Kunsten i denne Verden er at forstaa at begrænse sig, til at han kunde give sig af med Ting, der laa uden for hans Forretnings Omraade. Han har saaledes ikke deltaget i det offentlige Liv, men for sin Stands Anliggender viste han stadig en varm og levende Interesse, og da man efter det gamle Silke- og Klædekræmmerlaugs Ophævelse i 1862 savnede et Organ for Standen, var han med blandt Stifterne af Manufakturhandlerforeningen. Han var to Gange gift, første Gang med Henriette Marie Therese Fritzsche (f. 1821 — død 1869), anden Gang med Agnes Elfride Wulff (f. 1841).

I Forstaaelse af, at intet er saa gavnligt for en ung Handelsmand som at komme ud og se sig om i Verden, lod Fønnesbech i Aarene 1873—1877 sin ældste Søn, Anders Fønnesbech, født 1852, foretage en Rejse i Udlandet for at uddanne sig. Efter sin Hjemkomst traadte han ind i Forretningen, af hvilken han i 1882 blev Associé og i 1887, ved Faderens Død, Eneindehaver. I 1895 optoges en yngre Broder, Johan Henrik Fønnesbech, født 1866, som Associé.

EMIL FELUMBS PIANOFORTEFABRIK

KUN faa er de, som erindrer, at Professor Niels W. Gade under den nordiske Industri- og Kunstudstilling i Kjøbenhavn i 1872 trak sig ud af Bedømmelseskomiteen paa Grund af Meningsforskel mellem ham og de øvrige Komitémedlemmer. End færre vil vide, at det var om et bestemt Instrument, Striden stod, et som Gade endelig vilde have prishelønt, hvad han dog ikke saa sig i Stand til at gennemføre.

Een Mand vil aldrig glemme denne Tvist, han, hvis Navn staar over disse Linier. Thi om hans første Instrument drejede Striden sig.

Emil Felumb, der er født i Kjøbenhavn 1842 og er Søn af en Guldsmed, fik efter endt Skolegang Undervisning i Musik i 2 Aar og blev derpaa i 6 Aar praktisk uddannet i Pianofortefaget hos Pianofabrikant Sørensen. Efter at have aflagt Svendeproeve — der erholdt Karakteren: udmærket god — rejste han til Udlandet, hvor han opholdt sig i fem Aar og arbejdede paa de store Instrumentfabriker i Paris, London og Schweiz samt sluttelig hos Beckstein i Berlin. I Begyndelsen af 1872 vendte han hjem til Kjøbenhavn og havde da en Kontrakt i Lommen, efter hvilken han fra Efteraaret s. A. var engageret til Steinway i New York, og han havde vel egentlig tænkt sig at hvile ud, til Arbejdet atter kaldte ham.

Men det var for lang Ventetid for hans Trang til Stræben og Virken, og desuden: han syntes ikke, at han var Menneske, naar han ikke paa en eller anden Maade beskæftigede sig med Musik. Den, hvem Tonerne en Gang er gaaet i Blodet, som har kaaret de dirrende Strengene til Udtryk for sit Følelsesliv, vil til alle Tider fornemme Musikens Febersus for Øret og Sitren i Nerverne. Helst havde Felumb gaaet de udøvende Kunstneres Vej, men Forholdene førte nu med sig, at han maatte dyrke Kunsten i Fællig med det praktiske Arbejde.

Men nok er det da — at Hvilen blev til Arbejde, og at Arbejdet skabte et fortrinligt Instrument, der navnlig udmærkede sig ved nye krydsstrengede Konstruktioner. Det kom paa Udstillingen, blev særlig omdisputeret, og paa det anholdt Gade Felumb og fik ham ved Overtalelsens

EMIL FELUMB.

milde Tvang til at løse sig fra Steinway og forblive hjemme. Gade fik desuden strax sat igennem, at Komiteen for Bortlodning af særlig gode Udstillingsgenstande købte Felumbs første Instrument. Det var bygget i en lille Stue i Magstræde, som ikke nær slog til, saa snart der var slaet til Lyd for Instrumentmageren. Felumb indrettede sig da ved Vestervold, engagerede Folk og Medhjælpere og mødte allerede 6 Aar efter Udstillingen i Kjøbenhavn med to Pianoforter paa Pariserudstillingen i 1878, hvor han fik Prisbelønning for dem begge.

Da Efterspørgslen efter gode Kabinetsflygler nu begyndte at tage Fart, bestemte

ET AF FABRIKSLOKALERNE.

Felumb sig til ogsaa at tage Kampen op paa dette vanskelige Omraade, og det første Flygel blev konstrueret med alle de væsentlige Forbedringer, som var indført i de senere Aar, saaledes navnlig i Formen af Resonnansbunden og Beliggenheden af Mellempartiets Steg derpaa, Jernrammens hvælvede Form, den dobbelte Skala i Diskanten, den Erard'ske Mekanik m. m. Dette første Flygel blev prøvet ved en *Matinée* i Industriforeningens store Sal den 10. April 1882 i Overværelse af c. 1000 Personer og vandt almindelig Anerkendelse baade som Solo- og Akkompagnementspiano. Dets Tone var fyldig og stor, dets Klangfarve smuk og konstant. Det blev senere en af vore første Pianistinders Ejendom.

Afsætningen af Instrumenter tiltog stadig, og i Slutningen af 1882 købte Felumb Ejendommen Vestergade 20, hvis Bygningskomplex egnede sig til at indrettes til en Pianofortefabrik efter Nutidens Fordringer.

Det er egentlig nok saa sært at anvende Ordet *Fabrikation* om den Virksomhed, som udfolder sig indenfor disse Mure; thi alt det Liv, al den Støjen, Raslen af Maskiner og Værktøjs ha-stemte Slag, hele den Summen og Surren, der strax opruller sig for Tanken ved Ordet *Fabrik*, — til alt sligt mærker man Intet.

Saa varsomt, saa sagte som Kunstneren i Atelieret gaar Arbejderen omkring og sysler herinde, kun faa Mennesker i hvert Værelse, men mange og store er Værelserne, og Dagens Lys baner sig Vej til dem ikke alene fra de Aabninger, som Bygmesteren oprindelig har anbragt i Murene, men ogsaa fra kunstige Gennembrydninger.

ET PARTI AF MAGASINET.

Og som de staar her, Arbejderne, bøjede over deres Sager og øver deres ofte haarfine Værk, medens alt det Lys, Dagen giver, vælder ind over dem, og sagte Klimperen af Toner og Klanglyde trænger sig frem fra alle Kroge og Kanter, saa synes man, at dette Arbejde maa være som en Fest, og at det virkelig er et godt Surrogat for den, som elsker Musiken, men ikke fik Lejlighed til at udøve den.

Mindst vel nok for dem, som har med Jern- og Træarbejdet at gøre, de to eneste absolut haandværksmæssige Brancher ved Fabrikationen, som udføres i Stuen og paa første Sal. De store støbte Jernrammer gennemhulles, det paases, at Rammen er af bedste Kvalitet, og der bliver i egentlig Forstand lagt en god Grund for det hele Arbejde.

Fabrikanten opkøber selv Træet paa Skovauktioner, derfra bringes det til Oplagspladser udenfor Byen, hvor det lufttørres i 3 à 4 Aar, og nu ser man det her

paa Værkstedet i zirlige Bundter, paaklistrede Dato og Aar. De giver Stoffet til Kasserne, der atter paalimes Finéer, tyndtskaarne som Brødet paa en Schweizercafé.

Gaas der omhyggeligt til Værks ved disse de faste, grundlæggende Arbejder, som alle finder Sted i Sidehuset, saa *kæler* Instrumentmageren rent ud for Resten som en Gartner for en fin og sjælden Blomst.

I Bagbygningen, hvor Sangbunden sættes i, og Strengene spindes og paasættes, er Opvarmningen indrettet meget omhyggeligt, og Temperaturen aflæses lige saa nøjagtigt og ofte som i et Drivhus. Videre gaar Instrumentet og bliver pudset og poleret for til sidst at havne i *Færdigmagerværkstedet*, hvor den endelige Sæmmensætning gaar for sig, og hvor man allerede ser dem med blanke Metaldele, farvet Klæde og nystraalende Tangenter i Ibenholt og Elfenben.

»Færdigmagerværkstedet« lyder nok dets Navn, men som mange andre tekniske Benævnelser er det ikke rammende.

Thi herfra kommer Instrumentet ud i Stueetagen i et Værelse i Nærheden af Udstillingslokalet, hvor det sammenføjede atter adskilles. Hver lille Del tages ud og efterses, og nu skal det vise sig, om Enkelthederne svarer til de med mathematisk Nøjagtighed udregnede Konstruktørtegninger, som ligger til Grund for ethvert Instruments Tilblivelse, om hver Streng har den Længde og den Tykkelse, som den skal have, om Anslagspunktet er, som det skal være, — en lille Uendelighed af Smaaating, af hvilke ikke een maa overses eller forglemmes.

Først naar Instrumentet har passeret dette sidste Eftersyn, faar det Lov til at vandre ud i Verden. Fire à fem Klaverer udgaar fra Felumbs Fabrik i Løbet af en Uge, men ikke friske fra Lageret: de har da allerede staaet længe i det store Udstillingslokale ud mod Vestergade, er, om man saa maa sige, aflagrede. Af Flygler er der ialt fra Fabriken udgaet c. 70 siden 1882.

Det skal nævnes, at Felumb i sin Virksomhed har en god Støtte i sin Nevø, A. Theuerkauf, der har været hos ham, lige fra han begyndte i 1872, og her modtaget sin første Uddannelse. Siden har Theuerkauf med Undtagelse af 3 Aar, hvor han opholdt sig i Udlandet — hos Rönitsch og Kaps i Dresden, Beckstein i Berlin og Steinway i Hamborg —, stadig været knyttet til Felumbs Fabrik, hvor han nu deltager i den egentlige Ledelse og personlig lægger den sidste Haand paa ethvert Piano, der udgaar fra Etablissementet.

Felumbs Pianofortefabrik sender godt og vel halvtredie Hundrede Instrumenter ud over Danmark — Export hører til Undtagelserne — i Løbet af et Aar. De Følelser, Stemninger og Bevægelser, som herigennem rejses i menneskelige Sind, ligger det langt udenfor den tørre Statistiks Kræfter at udmaale og fastholde.

PORCELAINSFABRIKEN BING & GRØNDAHL

ET saa lille Land — og saa dog to Porcelainsfabriker, endda de største og ærværdigste Stater plejer at nøjes med een. To Porcelainsfabriker, og ovenikøbet begge »første Rangs«, begge udmærkede og navnkundige viden om, ja Verden over! Jo, saa sandelig, om Danmark, H. C. Andersens Land, ikke er *Eventyrets Land*.

Begge udmærkede — og dog saa forskellige! Forskellige i Oprindelse, i Historie, i Udvikling, i Arbejdsmaade, i kunstnerisk Syn, i teknisk Formaaen! Den ene »bøjer sig« for den anden, »men enhver har sine Fortrin«.

Firmaet Bing & Grøndahl er kun lidt over halvhundrede Aar gammelt, altsaa i evropæisk Porcelainsfabrikations Historie et rent Barn, om dets Fødsel stod der ingen kongelig Glans, ingen Dron-

ning har staaet Fadder ved dets Vugge, ingen Statsmand eller Alkymist har vaaget over dets første Skæbne. En skønne Dag træder en ung Figurmager fra »den gamle Fabrik«, Grøndahl ved Navn, ind ad Døren til Brødrene Bing i det bekendte Etablissement paa Hjørnet af Pilestræde og Kronprinsensgade og spørger de to Købmænd: kan vi ikke slaa os sammen om at lave smaa Biscuitkopier af Thorvaldsenske Arbejder. Saa beskedent er det hele begyndt!

Grøndahl var en virksom, varmblodig Natur, med Hovedet fuldt af Ideer — først havde han tænkt sig at revolutionere selve »den Kgl.«, hvor han var ansat; men da man der lod haant om »Fabrikens spekulative Geni«, brød han ud og søgte sine egne Veje. Men hvor skulde han vel egentlig vende sig hen? Ja, meget var der ikke at betænke sig paa: han *maatte* ganske naturlig styre sin Kurs til Bings.

Den Bingske Forretning var bleven grundlagt i 1820 af H. J. Bing, en fattig, hollandsk Indvandrer af den mosaiske Tro. Som en særlig Naadesbevisning havde

denne Mand, paa Grund af sine Fortjenester af den mosaiske Ungdoms Undervisning, opnaaet en kgl. Bevilling, der gav ham Tilladelse til at handle med Tegne- og Skrivematerialier, Landkort og Skolerekvisiter. Under en bitter og haardnakket Modstand fra Isenkrømmer- og Urtekrømmer-Lauget lykkedes det efterhaanden H. J. Bing og dels sammen med ham, dels efter ham hans to Sønner, M. H. og J. H. Bing, at oparbejde denne lille Papirhandel til en omfattende og rigt udstyret Kunst-

DAHL-JENSEN: FLYVENDE MAAGE

og Galanterihandel, hvis »Formaal« med relativ Ret kunde angives at være: »ved den lette Adgang til Indkøb af smagfulde Genstande at opmuntre Publikum til at smykke Huset med skønne og fra Kunstens Side fuldendte Genstande«. »Dette Formaal«, udvikler Firmaet videre i et Andragende til Kongen i Januar 1854 om Tilladelse til yderligere at handle med Bronze-, Staal-, Læderartikler o. lign., »dette Formaal bragte os ogsaa til at opmuntre vore Kunstnere til større Arbejder; vi foranstaltede Udstillinger af Malerier af danske Kunstnere ved at købe og betale disse, og vi veg ikke tilbage for betydelig Risiko i de Bestillinger, vi gjorde«, hvoriblandt saa nævnes de store historiske Billeder fra Krigen 1848—50, som *N. Simonsen* netop malede for Brødrene Bing, og som siden i Staalstik og lithografiske Gengivelser spredtes Landet over. Men det var ikke alene Malerier og Kunstsager, Publikum søgte hos »Bing«, som det hed den Gang kort og godt, det var en Vrimmel af nyttige Smaating, af Julenips og Konfirmationspresenter, det var ligesaa fuldt Staalpenne som Taffeluhre, ligesaa vel Klosetpapir som Skønliteratur. »Bing« var paa sit Omraade noget af et Nutidens Stormagasin i Kim — »det maa vistnok erkendes«, skriver Magistraten om Forretningen i Anledning af en af dens mange Kampe med det hæderværdige Isenkrømmerlaug, »at det ikke kan andet end være i det Offentliges og Publikums Interesse paa eet Sted at kunne finde og gøre Udvalg mellem en stor Mængde af saadanne Vareartikler, som ellers maatte søges hos forskellige Handlende«. Det var akkurat for 50 Aar siden, at vor velvise Øvrighed var kommen saa vidt i Erkendelse.

De to Sfærer, som hidtil i almen Bevidsthed stod som hellig adskilte, som him-

melvidt fjernede fra hinanden — Kunst og Købmandsskab — viste sig saaledes med Et at have faaet et Forenings-Felt i »Bing«s Butik. Brødrene Bing forstod instinkt-mæssig, hvad der først i vore Dage er gaaet op for den theoretiske Tænkning, — som oftere, end man tror det, hinker møjsommeligt bag efter Praxis —, at Kunst-værdi, naar alt kommer til alt, ikke er noget helt andet end økonomisk Værdi, men væsentlig det samme, at overhovedet Begrebet *Værdi* ikke er forskelligt paa Livets forskellige Omraader, men overalt Udtryk for, hvad der er »liebbar«, for Attraa og Efterspørgsel, Tilfredsstillelsen af en Trang, der er kommen til Bevidsthed. Brødrene Bing forstod, at en Kunstgenstand kunde blive en Vare som enhver anden, men for at dette kunde ske, maatte man først *opdrage* Publikum til at føle Lyst og Trang til god Kunst, til at efterspørge den, *vurdere* den — saa fik Kunst sin *Pris*, og saa kunde der ogsaa, rent forretningsmæssig set, *tjenes* paa at handle med Kunst, som der kan tjenes paa at handle med Varer, o: Genstande, som Folk vil købe. *At skaffe Kunsten Købere* — det var just den Op-gave, det »Formaal«, Brødrene Bing i Virkeligheden havde sat sig.

Se derfor var det ogsaa saa lige til, at da Grøndahl vilde noget Nyt, som paa én Gang skulde være Kunst og Forretning, — saa gik han til Bings.

* *

Langt ude ad Vesterbro, hvor Vejen drejede af ned mod Rahbeks Bakkehus, rejstes Fabriken som det sidste Sted paa Byens Grund. Rammen blev strax gjort noget større, end Grøndahl havde tænkt: da de

J. PLOCKROSS: MANDOLINATA

to praktiske Forretningsfolk fik fat i hans Planer og regnede dem igennem, indsaar de hurtigt, at for at faa det rette Forhold mellem Driftskapital og Udbytte maatte man hellere gøre Skridtet helt ud og lægge Bedriften an paa foruden Brændingen af Biscuitfigurer at omfatte Tilvirkningen af egentligt, glaseret Porcelain.

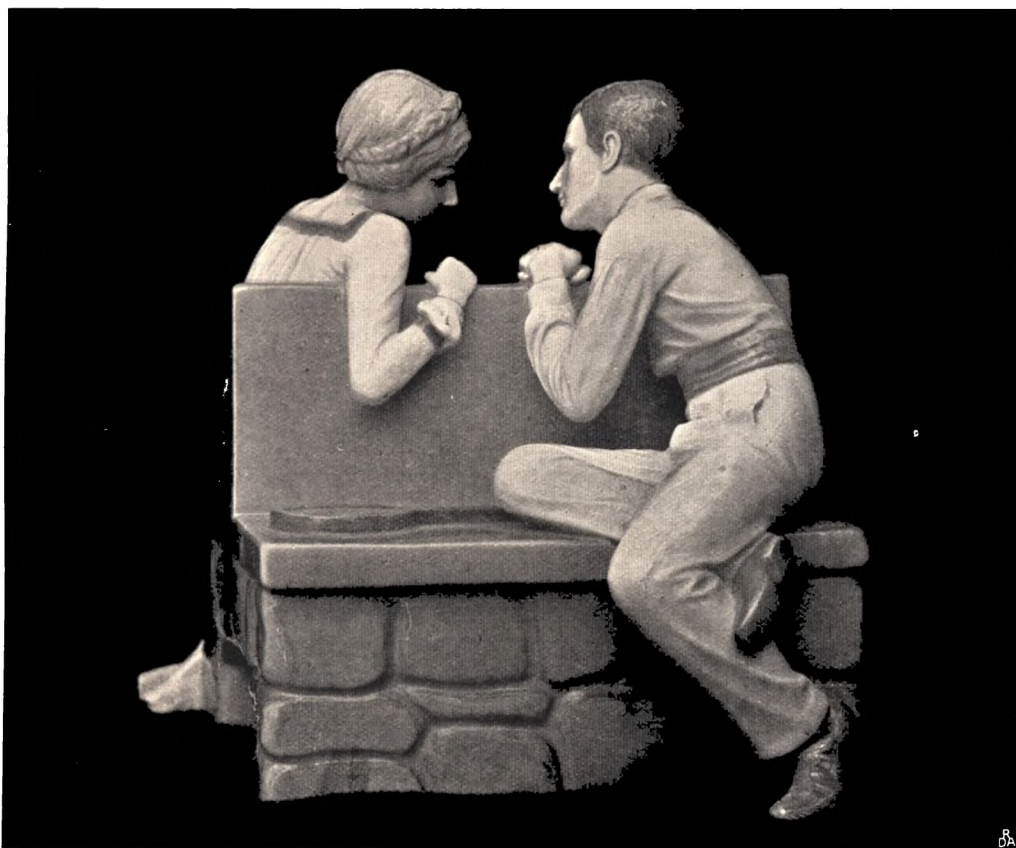
Til en Begyndelse gik alting galt, Porcelainet kom *sort* ud af Ovnene — fordi man fyrede med Stenkul, troede Datidens Jeronimus'er, »Vorherre taalte ikke saadant« —, Kapslerne revnede, Glasuren sprækkede, Brænding paa Brænding mislykkedes. Da endelig Børnesygdommene var saa nogenlunde overstaaede, gjaldt det om at faa afsat det nye Produkt, men her viste det sig just, at det var *Købmænd*, som havde taget Sagen i deres Haand. Hvad der skulde gøres, var nemlig *selv* at skabe Markedet, *vænne* det store Publikum til at have den Fornødenhed: at de skulde bruge Porcelain i deres Hjem, — medens det indtil da egentlig kun havde været velhavende Familier, som forsynede deres Hus med sliq »Luxus«. Men Brødrene Bings Købmands-Egenskab var da netop ogsaa først og fremmest *Sælger*-Snillet — de forstod at finde Købere, at spille paa de rette Strengene overfor deres Kunder — og at bruge den offentlige Mening som Sangbund, hvortil den saa vist ogsaa var vel skikket: ildesindet, som Tiden i sin manchesterlige Doktrinarisme var det overfor alle Statsfabriker og paa Forhaand naadig stemt overfor al Privatdrift, maatte den da ikke smile huldsalig til den »ny« Fabrik som Konkurrent til »den gamle Fabrik«? Og desuden: Meyer Bing var jo selv blandt dem, som den Gang lavede »offentlig Mening« herhjemme — ikke for intet hed det spøgende, at naar en Opfordring eller Indbydelse til noget skulde slaa an, skulde Underskrivernes Liste begynde med: Adler, Bille, Bing, Brix.

I ethvert betydningsfuldt Foretagendes Liv kommer der imidlertid tidligere eller senere et dødt Punkt, hvor det hele synes med Et at skulle gaa i Staa — for Bing & Grøndahl kom det hurtigt, idet Grøndahl allerede i Sommeren 1856 bukkede fysisk under. Med hans Død syntes et Øjeblik Slaget tabt, *saa* mente i hvert Fald den ældste af Brødrene, M. H. Bing, en fyrig og hastmodig Natur, men den sindigere og taalsommere Broder, J. H. Bing, var sejdere i sit Forsæt, just derfor mere ufortrøden, — og blot det, at man rolig blev ved, som om Intet var sket, viste sig at være nok til at faa Strøm under Kølen og Vind i Sejlene.

I Virkeligheden var der jo heller ingen Læk i Skuden, hvad mere var: næppe havde man set sig om, før man strax fandt, at der allerede *var* ikke mindre end 2 helbefarne Styrmande om Bord: Landskabsmaler *A. Juuel* og Modellør *Schjeltved*. Juuel var en af de »brunette« Malere, som den Høyenske Klikes Forfølgelse drev ud af Kunstens Enemærker og over i Porcelains-Dekorationen — til Held for denne! *Ham* skyldes bl. a. den Efterligning af skaarne Caméer med Thorvaldsenske Motiver, som med hvidt paa rød Grund paamaledes Kopper, Kander, Skaale osv., og som i en lang Aarrække udøvede saa stor en Tiltrækning paa alle Udlændinge, der besøgte Hovedstaden.

Det var da ogsaa dem, i Forbindelse med Biscuitfigurerne, — dels Kopier efter Thorvaldsen, dels *Bissens* Valkyrie og *Colbergs* yndefulde »Satyr paa en Panter« — som paa Londoner Udstillingen i 1862 bar Sejren hjem. Dog nu var det overhovedet ej alene Ære, som vandtes, men ogsaa Fordel: da det efter Grøndahls Død gjaldt om ogsaa at faa fjernet den pekuniære Grund til Mismodet, den store uafsatte og tilsyneladende uafsættelige Beholdning af sekunda Varer, som de første famlende

Forsøg havde hobet op, saa fik Meyer Bing den gode Idé, et virkeligt *Købmands-Indfald*, at indbyde Publikum til at indfinde sig i Ugen efter Flyttedag for i Fabrikens Lokaler selv at udsøge sig, hvad hver især maatte mene at have Brug for af det »udskudte« Porcelain. Ideen slog an over al Forventning, og disse halvaarlige Udsalg er jo senere blevne en hel københavnsk »Institution«, »Damer, der som Børn fulgte deres Mødre, kommer nu med deres giftefærdige Døtre til Fabriken for at søge Udstyr paa samme Sted, hvor de som unge købte deres«. Og det er da overhovedet alle Dage blevet et Karaktertræk i den Bing & Grøndahlske Forretning, at

LAWN-TENNIS

den netop *er* og stedse er bleven ledet som en »Forretning«, at den ej alene har sat sig kunstneriske Maal, men arbejdet for det daglige Liv, for »de tusinde Hjem«, at den har skabt smagfulde Brugsgenstande til overkommelige Priser. Men den var jo ej heller bleven til med det Maal at kæle for kongelige Luner, den er, som den var, og bli'r, hvad den er: »kun« et Købmands-Føretagende. Og et Købmands-Føretagende skal *betale sig!* Som da ogsaa selve den kgl. Porcelainsfabrik fik lært, netop da den ligeledes blev *privat*, da ogsaa *den* blev — »kun« et Købmandsføretagende.

Men just *derfor* -- og det er det, som skal siges og ses -- har Bing & Grøndahl aldrig svigtet, aldrig sluppet sit en Gang vundne Tag i *Kunsten*, i den Kunst, som formaar at give Porcelainet, selv i dets Dagligdragt og Tjenerskikkelse, en særegen Ynde og Glans, give

det Skønhedens Form og Farvernes Liv. Som Ler og Lød i Glasuren smelter sammen under Brændingen til harmonisk Helhed, saaledes har stedse i Bing & Grøndahls Produktion Hensynene til Smag og Brug, Kunstens Skønheds-Krav og Købernes Nytte-Krav været uopløselig forenede: netop *Købmanden* har forstaaet, at paa *dette* Felt er det at højne Kunst- og Salgs-Værdi kun to Sider af den samme Sag.

Efter *Juuels Død* i 1868 blev det *Heinrich Hansen*, som førte Bing & Grøndahls Fabrik videre i kunstnerisk Retning. *Hans Sværmeri* var nu den hollandske Renaissance, »Frederiksborg Stilen«s djærve Pragt og Fynd laa hans eget saftfulde og dog formsikre Naturel nærmest. Til den skandinaviske Udstilling i Kjøbenhavn 1872 komponerede han det pompøse Rosenborg-Stel, saa kaldet, fordi dets Ledemotiver var hentede fra et Meissner-Service i Porcelains-Samlingen paa Rosenborg. Det Mesterstykke, som paa denne Udstilling skulde have været Firmaets »allersomdejlignste Pryd«, var dog Thorvaldsens *Hebe* i Legemsstørrelse, brændt i Biscuit, men *den* var alt Aaret forud, højst smigrende, bleven indkøbt af det berømte *Kensington Museum*. I Æreshallen paa Verdensudstillingen i Wien udstilledes dernæst 1873 en kæmpestor Vase med paamalet Prospekt af det Indre af Peterskirken i Rom, udført af Heinr. Hansen personlig, ligeledes et sandt keramisk Pragtværk.

Under alt dette gav Fabriken et større og større pekuniært Udbytte, hvad der — for stadig at indprente det samme — i lige Grad skyldtes de kunstneriske Sejre og den økonomiske Ledelse. Denne har jo ved et industrielt Foretagende tvende Sider: en kommerciel og en teknisk. Ogsaa den sidste skal stedse fuldt varetages og føres *up to date*, om alt skal gaa vel, og i de følgende Aar blev der da netop ogsaa gennemført en Række tekniske Forbedringer i Driften.

I 1880 optoges J. H. Bings to Sønner, *Ludvig* og *Harald Bing*, officielt i Firmaet, faa Aar efter (1883) døde Senior, og Broderen trak sig Aaret efter tilbage.

Da Firmaet H. J. Bing & Søn i Kronprinsensgade hævedes det paafølgende Aar, og Fabriken saaledes mistede sit hidtidige Detailudsalg, maatte et nyt Lokale tilvejebringes. Dette fandtes i Sommeren s. A. (1885) paa Amagertorv Nr. 8, en Ejendom, der iøvrigt i mange Aar havde tilhørt M. H. & J. H. Bing. Her paa selve Byens mest befærdede Strøg indrettedes da det smagfulde Udstillingslokale, som — ikke mindst i sin nye Skikkelse, det fik i Aaret 1897 — vil være kendt af enhver Kjøbenhavnner.

Der var altsaa nu atter to *Brødre Bing*: i Forening skulde de nu føre det Vundne videre — om Fædrenes Gerninger siger jo Boda, den ærlige Mand, at ere de gode, man maa dem forny. Dog ogsaa om Slægternes »Historie« gælder det, at den gentager sig aldrig: det skulde da ej heller forundes den Bingske Familie, allerede i Oktober 1885 afgik Ludvig pludselig ved Døden — og Harald blev ene.

Et af de sidste Emner, som Ludvig Bing lige inden sin Brattdød havde beskæftiget sig med, var Planen om at formaa *Pietro Krohn* til at lede Fabrikens Kunstnere ind paa andre Spor end de gamle, som syntes ham udtraadte. Og med Krohn begyndte der da en ny Æra.

*

*

Underlig nok, denne ny Æra begyndte *oprindelig* ogsaa — for længe, længe siden, langt herfra og i et fremmed Land — med *to Brødre*.

Et Par Maaneder før Jules Goncourts Død, fortæller Edmond i Fortællingen til sin »Chérie«, da han slæbte sig af Sted ved Broderens Side i en af Boulogneskovens Alleer, brød han med Et den pinlige Tavshed, som beherskede dem begge ved den stadig nagende Tanke om, at nu den ene af dem skulde dø, dø uden at have vundet det Ry, hvorefter de i Forening tørstede, fordi de følte, at de *fortjente* det. Jules blev da med Et staaende og sagde: »Det gør ingenting, Du, lad dem vrage os, saa meget de vil . . . vor Beskrivelse af en parisisk Salon, møbleret med japanesiske Sager, den vi havde i vor første Roman, der udkom i 1851 — ja, i 1851, lad Nogen vise os den Tids Japankendere . . . og saa vort Køb, Du, af japanesiske Bronzer og lakerede Møbler — — og de Blade, vi viede Japan i »*Manette Salomon*« og »*Idées et Sensations*« — gjorde dette os ikke til de første Apostle for denne Kunst, som uden at man ret gør sig det klart, faktisk er i Færd med at revolutionere Occidentens kunstneriske Syn«.

Jules Goncourt døde i Sommeren 1870 — og kunde da allerede tale om »Japanismens Sejrstog«. Men først i Midten af 80erne naaede dette op til de danske Kyster, saa langt ligger vi nu en Gang »norden for« de store Kultur-Strømninger.

Det var iøvrigt anden Gang i den moderne Kunsts Historie, at Orienten fortryllede Evropa — i Rococo-Tiden var det »Chineseriet«, som bedaarede Kvinden og Kunsten, og betegnende nok skylder europæisk *Porcelainsfabrikation* just dette Sværmeri sin Tilblivelse og første Blomstringsperiode. Det var da ej heller et Tilfælde, at Brødrene Goncourt omfattede det XVIII. Aarhundredes Kunst med samme Kærlighed som »Japaniseriet«: det er blot to Sider af den samme — *Smag!*

Hvad nu særlig Porcelainet angaar, saa er det ogsaa i denne sidste Orient-Fase først og fremmest *China*, der for Stoffets og Teknikens Vedkommende staar som Mønster- og Mester-Landet: i Henseende til Massens haarde hvide Glans, Be-

DAHL-JENSEN: »MACH SCHÖN«

nyttelsen af Underglasur-Farver, Craquelering, krystallinske og flammede Glasurer osv. For saa vidt kan man overfor saare meget af det ny danske Porcelain, som har vundet Verdensry, paa en vis Maade tale om en »chinesisk Renaissance«. Det meste Japan-*Porcelain* gør i Sammenligning med det bedste chinesiske et grelt, overdrevent broget, uroligt og ufint Indtryk, men hvad derimod Japan gennem *alle* sine forskellige kunstindustrielle Frembringelser har lært det moderne Evropa, er selve den saakaldte »lille Kunst« (*petit art*): ud af et Par simple Motiver fra Dyre- og Plantelevet at skabe dekorativ Stil og Ynde.

Under Paavirkning af hele denne nye Verden af Skønhedsindtryk, som Japan-Dyrkelsen saaledes havde aabnet, var det altsaa, at Pietro Krohn, ligesom samtidig Arnold Krog, gik til sin Opgave: at bryde nye Veje for dansk Porcelains-Tilvirkning. Han formede en Række karakteristiske Kopper over Blomstermotiver: Narcis, Tulipan, Valmue og Krokus, men den nye Retnings store Gennembrud i Fabrikens Produktion og Publikums Forstaaelse skete dog først i Udstillingsaaret 1888 med det navnkundige *Hejrestel*, der nu er spredt Verden over i Samlinger og Museer. Selve Valget af Hejren var et genialt dekorativt Greb: det er jo næsten, som om denne Fugl var et af selve Naturen stiliseret Dyr, paa én Gang gravitetisk og pudsig, virkende ved en egen kejtet Gratie, baade i Form og Farve særlig egnet til at fremstilles i Porcelain. Dekorativ Fantasi og kunstnerisk Flugt var dette Værks værdifulde Hovedegenskaber.

I April Maaned 1895 blev Firmaet Bing & Grøndahl, som i denne Periode saa mange andre private Industri-Virksomheder, »paa Grund af Pengemarkedets Rigelighed og Toldforholdenes Usikkerhed« omdannet til *Aktieselskabet Bing & Grøndahls Porcelainsfabrik* med en Aktiekapital paa 400,000 Kr. Den tidligere Ejer, Harald Bing, blev Direktør, og Selskabets Bestyrelse kom til foruden ham at bestaa af Etatsraad *Ludvig Simonsen* (Formand), Prof., Museumsdirektør *Pietro Krohn*, Grosserer *Holger Petersen* og senere (Marts 1900) Bankdirektør, Konferensraad *Heide*.

Der skete nu en hel Reorganisation af Fabrikens Drift, nye Arbejdsmetoder indførtes, og Maskinkraft afløste i stort Omfang Haandkraft. Men Hovedformaalet for Forandringen var dog hverken »Pengemarkedets Rigelighed eller Toldforholdenes Usikkerhed«, men derimod at give den tidligere Ejer Frihed og Alburum til at føre Fabrikken energisk videre ad nye kunstneriske Baner, hvad der ifølge Sagens Natur krævede en bredere økonomisk Basis, en Udvidelse af Rammerne ud over, hvad Enkeltmands-Driften og Enkeltmandens finansielle Formaaen kunde magte. I Paris 1889 var man naaet frem til Verdensryets Tærskel, det gjaldt nu at træde indenfor med saa sikre Skridt, at det gav Genlyd i Hallen — selv om saa ogsaa alle Traditionens »Smaabilleder«, de »vendte sig omkring«.

At slaa helt og holdent ind paa den Retning, hvor den kgl. Porcelains-Fabrik saa sejrrikt havde vist Vejen, var fristende let, men det er kun Epigoner, der følger efter et Alexander-Togt. Mode-Strømningen og Publikum-Smagen paa den ene Side, Danmarks blaa Strande og hvide Fugle paa den anden Side lokkede og drog — Stockholmer Udstillingen 1897 aabenbarede det tilfulde. Men netop da brød man resolut af, og som saa ofte før fandt Viljen til det Nye Vejen til det Nye.

Det er den *Willumsen'ske* Æra, der nu aabnes: lige til Siden, bort fra de banede Veje, kastede man sig med Et, sled og huggede sig gennem Tjørnekrat, snublede, faldt og rejste sig forkradset igen, filtrede sig ind i Slyngplanter, men rev og sled

sig stadig løs paany
for blot at haste vi-
dere — indtil ende-
lig Lyset forude
lovede sikkert Fod-
fæste og aaben
Plads, Luft, Rum
og *ny Jord* til Egen-
eje i Overflod. Bes-
sværligt var det, men
vel gik det!

Willumsens
kunstneriske For-
søg som Maler paa
de første »frie Ud-
stillinger« havde
— og vel at mærke,
med kun altfor me-
gen Ret — vakt en
sand Storm af Mun-
terhed og Forar-
gelse. Her var vel
Planer og Forsæt
nok, men det var,
som om Jatgejr
Skjalds Ord »de
ufødte Kvad er de
skønneste« havde
forledt ham til at
give alt fra sig i
embryonisk Form
— og et Foster er
nu altid hæsligt at
skue i al sin mis-

lykkede Menneske-Lighed. Der manglede vel ikke Aand, men det var ikke en
Aand, der som Aladdins kunde bygge et Palads, hvor kun et *enkelt* Vindu var ladet
ufuldført — og det endda blot som en Høflighed mod Tilskuerens skabende Fantasi:
Willumsens Aand kunde kun stable op en uformelig Stenhob, og *det* skulde man
holde for en menneskelig Pragt-Bolig, ja, for sine Længsles Maal, blot fordi han i
Kataloget udførlig fortalte: dette skal være Troja. Intet Under, at man hverken
vidste, om man skulde le eller græde.

Men i *Keramiken* fandt han endelig sit Felt: hans eksperimenterende Evner fik
Raaderum og Tumleplads i Brændings-Tekniken, hans kunstneriske Frugtbarheds
Ideer fik endelig Forløsning og kom fuldbaarne til Verden. Det vilde lidet nytte at
nægte det: han har virkelig i Porcelains-Tilvirkningen skabt en ny, yderst original
Stil. Motiverne er nærmest hentede fra den ægypto-assyriske Bygnings- og Monument-

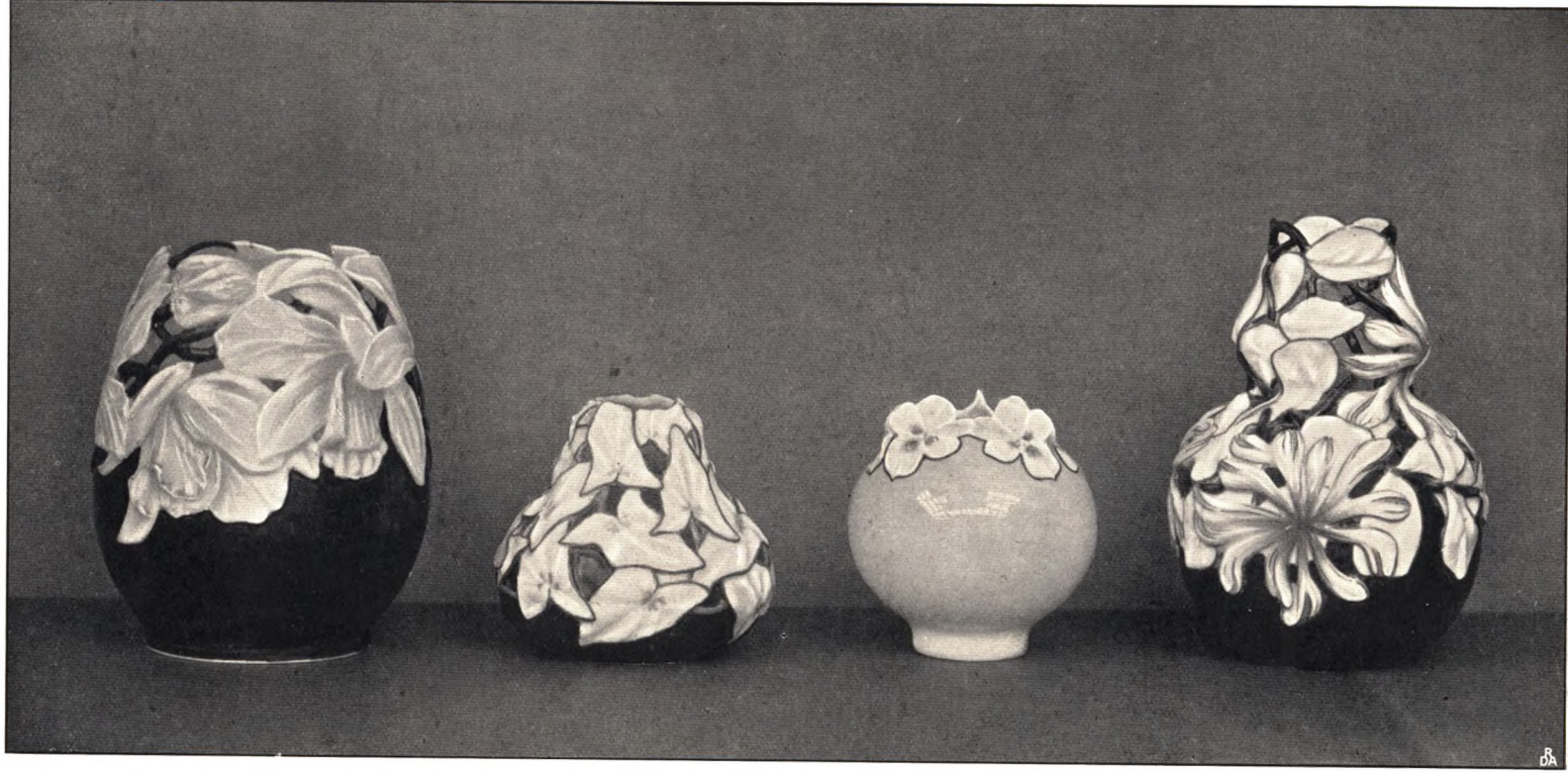

J. PLOCKROSS: »FREMTIDSDRØM.«

Kunst, hvor underlig det end kan lyde, thi dennes strenge og stejle, næsten skumle Karakter syncs nødvendigvis at kræve vældige Flader, taarnhøje Mure, svimlende store Forhold, Massedevirkningens knugende Tryk, — hvorledes skulde man vel kunne faa det udtrykt i en liden Vase, i Porcelains-Stoffets elegante Spinkelhed? Doch das unmögliche hier wird's gethan — og just *dette* viser Wilsumsens dekorative Mesterskab.

Hvad Grækearaan den i sin Frigørelse fra Ægypten og Orienten vandt i ydre Klarhed og Anskuelighed, tabte den i Inderlighed og Dybde. Det høje, rolige Lys, den skarpe Linie og det faste Omrids — saaledes er Antikkens Kunst og Liv. At lægge alt klart for Dagen er baade Tænknings og Kunstens Maal. Man levede, var blot Overfladen smilende og glat, gladelig paa Tilværelsens Vulkan, kun af og til dæmrede der i Oldtidens Hellener en dunkel Rædsel for Underverdenen indenfor — en Gru for det Form-

E. HEGERMANN-LINDENCRONE OG F. GARDE: KRUKKER MED BLOMSTERMOTIV

løse dernede, thi hvad der ikke udtømte sig helt og klart i den ydre Form, var ham alle Dage vederstyggeligt. Han stod fremmed overfor det Urreligiøses Forstaaelse af, at Tingene i Verden egentlig kun er *Symboler*, udvortes Tilsyneladelser af en gaadefuld Verdens-Sjæl, af en hellig og himmelsk Mystik.

At give alt dette Dunkle, Ophøjede et plastisk Udtryk er da det, der synes at have foresvævet den ægypto-assyriske Kunst. Og med disse Bestræbelser har just Willumsen følt sine i Slægt.

Naturligvis er hele denne stolte og mørke, gaadegrublende Stil i de af Willumsen inspirerede Porcelains-Arbejder uendelig formildet, transponeret til myndig Alvor, — en djærv og dybsindig Mandighed, som helt har afløst det kgl. Porcelains-

E. HEGERMANN-LINDENCRONE OG F. GARDE: MODELLEREDE VASER

Maleris bløde og kælnede Ynde, det vege, myge, douce og drømmende i dets tyste Farvetoner og fintstemte Harmoni. Her hæver Overfladen sig modelleret eller kuperet fra den hvide Porcelains-Grund, selve Stoffet er oftest plastisk formet i Blomstens Lignelse eller menneskelig Skikkelse, og Vase-Væggene kunstig gennembrudte i sindrige Mønstre. Til Underglasur-Farvernes Palet har endelig Willumsen føjet en dyb Metal-Lød, som kan varieres fra Jernets mørke Glans til Bronzens milde, og som netop virker dystert og dekorativ stærkt. Ogsaa de blaa og grønne Farvetoner har han givet Fynd og Kraft — og saaledes er der da fremkommet en hel Række Arbejder, som paa Verdensudstillingen i Paris Aar 1900 gjorde ligefrem Furore, og som rimeligvis snart vil skabe Skole.

Dog denne »nye Retning« vandt ej alene *kunstnerisk Succès*: ogsaa i denne Fase hævdedes den Bingske Tradition, »det Slag, man slog ved Aarhundredskiftet,

PORCELAIN SARBEJDESKEN

blev ej heller i *merkantil* Henseende ført forgæves«. Bing & Grøndahls Porcelain er nu et Produkt, der finder varig Afsætning i Udlandet: i Petersborg og Moskva, Berlin og Wien, Frankfurt og Cöln, i Rom og London forhandles Fabrikens Arbejder til Stadighed, medens Paris og Karlsruhe er Hovedsæder for Exportvirksomheden.

Ved Firmaets nys afholdte 50-Aars Jubilæum skænkede Personalet *Harald Bing* et Sølvskjold, hvorpaa disse Runer er ristede:

Leret er dødt, men faar Liv
i det blanke, hærdende Baal,
Viljen, glødet af Aand,
fører os frem mod vort Maal.

Disse skønne, stærke Ord kan med Sandhed staa som denne Virksomheds Motto.

CHR. L. SIMONSENS EFTERFØLGERE

HERRE-EKVIPERINGSHANDEL OG SKRÆDERFORRETNING

»PRINCE OF WALES«

U MÆRkelig har i den sidste Menneskealder Tyngdepunktet i Hovedstadens Liv stadig flyttet sig *vest* paa — saa en skønne Dag er Udviklingen fuldbyrdet, og med Et ligger det klart for alles Øjne: Kjøbenhavn har faaet sig et nyt *Centrum*. For blot en Menneskealder siden var det Kongens Nytorv med Nationaltheatret og »Hesten« — nu er det ganske uimodsigelig Raadhuspladsen, den elektriske Sporvogns-Færdsels Knudepunkt, det skønne Torv ved den Nyropske Pragtbygningens Fod. Her aabner »Strøget« sig og faar Storstads-Vidde, — her mødes den gamle By »bag Voldene« med Stadens nye »West-End«, Kjøbenhavner-Strømmen til »Tivoli« med Turist-Strømmen fra Banegaarden: Ind- og Udgangsporten til den store Verden.

Og her, just her lige paa Hjørnet, i Hotel Bristols flotte, raadhuslignende Bygning, vendende sine Vindvers Front ligelig mod det gamle Strøg og den nye *Plads*, ligger ovenstaaende Firmas fixe og indbydende Herre-Ekviperingshandel. Nu ligesaa straalende *moderne* som Stedet, hvor den ligger, — og dog en *gammel* Forretning fra den Tid, da den *rigtige* By endte paa samme Hjørne, og »Stadsgraven« netop her skilte den fra »Forstaden« *Vesterbro*.

Ganske naturligt afspejler derfor denne Forretning i det lille hele den vældige Udvikling *vest* paa, som Hovedstaden har undergaaet i den sidste Menneskealder.

En Menneskealder — ja, det er da i hvert Fald kun godt og vel fyrretyve Aar siden, *Vesterport* for Enden af Frederiksberggade blev fjernet. Ikke meget længe efter, den 18. Marts 1864, etablerede Chr. L. Simonsen sig i Kælderen Frederiksberggade 28. Den Gang laa denne Gade i Byens Udkant, og Kunderne og Kravene var beskednere end nuomstunder: for Landboerne, der kom til Hovedstaden, og den lille Borgermand i Byen selv gjaldt det mere om Soliditet og Rummelighed end om Snit og Façon. Men Simonsen, som oprindelig var kommen fra Provinsen — han blev født i Faaborg 2. Decbr. 1832 og var oplært i Odense —, var godt inde i denne Datidens mere jævne Smag og forstod overhovedet den Kunst at betjene en Kunde, saa han blev tilfreds og kom igen, som oftest endog med Følge af nye Købere. Og ihvorvel Simonsen intetsomhelst havde haft til at begynde med, saa arbejdede han sig paa denne Vis mere og mere frem Aar for Aar.

Som nu Aarene gik, og den hele Staddel deromkring skiftede Karakter, blev ogsaa lidt efter lidt Tiderne andre: Fordringerne baade til Undertøj og Ydertøj steg, forfinedes og forfleredes, og Simonsen var ikke sen til i Samklang hermed efter-

haanden at højne og hæve sin Forretnings Niveau. Men det fuldstændige og afgørende Brud med Fortiden faldt det ganske naturligt ikke i hans Lod at gennemføre, det skete først, da et nyt Slægtled rykkede op, da Simonsen, efter 28 Aars ihærdige og dygtige Virksomhed, i 1892 overdrog Firmaet til sin mangeaarige Medhjælper C. A. Hagemeister og sin Søn C. B. Simonsen.

HOVEDFORRETNINGEN FREDERIKSBERGGADE 40

Paa denne Basis arbejdede de videre og videre, sørgede efterhaanden for at faa knyttet de bedst mulige Svende til deres Systuer, faa de eleganteste og solideste Stoffer fra deres Leverandører, de nyeste og for vort Klima og vor Smag mest passende Moder ved hyppige og regelmæssige Forretningsrejser i Udlandet.

Der var dog i een Henseende, at Firmaets Indehavere midt oppe i den rastløse Fremgang stadig syntes, at man ligesom kom til kort: *Lokalet* følte forholdsvis snart som baade for snævert og for lidet nutidssvarende — Rammen passede ikke rigtigt til det stilfulde Indhold.

Ganske symbolsk flyttedes samtidig Forretningen til et nyt Lokale: det saakaldte »skarpe Hjørne« af Frederiksborggade, det samme Sted som nu, men den Gang var Bygningen, som laa der, graa og gammel — og vel var man nu fra Kælderen kommen op i Stuen, men derved paa en Maade lidt for højt: for at komme derop skulde Kunden stige op ad en gammel stejl Stentrappe.

Dog, var Huset og Trappen gamle, var til Gengæld Folkene i Butiken unge — og vel kendte med Nutidens Fordringer. Det gjaldt om at skabe en Forretning, hvori en virkelig Herre kunde blive »klædt paa«, klædt paa *comme il faut* — fra inderst til yderst, fra Top til Taa, fra Skjorten til Redingote'n, ja fra »Uldtrøjen« til Ulstercoat'en, som fra Strømperne til Flippen, ja fra Støvlerne til Hatten. Og samtidig skulde Snittet være fixt og Stofferne moderne — just hvad Englænderne med ét Ord fyndigt og træffende kalder *fashionable*.

Med dette Maal for Øje tog de nye Chefer fat: Klædevarerne importerede de direkte fra Udlandet, særlig fra England, de oprettede et første Klasses Skræderi og skabte sig en Specialitets-Artikel i det nu saa bekendte »Stjernelinned«.

Da kom selve Byens Udvikling dem ganske *direkte* til Hjælp. Da Stadens prægtige Raadhus en Dag stod fix og færdigt for de undrende Kjøbenhavneres Øjne, kunde de ikke godt længer undgaa at se, hvor hæsligt og forældet det gamle *Halmtorv* egentlig saa ud — ganske netop som en Udkant af en By, en *Vrangside* ud mod nogle gamle Volde. Og nu skulde det pludselig være, ja *var* uimodsigelig blevet Byens Midtpunkt. Da var det, som Husene rundt om paa det gamle Torv skammede sig, saa de faldt helt om — den ene Storbygning skød i Løbet af faa Aar op efter den anden, og blandt de smukkeste den kokette Kopi af selve Raadhuset: Hotel Bristol.

Under Ombygningen maatte Firmaet Chr. L. Simonsens Efterfølgere ty midlertidig

FILIALEN GL. KONGEVEJ 124, HJØRNET AF BÜLOWSVEJ

hen i Frederiksberggade 16, men ikke saa snart var Plankeværket faldet, før Firmaet flyttede ind i sine nuværende flot og bekvemt udstyrede Lokaler i Hjørnestue-Butiken.

Og hermed er Forretningen indtraadt i sit 3. Stadium: det højst moderne — fuldt og helt *up to date!* Vejen gaar nu hverken ned eller op ad stejle Trapper — naar nu Kjøbenhavneren rent uvilkaarlig standser udenfor Hjørnebutikens flotte Vindues-Udstillinger, saa »falder« han saa helt af sig selv, ganske mageligt og komfortabelt lige fra Gaden ind i Stuen.

— Men ikke nok hermed! I September 1900 aabnede Firmaet desuden en Slags Søster-Forretning paa Gl. Kongevej, Hj. af Bülowvej, under det betegnende Navn »*Prince of Wales*« — Edward VII var jo den Gang endnu kun Herre-Modens og ikke tillige Englands Konge. I April 1903 udvidedes den til ogsaa at omfatte Børne-Habitter.

»*Prince of Wales*« gør det samme solide og smagfulde Indtryk som Forretningen paa Raadhuspladsen, og dermed er egentlig alting sagt. »Chr. L. Simonsens Efterfølgere« har ved sin Beliggenhed ved den gamle Bys Ind- og Udgang mod Vesterkanten tjent mangan god Skilling paa Frederiksberg-Kunder — det er da bogstave-

lig talt en Slags Imødekommen fra Firmaets Side, naar saaledes Bjerget for en Gangs Skyld er gaaet til Muhamed.

Man kan nu, alt efter som man boer vest eller øst for Byens Centrum, vælge sig det ene eller det andet af disse store, moderne, vel betjente Udsalg — i begge Tilfælde er det et lækkert Syn: slig en vel udhalet, moderne Herre-Ekviperingshandel med sit elegante og righoldige Udvalg af alle de mange Klædningsstykker og Artikler, Nytte- og Luxusgenstande, der nu om Dage hører til, om en Gentleman virkelig skal være »vel ekviperet«, ulastelig *helt igennem* — netop *helt igennem*, fra Skindet til — Pelsen!

Det er smaa Ting, og det er store Ting: det er Handsker og Parfume, BBB-Piber og Portemonnaier — og det er det rent nødtørftige: Skjorten paa Kroppen, Buxer, Vest og Frakke. Det sidste lyder nu saa lige til, men hvilket Væld af Varianter byder dog ikke sligt et Nutidens Mode-Magasin paa i disse selvfølgelige Klædningsstykker: der er Natskjorter og Dagskjorter, kulørte Morgenskjorter og alle Slags Manchetskjorter, og hertil føjer sig Flipper i alle tænkelige Façons fra *Creuzot*-Flippens højhalsede Alvor til *Vendôme*-Flippens lavbrede Gemytlighed, fra Dobbeltflippen *High-life's* fornemt afvisende Tillukkethed til *Chamberlain*-Flippens aabne Neddadenhed. For Frakkens Vedkommende er der at skifte mellem Morgenjakken og Spadsere-Jaket'en, den festlige Kjole, den salonfahige Smoking, den korrekte Redingote. Og tænk saa paa Overfrakke, Gummikappe, Spadserepels, paa Slobrok og Pyjames — og saa indenfor alle disse forskellige Stykker *Vestenes* brogede Mangefold! Til at sno om Halsen finder man de fantasifuldeste Slips og Cravats fra det smalle, smækre *four-in-hand* til den brede, blomstrede »Marquis« — som Pryd for Hovedet Hatte i en Rigdom af Former, for Fødderne det amerikanske Gentleman-Fodtøj i *Box Calf* eller *Chevreau*! Saa endelig kommer Paraplyer og Rejseplaids, Kufferter og Kikkertfutteraler, City-Tasker og *Small-Dressings*, alt i udsøgte og lækre Exemplarer — og saa har vi endda diskret undladt at dvæle ved alt Undertøjets forborgne Elegance.

Men hvad det nu om Dage paa ingen som helst Maade gaar an at glemme, er *Sportsbeklædningen*, som just hos dette Firma har sin vidtudstrakte Domæne: her kan Automobilisten ligefrem svælge i *Couverture-Pantalons*, Skindtøj, Læderkasketter, Mortorbriller, Masker, og hvad nu al den »mobile« Herlighed hedder.

Alt dette er just her at se. Intet Under da, at selv den kræsne Englænder, der kommer til Kjøbenhavn, lader sig lokke herind af det fristende Syn — og sker det, ender det altid med, han bestiller sig et Par Extrasæt af den ene eller anden Slags. *Det* skulde man dog for blot en halv Snes Aar siden have forsvoret Muligheden af!

TH. CELINDERS OVERSTYKKEMAGASIN

DE Handelsmænd, som i Slutningen af Halvfjerdserne og i Begyndelsen af Firserne nedsatte sig i det nye Frederiksborggadekvarter, spillede til en vis Grad Lotteri, og mange af dem gik det som hin typiske Lotterispiller, om hvem det berettes, at han i saa og saa mange Aar har holdt sin Seddel og nu netop har ladet den gaa, da den endelig er kommen ud med en klækkelig Gevinst.

Vist er det, at der mellem de unge Handelsmænd, som den Gang saa sig om efter et Kvarter, der egnede sig for Etablering af egen Forretning, herskede en grundig Mistillid til Chancerne i Ny Frederiksborggade eller Frederiksborggades Forlængelse, som den den Gang kaldtes, og ældre, erfarne Kolleger betragtede det ligefrem som Letsindighed at nedsætte sig der.

Paa en Vis fik Tvivlerne Ret. De mange nye Butiker gik hurtig fra Lejer til Lejer eller stod ledige længe ad Gangen, og adskillige Nybegyndere var glade, naar de kunde trække sig tilbage med blot en Del af Indsatsen.

Blandt de meget faa, som havde et lille beskedent Lod i hint Lotteri lige fra den første Begyndelse, var ogsaa *Th. Celinder*. Ogsaa han har sikkert mangan en Gang i vanskelige Aar været fristet til at prøve Lykken i en anden »Kollektion«; men han holdt ud, indtil hans Nummer kom frem i Trækningslisten, og nu spiller han paa flere hele Sedler, og han behøver aldrig mere at se efter, om han har vundet — han véd med Sikkerhed, at hans Numre udkommer hver Gang med jævnt stigende Gevinster.

Da Celinder, efter at have uddannet sig i Manufakturfaget, i 1881 nedsatte sig i Frederiksborggade 26 og aabnede en Forretning med Overstykker, Kjoler og Kjolestoffer, var Frederiksborggade i Virkeligheden et af Byens eleganteste Kvarterer. Beboelseslejlighederne i Gadens moderne Ejendomme var noget af det bedste, Værterne den Gang kunde byde Publikum. Dette Publikum lykkedes det imidlertid ikke den unge Forretningsmand at faa Tag i, det gik hans Dør forbi og holdt sig til den indre Bys Strøgforretninger. Og Nørrebros Befolkning hørte endnu ikke med til den velhavende Middelstand, den var et Par Klasser lavere nede og holdt til i de billigere Smaaforretninger paa den anden Side Broen. Publikum i den øvrige Del af Byen betragtede Frederiksborggade som noget uhyre afsidesliggende, hvor man højst kom om Sommeren, naar man skulde i Cirkus Renz, der, Aaret før Celinder begyndte, havde indrettet sig paa det nuværende Blomstertorv.

Nu havde Celinder været klog nok til at begynde ganske smaat: han havde kun en Mand til Hjælp i Butiken, hvor han selv var at træffe Dagen lang og trolig sled med Alen, Sax og Bøgføring, kort sagt alt, hvad der faldt for i den lille Forretning. Var det end til Tider svært at holde Balancen, det gik dog ved Paapasselighed, utrættelig Flid og nøje Vaagen over at holde Udgifterne i et passende Forhold til Indtægterne.

Opmuntring fik han i hine Tider ikke meget af. Rundt omkring ham klagede de Handlende over den følelige Kundemangel, og Celinder saa dem drage væk og

forsvinde en efter en; men selv holdt han ud med sin urokkelige Tillid til Kvarterets Opkomst.

Nu véd jo alle, at han fik Ret, at Frederiksborggade virkelig blev den Hovedpulsaaere i Byens Trafik, som den er den Dag i Dag og har været i de sidste femten Aar, at al Trafik fra Nord søger ned gennem den og en god Del af den Øster fra ogsaa og endelig, at Gaden fra at ligge udenfor den egentlige By er kommen til at ligge i Centrum.

At Celinders Forretnings Udvikling skred frem sammen med Kvarterets, er selvsagt. Den Tid kom, hvor han kastede Kjølestofs- og Kjøleforretningen over Bord og specialiserede sin Virksomhed til Overstykkemagasinet.

Det Ord »Overstykke« er et meget elastisk Begreb. Naar en Dame i gamle Dage talte om sit Overstykke, mente hun dermed en af disse halv-

FORRETNINGEN I FREDERIKSBORGGADE 24

lange, perle- eller lidsebesatte sorte Pelleriner til at hænge løst omkring Skuldrene; men som Fagfolkene har tilegnet sig Ordet og indrangeret det i Forretningssproget, er det blevet et Fællesbegreb for alt Dameovertøj, baade Kaaber, Theaterslag, Regnkapper og Sommerovertrøjer, alt kaldes af Forretningsmanden »Overstykker«.

De senere Aar har tillige bragt de engelske Damespadseredragter, i Forretningssproget »Costumer«, i Mode, og det er nu en vigtig Branche i et Stormagasin for Overstykker.

Celinder var blandt de første, som saa, at der laa en stor Forretning i disse

INTERIØR FRA ET AF EXPEDITIONSLOKALERNE

færdigsyede Dameoverstykker, som Tyskerne hidtil havde været ene om at forhandle her i Landet. Udenfor det egentlige Strøg var han den allerførste, som aabnede et Overstykkemagasin, og hans Blik for, at denne Industri havde Fremtiden for sig, var ikke mindre sikkert, end da han i 1881 saa, at Frederiksborggade vilde blive en god Handelsgade. De gamle Lokaler i Nr. 26 blev for snævre, og Butiken flyttedes til Nr. 24, hvor den efterhaanden er bleven udvidet flere Gange, indtil den har antaget sin nuværende storladne Skikkelse.

Der udgaar nu aarlig fra Etablissementet mellem 18—20,000 Stykker Dameovertøj, og cirka 200 Mennesker lever af at sy for Forretningen. Rundt om i Byen er der Værksteder med fra 6—10 Syersker, som udelukkende er beskæftigede med at sy for Celinders Forretning.

Samarbejdet mellem Forretningen og disse mange Værksteder er fuldstændig systematisk og gaar saa let og glat som et velsmurt Stempel i en Maskine.

Naar Chefen fra sine aarlige Rejser til Tyskland har hjembragt Modeller og Stoffer, sættes Forretningens Tilskærer i Arbejde, og under dennes Haand forvandles de store Klæderuller til en Mængde Stumper og Stykker, der med Tillæg af Besætning, Foer og Knapper gaar ud til de forskellige Værksteder, som ofte faar et Halvhundrede Stykker Dametøj ad Gangen udleveret til Syning.

Det gaar nogenlunde regelmæssigt hele Aaret rundt; naar det er forbi med at sy Sommertøj henad Juli, begynder Kaabesyningen, og ved Juletid tages der fat paa Arbejdet til den kommende Sommersaison. En Mand er udelukkende beskæftiget med at afsende, modtage og bedømme de syede Varer.

Det hænder jo, at vedkommende Værksted maa tage sit Produkt tilbage; thi Mangler og Skødesløsheder taaler Forretningen ikke. Med en mangeaarig Øvelse gennemgaar »Kritikeren« de syede Arbejder, idet han føler paa hver enkelt Knap eller gaar hver enkelt Søm efter; han lader tilsyneladende Stykkerne passere skødesløst gennem Haanden; men han slaar ned som en Falk paa sit Bytte, rent instinktmæssigt, ser det næsten ud til.

Men er Arbejdet antaget, kommer det op i Butiken og faar sin Plads i de ende-løse Geledder eller, hvis det er et Udstillingsarbejde, bag de imponerende Spejlglasser ud mod Gaden.

Og en underlig Figur skulde det være, som der ikke kunde findes et passende Stykke til i dette uhyre Udvalg. Der er noget saavel for den svære Matrone som den slanke Ungpigefigur. Er det kun en Bagatel, der skal forandres, saa sker det i Hast paa Omsyningsværkstedet, der staar i umiddelbar Forbindelse med Butikskloakerne, og sker det, at En slet ikke kan finde sig til Rette i noget af det foreliggende, saa syes Stykket efter Maal.

Th. Celinders Overstykkemagasin kan mønstre en Kundekreds, der ikke længer er indskrænket til Kjøbenhavn, — Firmaets Varer er ligesaa gangbare i Provinserne og i de skaanske Byer, som f. Ex. Malmø og Helsingborg.

Uden anden Reklame end i Ny og Næ en Annonce har Varerne ved deres egen Godhed skabt sig Ry og Udbredelse.

Og saa den Reklame, som der ligger i at have været med blandt de første Kombattanter paa en udsat Post og ikke blot have holdt Stillingen, hvor mange andre maatte vige, men endog vundet ganske betydeligt Terrain.

P. TROLLE

PETER TROLLE er født 1860 i Assens, hvor hans Fader drev en større Købmands-handel i Forbindelse med Tobaksspinderi, Brænderi etc. Da Assens, der tidligere over Haderslev havde haft livlig Forbindelse med Slesvig, efter sidste Krig mistede det meste af sit Opland, gik Byens Forretningsliv saa betydelig tilbage, at Peter Trolles Fader efter nogle Aars Forløb indsaa, at der intet andet var at gøre end at søge at bryde sig en ny Bane. Han flyttede derfor til Kjøbenhavn, og her blev Sønnen, Peter Trolle, strax efter Konfirmationen sat i Manufakturhandlerlære. Han lærte denne Branche til Bunds baade som Kommis i Detail-Forretning og som Lagerist i Engros-Forretning, indtil han 29 Aar gammel mente sig fuldt uddannet til at begynde for sig selv.

Underligt nok skulde det blive fra Tyskland, som paa en Maade havde skilt ham ved hans Fædrearv, at Trolle fik Impulsen til at danne Basis for sin Forretning, og havde Tyskerne lukket Markedet for hans Faders Fabrikater, blev Trolle en af dem, som har gjort et godt Stykke Arbejde med til at lukke det danske Marked for en tidligere lukrativ tysk Forretning og i Stedet oparbejde en god national Industri.

Det var Tyskerne, som næsten helt og holdent forsynede os med færdigsyet Damekonfektion. Men da Moresco først havde brudt Ringen, var der flere, som indsaa, at der var god Plads her hjemme for andre Forretninger i samme Branche, og mellem dem var P. Trolle.

Han aabnede den 2. Marts 1889 sin Forretning i Frederiksberggade 21 og havde da kun en Dame og en Lærling til sin Assistance. Strøget var godt, Varerne efterspurgte, og naar dertil kom, at Trolle selv var en dygtig og hurtig Forretningsmand, som kendte sine Sager, var egentlig alle Betingelser til Stede for en rask Udvikling henimod den moderne Storstadsforretning, som den nuværende flotte Hjørnebutik utvivlsomt er.

Lokalerne er i Aarenes Løb blevne betydeligt udvidede og har givet Plads for et enestaaende Udstillingslokale, hvor man har et fortrinligt Rundskue over moderne Damekonfektion i alle Genrer — Costumer, Kaaber, Foraars- og Efteraarsstykker og alle Slags Pelsvarer, lige fra elegante og dyre Ting til de gode Mellemting, som søges af det store Publikum.

Butiken er netop, som en Strøgbutik skal være: Adgang lige fra Gaden, blot det ene Trin op, som hæver den de faa Tommer over Fortovets Niveau. De store Spejlglassruder begynder i Højde med Knæet og slutter først højt oppe i dobbelt Mandshøjde. Indvendig de rette Farver, som stemmer Kundens Sind lyst og festligt, helt i hvidt med rig Forgyldning og store pragtfulde Spejle i tilsvarende Rammer.

Det er saadan, Kjøbenhavnerinderne vil have det. Det er altid lidt af en Fest for en Dame, naar det nye Foraarsstykke eller Vinterkaaben skal anskaffes, det er en Expedition, der som Regel foretages i Selskab, og Kulisserne maa være i Orden for at fremkalde den rette Applaus. Prøveværelserne er delikate Boudoirs med stil-

fulde bekvemme Møbler og Gulvtæpper. De staar i umiddelbar Forbindelse med Butiksløkalerne og Udstillingslokalerne. Stueetagen er i sin Helhed forbeholdt Detailforretningen.

Men Detailforretningen udgør kun en Del af P. Trolles Virksomhed, Engrosfabrikationen af Damekonfektion er ikke den ringeste Part. Tilsammen optager de

FORRETNINGEN, FREDERIKSBERGGADE 21

to Brancher tre Etager i den rummelige Hjørneejendom. De staar indbyrdes i Forbindelse med hverandre ved Elevator. De huser ogsaa Engrosforretningens omfattende Expeditions- og Kontorlokaler samt Værkstederne, til hvis Maskiner der delvis anvendes Elektricitet.

Men Størstedelen af Fabrikationsvirksomheden foregaar selvfølgelig ude i Byen paa forskellige Værksteder, hvis Indehavere og Arbejdersker for en væsentlig Del

lever af at sy for Trolle. Ialt beskæftiger Forretningen paa den Maade over 200 Mennesker.

Selve Tilskæringen foregaar derimod i Hovedforretningen, hvor Kælderetagen ved et udmærket Lyskassesystem er forandret til et fortrinligt Tilskærerværksted, hvorfra Stykkerne udgaar til Systuerne. Det fast ansatte Personales Antal udgør 40 Personer med 3 Afdelingschefer.

UDSTILLINGSLOKALET I BASARBYGNINGEN PAA VESTERBROGADE

Foruden at Trolle har skabt sig en stor og sikker Kundekreds blandt det københavnske Damepublikum, har hans elegante Butik, særlig i de senere Aar, tiltrukket en Mængde Udlændinge. Efter at Raadhuspladsen er bleven Byens Centrum, kan de tilrejsende Damer næsten ikke undgaa at standse foran de høje Spejlglassruder med det fristende Indhold.

Naar Trolle fra dette Publikum af og til opfanger en Replik som: »ist ja nicht theuer«, synes han med Rette, at han ikke staar tilbage for sine Læremestre.

BERNHARD HERTZ

DET er en netop ligesaa uretfærdig som udbredt Miskendelse af vore jødiske Medborgere, at »egentlig« kun Handel og Pengevæsen »ligger for« dem! At Jøderne i Aarhundreder kun drev dette Erhverv, er vel sandt, thi den middelalderlige Barbarisme levnede dem simpelthen intet andet, men om Racens Anlæg beviser dette selvfølgelig intet. Og her i Danmark, hvor man tidligere end i de fleste andre Lande gav Jøderne menneskeværdige Kaar, viste det sig ogsaa snart, at der baade var Lyst og Evner i saa at sige alle Retninger. Tidlig herhjemme træffer vi derfor den *jødiske Haandværker* som landskendt Type.

Af saadan Haandværker-Herkomst er just Bernhard Hertz, der fødtes her i Staden 8. Februar 1834. Bestefaderen var Bager, Faderen Garver. At Bernhard blev sat i Haandværkerlære, faldt derfor af sig selv. Efter i fem Aar at have været Lærling hos en kjøbenhavnsk Guldsmed, gik han som Svend til Udlandet og begyndte efter Datidens Skik sine »Vandreaar«. For Bernhard Hertz kom disse til at vare lige op til Kriseaaret 1857 — da vendte han tilbage til sit Fædreland efter at have arbejdet baade i Stuttgart, Pforzheim, Genf, Paris og London. Alle vegne havde han brugt sine Øjne og sin Tid vel, studeret sit Fag teknisk og kunstnerisk til Bunden; men den værdifuldeste Kundskab, han hjembragte, var en ny kemisk Maade, hvorpaa der kunde gives det matte Guldarbejde en hel anden Glans end hidtil kendt herhjemme. Nok er det, Bernhard Hertz kom alene herved rig hjem — vel at mærke paa Erfaring og Duelighed, Penge havde han ingen af, og Forholdene herhjemme var efter Krisen just langtfra opmuntrende: hvor skulde der efter slig en Lande-Ulykke kunne blive Raad til at købe Guldtøj? Intet Under, Faget laa helt dødt hen.

Hertz gjorde imidlertid sit Mesterstykke, fik det antaget den 26. April 1858, solgte det til Frederik VII for 300 Rdl., og med disse Penge begyndte han saa paa egen Haand, blot med et Par Lærlinge, og paa Grund af sine Guldvarers særegne Glans fik han dem da ogsaa forholdsvis hurtigt afsatte til kjøbenhavnske Guldsmede, der holdt Butiker — direkte Salg til Publikum har altid ligget uden for Forretningen. Efter knap to Aars Forløb var han allerede saa vidt, at han kunde antage Arbejdere, og i 1860 tog han derfor Borgerskab.

Hertz begyndte nu paa de moderne Blomstermotiver og oldnordisk Smykkearbejde — Efterligninger af vor Oldtids Bronzeornamenter i Guld —, som slog vældig an hos Publikum, og han fik derved efterhaanden alle Guldsmede her i Landet og i Norge til Kunder. Han indsaa imidlertid, at for den danske Købeevne maatte der skabes billige Ting, og han grundede derfor i 1868, samtidig med at Forretningen flyttede fra Rosenborggade til St. Kongensgade 27, et Værksted i stor Stil — efter Datidens Forhold et Mønsterværksted, hvor norske og svenske Guldsmede snart kom i stadigt Besøg for at gøre Indkøb.

1878 udstillede Hertz sine oldnordiske Smykker paa Pariserudstillingen og tog Sølvmedaillen. Selv saa han paa denne Udstilling det første med Sand matslaede Metal, og ved sin Hjemkomst forsøgte han derefter at fremstille sine Oldtidssmykker i Sølv. Da dette lykkedes, og det derefter stod Hertz klart, at der herved var skabt

BERNHARD HERTZ

en virkelig Masseartikel, indrettede han resolut Maskinkraft til Valsning og Matting. Han fik ved denne sin Resoluthed et Forspring for Tyskerne og gjorde en kolossal Forretning.

1880 udstillede han i Holland og fik ogsaa der Sølvmedaille.

Men det laa i Hertz' Natur stadig at ville videre og videre: da der efter vor udmærkede Stengravør Schultz' Død ikke var Nogen herhjemme til at optage hans

GEORG HERTZ

Gerning, sendte Hertz i 1882 en af sine udlærte Gravører til Udlandet, for at han kunde hjembringe fornødent Kendskab til Stenslibning. Saaledes fik Hertz en ny Streng paa sin Bue — paa hans Fabrik udføres Vaaben- og Monogram-Gravering i Sten for hele Skandinavien!

Samme Aar valgtes han af Guldsmedelaugets til Delegeret i Regeringskommissionen angaaende Stemplingen af ædle Metaller — Frugten af dennes Arbejde blev, som bekendt, Loven af 5. April 1888. Det kan forøvrigt i denne Sammenhæng endnu nævnes, at Lauget ligeledes har valgt B. H. til at forestaa Opførelsen af en Fribolig for Mestres og Arbejdere og til Formand for Byggeforeningen.

Fra Firsernes Begyndelse begyndte Hertz at lade Sverige og Norge regelmæssig berejse. 1887 var Kundekredsen voxet saa stærkt, at der maatte bygges en ny Fabrik i St. Kongensgade 23 — denne beskæftiger nu c. 60 Arbejdere og Lærlinge.

Paa den nordiske Udstilling i Kjøbenhavn 1888 udstillede Hertz en stor Samling Smykker i svensk Smag og Stil, og hans Afsætning i dette Land tiltog derved saa vældigt, at han i 1898 ligefrem maatte etablere et Lager i Stockholm. Samtidig omdannedes denne Gren af hans Virksomhed til et særligt Aktieselskab: »Aktiebolaget Bernhard Hertz«. Som Forretningsfører heri er ansat Firmaets tidligere Rejsende, Axel Rosin, medens samtidig Vilhelm Drøhse, som har arbejdet hos Hertz, er Leder af et til Aktieselskabet knyttet Juvelerværksted, der alene beskæftiger 20 Mand. Guld- og Sølvvarerne leveres fra Fabriken i Kjøbenhavn.

1889 deltog Hertz paany i Pariserudstillingen og fik atter Sølvmedaille.

1892 optog han sin Nevø, Georg Hertz, som Compagnon.

Aaret efter udstillede Firmaet Bernhard Hertz paa Verdensudstillingen i Chicago og fik ogsaa her Udmærkelse. Personlig besøgte han Udstillingen, og paa sin Vis lærte han atter noget nyt: Amerikanernes særegne Maade at behandle Metaller paa. Ved sin Hjemkomst tog han denne Methode rettidig op og fik sin Fabrikation bragt paa Tidens Højde.

Endelig i 1904 har Hertz med sin vante Utrættelighed heldigt og dygtigt optaget en hel ny Branche, nemlig Emaillarbejdet, som for Øjeblikket er Tidens Løsen i dette Fag!

A. M. HIRSCHSPRUNG & SØNNER

PIERRE LOUÿS fortæller i sine »Sanguines« om et natligt Besøg af Callisto, Lamias Datter, som efter en totusindaarig Hvile i Graven vaagner op i vore Dages Paris og finder den moderne Kultur skuffende og ussel: intet Steds ser hun noget Nyt eller Bedre end, hvad man alt i hendes Levetid kendte og brugte; Arkitekturen er en Skoledrenge-Efterligning af hendes Samtids Bygningskunst; Descartes og Kant har kun gentaget Parmenides' Tanker, Leibnitz stjaalet Integralregningen fra Archimedes, Kelvin Atomtheorien fra Demokrit, og den moderne Udviklingslære er jo kun Heraklit om igen. »Vi har opdaget Amerika,« indvender Pierre Louÿs — nej, svarer Callisto, det har Aristoteles gjort før Jer, han vidste allerede, at Jorden var rund og raadede til at søge Vejen til Indien gennem Herkules-Støtterne vestpaa — og Æren for en Opdagelse maa dog tilskrives Hjærnen, der har gjort den, ikke Haanden, Redskabet, Arbejderen, der udfører den. »Men vi har da opdaget Neptun« — heller ikke, allerede Pythagoras og Philolaos kendte Jordens dobbelte Bevægelse og Planeternes Antal, men selv om de moderne Mennesker har opdaget Neptun, var der saa ved dette det eneste virkelige Fremskridt blevet skabt en eneste ny Glæde, et eneste nyt Bidrag til Menneske-Lykke, Menneske-Velvære, til Livsnydelse?

Da opgiver Pierre al Strid som unyttig og byder halvt mekanisk den Skønne en Cigaret.

Nysgerrig prøver hun, — hastig forvandles de fine orientalske Blade til Røg og Aske: hun bøjer sig frem, studerer Pakken med Cigaretterne omhyggelig og nøje, undgaar Pierres Blik, men bemægtiger sig Pakken, lægger den ved sin Side og strækker sig saa magelig paa en Løjebænk for helt og holdent at kunne gaa op i den »nye Vellyst«.

*

*

*

Paa Forretningslivets Omraade kommer det først og fremmest an paa at følge med Tiden, og her indgyder »det fra Fædrene nedarvede« just derfor ikke i sig selv nogen synderlig Respekt. Butiks-Vinduer og Butiks-Lokaler, som blændede os i vor Barndom, trækker vi nu om Stunder medlidende paa Skulderen ad eller haster dem ligegyldig forbi uden at skænke dem et Blik, endsige en Tanke. Og som oftest gælder dette ganske særlig den lille Bod, vi som halvvoksne Knøse sneg os ned i med bankende Hjerter for i Smug at smage Tobakens »forbudne Frugt«, — — Røg, Røg, Røg, som den store russiske Digter siger, i Røg er alle disse Ungdomsminder som saa mange andre og dyrebarere forlængst dampede bort.

Men med Hirschsprungs Cigarforretning, saa gammel den er — den blev stiftet 1826 —, er det en ganske anden Sag. Ned igennem Tiderne har den staaet som et ærefrygtindgydende Tempel for Dyrkelsen af den charmante Nydelse: at ryge — naar man først mente sig voksen og »beslaaet« nok til at turde trine over *den*

Butiks Dørtærskel, følte man sig som optagen i en særlig Kreds af virkelige *Kendere*, Folk, der *forstod*, hvor alvorsfuld og vigtig en Sag Udvælgelsen af den rette Cigar egentlig maa siges at være. Ja, i 50erne og langt op i 60erne, da Forretningen laa i det gamle Hotel d'Angleterres Kælder, kom der endog her en særlig »Hirschsprungsk Kreds« i en endnu mere *udsøgt* Betydning af Ordet: her gjorde de *gode Hoveder* og *store Mænd*, »Skønaanderne«, deres daglige Indkøb, fik deres Snustobaksdaase eller Cigarfederal fyldt for Dagen; her udvexlede de tillige Dagens Nyheder

BUTIKEN PAA ØSTERGÅDE

og *Bonmots*, og mangt et vittigt Indfald, mangen pudsig Skæmt eller lystig Anekdote fik først her sin rette *Aroma!*

Og endnu langt senere, da Butiken — i 1872 — var flyttet hen paa sit nuværende Sted paa Østergade, bevarede den endnu længe denne Duft af *god Smag* i mere end en Betydning, af *hjemlig Havanna*, paa en Gang hyggelig og fin. Men med Tiden vandt dog ogsaa her som andetsteds *Realismen* Sejren, selve den gode »prisværdige« Cigars *Realitet* blev ubestridt Enehersker, den konverserende Køber blev afløst af et stedse stigende Antal Kunder, som kom for *Varens Skyld*, som søgte den solide Bonitet, den garanterede Kvalitet, og som derfor paa moderne Vis blot vilde betjenes rask og expedit.

Den umærkelige, gradvise Omforming af Butikens Fysiognomi er netop fore-

FABRIK- OG KONTORBYGNINGEN

gaaet ganske parallelt med Tidens omskiftende Trang og Tænkemaade. Dette er just et ægte Hirschsprungsk Træk. Dette Firma har netop forstaaet den Kunst: at følge med Tiden — følge med den Trin for Trin, ikke hinke kejtet bagefter eller ile utaalmodig forud, men netop *følge med* Tiden, hvilket atter vil sige: *være* med Tiden, udvikles og gaa frem med den, frem i Art og Omfang, i Væsen og Virkemaade.

Da den i sin Tid fra Tyskland indvandrede A. M. Hirschsprung i 1826 grundede Forretningen, solgte den mest Skraa og Snus og kun for en Del Cigarer. Først over en Menneskealder senere paabegyndtes *Cigar-Fabrikationen* ret for Alvor. Men

EN AF DE KVINDelige ARBEJDSsALE

endnu længe derefter var Butiken og Butiks-Salget Forretningens sikre og brede Basis. Ej alene sprang man derved alle Mellemlæddene — og Omkostningerne derved — over: man paa én Gang fabrikerede Varen og solgte den over Disken, tog saaledes selv alle de Avancer, hvoraf ellers saa mange bliver »hængende paa Vejen«. Men gennem Butiken havde man tillige — og har endnu den Dag i Dag — »*Føling*« med Publikum og med dettes lunefuldt vekslede Smag, dets stadig skiftende Fordringer til Produktets Blanding, Udseende, Farve, Form osv.

Senior trak sig tilbage 1859. Dennes Sønner, Bernhard og Heinrich, overtog da Forretningen, og fra dette Tidspunkt af begyndte Fabrikens *Opsving*. Der arbejdedes forsigtigt og smaat i Begyndelsen, man nøjedes med smaa spredte Lokaler i Vognmagergade, i Gothersgade og paa Kongens Nytorv, og Personalet —

saavel Funktionærer som Arbejdere — rekruteredes fra Tyskland. I 1865 mente da Bernhard og Heinrich, som forestod Fabrikationen, at Øjeblikket var kommet til at slaa det Slag, som længe var forberedt: Etableringen af en stor organiseret Fabrik — og den 10. Maj 1865 blev Grundstenen lagt til den bekendte Fabriksbygning paa Hjørnet af Tordenskjoldsgade og Heibergsgade (se Billedet). Danske Arbejdere uddannedes, først Mænd, langt senere Kvinder, og fra hint Øjeblik har Fabriken arbejdet under stadig Fremgang, ledet af Bernhard Hirschsprung med en fra alle Sider anerkendt solid og overlegen Dygtighed.

EN AF DE MANDLIGE ARBEJDSSE

Det var saa vist intet Tilfælde, at just dette Tidspunkt, 1865, blev grebet og grebet saa resolut. I 1863 havde vi, som bekendt, faaet en ny Toldlov, der af Hensyn til Hertugdømmernes Cigar- og Tobaks-Fabrikation ydede en om end ikke rigelig, saa dog anstændig Beskyttelse for den hjemlige Produktionsvirksomhed i denne Branche. Efter Krigen 1864 flyttedes Toldgrænsen til Kongeaaen, vore tidligere naturlige Leverandører i Slesvig og Holsten blev med ét Slag spærret ude fra deres tidligere Afsætnings-Område i Danmark, særlig da Hovedstaden, — nu var der alt-saa med ét Plads for en hel ny Industri, som kunde brødføde mange Mennesker, paa Kongerigets egen Grund.

Brødrene Hirschsprung var nogle af de allerførste, som saa dette og saaledes gik i Spidsen for Dannelsen af en Industri, der nu tæller Tusinder og atter Tusinder

af Arbejdere herhjemme. Ogsaa i en anden Henseende er Firmaet gaaet i Spidsen — og vedblevet at holde Têten: det stillede sig strax til Opgave at holde sin Produktion paa — for at bruge et bekendt Udtryk: »et højt og hæderligt Standpunkt«. Og dette Standpunkt har det vidst urokkelig at hævde ned igennem Tiderne.

I Aaret 1899 omdannedes Firmaet til et Aktieselskab. I dets Bestyrelse sidder Etatsraad H. N. Andersen, Etatsraad Glückstadt (Formand), Kommandør Münter, Bernhard og Heinrich Hirschsprung. Leder af Forretningen er nu Holger Hirschsprung, som

EN AF SORTERERSALENE

efter en sexaarig Uddannelse i Udlandets Tobakscentrer indtraadte i den fædrene Virksomhed og altsaa nu repræsenterer den tredie Generation i Firmaet.

I mange Aar dyrkede den Hirschsprungske Fabrik, ligesom de fleste andre, samtlige Grene af Tobaksfaget: Skraa, Snus, Røgtobak og Cigarer. I rigtig Forstaaelse af, at vi lever i Specialiteternes Tid, abandonnerede Firmaet imidlertid for nogle Aar siden de 3 førstnævnte Arter for med saa meget større Iver at kunne hellige sig Cigarbranchen og indenfor denne atter særlig den fine Del af Fabrikationen: Haandarbejdet. Og det kan ikke nægtes, at Tiden har givet Firmaet Ret; det staar nu som en Førsterangs-Virksomhed indenfor sit Fag, baade hvad Produktionens Størrelse og Fabrikatets Renommé angaar.

Den aarlige Produktion er naaet op til 15 Millioner Cigarer, Omsætningen er 1 Million Kroner, i Arbejds løn og Gager til Funktionærer udbetales der henimod 350.000

Kroner aarlig, Selskabet arbejder med en Kapital paa 1.200.000 Kroner, fordelt paa Aktier og Obligationer, og det beskæftiger omtrent 350 Mennesker.

Som Kuriosum — og som Maalestok — skal det anføres, at af de verdensberømte Havannafabriker er der kun en eneste, som producerer en større Mængde Cigarer, nemlig Bock & Co., — den næststørste Havannafabrik, Henry Clay, producerer kun 10 Millioner Cigarer.

Firmaets Afsætning i Skandinavien, udelukkende skabt, som den er, af Fabrikatets fra Svenskebesøget i Kjøbenhavn velkendte Renommé, sker saa at sige uden Mellemlid, uden Agenter, Rejsende, Reklame osv. Dog ogsaa andre Steder hele Verden over støder de danske Rejsende paa Hirschsprungs Cigarer — ofte har man i Rejseberetninger fra det fjærne Østen kunnet læse om Landsmænds Glæde over hos Købmænd i det inderste Siam og China at finde den hjemlige »Yrurac-Bat«.

ALEX. RASMUSSEN

CIGARFABRIK

Opfald efter den Anden
Store Ildbrand 1795 af
F. Beck. Junior

EBEN EZER, »Hjælpens Sten«, kaldte Samuel en Mindesten, som han satte mellem Mispa og Sen i Judæa til Ihukommelse af den store Sejr, som Israels Folk paa hint Sted ved hans Forbøn vandt over Filistrene. Og da han rejste Stenen, sagde han de Ord: Herren har hjulpet hidindtil.

Man kunde spørge, hvad dette vel vedkommer Alex. Rasmussens Cigarfabrik, og unægtelig kunde det ogsaa synes lidt langt fra hentet at begynde en Omtale af denne ægte kjøbenhavnske Forretning med Samuels Sten.

Og dog er der en Forbindelse, som er mere end symbolsk — i den gamle Gaard, Frederiksberggade 38, hvor Firmaet Alex. Rasmussen har boet til Huse al sin Tid, dér findes just den Dag i Dag en Mindetavle, en Portal-Sten, som kalder Bygningen *Eben-E(t)zer* og lader det gamle Sted tale saaledes:

Guds Forsyn drev selv dette Verk,
At jeg som földt 1728 staar nu saa sterk 1731.
Mig skee i alt, hvad Himlen vil,
Thi Gud har hiulpen hid indtil.

Hvad der her umiddelbart falder i Øjnene, er den kostelige gammeldags Naivitet, hvormed Huset betroer sig tillidsfuldt i Himlens Varetægt, *fordi* »Gud har hiulpen hid indtil« — altsaa med denne udtrykkelige Begrundelse som *Forudsætning* saa at sige! Dernæst skal man lægge Mærke til, at 1728 er Aarstallet for Københavns første store Ildebrand, der den 20. Oktober om Aftenen mellem Kl. 7 og 8 netop begyndte lige i det »Hjørne« af Staden, hvor nu Ejendommen Frederiksberggade 38 ligger, men hvor den Gang daværende lille St. Clemensstræde mandede ud ved Volden lige overfor Vesterport. Af de anførte Verslinier lærer man altsaa nu, at

den Bygning, som da stod paa hin urgamle Bygrund ved Vesterport, hvor der forøvrigt oprindeligt havde været en Kirkegaard, »földt« (faldt) ved denne Brand, hvorpaa man er skreden til en Genopførelse af Stedet og er bleven færdig hermed i 1731. Bygherren og hans Hustrus Navne er blevene opbevarede, de hed ifølge Tavlen Hans Rantrum og Johanne Danxst. Da saa Huset endelig var færdigt, er efter Tidens Skik som ydre Tegn paa Husets Fuldendelse Indgangsdøren eller Porten bleven prydet foroven med det statelige Skjold, hvorpaa ovennævnte Verslinier er prentede, omgivne af lueforyldte Rococo-Snikkler og vogtede af to naive Barok-Engle, hvoraf den ene bærer Mercur-Stav — rimeligvis har Gaarden været en Købmandsgaard.

Men atter skulde Stedet friste Tilintetgørelsens Skæbne: ved Københavns anden store Ildebrand 1795 gik Bygningen paany op i Luer sammen med hele den efter 1728 anlagte Frederiksberggade. Portal-Stenen blev imidlertid reddet, og da Ejendommen Aaret efter Ildsvaaden blev genopført af Jørgen Bech, der ifølge Traditionen samtidig nedsatte sig her som Købmand og Tobaksfabrikør, lod han atter »Eben-Ezer«-Tavlen opsætte, denne Gang paa Bagbygningen, hvor den, som sagt, troner den Dag i Dag, over Opgangen til Firmaets Kontorer og Lagerrum.

Det er da af denne gamle Tobaksforretning, som blev indrettet her i 1796, at Alex. Rasmussen er den umiddelbare Fortsætter. Flere Aar efter at *Alexander Rasmussen* havde overtaget den, lød Firma-Navnet: Alex. Rasmussen, Jørgen Bech & Sønners Efterfølger. Og stadig har Fabriken siden staaet under det Lykke-Tegn, som »J. Bech senior« saa' i den gamle heldspaaende Sten-Tavle.

Alexander Rasmussen blev født i Svendborg den 29. Juli 1833 og kom allerede tidlig i Tobaksspinder-Lære hos Danmarks daværende største Fabrikant i denne Branche, E. Nobel i Nykjøbing paa Falster. Nobel fandt Behag i den livlige, lærenemme Yngling, og det var ogsaa *ham*, som satte Rasmussen i Stand til, saasnart han var bleven fuldmyndig, at overtage Jørgen Bech & Sønners Forretning, Frederiksberggade 38.

Denne omfattede da Snus, Skraa og Røgtobak, som den Gang var saa at sige ene-dominerende — helt langt op i det 19. Aarhundrede var endnu Snustobaksdaasen det uundværlige Appartinent til en hæderværdig Borgermand, i 1835 fik saaledes Major, Urtekræmmer Gamél, den egentlige Grundlægger af den Gamélske Kaffehandel, en saadan forærende af sin Moder som det symbolske Udtryk for, at han nu som moden Mand overtog Forretningen. I de følgende Aar gik dog Snustobaken mer og mer af Mode, fortrængt af Skraaen hos Almuen og af Røgtobaken i de højere Stænder — det blev Merskums- og Weichselrør-Pibernes Tid! Lidet anede man den Gang, at *Cigaren*, som man da ansaa mere for en Luxus og en Kuriositet, snart skulde blive den almindeligste Form for Tobaksrygning, endog i Samfundets bredere Lag — og at dens Tilvirkning ovenikøbet skulde blive en blomstrende dansk Industri.

En af de Mænd herhjemme, som netop — maaske mere end nogen Anden — har skabt og fremmet denne Udvikling, var just Alexander Rasmussen. Det er alt tidligere i dette Værk skildret, hvorledes man ved Toldloven af 1863 tiltænkte at yde de Flensborger Cigarfabriker en passende Beskyttelse — og da saa Aaret efter Hertugdømmernes Industri som Følge af den ulykkelige Krig blev spærret ude fra vort Toldterritorium, fik paa denne Vis selve Kongeriget et Toldhegn, i Ly af hvil-

FABRIKEN

ket der indenfor selve Danmarks Grænser kunde opelskes en selvstændig Cigarfabrikation, som til en Begyndelse var ganske konkurrencefri i Landet selv. Det var just denne Chance, Alexander Rasmussen strax saa' og udnyttede — og til hans Held var der netop den forunderligste, den lykkeligste Overensstemmelse mellem denne Opgave og hans særlige Evner: »Tilfældet« gav ham »Ret«, lagde ham Situationen à *qui*. Baade som Indkøber af Raatobak og som »Komponist« af Cigarer var Alex. Rasmussen en Mester — af den dygtige Stab af Cigarfabrikanter, som Landet nu rummer, er ikke helt faa udgaede netop fra denne Skole.

INTERIØR FRA FABRIKEN: EN AF SORTERERSTUERNE

Men ogsaa som *Sælger* var Rasmussen fremragende — med megen Snille forstod han at knytte de gamle Kunder fra Bechs Tid til Kælderbutikken tæt ved Halmtorvet, hvor de var vant til at søge ned for at faa deres Skraa og Røgtobak, og samtidig fik han gennem en Række Udsalg Byen over vænnet det kjøbenhavnske Publikum til sit nye Produkt, sine Cigarer, saa at Cigaren gik ind i det daglige Liv som uundværlig Rekvirit, — ganske anderledes nem at gaa til og behagelig at haandtere end den saucefyldte Pibe, som altid først skulde »gøres ren«.

Det blev dog paa Salgs-Omraadet, at den første store og indgribende Reform i Forretningens Ledelse skete: da Rasmussen i 1879, overarbejdet som han da var, optog en Kompagnon i sit Firma, John Schrøder, saa dennes friske Øjne strax, at Tiden nu var kommen, da Fabrikvirksomheden og Engros-Salget krævede hele Agt-paaivenheden og selve Forretningens egen Butik en fuldstændig Modernisering,

hvorved en mere kræsen, bedre betalende Kundekreds kunde trækkes til Huse. Saaledes skete det da ogsaa, Udsalgene rundt om i Byen blev nedlagte, og Fabrikens Butik i Frederiksberggade ombygget til det høje, lyse, indbydende Stuelokale, som danner en saa smuk Erstatning for den gamle Kælderbod.

John Schrøder stammede fra Maribo, hvor hans Fader drev en Købmandsforretning, som især var fordelagtig bekendt for sine Galanterivarer, dem man kom til Maribo for at købe fra det hele Stift. John kom da ganske naturlig fra ung af til Handelen, slog sig navnlig paa Tobakker og Cigarer og var i denne Branche en

INTERIØR FRA FABRIKEN: KVINDelige CIGARMAGERE

anset Agent, da Rasmussen saa sig om efter en dygtig Medhjælp.

Rasmussen døde i 1898 som Ejer af en stor, velfortjent Formue og som en af sit Fags Førstemænd. Firmaet overtoges derpaa af John Schrøder, der atter i 1904 optog sin Søn John Schrøder jun. som Deltager.

Aaret før flyttedes Fabriken fra de gamle Side- og Baghuslokaler ud i den store, smukke Bygning paa Jagtvej Nr. 163, der havde rummet »Aldersro« Bryggeri, men som det nævnte Aar frasolgtes af »De forenede Bryggerier«. Schrøder lod Ejendommen fuldstændig omforandre til sit Brug, saa at den nu fremtræder som en sand *Mønsterfabrik* baade i Henseende til Soliditet, teknisk Udstyrelse, Bekvemmelighed og Hygiejne. Det er en sand Fornøjelse at færdes i disse høje, straalende lyse Lokaler, hvor Luften strømmer En ren og frisk i Møde overalt, og Øjet gennem alle Vinduer ser ud over store Vidder og grønne Træer. Ikke alene selve Arbejds- og Spisestuerne — eller

Arbejds-Salene, skulde man sige — men ogsaa Gange, Korridorer, Trapper, ja endog Kælderen gør et saa rummeligt, mageligt, næsten festligt Indtryk, at man forstaar, selve Opholdet i en slig Bygning maa være indbydende og fornøjeligt. Og Alle ved vi jo, hvor vældig en Rolle de »lokale Forhold«, hvorunder Ens daglige Arbejde foregaar, i Virkeligheden spiller i Ens Liv.

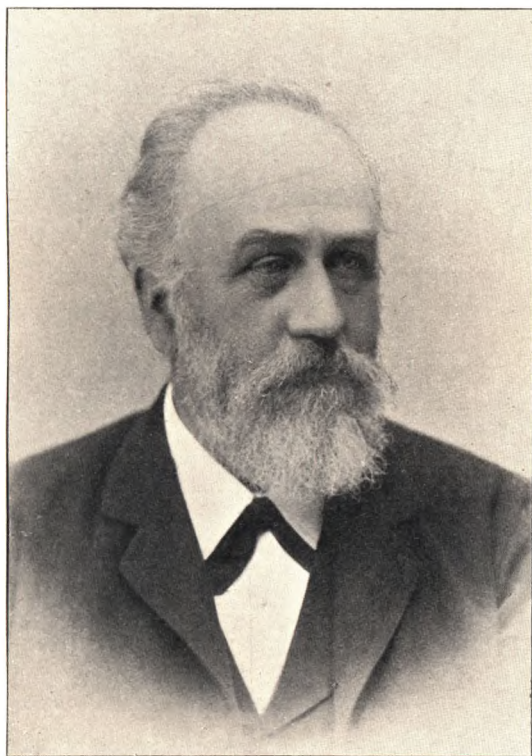
Men endnu har fremdeles Forretningen — Kontor, Lager, Butik — til Huse i den gamle Frederiksberggade-Gaard, endnu staar den til Stadighed under Eben-Ezer-Tavlens Lykketegn: »Dem Helfer half der Helfer droben«.

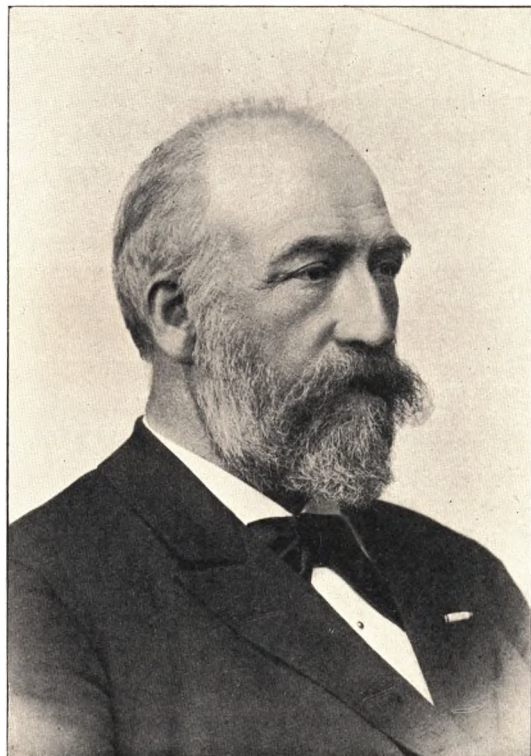
SEVERIN & ANDR. JENSEN.

SEVERIN & Andreas Jensen — der er en ægte hjemlig Klang i dette Firmanavn — noget trofast og trygt, noget bravt og solidt, ret som godt dansk Haandværk nu en Gang er. Der er ingen Nutidspræl, Reklamespræl eller udenlandsk Rabalder i

SEVERIN JENSEN

ANDREAS JENSEN

dette Firmanavn — det er de to Stifteres egne gode, borgerlige Navne, Severin og Andreas Jensen! Det var slet og ret et Broderpar, som i broderlig Forening dannede en Forretning sammen som unge Mænd og satte deres jævne Navne, For- og Efternavn, derpaa som Borgen for, at det Arbejde, som *den* Forretning leverede, vilde disse to gode danske Haandværkere være bekendt. »Kaspar Fincke, so bin ich

genannt, dieser Arbeit bin ich bekannt«, — der er Noget af den samme ligefremme Stolthed i dette af de broderlige Fornavne dannede Firma-Mærke.

Og som Navnet saa Virksomheden: ærlig og solid, smagfuld og omhyggelig, altid bydende det Bedste, der evnedes. De franske *Artisans* har et Ord for dem selv, hvormed de udtrykker deres Ærgerrigheds Maal og Forretnings Princip: de giver ikke, siger de, et Arbejde fra sig, før det er »*fini*«. Ordet er, pudsigt nok, netop oversætteligt i sin Dobbeltthed paa Dansk: det betyder baade fuld-endt, o: fuldt færdigt, og fuldendt! Det er just det samme Præg, som det ned igennem Tiderne er lykkedes Severin & Andr. Jensen at give deres Møbler.

Sikkerhed i den tekniske Udførelse, den størst mulige Omhu i Udvælgelsen og Behandlingen af det anvendte Materiale — *det* har været Firmaets Stolthed og Styrke. Men dermed skabes endnu ikke *Møbel-Kunst* — og det har netop altid været *Møbel-kunst*, som Severin & Andr. Jensen har villet skabe, og som de ogsaa altid har skabt. De har med andre Ord ogsaa vidst at sørge for, der kom et Tredje til: den kunstneriske Form og Stil som Maal, Mønster og Model! Fra allerførste Færd af har Firmaet forstaaet Betydningen af den tætte Forening mellem godt Haandværk og sand Kunst — en Betydning, der er dobbelt vigtig i en Branche som *Møbeltilvirkningen*, fordi Møbler ej alene skal være bekvemme og magelige, men samtidig *danne et Hjem*, det vil sige: være en Fest for Øjet eller dog en Hvile, en Hvilen i *Skønhed*. Hvad baade Grækerne og Middelalderens Borgere saa levende følte: at selv det mindste Husgeraad kan være ligesaa fuldt af Ynde som af *simplesse*, ligesaa vel tjene til Glæde som til Gavn, det har den for sin Kultur saa højt priste Nutid kun altfor længe glemt eller dog forsømt. Nu om Dage kan alle pjanke med herom — da Severin og Andreas Jensen etablerede sig i 1861, trængte Publikum ligefrem til praktisk Opdragelse i denne gamle, halvglemte Sandhed, og det geraader de to Mænd til stor Ære, at de strax saa, at der her var en Mission at magte samtidig med en Forretning at skabe.

Den ældre Broder, SEVERIN, var født 7. Februar 1833, ANDREAS Aaret efter den 24. Juli. Allerede som Dreng lærte de at blive flinke Tegnere. Severin kom i Malerlære, Andreas til Snedkerprofessionen. Efter sin Lærer, den saakaldte Pariser-Jacobsens Exempel, søgte Andreas tidlig til Udlandet, var omtrent to Aar i Wien, hvor han kom til at tegne under vor berømte Landsmand *Theophilus Hansen*, som senere altid har omfattet ham og Broderen med levende Interesse. Imidlertid blev Severin hjemme en dygtig Dekorator og en grundig Kender af hjemlige Forretningsforhold, — hvad var da naturligere end, at de to Brødre, hvis Fag saa fortræffelig supplerede hinanden, slog sig sammen, da Andreas kom hjem fra sin Udenlandsfærd, og dannede en selvstændig Forretning! En Forretning, der strax lagde Hovedvægten paa at kunne byde Kunderne en dekorativ Udstyrelse af Værelser, hvor Møbler, Gardiner, Vægdekorationer osv., alt stod i indbyrdes Samklang og Harmoni.

I hin Tid var der egentlig kun én Mand, som ret kunde vurdere de unge Mænds Bestræbelser, men denne ene Mand var den Gang tillige den saa at sige eneste, der kunde yde dem nogen rigtig Støtte. Det var gamle *Hetsch*, hvem jo overhovedet dansk Kunsthåndværk skylder saa meget. Som *han* forstod, hvorledes Kunst og Haandværk maa læmpe sig efter hinanden i et Samliv ret som to Ægtefæller, om der skal komme noget rigtig »Gediegent« ud af det, hvorledes der ikke maa gøres Vold paa Stoffet, ej heller Stilen brydes af Magelighed osv. osv.! Det

morede Hetsch selv personlig at komme paa Brødrenes Værksted og følge Arbejdets Udførelse paa de forskellige Stadier. Men ikke nok hermed! Hetsch lod det ikke blive ved kunstnerisk Vejledning. Gennem ham kom Brødrene i Forbindelse med Arkitekt Herholdt, som overdrog dem at lave Inventariet til Universitetsbibliotheket, hvad der blev deres første Triumf. Og paa lignende Maade lykkedes det Hetsch gennem Heinrich Hansen at skaffe Severin og Andreas Jensen ind ved det da nyoprettede *Kunstflids-Lotteri*, og de fik derved Lejlighed til at udføre en stor Mængde kostbare og stilfulde Møbler efter forskellige fremragende Kunstneres Tegninger.

INTERIØR FRA SEVERIN & ANDR. JENSENS MØBELETABLISSEMENT

Hermed var det intime Samarbejde mellem Kunst og Haandværk én Gang for alle besejlet i det Severin & Andr. Jensenske Etablissement. I en hel Række af Aar var saaledes Professor *Dahlerup* ligefrem knyttet fast til Forretningen som dens kunstneriske Leder. Og i den nyere Tid har Arkitekterne *Erik Schiødt* og *Th. Bindesbøll* m. fl. ydet velkommen og betydningsfuld kunstnerisk Assistance.

Fremskridtet og Udviklingen i Virksomheden ses i Grunden bedst ved at følge Firmaets Lokale-Forhold ned gennem Tiderne*). Det begyndte paa et lille Tagkammer, Studiestræde No. 26, flyttede derpaa til Sct. Pederstræde, senere til Vandkunsten og havnede saa i et stort Værksted i Hôtel »Skandinavien« paa Hj. af Go-

*) Jfr. Illustreret Tidende No. 47 1901 her og i det følgende.

thersgade og St. Kongensgade. Stedet brændte imidlertid, et foreløbigt Tilflugtssted fik man vel i Loftsetagen i den store Bygning paa Hj. af Sct. Annaplads og Amaliegade (»Larsens Lokale«), men da man ikke kunde blive her, var *gode Raad dyre*. Heldigvis var imidlertid ved samme Lejlighed den gamle berømte Gaard »Hôtel du Nord« paa Kongens Nytorv med sin uhyre Grund netop *billig*, billig til Salgs: den udbødes just paa sjældnen gunstige Betingelser, og skønt det maatte synes et Vovestykke for de unge Folk at gabe over saa stor en Mundfuld, fik de med Møje og Mas den

Udbetaling, der skulde præsteres, skaffet tilveje, og i 1869 flyttede Firmaet ind i det historiske Sted.

Her fik man endelig god Plads, kunde uddanne sig en flink Stab af første Klasses Hjælpere og paatage sig store Opgaver. Og fra nu af gik da ogsaa Forretningen rask frem. 1882 byggedes en hel ny Fabrik inde i Gaarden samt et Maskinværksted med en Række Maskiner af bedste og nyeste Konstruktion, alt drevet med Damp. Severin og Andreas Jensen var nemlig ej alene samvittighedsfulde Haandværkere, de var ogsaa gode Forretningsmænd, der fulgte med Tiden og forstod, der krævedes delvis »Industrialisering« af Haandværksdriften. Dog ikke saaledes at forstaa, at man gik over til at lave Fabrikgoods! Nej, hvad det gjaldt om

at naa, og hvad man ogsaa naaede, var at faa Materialet saa tørt og tjenligt, at det villigt føjede sig efter større kunstneriske Opgavers Maal i alle dette Ords Betydninger.

En Række Pragtstykker er da ogsaa i Aarenes Løb udgaet fra dette Etablissement. Her skal saaledes til Ex. mindes om Dronning Alexandra-Møblet, Orla Lehmanns »Dyremøblement«, det mægtige Rokoko-Møbel paa den nordiske Udstilling i 1888, det kostbare Heideske Skrivemøbel paa Kokkedal, (jfr. Billedet) — de tvende sidste efter Tegning af Prof. Dahlerup —, Møbelarbejdet i Danmarks-Pavillonon paa Pariser-Udstillingen 1900 (efter Tegning af Villh. Koch) osv. Nævnes maa ogsaa Udstyrelsen af det russiske Kejserskib »Standard«, Montering af Prins Christians Hjem paa »Sorgenfri« og af Kongens Salon-Waggon (Axel Berg). Talrige er da ogsaa de Udmærkelser, Firmaet har vundet rundt om paa Udstillinger for sin Møbelkunst, saaledes i Kjøbenhavn 1865, 1872, 1888, i Stockholm 1866 og 1897, i Wien 1873, i Amsterdam 1869, i Boston 1883, i Paris 1867, 1889 og 1900 (Guldmedaille).

Senere hen, i den allerseneste Tid har Firmaet med Held føjet en hel ny Branche til alle sine øvrige: Forfærdigelsen af Lampefødder, Fotografi-Rammer, Æsker og lign. stilfuldt Nips og Galanteri-Sager.

I 1892, da »Magasin du Nord« stod for en stor Udvidelse, solgte Firmaet sin gamle Ejendom til D'Hrr. Wessel & Vett og flyttede ind i No. 21 paa Kongens Nytorv, hvor efterhaanden alle de nedre Lokaler i Ejendommen er bleven tagne i Brug af Firmaet, saaledes sidst Stueetagen i 1902.

Aaret efter Flytningen, 1893, døde SEVERIN JENSEN, kun 60 Aar gammel, hvad der naturligvis var et stort Tab for Etablissementet. Sjælden har vel to Kompagnoner, knapt *to Brødre*, arbejdet saa fortræffeligt sammen som dette Broderpar, hvis hele Liv var vævet sammen i Stort og i Smaat. Som de personlig gik helt op i hinanden, og den Ene fulgte den Andens Færd som sin egen, indadtil som udadtil, saaledes laa ogsaa alle deres Forretnings-Dispositioner som i én fast Støbning, og Ingen af dem havde vel nogensinde Rede paa eller følte den mindste Trang til at gøre sig Rede for, hvad og hvormeget den Ene eller den Anden ydede af det fælles Arbejde. Dobbelt tungt og svært maatte det derfor blive for Andreas nu pludselig at staa alene, ganske alene — ovenikøbet efter Flytningen paa et vanskeligt Tidspunkt, ligesom ved Aabningen af et nyt Afsnit i Firmaets Tilværelse. Men det blev da ogsaa, som han med ét fik Styrke for to, som Broderens Aand stadig hvilede over ham — og tilmed voxede jo nu ogsaa Broderens to unge Sønner i Løbet af faa Aar op til at tage Arv efter Faderen. I 1900 indtraadte JOHANNES og POUL i Forretningen, og Firmaets solide Traditioner staar saaledes nu ej alene urokkede, men foryngede med friske unge Kræfter.

Endnu skal blot for Fuldstændighedens Skyld nævnes, at de to Brødre Severin og Andreas Jensen i Tidernes Løb har beklædt en Række offentlige Tillidshverv med Held og Hæder, — saaledes var bl. a. en Aarrække Andreas Oldermænd i Snedkerlauget, Severin Medlem af Borgerrepræsentationen.

N. LARSENS VOGNFABRIKER

AKTIESELSKAB

I det sidste Aarhundrede har *Vognfabrikationen* gennemgaaet en Udvikling, som helt har revolutioneret den almindelige Kørevogns Udseende og Indretning. Man behøver blot at genkalde i sin Erindring de Vogne, vore Forældre og Bedsteforældre tog til Takke med, stive og umagelige, klodsede i Formen og tunge for Hestene, for ret at se de Fremskridt, Vognfabrikationen siden har gjort. En let og elegant, moderne Nutidsvogn i Sammenligning med en tung, gammeldags, men — for sin Tid — pragtfuld Karosse er som en ung, fix moderne Dame i Sammenligning med en ærværdig, solid Matrone, som i sin Ungdom repræsenterede sin Tids Elegance.

Allerede Vogn-Typerne er i sig selv vidt forskellige, men i endnu langt højere Grad viser dog Udstyret Udviklingens Gang. En nymodens Vogn med sine magelige, polstrede, silkebetrukne Sæder, selvregulerende og selvsmørende Patentaxler, Hjul med Gummiringe og lette, men kraftige og spændstige Fjedre er en Fryd for Øjet og en Nydelse for selve den Kørende. Men ikke nok hermed — hvor mærkeligt det end strax kan lyde, saa er slig en Vogn ovenikøbet langt mindre bekostelig, repræsenterer en betydelig mindre Kapital end en af Fortidens Karosser. Thi ganske vist er saavel Arbejdslønnen som Priserne paa Materialierne stegne, til Dels endog i ret betydelig Grad, men paa den anden Side er der i de sidste 20 Aar opfundet en Mængde nye Maskiner, der ikke alene udretter det samme Kvantum Arbejde som i gamle Dage adskillige Arbejdere tilsammen, men tillige udfører det med en Akkurateesse, som man kun vanskeligt har kunnet naa ved at udføre Arbejdet med Haanden.

En smuk og klar Forestilling om hele den fænomenale Udvikling, der saaledes i vor Tid er foregaaet paa Vognfabrikationens Omraade, faar man paa en let og overskuelig Maade ved en Vandring gennem *Aktieselskabet N. Larsens Vognfabrikers* udstrakte Værksteder i Smallegade Nr. 52. Mange af de mekaniske Hjælpemaskiner, som bruges i de store Haandværksfag, er ret almindelig kendte; men Vognbyggeriet, som jo i sig forener Karetmager-, Drejer-, Smede-, Maler- og Sadelmagerfaget, kræver desuden specielle Maskiner, og nogle af disse er saa overordentlig sindrige, at de fortjener lidt nærmere Omtale.

Vi skulle eksempelvis nævne en Maskine til Paalægning og Stramning af Hjulringe. I tidligere Tid maatte en saadan Hjulring gøres glødende, hvorpaa den blev lagt om Hjulet og bearbejdet med Smedens Hamre, — en Fremgangsmaade, som

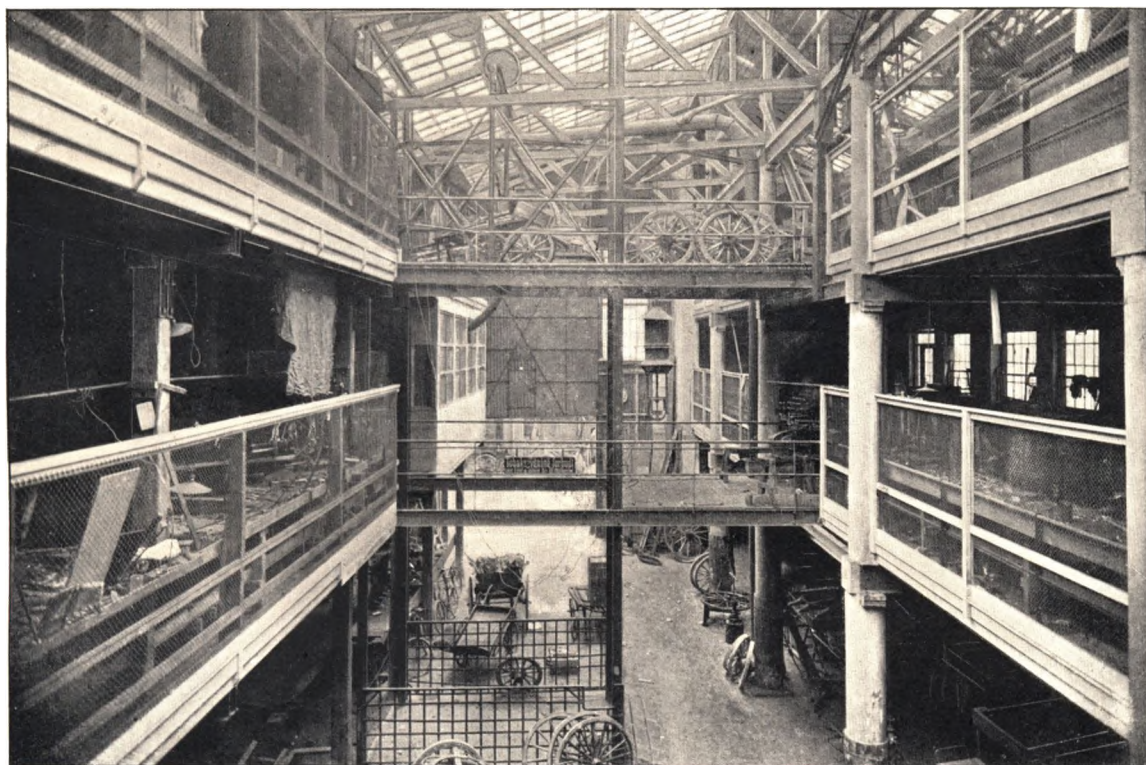
PARTI AF FABRIKEN

krævede lang Tid og flere Menneskers Arbejde. Nutildags lægges Hjul og Hjulring i Maskinen, denne sættes i Bevægelse, og i Løbet af faa Minuter ligger Ringen fast og solidt om Fælgene. I Hjulfabriken bemærker man en hydraulisk Presse, hvormed man trykker Bøsninger i. I Drejerværkstedet ses en nem lille Maskine til Drejning af Nav — et Arbejde, som tidligere krævede flere Timers Haandarbejde, men nu udføres af Maskinen paa 5 Minuter med en langt større matematisk Nøjagtighed end ved Haandarbejdet. En anden Maskine gennemfører derefter Navet

og anbringer Hullerne automatisk i det Antal og i den Form, de skal have. I Smedeværkstedet dvæler man særlig ved de svære Lufthamre og Fjederhamre, medens man samtidig med Velbehag indaander en god, ren Luft, som danner en behagelig Mod-sætning til den røgfyldte Atmosfære, der findes i saa mange andre Smedier. Dette skyldes den Omstændighed, at al Røg suges ud ved en Buffalo Exhaustor, hvorefter en Del af Røgen paany bruges som Blæst til Smedieildens Vedligeholdelse gennem en Højtryksblæser, som arbejder med 8" Vandtryk. En lignende Exhaustor findes forøvrigt i Kæremagerværkstedet. Den suger her Spaanerne bort fra hver enkelt Maskine og fører dem til et Samlekammer umiddelbart ved Dampkedlen, hvor de benyttes til Indfyring. De særlige Maskiner, som bruges ved Fabrikationen af Motorvogne og ved Paaspænding af Gummiringe om Hjul, fortjener ogsaa at nævnes.

Selvfølgelig er disse Værktøjsmaskiner, af hvilke der ialt findes et halvt Hundrede Stykker, som drives af elektriske Motorer med ialt 71½ H. K., ret kostbare at anskaffe, og der kan overhovedet kun være Tale om, at det kan betale sig, naar Virksomheden er saa stor, at den kan give Maskinerne stadigt og regelmæssigt Arbejde. Dette er imidlertid netop Tilfældet med N. Larsens Vognfabriker, hvor det derfor ogsaa er et uvægerligt Princip at følge med alle nye Opfindelser og Forbedringer paa Maskinomraadet. Praktisk talt kan man godt sige, at al Forarbejdning paa denne Fabrik sker paa Maskiner, saa at Haandarbejdet kun kommer til at omfatte Samlingen af Vognen og den endelige Afpudsning — paa hvilke Omraader der ifølge Sagens Natur ikke er nogen rimelig Udsigt til, at Maskiner nogensinde ville komme til at erstatte Menneskehænder. —

Som ovenfor nævnt, drives alle Fabrikens Værktøjsmaskiner ved Elektricitet. Til Fremstilling af denne benyttes en Dieselmotor paa 40 Hestes Kraft, som gør 180 Omdrejninger i Minutet. Til Ladning af et Batteri med en Capacitet af 495 Ampèretimer bruges en direkte tilkoblet Motor paa 100 Ampère. Desuden er der tilkoblet en Dynamo, som leverer elektrisk Lys ikke alene til alle Værksted- og Kontorlokaler — ca. 100 Glødelamper og 8 Buelamper — men ogsaa til en Del af de 8 Ejendomme, som tilhører Fabriken og omgiver den paa alle Sider. Alle Reguleringsapparater til Lysdriften og til de Apparater, som bruges til at lade Motorvogne og Accumulatorer til Vognbelysning, er samlede paa 1 Tavle, Lysdriftsreguleringen

PARTI AF VOGNHALLEN

er delt i 10 Grupper. Paa en anden Tavle findes Motordriftsreguleringen, som ligeledes er delt i Grupper med Afbrydere for hver Afdeling og med en Hovedafbryder for hele Fabriken. Opvarmningen sker ved en cornisk Dampkedel med 300 □ Fod Hedeflade, med lavspændt Damp.

N. Larsens Vognfabriker er ikke et af disse Aktieselskaber, som er blevet til paa en Sagførers Kontor i Huj og Hast, dets Udvikling gaar langt tilbage, det slog Rod ved forrige Aarhundredes Midte.

I 1856 begyndte nu afdøde Vognfabrikant N. Larsen sin Virksomhed under beskedne Forhold i Gothersgade 48. Sindigt og roligt arbejdede han Fabriken i Vejret; der er ikke nogen enkelt Periode, i hvilken hans Forretning bevægede sig fremad i store Spring.

I 1860 flyttede han Fabriken til Bredegade 8 og i 1870 til Smallegade 11.

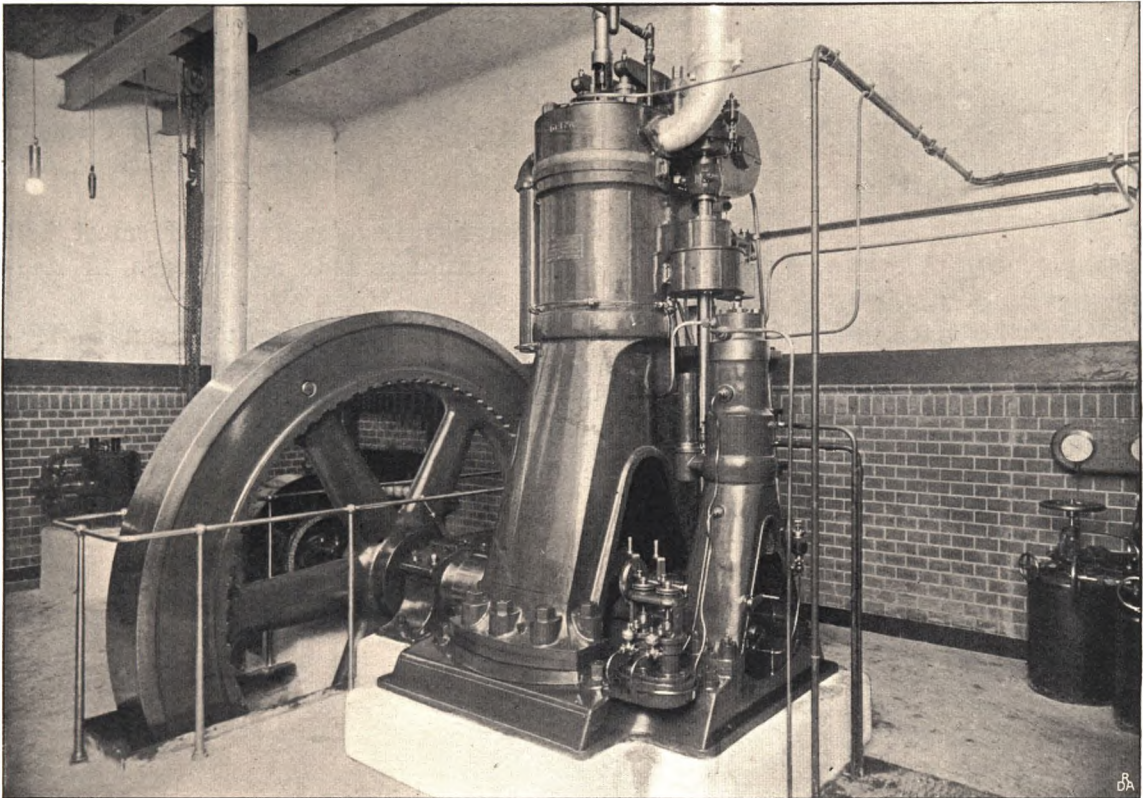
GROV-SMEDIEN

HJULMAGERVÆRKSTEDET

I 1888 traadte hans to Sønner Henrik og William Larsen ind i Forretningen, efter at deres Fader omhyggelig havde sørget for, at de hver især var blevne uddannede til at lede en speciel Gren af Virksomheden. Henrik Larsen skulde særlig give sig af med den administrative Del, medens William Larsen skulde have det rent tekniske under sig.

7 Aar efter, da N. Larsen saa, at hans Sønner meget vel magtede at lede den store Virksomhed, traadte han ud af Firmaet, og to Aar senere, da Fabriken skulde betydeligt udvides, omdannede Brødrene Larsen Forretningen til et Aktieselskab med en Aktiekapital paa 400,000 Kroner. Henrik Larsen blev Selskabets administre-

MASKINSTUEN

rende Direktør og William Larsen Meddirektør. Aktieselskabets Bestyrelse, som altid har omfattet den store og stadig voxende Virksomhed med den største Interesse og med aabent Øje for alle Forbedringer og Fremskridt, bestaar af: Justitsraad N. Josephsen, som Formand, Tømrermester Victor Mertins, Fabrikejer Tvede samt Vexellererne J. Frimodt og Joh. Henriques, som alle har fungeret lige siden Aktieselskabets Stiftelse.

Med Forandringen fra en privat Forretning til et Aktieselskab antog hele Udviklingen ganske andre Former, nu kom den Tid, hvor den bevægede sig fremad i Sæt. Medens Antallet af Vogne, udgaaede fra Fabriken siden dens Stiftelse og indtil 1898, var 1272, viser Bøgerne nu Tallet 2291, et Tal, som allerede, naar disse Linier læses, vil være forandret, idet der daglig fuldføres en ny Vogn.

JUSTITSRAAD N. JOSEPHSEN

Siden Brødrene overtog Forretningen, er den aarlige Omsætning bleven 20 Gange større. Sætter man Antallet af Personer, som har deres Erhverv paa Fabriken, til ét Hundrede, stemmer det paa det nøjeste.

At en Vognfabrik af et saa stort Omfang har taget sin Part af Leverancen af offentlige Befordringsmidler, er selvsagt. De gode gamle, røde Omnibusser skriver sig fra Fabriken i Smallegade, hvor Keifler bestilte dem i 1870 til Gl. Kongevejsruten. Senere leveredes Vogne til Forstædernes Sporvej, i 1893 til Istedgades Sporvej, og i 1895 leverede Firmaet alle de grønne Omnibusser.

Da Siemens & Halske, det store Elektricitetsfirma i Berlin, overtog Leverancen til Nørrebros Sporvej, da denne gik over til elektrisk Drift, lod det tyske Firma Vognene lave dels hos N. Larsens Vognfabriker, dels i Hamborg.

Af andre offentlige Leverancer har Firmaet haft Trainvogne til Armeen, Vognene til alle vore Redningsbaade og desuden til Redningsbaade i England og Portugal.

Saaledes har Aktieselskabet med Stifterens to Sønner, Henrik Larsen og William Larsen som Direktører i Aarenes Løb skabt sig en meget stor Kundekreds, saavel til de kostbare og elegante Luxusvogne som til de mindre elegant udstyrede, men ligesaa omsorgsfuldt byggede, billige Vogne, og Ingen, som har Sans og Syn for moderne Vognfabrikation, vil kunne nægte disse Fabrikers tekniske Indretning og hensigtsmæssige Værkstedtsordning sin Beundring.

BANG & TEGNER

FOR nylig er Sir Joseph Lister i Anledning af sin 80aarige Fødselsdag bleven gjort til Genstand for en rent ud enestaaende Hyldest Verden over. Og med fuld Rette, thi hans Indførelse af den antiseptiske Forbindingsmethode har unægtelig gjort Epoke i Kirurgiens Historie, ja betegner i denne det store Tidehverv, Skellet mellem Perioden for Plastersmøreriet og »de kloge Koners« Salver — og den moderne Lægevidenskabs operative Kunst. Med Stolthed kan vi her i Danmark se tilbage paa, at danske Kirurger som Saxtorph, Holmer, Plum, Studsgaard, Bloch, Wanscher o. fl. var blandt de allerførste til at indføre Antiseptiken.

Efter Pasteurs Opdagelse af Bakterierne og Listers Paavisning af, at det var disse Mikrober, som foraarsagede Hospitals-Koldbrand — en Sygdom, som tidligere bortrev Tusinder af Mennesker efter Operationen paa Hospitalerne —, gik Lister over til at behandle Saar med Stoffer, som kunde dræbe de farlige mikroskopiske Organismer og hindre dem i deres fordærvelige Virksomhed. Indtil den Tid havde man brugt at brænde Saarene med gloende Jern, hvorved Patienten led forfærdelige Smerter, nu fandt Lister i Karbolsyren et bedre og paalideligere Middel. Da Karbol imidlertid, ved Siden af sine fortrinlige Egenskaber som bakteriedræbende Middel, tillige er giftigt og i stærkere Opløsninger ætsende, prøvedes en Mængde andre Antiseptika, saasom Salicylsyre, Borsyre, Jodoform og en lang Række af Sølv-, Zink-, Vismuth- og Jodpræparater, og da disse skulde anvendes i en bekvem Form, imprægnerede i Bomuld, Gaze og lignende bløde Stoffer, fordrede den nye Helbredelses-Methode, *den antiseptiske*, saaledes nu med Et et kolossalt Forbindingsmateriale — og til dettes Tilberedning atter praktiske Farmaceuter!

Og dette gjaldt ikke mindre, da senere igen Dr. Neuber i Kiel fremkom med sin store Idé: den *aseptiske* Forbindingsmethode, som til Dels er ved at fortrænge Antiseptiken. I Stedet for antiseptiske (bakteriedræbende) Stoffer benyttede han *aseptiske*, i hvilke al levende Organisme er dræbt, forinden de anvendes. Dette sker ved den saakaldte *Sterilisering*, som foretages ved, at Tingene anbringes i dertil konstruerede Ovne, i hvilke de i længere Tid udsættes for Vanddampe ved en Temperatur af mindst 125°. I Forbindelse hermed gennemføres en endnu intensere Renlighed paa Operationsstuen, hvor baade Lokale, Instrumenter og Mennesker gøres saa vidt muligt »sterile«, selv Operatørens Hænder bliver beskyttede ved tynde Gummihandsker. For en stor Del indskrænkes nu Forbindingsmaterialet til steriliseret Bomuld og Gaze, og paa dette Omraade har Prof. Bloch opfundet en saare praktisk Indpak-

CAND. PHARM. S. M. F. BANG

ningsmaade ved at lade Bomulden og andre Stoffer pakke i to Lag Filtrerpapir forinden Sterilisationen. Da Filtrerpapir er uigennemtrængeligt for Bakterier, men tillader Vanddampene at trænge ind til Indholdet, opnaar man herved, at Pakkerne kunne holde sig sterile, saalænge ikke Emballagen brydes.

Allerede fra 1874 havde Bang fabrikeret antiseptiske Forbindstoffer for Kommunehospitalet og andre. S. M. Frants Bang fødtes i Kjøbenhavn den 18. December 1844, som Søn af Justitsraad A. K. Bang, var først Discipel paa Hjorte Apotheket i Kjøbenhavn hos Etatsraad Piper, blev cand. pharm. i 1869, ansattes derpaa som Laborant paa Gl. Torvs Apothek og nedsatte sig endelig som Materialist paa Nørrebro i 1872. Han fremstillede i denne sin Virksomhed særlig Salicyl-Vat, og da han en Gang viste dette til Prof. Holmer, fik han af ham Opfor-

dring til at fabrikere en Del andre Antiseptika, saasom Karbolgaze, Jodoformgaze osv. Han var herved saa heldig at finde paa at imprægnere Jute med Tjære og derved fremstille det saakaldte *Tjære-Jute*, et Stof, som Prof. Holmer satte megen Pris paa, og som endnu efter 30 Aars Forløb benyttes i stort Omfang. Det gjaldt overhovedet om at finde billige og paalidelige Forbindstoffer, og Holmer tilbød derfor Bang at deltage i Stuegangen og overvære Operationerne, saa at han fik god Lejlighed til at sætte sig ind i alle de Hjælpemidler og Instrumenter, som der benyttedes. Paa Kirurgerens Anbefaling opnaede Bang ogsaa det Reiersenske Stipendium og foretog en Rejse i Tyskland, særlig Berlin, hvor der i 1883 afholdtes hygiejnisk Kongres med Udstilling. Under den russisk-tyrskiske Krig kom Tjære-Juten først i Brug paa Slagmarken — Bang blev da ogsaa senere dekoreret med det russiske Røde Kors' Orden.

Da i Aarenes Løb Brugen af Forbindstoffer tog stærkt til, og der var gode Betingelser for, at en Forretning paa Basis af Forbindstoffer, Bind og Sygeplejeartikler kunde trives som selvstændig, besluttede Bang at sælge sin Materialhandel og udelukkende kaste sig over den nye Virksomhed. Hertil krævedes imidlertid adskillig mere Kapital, end *han* selv var i Besiddelse af, og han traadte da i 1881 i Kompagni med cand. pharm. Kjær, som foretog den første Forretningsrejse til alle Landets Apotheker. Men da han led af Sukkersyge, døde han efter 1 Aars Forløb, hvorpaa Bang var saa heldig at komme i Forbindelse med cand. pharm. Tegner, der ovenikøbet foruden Kapital var i Besiddelse af merkantile Evner, som i høj Grad kom den fælles Forretning til Gode.

Ludvig Berthel Nielsen Tegner var født i Næstved den 1. Juni 1851, var Discipel paa Holbæk Apothek, blev cand. pharm. med 1. Karakter i 1873, var derpaa 2 Aar paa Frederiksteds Apothek St. Croix, 1 Aar paa Kong Salomons Apothek og 6 Aar paa Kjøbenhavns Svane Apothek. Og-

GENERALKONSUL TEGNER

saa udenfor sin Forretning har han i Tidens Løb udfoldet stor Virksomhed, fra 1886—1905 var han saaledes Konsul for den argentinske Republik, først (1886) Vicekonsul, senere (1891) Generalkonsul. Ved sin Afgang blev han dekoreret med Ridderkorset af Dannebrogordenen, i Forvejen er han i Besiddelse af flere udenlandske Ordener.

Disse to Mænd fandt altsaa hinanden i 1882 og startede s. A. Firmaet Bang & Tegner — som altsaa i dette Foraar har bestaaet i 25 Aar. Der blev nu strax taget kraftig fat: begge Kompagnoner satte al deres Arbejdskraft ind paa Sagen. Ved stadige Rejser og Besøg fik Firmaet Indpas paa Sygehuse og blandt Læger og særlig hos *Apothekerne*. Bang & Tegner har altid bestræbt sig for, at Handelen med Forbindstoffer særlig kom til at ligge paa disses Hænder, hos hvem der er Garanti for, at Varerne blive propert og paalideligt behandlede. Da Fremstillingen af antiseptiske og sterile Forbindstoffer kræver megen Akkuratesse, maatte der i de følgende Aar stadig lægges et stort personligt Arbejde ind i Forretningen fra begge Chefers Side. Der fandtes saaledes ingen samlet Literatur over Fremstillingen af Forbindstoffer, og Firmaet maatte derfor i stort Omfang selv finde paa de bedste Fremstillingsmaader og konstruere de dertil anvendelige Maskiner. Ved Overgangen til *Aseptiken*, hvor det gjaldt at fremstille *sterile Stoffer*, anskaffede Bang & Tegner strax en stor moderne Steriliseringsovn. Af andre Hjælpemaskiner kan nævnes saadanne, som skærer og opruller Bind i enhver Bredde og Længde, som presser Bomuld i faste Ruller og

FIRMAETS EJENDOM, GOTHERSGADE 37

skærer dem, endvidere Maskiner til Gibsbind, Presser, Papskæremaskiner og Drejebænke. En Biforretning har Firmaet med Forfærdigelsen af foldede Papirhætter til Overbinding af Apothekerflasker, en Fabrikation, som de har sikret sig ved at afkøbe Opfinderen hans Patent.

Ved talrige Rejser i Udlandet og Deltagelse i Udstillinger og Kongresser i København, Berlin, Paris, London, Stockholm, Malmö, Bergen, Antwerpen, Madrid, Budapest og Lissabon har Firmaet foruden den uddannende Erfaring erhvervet mange Udmærkelser og Medailler.

INTERIØR FRA ARBEJDSSTUERNE

Forretningen har ej alene en stor Kundekreds her i Landet og Bilandene, men exporterer ogsaa til Norge, Sverige, Belgien, Spanien, Holland, Syd- og Nordamerika, Grækenland osv.

I 1892 etablerede Firmaet en Filial i Christiania, men da Rejserne i Norge lagde for stærkt Beslag paa dets Tid, solgte de den efter 1 Aars Forløb til to danske Farmaceuter, der nu har en betydelig Forretning i Norge.

I 1882 benyttede Firmaet endnu nogle store Kælderrum i Gothersgade, men snart maatte de flytte til større og bedre Lokalteter, indtil de i 1887 købte den større Ejendom Gothersgade 37, hvor de selv benytter Stuen, første Sal, et stort Pakhus og diverse Underrum, og hvor de nu beskæftiger 5 mandlige og 14 kvindelige Medhjælpere.

Firmaet har i Aarenes Løb leveret, foruden til det kongelige Hus og Hds. Maj.

EXPEDITION

Dronning Louises Asyl paa St. Croix, til Hæren og Marinen, Foreningen »det røde Kors«, en stor Del Hospitaler og Sygehuse, og det har Udsalg paa samtlige Apotheker i Danmark og Bilande.

Det har erhvervet D. R. G. M. paa sine Forbindstoffer i Tyskland og nylig etableret en Filial i Berlin under Firma: Internationaler Verbandstoffabrik Berlin--Copenhagen.

*

*

*

At træde dybt og heldigt i de en Gang traadte Spor, kan undertiden være vanskeligt nok. Men adskillig vanskeligere er det altid at skabe nye Brancher og nyt Virksomhedsfelt. Just dette har Bang & Tegner gjort: den Sti, de har banet sig gennem et forretningsmæssig set fuldstændigt *terra incognita*, og som deres Flid og Arbejde har gjort mere og mere vejbred, er nu ved Eftertravet bleven en Alfarvej, ad hvilken Millioner af Lægemedler aarlig naar ud i Befolkningen til Hvermands Hjem.

FREDERIKSHOLMS TEGL- OG KALKVÆRKER

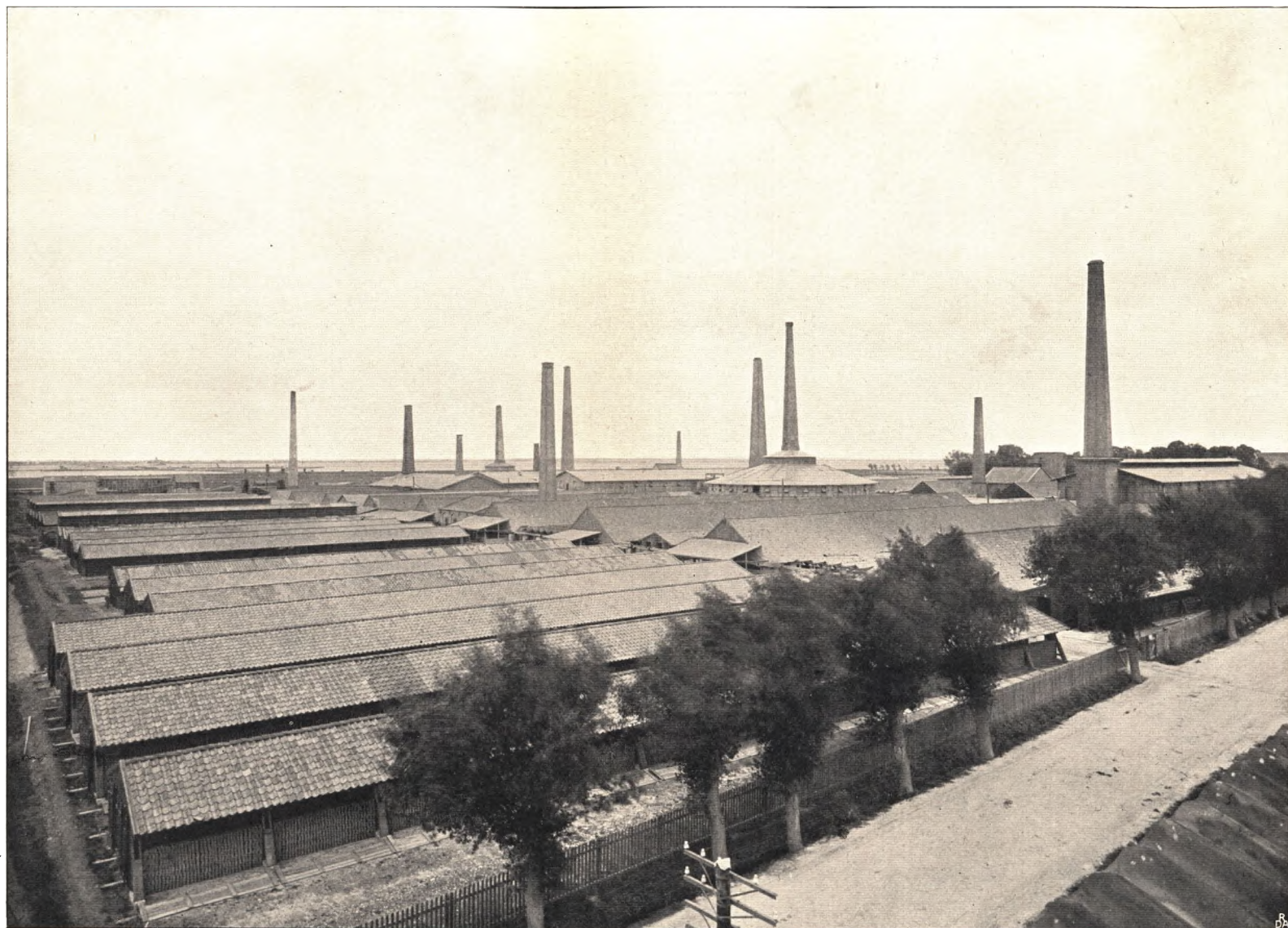
TEGLBRÆNDINGEN er i Danmark ligesaa gammel som Valdemar den Stores Dannevirke. Disse Kong Volmers gamle Mure var byggede af brændte Sten, de saakaldte »Munkesten«, der var større, end man nu brænder dem, — paa Fodstykket af Absalons Ryttermonument kan man se en moderne Imitation. Forinden den Tid var, som vore ældre Kirker viser det, Bygningsmaterialet herhjemme hugne Sten af Granit eller Kalk og Kridt.*)

Det første egentlige Teglværk, vi med Bestemthed kender, knytter sig til den store Stats- og Finansmand Peder Oxes berømmelige Navn; det blev anlagt af ham ved Gisselfeldt. Allerede længe forinden havde dog Christjern II givet gode Love om Bygningen af Teglovne paa Landet, og i det 16. Aarhundrede berettes det, at der da brændtes saa mange Mursten paa Lolland, at man endog havde et Overskud til Udførsel. Dog over to Hundred Aar derefter var Forholdene i den Grad skiftet om, at en lollandsk Præst i 1772 kærede over, at »der ikke her i Mands Minde er brændt saa meget som en Sten; Folk fra Lolland ved ikke en Gang, hvorledes en Teglovn ser ud«! Det 17. og 18. Aarhundrede var de »usle Lerhytters« Tid, men med Landbrugets Opkomst ved Overgangen til det 19. Aarhundrede kom der ogsaa Forandring heri: Bønderne slog sig, særlig i Jylland, tre eller fire sammen om i udgravede Bakker eller paa anden simpel Vis at indrette sig smaa Ovne, hvori der efter Behov brændtes et Par Gange om Aaret. Helt op til Midten af forrige Aarhundrede blev saaledes Teglblænding væsentlig kun drevet i selve Kongeriget som en Slags Binæring til Landbruget, erhvervsmæssig Drift fandt derimod Sted i Flensborg, hvorfra det øvrige Danmark i stor Stil forsynedes. Vestjylland holdt dog længe fast ved sine Smaaovne, i 1837 fandtes der endnu 500 à 550 af den Slags dværgagtige »Teglblænderier«, hvoraf hver enkelt kun brændte en 12 à 18000 Sten aarlig — medens til Sammenligning det blot 10 Aar efter oprettede »Strandmosegaards« Teglværk alene producerede en hel Million.

Men nu begyndte jo ogsaa Byggeriet ganske anderledes end hidtil at brede sig baade i Højde og Fladerum. Fra Fyrrerne og til Firserne kræver en i Tal og Velstand stærkt stigende Befolkning ny og bedre Husrum, Provinsbyerne bliver til hele Stæder, Kjøbenhavn til en Storstad. Fra 1840 til 1880 voxer Bybefolkningen til over

---

*) Jfr. her og i det følg. »Danmarks Statistik« II, S. 599 ff. og 635—40.

UDSIGT OVER VÆRKERNE SET FRA ENGHAVEVEJ

det dobbelte, en hel ny Kvartmillion og flere til fordrer Tag over Hovedet, den samlede Folkemængde stiger samtidig fra knap $1\frac{1}{3}$ Mill. til næsten 2 Mill., og alle disse nye Mennesker skal selvfølgelig have nye Boliger. Hele den vældige Efterspørgsel efter Byggematerialer, som der herved blev skabt, har naturlig nok fuldstændig revolutioneret *Teglbrændingen* herhjemme. Fra Binæring er den bleven en virkelig Industri med en stadig fremadskridende, nu højt udviklet Teknik. I Spidsen herfor gik Holmegaards Glasværk, der først indførte en egentlig fabriksmæssig Drift paa de med samme forbundne Teglværker, og Resultaterne heraf tildrog sig stor Op-

DEN GAMLE RINGOVN

mærksomhed ved Industri-Udstillingen 1852. Senere følger Indførslen af Ringovnen, Brugen af Dampmaskiner osv.

Det var just, som denne *Udvikling* stod i fuld Fart og Flor, at Murermester Vilh. Køhler gik med ind i den, — og efter *sin* Art blev han forholdsvis hurtig, fra blot Deltager deri, til en af dens Førere og Førstemænd.

I Aaret 1871 købte han sammen med J. G. Køhler den 123 Tønder Land store Ejendom »Frederiksholm«, idyllisk beliggende ved Kallebodstrand, paa én Gang landlig fjern fra Hovedstadens Færdsel og Liv og saa dog ganske nær — saa nær, at dens Jorder nu er indlemmede i selve Stadens Grund! Det var dog ikke Idyllen, der fristede Vilh. Køhler, ej heller den frugtbare Jord: hvad han her søgte og fandt, var hverken Givtighed eller Guld, men Ler — godt Ler, tjenlig til at brænde gode Mursten af!

OVENPAA RINGOVNEN

MASKINSTRYGNING

Han anlagde saa et Teglværk og kaldte det med Stedets Navn »Frederiksholm«, — først blot en aaben Ovn uden Skorsten, men strax efter en Ringovn (se Billedet), indrettet paa en aarlig Produktion af 6 Mill. Sten, altsaa det sexdobbelte af, hvad man en Menneskealder før havde anset for en Storproduktion for et Værk.

Det var gode Tider, flotte Tider, inde i Kjøbenhavn faldt just Voldene, hele nye Kvarterer skød op, Bygning rejste sig ved Bygning i Række og Geled. Det blev under disse Forhold hurtigt klart, at den nære Beliggenhed ved Staden aabnede de rigeste Chancer for Værkets hastige Trivsel og frodige Udvikling, og der blev derfor

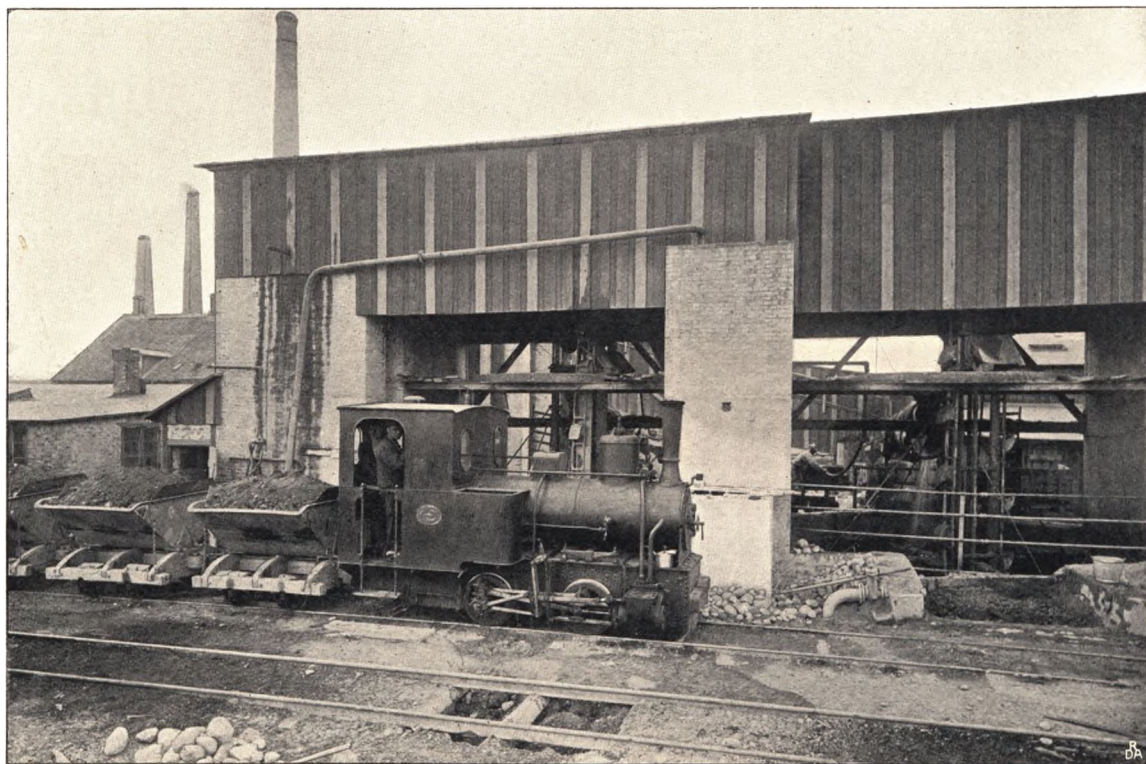
EN RÆKKE TØRRELADER

i 1873 anstillet de mest omfattende og nøjagtige Undersøgelser af Jorderne. Og disse gav da som Resultat, at der fandtes endog særdeles betydelige og fortrinlige Lerlag i Grunden — Ler, som vel maatte slemmes, men de herved indvundne Biprodukter vilde jo atter i det nære Kjøbenhavn let kunne sælges, hvad der da ogsaa har vist sig. Og under Leret fandt man saa ovenikøbet *Kalk*.

De i Naturen forekommende Kalksten bestaar hovedsagelig af kulsur Kalk. Ved Brænding uddrives Kulsyren, men den tilbageblivende Masse bestaar ej alene af Kalk, men ogsaa af forskellige andre Bestanddele, navnlig Kiselsyre, Lerjord og Jernilte, hvis større eller mindre Mængde viser et forskelligt Forhold ved Læsningen. De Kalksten, som kun indeholder nogle faa Procent Indblandinger, leverer efter Brændingen saakaldt »fed« Kalk, der ved Læsningen optager en stor Mængde Vand og med dette danner en plastisk Masse. Her i Danmark er det nu fornemme-

lig Saltholmskalkstenen, der saaledes giver fed Kalk. Den danner et helt Bælte, der begynder i det sydlige Skaane, gaar i nordvestlig Retning over Saltholmen og videre gennem Sjælland. Allerede i Midten af det 18. Aarhundrede er man begyndt at bryde denne Kalksten til Kalkbrænding paa selve Saltholmen. Nu fandt man paa Frederiksholms Jorder denne Saltholmskalk liggende under Leret, og hvad var da naturligere end at knytte et Kalkbrænderi til Teglværket?

Dog den Opgave, der saaledes nu stilledes, blev for stor til, at Enkeltmands Kapital ret vel kunde magte den, og Forretningen omdannedes derfor i det nys-

ET AF SLEMMERIANLÆGENE

nævnte Aar, 1873, til et Aktieselskab, som dog først noget senere fik sit nuværende Navn: »Frederiksholms Tegl- og Kalkværker«. Aktiekapitalen blev sat til 900,000 Kr., men er nu 2,000,000 Kr. Herved sattes Etablissementet i Stand til aarlig at producere ca. 20 Mill. Mursten, hvorhos der byggedes en Kalkovn og en Fabrik for Tilvirkning af Mørtel.

Aktieselskabets første Bestyrelse blev: Tømmerhandler F. C. Trier som Formand og d'Herrer Murermestre S. P. Beckman og Prahl samt Fabrikant Hüttemeier og Overretsprokurator C. M. Winther som øvrige Medlemmer.

De tidligere Ejere, Brødrene Køhler, blev administrerende Direktører.

Allerede i 1875 fratraadte dog J. G. Køhler som Direktør, og det blev derefter Vilh. Køhler, som i Eet og Alt ledede Driften i alle Enkeltheder og førte den teknisk frem, lige fra den blotte Tilvirkning af almindelig haandstrøgne Sten paa

aaben Bane og disses Brænding i gammeldags aaben Ovn — og op til det overlegne Fabrikationsstandpunkt, der saavel paa Udstillingen i Kjøbenhavn 1888 som i Malmø 1896 og i Stockholm 1897 skaffede Teglværket højeste Udmærkelse for fortrinligt Fabrikat.

Under denne fortrinlige og agtpaaagivende Ledelse gik Værket saaledes stadig frem og frem. Men efterhaanden steg ogsaa Fordringerne herhjemme.

Man fik fra Tyskland Smag for de forskelligfarvede, saavel glaserede som uglaserede Façadesten og Ornamentter, og Fabrikens Opgave og Virkefelt maatte derfor udvides.

Man gav sig derfor til omhyggelig at undersøge en Del Lersorter fra Bornholm, og tilsidst indkøbte da Værket en Ejendom derovre, hvorfra fortrinligt Ler hvert Aar brydes og pr. Sejler sendes direkte til Teglværkets egen Havn ved Kallebod-Strand. Ogsaa af sin Beliggenhed herudtil nyder Fabriken stor Gavn, idet ikke blot Leret, men ogsaa alt Sand og Grus til Mørtelfabrikationen samt alt Kul ad denne Vej kan tilføres bekvemt og billigt, ligesom omvendt de færdige Artikler herfra udskibes ved Hjælp af Damplosseapparater.

Nye Ovne byggedes nu til Brænding af finere

Façadesten, glaserede Sten og Ornamentter, og ret betydelige Bestillinger indgik strax. Et af de første Terracottaarbejder var Dekorationen til Tivolis Façadebygning, og siden har Fabriken i denne Branche med stigende Held konkurreret med tyske Værker baade i Norge og Sverige, til hvilke Lande der i de senere Aar fra Frederiksholms Værkerne aarlig er gaaet betydelige Kvanta af finere Façadesten. Og det samme gælder om mange af Danmarks Provins-Byer.

MONTRE PAA UDS STILLINGEN I STOCKHOLM 1897

Sidst er optaget en Fabrikation af ildfaste Sten og Konstruktionssten — det ildfaste Ler og Kaolin hentes ligeledes fra Bornholm.

Værket har nu til Brænding af almindelige Mursten ialt 5 Ovne, hvori daglig kan produceres indtil 100,000 Stk. Mursten, samt 1 Kalkovn, og til Brænding af finere Vare og glaserede Sten ialt 12 Ovne.

Dampkraften er ca. 700 Hestes Kraft, og Værket beskæftiger ca. 500 Arbejdere og har ca. 80 Heste.

LERGRAVNING

Efterhaanden har man inddæmmet Engarealet fra Stranden, ialt ca. 80 Tdr. Land, og her udgraves Leret.

I Aaret 1902 døde Direktør Villh. Køhler.

Den nuværende Bestyrelse er: Etatsraad, Folkethingsmand N. Andersen som Formand, Ingenieur N. C. Monberg, Højesteretssagfører C. Winther, Murermester N. Henning-Hansen samt Murermester C. Køhler.

Som administrerende Direktør fungerer: Murermester O. S. Køhler. —

— Paa Frederiksholms Areal er der allerede nu bygget flere Fabriker, f. Ex. en Asfaltfabrik og et Saltværk, og som naturlig Følge af den nære Beliggenhed ved Kjøbenhavn vil utvivlsomt flere Bygninger endnu efterhaanden rejse sig paa Værkets Grund.

KRYOLITH- MINE- OG HANDELS-SELSKABET

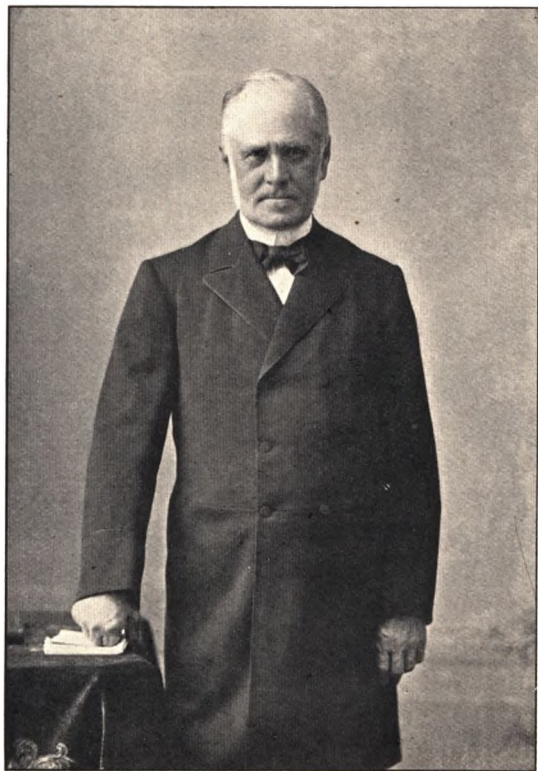
KRYYOLITH er et græsk Ord, som betyder »Is-Sten«, og hermed betegnes et hvidt, halvklart, isagtigt udseende Mineral, som i større Mængde kun forekommer et eneste Sted paa Jorden, nemlig ved Ivigtut i Sydvestgrønland mellem Frederiks- og Julianchaab. Man har lige akkurat kunnet paavise dets Tilstedeværelse ved Miask i Ural og Pikes Peak i Colorado, men paa det nævnte Sted i Grønland træder det frem for Dagen i en stor, uregelmæssig formet Masse af lidt over 400 Fods Længde, 100 Fods Bredde og, som det synes, uudtømmelig Dybde. Kun her kan saaledes Kryolithen gøres til Genstand for Brydning og Fremdragelse i stor Stil, og man kan altsaa med en vis Ret kalde den et specifikt *grønlandsk* eller, om man vil, *dansk* Mineral. I hvert Fald skylder vi *det*, at ogsaa det bjergløse Sletteland, Danmark, har sit — Mineselskab.

Kryolithen var fra gammel Tid kendt af de Indfødte deroppe, der benyttede den knust som en Slags Snus. I Slutningen af det 18. Aarhundrede blev der tilfældigvis nedbragt nogle Stykker hertil, og i 1799 blev derved Mineralet for første Gang gjort til Genstand for videnskabelig Undersøgelse, foretagen af Peter Christian Abildgaard (1770—1801), den danske Veterinærskoles Stifter, en Broder til den berømte Kunstner af samme Navn. Af Abildgaards Afhandling, som fremkom i Videnskabernes Selskabs Skrifter for 1800, fremgaar det, at han maa have sendt nogle Prøver tilligemed sin Analyse til den fremragende portugisiske Mineralog, J. B. d'Andrada e Silva, som bestemte Mineralets Vægtfylde og Haardhed og gav det Navnet Kryolith. En fuldstændig Analyse, der i det rette Forhold bestemmer Mineralet som bestaaende af Fluor, Natrium og Aluminium fremkom dog først 1823 ved Berzelius.*)

Men allerede længe forinden havde Karl Ludvig Giesecke paa sin store Opdagelsesrejse langs den koloniserede Del af Grønlands Vestkyst fra Kap Farvel til Upernivik skaffet udførlige Oplysninger om Mineralets Findested og Forekomst. En mærkelig Mand, samme Giesecke — i sine unge Dage havde han været Skuespiller i Wien og skal være den egentlige Forfatter til »Tryllefløjten«s gyselige Text. Først som moden Mand finder han sit Livs Kald: Mineralogien, men opnaar saa ogsaa det ærefulde Hverv at blive udsendt af den kgl. grønlandske Handels Direktion paa en mineralogisk Undersøgelsesrejse fra Kjøbenhavn til Grønland. I samfulde syv og et halvt Aar varede Expeditionen, som Giesecke i Modsætning til sin »Tryllefløjte« skilte sig mesterlig ved, og paa sin Vej stødte han da bl. a. ogsaa paa Kryolith-Lejet ved Ivigtut, hvoraf han i 1822, altsaa lige Aaret før Berzelius' Analyse, gav en udførlig Beskrivelse.

---

*) Jfr. S. M. Jørgensen: Kryolithindustriens Historie. Nyt Tidsskrift for Fysik og Chemi. 1898.

JULIUS THOMSEN

Endnu blev Kryolithen dog længe kun betragtet som en Art Kuriositet. Da var det, at Julius Thomsen i 1853 paa Grundlag af nogle af de i sin Tid af Giesecke hjembragte Prøver paaviste, hvorledes den med Fordel kunde benyttes til Fremstilling af forskellige tekniske Produkter, saasom Alun, Soda, Lerjord og tvekulsurt Natron. Og hermed begynder da først Kryolithens egentlige Æra.

Det var nemlig ingenlunde Julius Thomsens Mening at blive staaende paa Erkendelsens platoniske Standpunkt overfor Kryolith — var vi virkelig for en Gangs Skyld saa heldige indenfor vort Rige at finde og eje et saa værdifuldt Emne, saa skulde vi da selvfølgelig ogsaa udnytte det praktisk: han, Videnskabsmanden, havde gennemtænkt Tingen og paavist dens Gørlighed, nuvel, saa skulde den da ogsaa gøres! Allerede 23. Januar 1853 erhverver han sig Eneret paa sin Fremgangsmaade til Fremstillingen af Soda og svovlsur Lerjord af Kryolith: Soda og Lerjordspræparater vidste han, var værdifulde Produkter,

og Kryolith, vidste han jo ligeledes, var i Grønland til Stede i rigelig Mængde. Men det var nu alligevel ikke saadan at løbe til at faa Fingre i den Kryolith — Grønland laa ej alene, ligesom Amerika, »langt herfra«, men var jo desuden et lukket Land, over hvilket kun den kgl. grønlandske Handel raadede, for ej at sige: enevældig skaltede og valtede, og den daværende højt bedagede og i Kancelliomsvøbs Edderkoppevæv højtidelig indspundne Institution kunde virkelig ikke saadan mir nichts dir nichts give sig til at bryde Kryolith: »sligt var ej forekommet i dens Praxis før«, *det* var den rigtignok aldeles ikke belavet paa!

I 1854 naaede den at faa sendt siger og skriver: 50 Tønder herved! Hvad skulde *det* blive til — i hvert Fald ikke til at grunde en industriel Virksomhed paa.

Men Julius Thomsens Energi var utrættelig. Kunde han ikke magte Sagen alene, maatte han have Hjælpere: først slog han sig derfor sammen med daværende Vandværksassistent, senere Gasværksbestyrer Howitz, som yderligere opdagede, at Kryolithen ogsaa kunde bruges til Emallering af Jernvarer, — dernæst med C. F. Tietgen.

I hine Aar befandt Tietgen sig just i sin Sturm- und Drang-Periode. Han havde i 1855 nedsat sig som selvstændig Købmand, men da den af ham valgte Branche (Korn) just ikke var »særlig indbringende«, da Konjunkturerne nu og da gik ham »imod«, laa han ivrig paa Udkig efter *Chancer* og spejdede utaalmodig Evropa over; alt, hvad der den Gang var nyt, gryende, spirende, som f. Ex. Telegraf-Anlæg, fangede hans Opmærksomhed: skulde der monstro her være bærende Fremtid for

PLAN AF IVIGTUTS KRYOLITHBRUD

I 1904

ham? Saa fik han tilfældig at høre om det ny Metal, »Sølvet af Ler«, som paa Pari-serudstillingen i 1855 havde vakt saa megen Opsigt: *Aluminium*. Dette forekommer, som bekendt, ikke i Naturen som Metal; men efter at det 1807 var lykkedes Davy ad elektrolytisk Vej at fremstille Alkaliernes og de alkaliske Jordarters Metaller, forsøgte det Verden over af Kemikerne at fremstille Aluminium. I 1827 løste Wöhler endelig Opgaven ved Benyttelsen af det af Ørsted opdagede Aluminiumklorid, men først i 1854 lykkedes det St. Claire Deville at finde en egentlig Fabrikationsmethode. En af de første Brugsgenstande, der blev fabrikeret af Aluminium, var en Rangle, som Deville forærede Kejserprinsen Loulou.

Under disse Omstændigheder fik pludselig Kryolith, der jo er en Fluorforbindelse af Aluminium, en ny og uanet Betydning som Raastof for den ny Aluminiumsindustri. En Skolekammerat af Tietgen i Rouen gav ham et Vink om, at der her maatte være en Forretning at gøre — *han* øjeblikkelig ned paa den grønlandske Handels Kontor for at købe Kryolith! Og herved kom han altsaa ganske af sig selv i Forbindelse med Jul. Thomsen og Howitz — alle tre mødtes i at ville have Kryolith og det i Massevis. Det var jo godt nok, men hvorledes? At den grønlandske Handel ikke skaffede dem det, var egentlig det eneste visse ved Sagen.

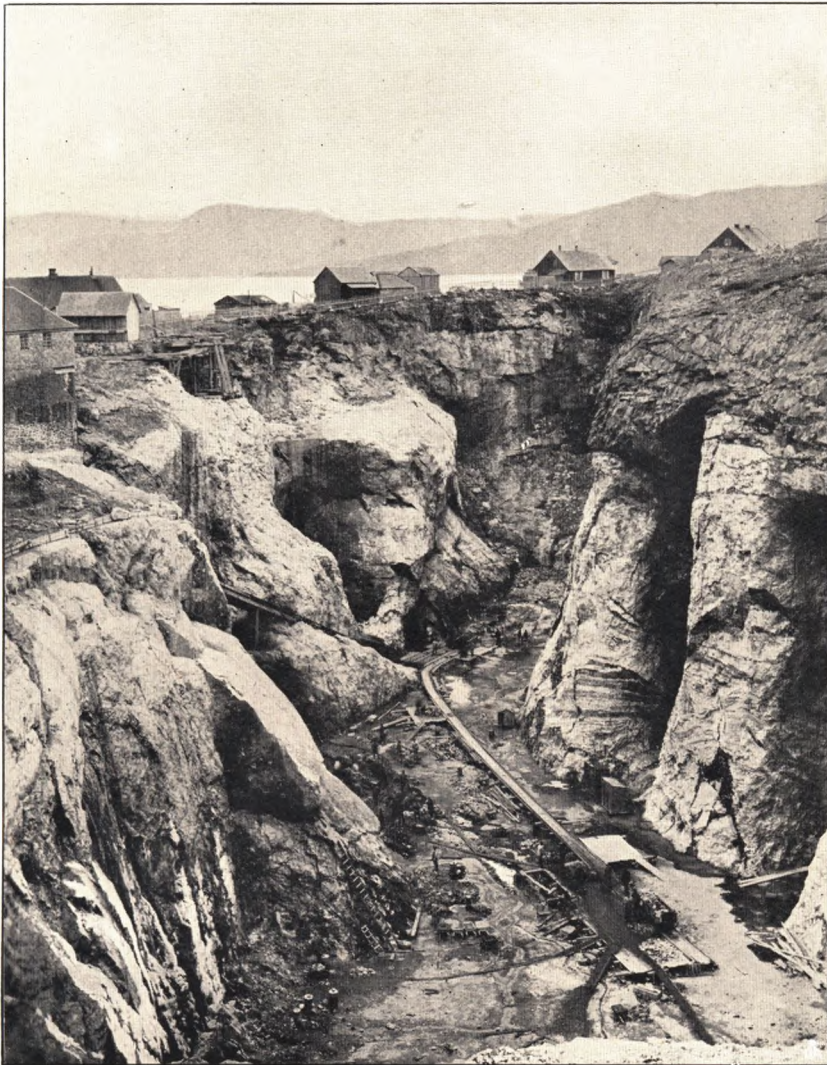
Saa maatte de altsaa selv til det. Thomsen og Howitz fik skaffet Tilladelse af Regeringen til at lade bryde Kryolith i Ivigtut og føre en enkelt Skibsladning hertil, Tietgen fik ved 5 Venners Hjælp skaffet Penge til at købe og udruste Skonnerten »Sønderjylland« — og i Begyndelsen af Maj 1856 sejlede da ogsaa ganske rigtig Skibet lykkelig og vel af Sted under Kaptajn Brockdorff. Han var heldig, fandt strax Stedet og kom hjem med en Ladning paa 103 Tons (343 Tønder) Kryolith.

Af denne, som altsaa blev Tietgens Ejendom, blev en Del solgt til en fransk Aluminiums-Fabrik, men langtfra saa meget som paaregnet. Imidlertid havde Jul. Thomsen udarbejdet *sin* Methode til Fremstilling af Soda og Alun indtil de mindste Enkeltheder, og i 1857 traadte han og Howitz i Forbindelse med Handelshuset *Thbd. Weber & Co.*, som derpaa indrettede en lille Prøvefabrik sammen med en Spejlglass-fabrik, Firmaet var i Færd med at anlægge paa Christiansdal ved Haderslev, og hvortil det just gjaldt om at skaffe ren Soda. Man overtog først Tietgens Restladning — Tietgen blev, som bekendt, i Sommeren 1857 Direktør i Privatbanken —, men skulde man for Alvor gaa videre, maatte der naturligvis, indsaa man, skaffes Sikkerhed for større, regelmæssige Tilførsler i Fremtiden. Altsaa maatte man igen henvende sig til Regeringen, og i Foraaret 1857 opnaaede da ogsaa Thomsen og Howitz paany Bevilling til i 2 Aar, 1857 og 1858, at bryde 3 à 4 Ladninger Kryolith mod en Afgift af 12% af den brudte Kryolith. Herved var man da endelig sat i Stand til at begynde en virkelig Fabrikation af Kryolith-Soda, man skred hurtigst muligt til Opførelsen af en passende Bygning paa Sibberns Vej — og den 16. Februar 1859 aabnedes Driften paa Fabriken »Øresund«, som den ny Virksomhed blev kaldt.

Allerede en Maaned efter, den 24. Marts 1859, fik Konsortiet en ny Bevilling til at bryde Kryolith i *ubegrænset* Omfang, men kun for 5 Aar (1859—63).

For at sikre den ny Fabriks Fremtid maatte der atter søges om en Forlængelse af Koncessionen, og den 24. April 1861 blev denne da ogsaa ved kgl. Resolution forlænget med 10 Aar, 1864—1873 incl., dog kun mod en Forhøjelse af den tidligere Afgift (12%) til 20 Procent af den brudte Kryolith, leveret i Kjøbenhavn, hvorhos

det fastsattes, at Brydningen ikke maatte overskride 60,000 Centner aarlig. Endvidere forbeholdt Regeringen sig Ret til ogsaa at meddele *Andre* Ret til samtidig Brydning af Kryolith paa samme Sted, samt til selv eventuelt at lade foretage Brydning af Mineralet. Ukendt med de lokale Forhold, som Regeringen var, gav den vir-

ET PARTI AF BRUDET

kelig ogsaa snart efter tvende andre Interessentskaber Ret til Brydning af Kryolith, men da det hurtig viste sig, at Kryolithlagets ringe Udstrækning, ca. 9000 □ Alen, umuliggjorde et saadant samtidigt Brydnings- og Sprængningsarbejde, opgav det ene af disse Interessentskaber at benytte sin Ret, medens det andet vel gjorde nogle Forsøg paa at indrette en Drift, men derpaa opgav denne og overdrog sin Ret til det oprindelige Interessentskab mod et klækkeligt Vederlag.

Kryolith-Brydningen og -Afhentningen, som nu efterhaanden antog større Di-

mensioner, blev i en Aarrække økonomisk støttet af Firmaet J. P. Suhr & Søn; men for at give den hele Forretning en mere stabil Form besluttede man i Aaret 1864, efter Samraad med Tietgen, at danne et Aktieselskab, som kunde overtage Driften af Kryolithminerne og Afsætningen af Produktet — medens den tekniske Benyttelse af Mineralet overlodes Fabriken »Øresund«, som imidlertid var bleven købt af d'Hrr. Vilh. Jørgensen og G. Hagemann. Regeringen billigede Koncessionens Overdragelse til et Aktieselskab og forlængede dens Varighed indtil 1884 incl. Senere er Koncessionen til udelukkende Ret til Brydning af Kryolith ved Ivigtut bleven

KRYOLITHBRUDET

fornyet 2 Gange, hver Gang paa 20 Aar, og er altsaa gyldig indtil Aaret 1924 incl.

Kryolith- Mine- og Handels-Selskabet blev saa stiftet den 7. Aug. 1865 med en Aktiekapital af 1 Million Kroner. Til dets Direktører valgtes Professor Julius Thomsen og Grosserer W. Isberg, af hvilke den sidstnævnte blev erstattet af Julius Holmblad i Aaret 1893 og ved dennes Død i Aaret 1896 af E. Fogh.

Uagtet Driften af Kryolith-Minerne allerede ved Selskabets Dannelse havde et ikke ringe Omfang, ønskede Selskabet dog at udvide samme og afsluttede derfor i Aaret 1866 en Kontrakt med »Pensylvania Salt Manufacturing Company« om Køb af et betydeligt aarligt Kvantum, hvorved Produktionen af Kryolith steg til ca. 160,000 Centner aarlig.

Der dannede sig efterhaanden en lille By omkring Kryolithbrudet, som nu er voxet op til at bestaa af ca. 65 Bygninger, dels Boliger for Bestyrer, Assistent,

Læge, de øvrige Funktionærer samt Arbejdere, hvis Antal om Sommeren steg til ca. 120 à 150, dels Bygninger til Smedier, Tømmerværksteder, Bageri, Bryggeri, Dampkøkken, Vaskeri o. s. v., dels endelig Pakhuse, Stalde for Svin og Køer o. s. v.; hvortil kommer Bygninger for Dampmaskiner, Pumpeværker, lukkede Arbejdsskure o. s. v. Det hele grupperer sig malerisk paa Højderne omkring det aabne Brud, imellem Fjeldene mod Syd og Arsukfjorden paa Nordsiden.

Bearbejdelsen af Kryolithlaget er bleven besværligere i Aarenes Løb; i Aaret 1856 laa dets Overflade omtrent i samme Højde som Omgivelserne, nu derimod,

IVIGTUTS RHED

efter at der ialt er bortsprængt c. 25,500 Kubikfavne af Mineralet, foruden omtrent et dobbelt saa stort Rumfang af den omgivende Fjeldmasse, ligger dets Overflade ca. 120 Fod under det omgivende Terrain. Bearbejdelsen sker ved Sprængning og Brydning, hvorefter Materialet, efter at have undergaaet en Rensning fra Fjeldmasse og andre fremmede Stoffer, paa Skraabaner føres op af Brudet i Vogne, trukne med Dampkraft.

Den ved Brudet arbejdende Dampkraft produceres af 7 Maskiner med 130 Hestes Kraft foruden mindre Maskiner i Værkstederne, og derhos er Skraabanernes og Sporvejenes samlede Længde nu ca. 4000 Fod.

Den opkørte Kryolith opstables paa et, ved Opfyldning i Fjorden indvundet Terrain, hvorfra det ad Ladebroer kan føres direkte ud til de ventende Skibe. Dette er dog kun en mindre Del af det med Driften forbundne Arbejde; thi Kryolithlaget

skyder sig ind under de det mod Syd og Vest omgivende Fjelde, og efterhaanden som man trænger dybere ned i Laget, maa det overhængende Fjeld bortsprænges; dette er Vinterarbejdet i Brudet.

Naar Vinteren nærmer sig, maa alt Materiel optages fra Brudet, Skraabaner, Sporvogne, Drejeskiver, Pumperør o. s. v., hvorefter Brudet til Dels fyldes med Vand fra Fjorden gennem en Sluse i Fjeldmassen for at lette Rensningen af Brudet, naar Foraaret kommer. Dels fra det saaledes i Brudet dannede Islag, dels hængende i en Baadsmandsstol maa Arbejderne saa bortsprænge den overhængende Fjeldmasse, som efter Løsningen styrter ned i Brudet. Efter Foraarets Komme bliver saa Brudet lænset for Vand ved kraftige Dampumper, hvorved Islaget brydes og samles paa Brudets Bund, og hvorfra det, tilligemed det afsprængte Fjeld, maa løftes paa Skraabaner ud af Brudet for at kastes i Havet. Dette Arbejdes Omfang er meget stort, men det maa hvert Aar udføres, forinden en ny Brydning af Kryolith kan finde Sted i den korte Sommertid. Af Arbejdsstyrken forbliver kun Halvdelen Vinteren over i Ivigtut, og det er deres Hverv i Vinterens Løb dels at foretage alle Reparationer paa Bygninger og Materiel, dels at drage Omsorg for, at selve Brudet er renset for Fjeld og Is, naar det nye Mandskab kommer med det første Skib, saa at Brydningen af Kryolith strax kan begynde.

Paa Grund af den Afgift til Staten, som selv fra dens første ringe Begyndelse har været paalagt Kryolithbrydningen, har denne været en god Indtægtskilde for Staten. Fra Aar 1856, da den første Ladning Kryolith blev udskibet fra Grønland, indtil Aaret 1863 incl. har Afgiften udgjort 125,265 Kr., og i de 40 Aar, i hvilke K. M. H. S. har bestaaet, er der af samme betalt ikke mindre end 4,174,313 Kr. i Afgift til Staten.

Hvad Kryolithens *Anvendelse* angaar, da har denne, som det alt fremgaar af den voxende Afgift, i Aarenes Løb været stærkt og stadig stigende til Trods for de synkende Konjunkturer for Produkter som Soda, Alun, Natron og Lerjord. Strax blev der vel efter »Øresund«s Mønster oprettet en hel Række Kryolithsoda-Fabriker Verden over, men af disse er der egentlig kun den ovennævnte amerikanske Fabrik, som endnu fabrikere tvekulsurt Natron og Lerjord af Kryolith — i Evropa er denne Fremstilling forlængst ophørt. Til Gengæld har Kryolithen imidlertid fundet nok saa lønnende Afsætning til andre Øjemed, nemlig til Fabrikationen af Mælkeglas, emaillerede Jernvarer — og endelig til Aluminium: Tietgens gamle Tanke er siden med Held bleven realiseret! Alle disse Anvendelser kræver imidlertid en fuldstændig ren Kryolith, og Rensningen af det fra Grønland afskibede Mineral foregaar nu paa »Øresunds chemiske Fabriker«. Af den der fremstillede rene Kryolith anvendes ca. 40% til Glas, 40% til Emaille og ca. 20% til Aluminium.

Paa mange Maader har saaledes det grønlandske Mineral siden Jul. Thomsens Opdagelse i 1854 i Tidernes Løb skaffet Danmark Ære og Fordel.